

BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ, KALNĖNŲ IR ŽEMAIČIŲ

Pratarmė

Nieko nėra amžino šiame pasauly: kaipogi visa, kas tenai yra, dievo parėdymu¹ anksčiau ar vėliau ilgainiui persikeičia, regis, dėl to vien, idant žmogus ne šio svieto², bet antro gyvenimo geistų. Vienos yra buvusios šiame pasauly tokios atmainos, kurias jam raštai pasako, kitas jam žemės, vandens ir oro ermyderiai³ rodo, noris⁴ raštai tyli, kitos yra tokios, kurias žmogus pats savo amžiuje gali regėti. Ir taip, kur pirma pievos žėlė, plačios pilys, vaisingos dirvos buvo, ten šiandien palšų smilčių vilnys, į trobesį aukštos, spiginamos nuo degančios saulės, po tyrus bangioja⁵ arba begalinės jūros užgulusios niūkso; ir vėl atkaliai⁶, kur pirma karšti viesulai, žvildami⁷ degančias smiltis, neapregimuose tyruose pujojo arba begalinės jūros tyvuliavo, tenai šiandien dirvos, girios, ežerai ir ūkininkai tarp pilių gyvena. Kokius ermyderių palaikus ne vien senovės raštuose gali rasti įrašytus, bet dar kožnas⁸ pats savom akim regėti. Ir taip šiandien tankiai upių grevose⁹ yra randami ąžuolai, į geležį supentėję, vandenyje gulintys, kartais keliais klėbiais neapkabunami, po skardžiu trimis, keturiais sieksniais aukštu, ant kurio liemeningos eglės, klėbininkės¹⁰ pušys auga, į padanges ramstydamos, ar ąžuolai, šimtais metų skaitantys, riogso, tačiau niekšai nežino nė pasakomis, koks juos tenai ermyderis ir kuomet pakasė. Įlipus į visų aukščiausią kalną per 45 mylias nuo pažemio, kasant tenai žemes, randami yra sukloti sluoksniai įvairios barvos¹¹ smilčių, žvizdrų ir akmenėlių, tarp kurių daug yra sraigių kaušelių, jau į akmenį pavirtusių; noris visi tie sluoksniai regimai yra nuo jūros vilnių sukloti, vienok¹², kada tenai jūra yra gulėjusi, niekšai nė pirm keturių tūkstančių metų, jau raštą žmonėms pramanius¹³, nė pasakų apie tuos ermyderius neįrašė. Žuvėdai¹⁴ turi ant savo uolų ženklus, kurie rodo, jog Žemaičių jūra per 1000 metų yra per kelias uolektis nusekusi. Nes kas pasakys, kiek tūkstančių metų praėjo, lig visų aukštieji šio pasaulio kalnai, kelias dešimtis mylių paties aukščio turintys, iš jūros iškilo. Niekas to šiandien nežino neigi raštuose gali laiką tos noties¹⁵ apsiskaityti. Kas tikėtų šiandien į taip dideliai didelius žvėris, šiame pasauly buvusius, kurių vienos gerankštės¹⁶ sprindžiu negal

---

¹ sutvarkymu, patvarkymu

² pasaulio

³ sąmyšiai

⁴ nors

⁵ vilnija, siautėja

⁶ atvirkščiai, priešingai

⁷ pūsdami

⁸ kiekvienas

⁹ vagose

¹⁰ glėbininkės

¹¹ spalvos

¹² tačiau

¹³ išradus

¹⁴ švedai

¹⁵ atsitikimo, įvykio

¹⁶ krūminio danties

išmesti¹⁷, jei tą teisybę nerodytų mums šiandien iškasti žemėje jų kaulai, noris nė vienas raštininkas nuo paties pramanymo rašto nežino jų ir neminavoja¹⁸. Nuo ko regima yra, jog tuo kartu, jau svietui¹⁹ pradėjus rašyti, nė pasakomis niekšai jų nebminavojo. Taip pat yra senovės raštuose įrašyta, jog ir Žemaičių visas pašalys, šiandien Kuršu, Žemaičiais ir Parusiais vadinamas, ne vien lig Kauno ir Žaliosios girios, bet lig pat Karpatų kalnų buvęs kana kados²⁰ jūra aptekęs, kuri jūra buvusi susikišusi su Uksine, arba Juodąja, jūra Lietuvos tyruose, šiandien Podolija vadinamuose*. Tokią būseną²¹ jūros tame krašte, viena, stigavoja²² daugybė jūrinių varlakaušių²³, į akmenį pavirtusių, visur randamų, beje, ant kalvų, per 300 kurpių²⁴ aukštesnių už jūros paviršių**. Antra, rodo tą skiltys uolos, nuskilusios nuo tų kalnų, toje daly Žemaičių, kurią senovėj Parusiu, šiandien Parusais, arba Prūsais, vadina, kurios regimai yra buvusios po jūrą vadalojamos²⁵, nuo smilčių nudilusios, į jūrą pasuktos per 10 mylių nuo šios dienos Žemaičių pajūrių, lygmėse ant smilčių šiandien dar gulinčios, kad tuo tarpu visame Žemaičių pašaly akmeninio grunto niekame nėra randamo; nuo ko gal spręsti, jog tie uolos sklumbiai²⁶, staiga nusenkant jūrai, yra tenai palikę, bet kada tas yra nutikęs, to nė vienas nežino***. Trečia, tą buvimą jūros tame krašte dar patvirtina didi daugybė ežerų, buvusių senovėj visame Žemaičių pašaly: nesgi patys vokiečiai, atėję į Žemaičių kraštą pradžioj 13 amžiaus, rado pačiame Parusy 2037 ežerus****, tarp kurių vos 90 lig šios dienos beužliko, kiti visi išdžiūvo pakarčiui²⁷ per 500 metų. Lygia dalia²⁸ ir toje šaly, kuri iki šiolei Žemaičiais tebsivadina, ne vien pirm 500 metų didi daugybė buvo ežerų, bet dar pradžioj 15 amžiaus daug yra minavojamų privilegijose²⁹, kurių šiandien jau nebrasi, ką pačios pasakos, tarp žmonių tebesančios, stigavoja, kaipogi tebepasakoja: ten ežeras užrukęs, kitur po žeme palindęs, kitur nuo vienos vietos persikėlęs į kitą. Pačios balos ir versmės Žemaičiuose, 15 ir 16 amžiuje minavojamos nuo raštininkų, rodos tą patvirtinti, jog, staiga jūrai nusekus, kaip viršiau minavojau, paliko jūros duobės pilnos vandens, kurios, dideliai giliomis ir plačiomis būdamos, neišdžiūvo; tuo tarpu jų tarpuose ant nubrindusios žemės girios suaugusios tas jūros duobes nuo saulės ir vėjų užklėstė³⁰, ir taip paliko jau ežerais, jau versmėmis ir balomis*.

Aiškesnę dar atmainą mūsų krašte regim šiandien savom akim; visi žinom, jog atmenamai dar tiek išteriojo³¹ girių ir medžių, kurių kitą kartą per 200 metų nebūtų iškirtę; ir taip, kur pirm 50 metų giriomis vadinamos buvo medės³², ten šiandien nė medalių nebėr. Per tokį iškirtimą girių

---

¹⁷ apimti, išmatuoti

¹⁸ nemini

¹⁹ žmonėms

²⁰ kažkada, kadaise

* Joh. Voigt, Geschichte Preussens, Königsberg, 1827, 1. B., 1. K., P. 13.

²¹ buvimą

²² rodo

²³ geldučių, kriauklių

²⁴ pėdų

** (*Originale*: parviršių.)

Pizanski, Commentatio de montibus regni Prussiae notabilioribus § 3, p. 5... occurrunt frequenter concharum, ostrearum corrumque ammonis ingemes acervi [1]

[1]... dažnai randamos didžiulės krūvos sraigčių, austrių ir Amono ragų (*lot.*).

²⁵ mėtomos, vartomos

²⁶ gabalai

*** Bock's Naturgeschichte von Preussen, B. II, P. 332, 337.

**** 1) D Hennenberger, in's Landtaffel, P. 5; 2) Hartknoch, in Alt-und Neu-Preuss., P. 11.

²⁷ vienas po kito

²⁸ taip pat

²⁹ privilegijose

³⁰ apsiautė, apgaubė,

* Job. Voigt, Gesch. Preuss., 1. B., 1. K., P. 13.

³¹ išnaikino

³² miškai

atdengė žiemryčiui vėjui, kursai pavasariop, ledui tirpstant, ir rudenį, plikšalais pūsdamas, ištraukia ir iššaldo ne vien vandenį, bet ir žolių šaknis; dėl to tankiai girdima yra dejuojant, jog pievos neželiančios, javai, lig ūksmės neįgavę, išdžiūnantys. Kitą kartą niekas neminėjo, idant mūsų krašte didieliosios upės – Venta, Nevėžis, Dubioji ir kitos, visų didžiausioms giedroms esant, būtų perdžiūvusios; nugis³³, nebturėdamos ūksmės, ne vien perdžiūna, bet tūlos būtinai išdžiūna taip, jog žmonės ir gyvuliai vasarvidžiu nebgauna gerti, ir vos rudenį tepradedą tekėti. Jei dar didžiau į mūsų kraštą šiandien stebėsime, matysim tenai visų didžiausiose giriose, kame pušys, eglės, dviem, trimis klėbiais neapkabiamos, auga ant dirvų, kurių ežios aiškiai matomos ir dirvos arba rėžiai paskaitomi³⁴, lygia dalia ten pat regimos šulinės³⁵ ir tvankos³⁶, medžiais ir čiuzynais³⁷ užaugusios, vienok niekas nežino, kuo metu tenai žmonės yra gyvenę ir arę. Taip pat kalnai, vienur ir kitur pilies kalnais šiandien vadinami, pylos³⁸ per ežerus ir versmes daugioj vietoj randamos, vienok ir tų niekšai nežino, kas tas pilis ir tas pylas per versmes ir ežerus yra pylęs, nes jog yra piltos, tą akys kožnam rodo.

Čia jau regima yra, jog nuo tokių pasaulio ermyderių likusiojo svieto veislė turėjo paskysti³⁹ po įvairius kraštus, kuriuose ilgainiui gyvendama, įgijo ypatingą sau būdą ir didžiai įvairų povyžių⁴⁰ tarp savęs, noris pirma visi vieno tėvo vaikai buvo; taip vieniems, plikiems be ūksmės ir uždangos vargstantiems smiltynų tyruose, spiganti saulė surietė ant galvų plaukus į garbanas, o jų kailį sudeginusi į anglį, pavertė juos į murinus⁴¹ ir tuo būtinai⁴² nuo pirmosios žmogaus veislės atskyrė, kitiems, gyvenant sausuose vėjuose, kailis į rudvarį⁴³ pavirto, kiti, kitose vietose gyvendami, platų veidą ir ankštas⁴⁴ akis įgavo, ir tie tiktai, kurie kalnuose ir giriose gyveno, baltais ir visų grakščiaisiais žmonėmis tepaliko.

Tas dar taip pat yra žinomu, jog ne vieni tokie žemės, oro ar jūrų ermyderiai blaškė ir naikino svieta šįame pasauly, bet dar lygia dalia novijo jį nuomonių ermyderiai apie tikyba ir ūkės⁴⁵ rėdą⁴⁶, nesgi vieni vienaip norėjo dievą garbinti, kiti kitaip; taip pat pagal žmogaus būdą visi žmonės liuosais⁴⁷ turėjo gyventi, vienok didžturčiai visados neturtinguosius vergė; todėl, norėdami viens kitam jau savo tikėjimą antimesti⁴⁸, jau liuosybę⁴⁹ išplėsti, tankiai tankesniai liejo kraują latakais su tokiu įnirtimu, jog nuveiktieji palikini neprieteliams⁵⁰ savo turtingus namus, vaisingus kraštus ir didelius lobius išsidangino jau į versmes ir balas, jau į tyrus dėl to vien, idant tenai galėtų kaip tinkami dievą garbinti ir liuosais gyventi. Kožnas, kursai raštą skaito, aiškiai žino, jog tokių ūkės ermyderių, tarp svieto buvusių nuo amžių, pilni raštai yra prirašyti.

Jei tiktai pažvelgsim į pačią Lietuvos tautą, kalnėnų ir žemaičių, aiškiai tenai matysim, jog ta tauta ne vien praėjusiuose amžiuose, bet jau gilioj senovėj yra perkentėjusi didžiai didelius savo ūkės ermyderius, nesgi turi sau ypatingą⁵¹ kalbą, būtinai įvairią nuo kitų kalbų, o aiškesnę ir

---

³³ dabar

³⁴ suskaičiuojami

³⁵ šuliniai

³⁶ tvenkiniai, užtvankos

³⁷ krūmais, čiuzynais

³⁸ pylimai

³⁹ pasklisti, paplisti

⁴⁰ išvaizdą

⁴¹ negrus

⁴² visiškai

⁴³ žalvarį

⁴⁴ siauras

⁴⁵ valstybės

⁴⁶ tvarką, valdžią

⁴⁷ laisvais

⁴⁸ primesti

⁴⁹ laisvę

⁵⁰ priešams

⁵¹ atskirą

skaistesnę už visas šiandien kalbamas, kurioje visa gal permąnyti ir visa apreikšti; nuo tokios jos kalbos gali kožnas aiškiai numanyti, jog angis⁵² yra turėjusi savo ypatingą tikybę, rėdą, vyresnybę ir diduomenę, beje: savo viešpačius, rykius⁵³ ir kunigaikščius, kurie viena kalba su svietu yra kalbėję; pati tauta plačiai gyvenusi ir didžias pažines⁵⁴ yra turėjusi su tolimais kraštais, kurių pirmieji vardai, nuo lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, pramanyti⁵⁵, lig šiai dienai užsiturėjo⁵⁶. Vienok viso to šiandien nebėra: kaipogi pati aptvinusi svetimomis tautomis, jos viešpačiai, karaliai, kunigaikščiai ir patys jos kunigai kalbantys jau svetima kalba, svetimą rėdą, svetimą tiesą sekanti, trumpai sakant, savo pavasario žalių lapelių nieko nebturinti, tiktai vienus minavojamus savo veikalus senovės raštuose, it⁵⁷ giria žiemos laiku savo žagarus rodanti, tarp kurių tiktai viena pati jų kalba it žalia bruknelė, nuo speigų apšarmojusi, lig šiai dienai tebžaliuoja, kaipo ženklas viso to buvusio. Nesgi senovės raštai skelbia, jog lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, giminės yra buvusi lopšiu Indų žemė; kaipogi mūsų amžiuje rasti tenai jos kunigų raštai rodo mus su indijonimis brolių vaikais prasenovėj buvusius, nesgi tų raštų kalba nė su viena šios dienos žinomųjų kalbų nėra taip didžiai sutinkanti, kaipo su kalnėnų ir žemaičių kalba*. Tas yra dar stebuklingesniu, jog tą prasenovę mūsų kalbos ne raštai mūsų kunigų užlaikė per tūkstančius metų iki šiai dienai, nes⁵⁸ mūsų išmintingos kalnėnų ir žemaičių motinos savo apkerpėjusiuose tarp girių nameliuose, kurios šiandien dar, išleisdamos savo vaiką į svietą ir įduodamos jam laimės ženklą, sako: „Mirk, vaikelai, ar doru žmogum būk ir namų savo neužmiršk“, – tos, sakau, užlaikė mūsų senovės kalbą, kuria mes šiandien, jų vaikai, galim didžiuotis ir girtis, jog nė viena kalba šiame pasauly nėra taip aiški, kaip mūsų. Nes kokie ermyderiai ūkės ar žemės yra atvarę Lietuvos tautą iš tolimų rytų į šios dienos kraštą ir kuriuo keliu, to niekšai šiandien dar nežino; tas tiktai yra žinomu, jog seniai, pirm gimimo Kristaus, yra jau randama gyvenanti Uksinės jūros pašaliuose, indais, arba indijonais, vadinama, nuo kur ilgainiui išgrūsta nuo nuožmių tautų, liuosybę savo taupydama, įsitraukė į girias ir versmes to krašto, kuriame šiandien lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, gyvena, kurių aš čia užsiėmiau⁵⁹ būdą, dabą⁶⁰, tikybę, ūkės rėdą, karybę, prekybą ir mantą⁶¹, arba pinigų, trumpai išrašyti⁶² pagal tą, kaip senovės raštininkai išrašę paliko ir ką dar pačios patarlės, kalboj tebesančios, tvirtina, dėl to vien, idant ilgainiui nepragaištų tie brangūs bočių prabočių palaikai, kurie tarp mūsų dar iki šiai dienai užsitvėrė⁶³, minėdamas užvis didžiau ant to, jog šventi vyrai ir svieto išminčiai liepia sekti įpėdin savo bočių prabočių būdą ir aplamiai⁶⁴ jo nekleisti⁶⁵. Nes jog ne pats tą pramaniau, ką čia apie tą būdą išrašiau⁶⁶, tai ir vietą parodžiau, kurioje išrašytą radau, ir patarlę, kalboje tebesančią, tvirtindamas senovės raštą, pridūriau; bet jei išgalių⁶⁷ visų išreikšti neišgalėjau, tad taikus skaitytojas dovanos man, o išmintingas žinovas ko reikiant paskui pridurs.

Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių

---

⁵² anais laikais, kitąkart, kadaise

⁵³ valdovus, karalius

⁵⁴ pažintis

⁵⁵ sugalvoti, praminti

⁵⁶ išsilaike

⁵⁷ tarsi, lyg

* Bohlen, Historische und litterarische Abhandlungen, Erste Sammlung, Königsberg, 1730, P. 113.

⁵⁸ bet

⁵⁹ pasiryžau

⁶⁰ papročius

⁶¹ pinigų

⁶² aprašyti

⁶³ išsilaike, išliko

⁶⁴ apskritai

⁶⁵ nepaprasti

⁶⁶ parašiau

⁶⁷ smulkmenų, žinių

Gilioje jau senovėj, kaip paskiau regėsime, pirm gimimo Kristaus lietuvių tauta yra jau randama gyvenanti Uksiniuose, arba Juoduosiuose, pamariuose šiaurės linkan, noris ne lietuviais, bet kitais vardais jau nuo jos būdo, jau nuo vietos, kurioje gyveno, vadinama, beje: indijonimis, kiemarionimis, skitais ir getais, kartais eruliais, arba giruliais. Indijonimis vadino juos rasi nuo to, jog svietas dar pasakomis minėjo, jog nuo Indijos kilimo buvo, jau nuo jų būdo, dabos ir tikybos, kuo būtinai indijonims pavėdavo⁶⁸, kaip mums tą senovės raštininkai stigavoja*⁶⁹. Vadino kiemarionimis užvis tuos, kurie gyveno žemės šnipy⁷⁰, į Uksinę marę įsikišusiame, arba pussalėj⁷¹, Kimerija vadinamoj, regis, nuo to, jog iš Uksinės marės artinantiems tenai rodės kiemai it marėj paskendę. Tankiau grekonys abelnai⁷² visus gyventojus šiapus Uksinės marės, beje, į šiaurę linkan gyvenančius, vadino skitais, arba kailinuočiais, nuo to, jog visados žiemą ir vasarą kailinius dėvėjo, žiemą įvirščius, o vasarą išvirščius; bet pervis⁷³ tankiau lig paskuojų laikų vadino juos getais, kaip tuoju regėsime. Reikia žinoti, jog tame pasaulio sluoksny, einančiame nuo šiaurės Uksinių pamarių iki Žemaičių pajūrių, it⁷⁴ vidury yra kalva, daugiau nei per šimtą mylių tęsiantis į rytus ir vakarus, dviem giriom apaugusi, rytų pusėj Juodąja, o vakarų Žaliąja giria vadinamom, kuri kalva dalija tą sluoksni į dvi įšleiti⁷⁵: į pietinę ir šiaurinę, nuo to, jog visos upės pietinėj įšleitėj teka nuo tos kalvos į Uksinę, arba Juodąją, marę, tarp kurių didžiosios yra: Niperis, Tyrulė ir Isteris, arba Dunojus. Taip pat lygia dalia visos upės šiaurinėj įšleitėj nuo tos gi kalvos teka į Žemaičių jūrą, tarp kurių didžiosios upės yra: Daugava, Nemunas, Pragaras ir Isla.

Nuo Uksinių pamarių į šiaurę einant, tame sluoksny krašto yra tyrai, beje, neapregimi laukai per kelias dešimtis mylių, kuriuose auga aukšta žolė taip, jog raito žmogaus negal regėti, per kuriuos teka į Uksinę marę upė Tyrulė, nuo tų tyrų taip vadinama; už tų tyrų, juo į šiaurę einant, buvo medės, arba girios. Grekonys abelnai gyventojus, toje pietinėj įšleitėj gyvenančius, vadino getais, arba tyrų getais, nes ypačiai⁷⁶ medėse gyvenančius masagetais, nuo žodžio medė, arba mėžė⁷⁷; kokiais vardais didžiai vėlai raštininkai savo raštuose lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, dar vadino*. Tankiai taip pat vadino tuos getus, arba lietuvius, tose giriose gyvenančius, giruliais, arba girionais.

Lietuvos tauta, gyvendama pietinėj įšleitėj tarp upių Isterio, arba Dunojaus, Tyrulės ir Niperio visu šiaurės Uksiniu pamariu, noris įvairiais vardais vadinama, vienok buvo didžiai garsi gilioj senovėj, nesgi turėjo pažines ir prekiojo ne vien su grekonimis, bet ir su egipcjonimis, penicijonimis⁷⁸, kaipo tą rodo pačios karės, kurias senovėj su persų viešpačiais ir su grekonų valdymierais⁷⁹ turėjo; jog yra buvusi didžiai turtinga, akyla ir sugebanti, jei išgalėjo stengti⁸⁰ prieš taip stiprius ir narsius neprietelius, nesgi jų kapuose šiandien randami daiktai aiškiai tą mums rodo.

---

⁶⁸ buvo panašūs, panėšėjo

* 1) Herodotus, IV, 28; 2) Strabo, p. 757; 3) v. Bohlen, P. 137.

⁶⁹ teigia, tvirtina

⁷⁰ kampe

⁷¹ pusiasalyje

⁷² apskritai

⁷³ užvis, labiausiai

⁷⁴ kaip tik, visiškai

⁷⁵ pašlaites, slėnius žemumas, įdubas

⁷⁶ skyrium, atskirai

⁷⁷ miškas, giria

* Bayer, Comment. Societ. Petropol., 1, p. 385.

⁷⁸ finikiečiais

⁷⁹ valdovais

⁸⁰ priešintis, spirtis

Nes ilgainiui tenai jiems begyvenant, grekonys įsikūrė tūlose vietose Kimerijos ir tenai pamatavo⁸¹ sau garsias pilis Chersonesą, Teodosiją ir Albiją; bet paskiau įsigrūdo ten nuožmi tauta, gudais vadinama, varu iš Azijos išvaryta ar šių turtų pasmilusi⁸², niekšai to nežino. Dar paskiau antsigrūdo⁸³ tenai kitos tautos, taip pat iš Azijos, nuožmesnės už pirmąją, kurių žmonės buvę ankštomis akimis, pupnosiai, žandais iššokusiais, platveidžiai, be kokio akylumo, žalia arkliena mintantys ir galvijų kailiais dangstantys, savo vaikus ir pačias kailių ar tūbų polubiuose⁸⁴ važiojantys, po tyrus bandą ganydami, patys ant arklio gulantys ir keliantys, karėj kantrūs ir narsūs, niekinantys dargana, speigu ir vargais, patį badą pakenčiantys, kurių palikuonis šiandien dar gal išskirti tarp gudų, noris išbalusiais veidais, į gudus išvirtusius. Tie ankštakiai⁸⁵, arba platburniai, išgrūdo iš Uksinių pamarių tuos getus ir kiemarionis į viršiau minavotus tyrus, o iš tenai ilgainiui suvarė į Juodąją ir Žaliąją girią. Tuo tarpu antsigrūdo į Kimeriją kita tauta, kurios lietuviai nepermanydami kalbos vis gudais vadino, kuri ilgainiui išsiplėtė iki dabar minavotų girių, taip jog Uksiniuose pamariuose rados svieto niukinys⁸⁶, kalbą ir seką įvairią dabą ir tikybę. Visų paskesnieji atėjūnai, kaipo visų nuožmieji, mušės ir galavos su jaukesniaisiais per ilgus amžius, ūkės valdžia varžydami; vienok ir taip viena dalis tų getų, padunojy gyvenanti, vis dar turėjos⁸⁷, nes, išsikėlus Adrianui į rymionų valdymierus, kurie, skaugėdami⁸⁸ getams jų turtų ir norėdami juos pačius nuvergti, ėmė su jais kariauti. Ta nuožmi ir baisi karė 10 metų pateko, nesgi Decebalus, getų rykys, niekaip nenorėjo jiems pasiduoti ir lig paskuoja prieš rymionis stengė. Reikia čia priminti, jog rymionys toje gadynėj taip buvo įsigalėję, jog didžiudamies klausinėjo, ar bėra kame giminių šiame pasauly, kurios rymionų neklausytų ir jiems dar nevergautų. Nesgi visas tris dalis pasaulio, Afriką, Aziją ir Europą, savo valdžioj jau turėjo; vienok getai ir prieš tokią jų galybę drįso kariauti, kuriuos vos ne vos rymionys per dešimtį metų tenuveikė ir į jų vietą savo naujukynus⁸⁹, arba kolonijas, įkūrė, kurie šiandien tebkalba sujaugta kalba gudų, lietuvių ir lotynų, kaipo ženklų tų dabar minavotų tenai buvusių nočių, patys jau valakais, jau moldavionimis šiandien vadinami. Nuo ko gal manyti, jog toje jau gadynėj ne vien įšleitėj pietinėj ir padunojais yra gyvenusi ta getų, arba lietuvių, tauta, bet ir šiaurinėj įšleitėj, nuo kur galėjo talką sau telkti, kariaudama su rymionimis, o paveikta nuo jų įsitraukti į girias ir versmes prie savo brolių, tenai gyvenančių, šiandien Lietuvos kraštu vadinamą.

Tas dar aiškiau rodo senovėj lietuvius gyvenusius minavotuose kraštuose, jog, veizint į jų kalbą ir lyginant su kalba grekonų, rymionų ir trakionų, regima yra, jog tos visos tautos gilioj senovėj vienus tėvus yra turėjusios*, nesgi ne vien didi daugybė žodžių grekonų ir trakionų atsiranda lietuvių kalboje, bet dar būdas tų kalbų būtinai sutinka: kaipogi ne vien vardai patys upių, marių, kraštų tose vietose tebėra lietuviški, ir taip: Tyrai, Tyrulė, Istris, Marė, Marių, Marinė pilis, bet dar patarlės lietuviškos, išrašytos grekonų rodbalsėmis⁹⁰, tą mums stigavoja**. Kas dar yra stebuklingesniu, jog kad maskoliai, šiandien rusais vadinami, metuose 1740 kariavo su

---

⁸¹ įsteigė, įkūrė

⁸² užsiğeidusi, panorusi

⁸³ užsiğrūdo, užėjo

⁸⁴ dengtuose vežimuose

⁸⁵ siaurų akių žmonės

⁸⁶ maišatis

⁸⁷ laikėsi, priešinosi

⁸⁸ pavydėdami

⁸⁹ kolonijas

* 1) Rask, Über den Ursprung der altnordischen Sprache; 2) Ruhig, Betrachtung der litauischen Sprache, Regiomontani, 1745.

⁹⁰ raidėmis

** 1) v. Bohlen, P. 139; 2) Koialowicz, Histor. Litvan., p. 1, p. 7.

turkais tuose Uksiniuose pamariuose, tad latviai, būdami maskolių vaiske⁹¹, dar radę tenai tokių gyventojų, su kuriais galėję sukalbėti savotiškai^{***92}.

Regėjom iki šiol, kokiais vardais grekonys vadino lietuvius, pietinėj įšleitej gyvenančius, dabar veizėsim vėl, kokiais vardais kiti prašaleičiai⁹³ vadino lietuvius, gyvenančius šiaurinėj įšleitej, per kurią tekėjo upės: Daugava, Nemunas, Pragaras ir Isla, apie kurį kraštą ir jo gyventojus grekonys būtinai nieko nežinojo, nesgi Abderos ūkininkas Hekatėjus, vienmokslis Aleksandro Didžiojo, pasakodamas apie šiaurę, sako: „Einant į šiaurę, yra kalnai, Arkiniais vadinami, iš kurių didelės upės į šiaurę teka, kame esanti tauta germariai^{***}, rasi girionai, o aiškiau sakant, girios marės, ne tauta. Kiti raštininkai vėl rašo, jog tenai esantys žmonės pliki, smilgomis užsijuosę, visados prie ugnies šildantys, nesgi tenai didžiai šalta esanti^{**}. Kiti taip pat rašo, jog tenai esantys žmonės arklių ir jaučių kojomis, ilgausiai, jog jų ausys žeme velkančios, kuriose įsivyturę⁹⁴ sėdintys ir mintantys paukščių kiaušiais, nuo ko vadinami esą kiaušrijais^{***}. Kas regimai yra, jog prekėjai⁹⁵, skaugėdami kits kitam pagal būdą savo prekybos, idant niekas nedrįstų tenai jautotis⁹⁶ apie tuos kraštus ir prekoti, tuos ir tiems pavėdžius⁹⁷ sapnus pramanė, kuriuos ilgainiui grekonų raštininkai į savo raštus įrašė; nesgi kožnas žino, jog iki šiai dienai mūsų krašte kepures ilgomis ausimis dėvėja, o kojenomis⁹⁸ arklenų ir jautenų austos, vienok niekas jų ilgausiais, arklakojais ir jautkojais nevadina.

Nes kiti prašaleičių raštininkai, paskesniuose amžiuose rašantys apie tautas, gyvenančias toj šiaurinėj įšleitej visu Žemaičių pajūriu, vadina jas noris lietuviškais vardais, bet iškreiptais per nemokėjimą jų kalbos; ir taip pirmasis rymionų raštininkas, jau pirmajame amžiuje gimus Kristui gyvenęs, minavo ja aiškiai žemaičius savo garsiam rašte „Girionių būdas“ (Germanorum mores) tais žodžiais: „Žemaičiai (Semnones) esantys. Jų tikyba senovę jų rodo. Laikui atėjus, siuntiniai⁹⁹ visų giminių tos tautos sueina į šventą girią senu įpročiu baisios aukos atlikti; ir taip, nugalavę akivaizdoj žmogų aukauja pagal nuožmų įprotį, godoja¹⁰⁰ dar ir kitaip tą girią: nieksai tenai negali, negut¹⁰¹ surištas, įžengti, kaipo nenusižeminęs prieš galybę aukščiausią. Jei netyčiomis jis tenai pavirstų, atsikelti ir stotis, sako, nevalna¹⁰² yra, nes turi ant pilvo išsiristi. Visi tie prietarai ant to eina, sako toliau, jog nuo ten prasidėjusi jų tauta, kame esąs visų valdymieras dievas, kurio kiti visi klausą ir tarnaują. Laimė žemaičių tą tvirtinanti. Šimtą giminių turinti savo tautoje, augaloti ir pirmisiais tarp žvejonų sakos esantys.“^{****} Tankiai per pusę iš lietuviško žodžio, per pusę iš teutoniško sudėtais; ir taip visą Žemaičių pajūrį nuo įtakos upės Islos mažne lig pat įtakos upės Daugavos šiaurės raštininkai vadino Sambija, nuo lietuviško žodžio žam, arba žem, žemija dėl to, jog tas kraštas buvo visu pajūriu visų žemasis; nesgi visos upės, beje: Isla, Pragaras, Nemunas, Venta, Lielupė, Daugava, tekėjo ir šiandien teka nuo kalno per Žemaičių žemę į Žemaičių jūrą: kaipogi žodis sam, kaip sakiau, yra lietuviškas, žemumą rodąs; nesgi teutonai rodbalsę s, padėtą

⁹¹ kariuomenėje

^{***} Schlözer, Gesch. Littauen, P. 177, Anmerkung.

⁹² sava (gimta) kalba

⁹³ svetimšaliai, svetimtaučiai

* Voigt, Gesch. Preus., B. I, K. 1, P. 14.

** Tacitus, De morib. German., cap. XVIII, edit. 3-tia Just. Christ. Dithmari, an. 1766.

⁹⁴ įsivynioję

^{***} Pomponius Mela, l. III, c. 6.

⁹⁵ pirkliai, prekiautojai

⁹⁶ klausinėti, teirautis, rinkti žinias

⁹⁷ panašius

⁹⁸ iš gyvulių kojų odos pasiūtomis naginėmis

⁹⁹ pasiuntiniai

¹⁰⁰ gerbia

¹⁰¹ nebent

¹⁰² negalima, draudžiama

^{****} Tacitus, De morib. Germ., cap. XXXIX.

prie a, e, i, o, u, y, ištaria kaip mūsų z, ir taip sako ne sam, sambija, bet zam, zambija, vietoje žem, žemija: kaipogi rodbalsės ž anie savo kalboje būtinai neturi, todėl vietoje ž globias¹⁰³ rodbalsę s, ką gal dar aiškiau regėti paskesnių amžių teutonų raštuose įrašytą vardą Samaite vietoje Žemaitėi. Vadino dar ir paskiau tą kraštą vardu, iš dviejų žodžių sudėtu, iš žemaitiško ir teutoniško, ir taip *Samland*, iš žodžių žem ir *land*, tai yra Žemasis kraštas, kaipo viršiau minavojau, o gyventojus to krašto vadino *Samländer*, tai yra žemaičiai, beje: žmonės, gyvenantys žemai, arba pajūriais. Kiti raštininkai vadino Žemaičių kraštą *Ritland*, taip pat vardu, iš lietuviško rytai ir teutoniško žodžio *land* – kraštas sudėtu, tai yra rytų kraštas, arba *Austurland*, taip pat iš lietuviško žodžio aušra, arba aušra, ir vokiško sudėto *land*, beje, aušros kraštas, dėl to, jog teutonams nuo tos pusės aušo ir saulė tekėjo*. Tie žodžiai sudėti iš dviejų kalbų nuo to rados: žinoma yra visiems, jog visu Žemaičių pajūriu ir toje vietoje, kurią šiandien Meklenburgijos kunigaikštija vadina, lietuviai, eruliai, arba giruliai, arba girionai vadinami, pagrįžę¹⁰⁴ sekma jame amžiuje iš Rymo ir Valakų žemės, plačiai į vakarus gyveno, kurie, gyvendami tenai, turėjo pažines ir prekyoją per jūrą su žemaičiais savo vientaučiais, kurie taip pat Žemaičių pajūriuose juo į rytus gyveno, iš kur ir patys kitą kartą buvo išėję Rymo kariauti, todėl vadino tą kraštą rytų kraštu, arba aušros kraštu, nuo to, jog pagal jų kraštą nuo tos pusės, kaip sakiau, jiems aušo ir saulė tekėjo. Kad ilginiui teutonai tuos erulius, tenai gyvenančius, antėjo¹⁰⁵ ir juos nuvergė, tad nuo jų, kaipo žinovų Žemaičių jūros, apie tą rytų, arba aušros, kraštą išsijautojo¹⁰⁶ ir tais pačiais vardais vadino, pridėdami savo žodį *land* – kraštas ir tardami, jog tie žodžiai – rytų, aušros – yra vardais šios dienos Žemaičių krašto, juo į rytus gyvenančių**. Paskui vadino jį būtinai teutoniskai *Oestland* – rytų kraštas [2]. Kiti raštininkai vadino vardu, taip pat iš dviejų žodžių sudėtu: vieno lietuviško, antro teutoniško, tai yra iš lietuviško kurti ir teutoniško *land* – kraštas, beje: *Kurland* nuo to, jog tenai gyventojai amžiną ugnį dievui ant garbės kūrinio, kuriuo vardu kraštas tarp upės Ventos ir Daugavos, pačiu pajūriu einas, Kuršu lig šiai dienai yra vadinamas. Vadino dar žemgaliais tuos gyventojus Žemaičių, kurie padaugaviais gyveno, kame Žemaičių žemės galas bengės. Antrapus Daugavos lietuvius gyvenančius lig upei Gaujai vadino latviais iš pagadinto vardo latuviai, jų kraštą Latvija. Dar juo į rytus vadino kraštą Letgalija, tai yra – Lietuvos galas, kame Lietuvos tauta bengės, o krevių¹⁰⁷ prasidėjo; juo į pietus padaugaviais lužėnais, arba baltaisiais gudais. Kiti vadino Žemaičių kraštą, pajūry esantį, tarp upės Išlos ir Nemuno, Prūsais, arba Parusais, nuo didžiai garsios žinyčios, senovėj Nemuno įtakos saloje buvusios, kurioje žinyčioj amžina ugnis ant dievo garbės rusėjo, nuo ko ne vien pati sala Rusnės vardą sau gavo, bet dar tūli raštininkai pačią Žemaičių jūrą Rusų mare vadino, o jos pajūrių gyventojus rusais, bet tankiau parusiais, arba parusais, beje, pas Rusnę gyvenančiais. Gyventojus tarp upių Nemuno, Ventos ir Nevėžio vadino medininkais nuo to, jog didžiose medėse gyveno, nuo ko ir vyskupas Žemaičių Medininkų vyskupu lig šio laiko vadinos. Antrapus Nemuno į vakarus lig upės Pragaro pajūry gyveno šalaujai, kalne sūdaujai. Antrapus Pragaro į vakarus pajūry bartėnai, nadraujai, į kalną varmijonys. Paisly, pajūriu gyveno pagezonys, arba pamedžionys, pamežonys, juo į kalną galindžiai, kame bengės į vakarus Lietuvos tauta, o toliau prasidėjo lenkų arba gudų tauta. Žaliosios girios gyventojai vadinos žalgirėnais apie Gardiną, Drohičiną ir Chelmą, tankiai dar jacvingais, jazigais¹⁰⁸ nuo gudiško žodžio jazyci, tai yra pagonys.

¹⁰³ verčias

* 1) Cluverius, lib. III, 45; 2) Just. Christ. Dithmarus, In comen. De morib. Germ., 3-ria edit., Francofurti ad Viadrum, a. 1766.

¹⁰⁴ sugrįžę

¹⁰⁵ užėjo, užtiko

¹⁰⁶ išsiteiravo

** *Originale*: gyvenviečių.

[2] II red. įterpta: Šiandien rytus, arba saulėtekį, vadin latviai austrums, austruma žemė, saulėtekis.

¹⁰⁷ rytinių slavų genčių

¹⁰⁸ jotvingiais

Lietuviai, Juodojoj girioj gyvenantys, juodgirėnais vadinos. Patys save vadino lietuviais, kalnėnais, arba aukštėjais, ir žemaičiais, pagal tą, kaip, kalne ar pakalnėj, tai yra jūron linkui, gyveno. Nes raštininkai, kurie rašė lotyniškai, tie visados vadino lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, senaisiais vardais, kaip kad anie gyveno pietinėj įšleitėj, beje: getais, masagetais ir samagetais, pagal tą, kaip, medėse ar jūros pašaliuose, gyveno. Kartais trakais*. Pats Lasickis, lenkas, metuose 1564 Žemaičiuose būdamas, sako savo rašte apie žemaičių dievus, jog žemaičiai atėję nuo padunojų arba paistrių medžiodami ir čia ilginiui apsigyvenę; nesgi gyventojai Guntino tėvūnijos iki šiai dienai masiais vadinas, ir vietovė Mosėdis iki šiol tebėra, nuo žodžio medė, arba mėžė, vadinama.

Ta daugybė vardų Lietuvos tautos paeina¹⁰⁹ nuo vietų, kurias tenai svetimi prekėjai visų pirma pradėjo lankyti, nesgi tie, radę vietą, prie kurios galėjo lengvai iš jūros prisiartinti ir savo prekę parduoti, tą vietą tankiai lankė, jos vardą ir kitiems savo bendrams pasakojo, nesirūpindami apie tą, ar visa tauta taip vadinos, ar tiktai ta viena vieta. It taip pat paskiau ir neprieteliai darė, kurie, įsimitę pirma į vieną vietą ir apsitvėrę tenai, kad užėmė ilginiui kitas vietas su kitais vardais, vienok vardu pirmosios vietos paskuojasias apgobė¹¹⁰. Ir taip regim aiškiai, jog teutonų vokiečiai, įsimitę į Daugavos įtaką, suėjo į pirmąsias pažines su lybiešiais¹¹¹, it pajūry keliose sodose¹¹² gyvenančiais, nuo ko paskui plėsdamies, noris vienoj pusėj ir antroj pusėj upės Daugavos Lietuvos kraštą užėmė, vienok pirmuoju vardu Lybiešiais, lotyniškai Livonija, vadino.

Paskiau, kad vokiečiai tos Livonijos metuose 1561 pasidavė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Zigmantui Augustui, kursai Ketlerį, paskuoji¹¹³ jų mistrą¹¹⁴, pakėlęs į Kuršo kunigaikščius, atdavė jam valdyti iki iškarštant vyriškajai lyčiai jo kilties visą kraštą šiapus upės Daugavos, nuo ko kėlės Kuršo kunigaikštija, Curonija, Kurland vadinama, kad pirmiau tuos tiktai kuriais vadino, kurie ugnį ant dievo garbės kūrino. Liepoja nuo žodžio lipti, jog lengvai iš jūros galėjo į kraštą išlipti. Klaipėda nuo žodžių klysti ir pėda, jog, klaidžiojus jūroj, galėjo savo pėdą padėti. Regėjom, jog įtakoj Nemuno buvo sala ir tenai didžiai garsi žinyčia, nuo kurios ne vien pačią salą praminė, bet ir pačią Žemaičių jūrą Rusų jūra, kartais Sarmatų jūra prašaleičiai vadino, o gyventojus, apsukui gyvenančius, parastais, arba borusais, prūsais, noris tenai tie patys žemaičiai gyveno, kaip jei¹¹⁵ tolimesniame krašte; nes paskiau įsimitę tenai taip pat teutonų vokiečiai, kad išsiplėtė ir kitas užėmė vietas, kitais vardais vadinamas, vienok visas pirmuoju vardu, beje, Parusija, arba Borusija, vadino, dėl to vien, idant nežinovams parodytų parusėnus kitos kilties esant, ne lyvonų¹¹⁶, arba lybiešių, o per tą ypatingai¹¹⁷ galėtų juos rėdyti; nesgi nuo dievo yra leista, jog kožna tauta turi sau ypatingai rėdytis, kaipo turinti ypatingą kalbą ir būdą; kaipogi šiandien dar regim, jog parusiai, kuržemiai, lietuviai, žemaičiai, letgaliai ir lyvonai tie patys yra žemaičiai ir lietuviai; jei šiandien nekurių¹¹⁸ kalba yra ir perkreipta nuo likusiųjų žemaičių, lietuvių, tad nuo to, jog, nuo

---

* 1) Kadłubek in suo opere Res gestae principum et regnum Poloniae, Varsaviae, a. 1824; 2) Job, Dlugosius, Hist. Pol., t. 1; 3) Mart. Cromerus, 1. III, c. I; 4) Matth. Praetorium Orbis Gothicus, liber 1, cap. VI, § 8; 5) Langebeck, Scriptor. rerum Danicarum, t. 1, pag. 92. Starcatberus cum Vino... pugnauerant contra Curetes. quorum natio extat in Livonia, et contra Sembas i. e. Prussos et contra Semigallos i. e. Tracias, et postremo contra omnes orientales prebati sunt [3].

[3] Starkateras su Vinu... kovojo pries kuršius, gyvenančius Livonijoje, ir pries sembus, t. y. prūsus, ir prieš žemgalius, t. y. Trakiją, ir pagaliau prieš visus rytu gyventojus (*lot.*).

¹⁰⁹ yra kilę, atsiradę

¹¹⁰ praminė

¹¹¹ lybiais

¹¹² kaimuose

¹¹³ paskutinį

¹¹⁴ magistrą

¹¹⁵ kaip ir

¹¹⁶ lybių

¹¹⁷ atskirai, savaip

¹¹⁸ kai kurių

kelių šimtų metų vienur ir antrur vergaudami vokiečiams, nutauto¹¹⁹ savo vienybės ir išvertė savo kalbą.

Angis Lietuvos tauta rubežavo¹²⁰ nuo saulėlydžio upe Isla, kuri ją nuo gudų skiedė¹²¹, nuo pietų su mozūrais, lenkais ir gudais, nuo rytų su kriegivais, nuo Šiaurės su Žemaičių jūra, už kurios yra žemė, Skandija* vadinama, kurios gyventojus jau skandijonimis, jau žuvėdais, jau žvejonimis (Suenones) vadina nuo to, jog tenai pačiomis žuvimis minta, nesgi javai tenai dėl didžių šalčių neauga ir duonos neturi; visas jų kraštas marėmis aptekęs taip, jog, veizint nuo tolo, rodos it vandenį paskendęs, nuo ko ją Skandija ir praminė, kartais Gudonija (Chodania) vadino, jog tenai gudai buvo įsidanginę.

Čia aš, trumpai parodęs notis Lietuvos tautos, žiloj senovėj nutikusias, ir šios dienos jos kraštą, norinčius dar aiškiau apie tą žinoti siunčiu į viršiau minavotus raštus, o pats grįžtu prie tos dalies getų tautos, kurią šiandien lietuviais vadina, kuri, po kruvinų karių įsitraukusi į Žaliją ir Juodąją girią, ilgainiui visoj šiaurinėj įšleitėj, kaip viršiau sakiau, lig pat Žemaičių pajūrių išsiplėtė ir tenai traškančiose giriose, nuo įkūrimo pasaulio nekušintose¹²², ilgus amžius, džiaugdamos liuosybe savo probočių, tarp girių laimingai gyveno, kurių čia senovės būdą ir dabą užsiėmiau išrašyti.

Kas aprašys kalnėnų ir žemaičių senovės girias, kokias anie, atsidanginę į tą kraštą, rado, kurios be kokių tarpkrūmių vienu lieknu it jūra niūksojo; nesgi šios dienos girių ir pievų vietoje angis girios traksojo, o tarp jų jau versmėtos kirbos¹²³ burgėjo, jau ežerai tyvuliavo. Neišžengiami pušynai, eglėnai, beržynai, ąžuolynai nuo amžių amžiais suaugę niūksojo ir visi vienu viena giria buvo, upėmis tiktai ir upeliais išvagota, nes ir tos pačios upės ir upeliai perkaršusiais medžiais užvirtę, kuriuos pavasario ar rudens tvanai tevakė¹²⁴, o jei kurių tenai smarkūs sriautai nestengė pakušinti, tie, mirkdami vandenį, į plieną pavirtę, jau apdumiami smiltimis, jau nudumiami nuo amžių amžių žlugsojo it akmenys, kurių žilą karšatį dar apyniai, alksnių ir karklų šakose vydames, pavandeniais išsisvarstę, savo spurganotais vainikais klėstė¹²⁵; visas kraštas viena giria niūksojo, į kurios tankmę ne vien gyvulys, bet ir žmogus negalėjo įlįsti. Nuo audrų ir vėtrų sankritos gulėjo ant kita kitos suraizgytos; pražilę ąžuolai, eglės, beržai, pušys, vinkšnos, skroblai, uosiai, klevai puvo, ant kits kito nuo karšaties išvirtę, žemę krėsdami augantiems ant savęs sūnums ir dukterims, keliais klėbiais jau neapkabinamoms. Lazdynai, alksnynai, blendynai¹²⁶ ir kiti žarynai¹²⁷, it apyniai ant tvorų, taip ir šie ant jų kamienų ir stuobrių augdami ramstės ir kalstės. Žmogus tenai žingsnio žengti negalėjo, bet ropoti turėjo per gulinčias drūktas drūktesnes sankritas, jau nuo karšaties, jau nuo vėtrų, kaip sakiau, raizgiai sudribusias, tarp kurių apatiniosios puvo, į žemę smegdamos, o viršuojęs¹²⁸ trešo, kita kitą sluoguodamos¹²⁹; ir taip keleivis keliaudamas ropojo pirma ant pavirtusios pušies, o nuo tos ant jos gulinčio beržo ar ąžuolo. Dar metuose 1564–6, abelnajai¹³⁰ pamierikai¹³¹ esant, daugioje vietoje kamarninkai¹³² pačiuose Žemaičiuose paliko girias nemieruotas¹³³ dėl to vien, jog žmogus tenai įlįsti ir su kirviu nieko padaryti neišgalėjo.

¹¹⁹ užmiršo, nuprato

¹²⁰ ribojos, lietės

¹²¹ skyrė

* Ptolomeus, lib. III, c. 5; 2) Neuste nordische Beyträge, § 127, im 1793, S. Petersburg u. Leipzig.

¹²² neliestose

¹²³ klampynės, liūnai

¹²⁴ tevalė

¹²⁵ siautė, gaubė

¹²⁶ blindynai

¹²⁷ brūzgynai

¹²⁸ viršutinės

¹²⁹ slėgdamos, spausdamos

¹³⁰ visuotinei

¹³¹ žemės matavimui

¹³² matininkai

¹³³ nematuotas

Žolės tenai nebuvo, tiktai atvašos ir atželos¹³⁴, viena antrą smelkdamos, augo. Liemeningos eglės, pušys, klėbiais neapkabinamos, per kita kitą į padanges mušės, kurių viršūnių atsivertęs nepriregėsi; pražilę ąžuolai, šimtais metų savo amžių lykuojantys¹³⁵, savo barzdotomis šakomis tarsi viens kito karšatį ramstantys. Liepynuose, beržynuose tas pats buvo, kuriuose klevai, vinkšnos ir skroblai augdami tarsi jas nuo kita kitos skaidė, idant į vieną nesuaugtų. Trumpai sakant, vienur kuplūs pušynai it nendrynai, kitur tankūs eglynai it kanapynai niūksojo, o tarp jų kuokštai beržynų, liepynų, klevynų, ąžuolynų, apušrotų¹³⁶ joriavo¹³⁷, it vilnys į padebesius mušdamos. Keleivis keliaudamas vilkų ar meškų suletentu taku keliavo, nesgi vieškelio tenai nebuvo; perskyrą¹³⁸ tarp dienos ir nakties tiktai tenumanė nuo bičių gaudesio, šovose siuvančių ar po medžių žiedus užiančių; dieną saulės, o naktį žvaigždės ir delčios per lapus neregėjo, nesgi visur tenai amžina naktis viešpatavo; lapui iškritus ar žiemą keleiviai nuo žvaigždžių kelią tesekė*, nesgi paklydusiam upeliai ir žvaigždės vadovu tebuvo. Jau pragyvenus tenai, nuo gaidžio ar šunies balso namus savo tegalėjo atsekti. Darganoms dergiant, lytums čezant, tenai nenučiuši¹³⁹, negut nuo medžių rasos jei sudrėksi; todėl neišžengiamos balos ir versmės, nuo saulės spindulio neužgaunamos, nuo amžių burgėjo**, kurios, ir visų didžiausioms giedroms spiginant, niekadoms neišdziūvo*. Žiemos tenai nebuvo, nesgi sniegas negalėjo įsnigti ir, jei kur pūgos ir pusnys kame ne kame nuo medžių įkratė, tas pats tenai ilgainiui gaišo. Žmogus su gyvuliu niekaip negalėjo įeiti**, nesgi, kaip sakiau, nė kokio kelio nebuvo; todėl žiemos laiku šunis užkinkę važinėjos upeliais, nuo ko tuo senu įpratimu šiandien dar ankštą kelelį per girią šunkeliu vadina: kaipogi jų šunys it kumeliai dar kudloti ir kelią namo sekė, ir nuo žvėrių patį keliaujantį gyniojo. Todėl visų pirmieji gyventojai paupiuose tegalėjo įsikurti jau dėl kelio, jau dėl mitalo, nesgi, stokojant žvėrių ir paukščių, žuvimis galėjo misti, o kelio nesant, upe ar upeliu namus savo pasekti.

Čia, regis, gana berašyti apie senovės kalnėnų ir žemaičių girias; jei kurs negali nuo tų kelių žodžių jų didelumą įsitępti¹⁴⁰, kas per girios tenai senovėj yra buvusios, tas tepaklausia savo senųjų, anie jam papasakos, kokios buvo girios atmenamai dar pirm 60, 70 metų Žemaičiuose, o nuo to galės manyti¹⁴¹, kas per girios tame krašte turėjo būti pirm tūkstančiui metų; nesgi šiandien dar tėvai, vaikus į bažnyčią vesdami, sako: „Vaikeli, ta bažnyčia yra girios vietoje pastrūnyta¹⁴², mūsų bočius, pernai miręs, pasakojo, čia, jam bandą ganant, lūšis jautį suplėšiusi.“ Taip pat daug dar ir tokių tebgvyvoja tarp senųjų, kurie patys, naktimis skalų buntą

---

¹³⁴ atžalos, atvašos

¹³⁵ skaičiuoją

¹³⁶ epušynų, drebulynų

¹³⁷ žaliavo

¹³⁸ skirtumą

* Wizerunki, w Wilnie, tom. 22, fol. 70: (nullus) accessus vel recessus patet, eo quod universa Lithuania paludibus impedita sit ac sylvis horrida; hyeme autem paludibus et stagnis alta glacie concretis, niveque superinfusa, pervia sunt, non trita et usitata sed quae syderum usus suppeditaverit itinera [4].

[4] ...visiškai neįmanoma įvažiuoti ar grįžti todėl, kad visoje Lietuvoje trukdo pelkės ir baisūs miškai; tačiau žiemą, pelkėms ir ežerams pasidengus storu ledu ir jį apsnigus, galima keliauti ne tik lygiais bei pravažinėtais keliais, bet ir orientuojantis pagal žvaigždes (*lot.*).

¹³⁹ nenušlapsi, nesumirksi

** Helmoldus, Chron. Slav., c. 18, fol. 36: ...praeterea inaccessi paludibus [5].

[5] ...be to, dėl pelkių neprieinami (*lot.*).

* Martinus Gallus, pag. 91: Terra illa (Lithuania) lacubus et paludibus est adeo communita, quod non est vel castellis vel civitatibus sic munita [6].

[6] ...toji žemė (Lietuva) taip ežerų ir pelkių apsaugota, kad nei pilys, nei miestai jos taip neįtvirtintų (*lot.*).

** A. v. Kotzebue, Preussens ältere Geschichte, II. B., 29. K., P. 207.

¹⁴⁰ įsivaizduoti

¹⁴¹ suprasti, suvokti

¹⁴² pastatyta

uždegę, žiburiuodami ujo vilkus ar meškas nuo bandos iš laidaro ar, vaikais dar baltplaukiais būdami, išsikūlę¹⁴³ už rėjos¹⁴⁴ į krūmus, parnešę į trobą vilkyčius, tardami šunyčius radę.

Kožnas čia numano, jog tos girios buvo jiems ne vien pirmąją pastogę ir uždanga¹⁴⁵ nuo žiauraus oro, bet dar klėtimis visų jų turtų, kuriose pavalga, apdaras ir lobis buvo paklėstas¹⁴⁶. Bitės buvo jiems visų naudingiausias girių gyvuliai, nesgi nešė medų ir vašką į dreves; iš medaus darė midų, o vašką tankiai leido į svečių šalį: kaipogi metuose dar 1467 išleido į svečių šalį du tūkstančių pundų¹⁴⁷ vaško. Prašaleitis, Žemaičiuose gyvenęs dar metuose 1540, sako, jog visame pasauly nesą taip didžiai balto medaus, kaip Žemaičiuose^{***}, ką vardai patys – bičiulis, bitkopis, bitininkas, vaškininkas – stigavoja, o įstatymai Lietuvos apie dreves tą aiškiai rodo^{****}. Giriose taip pat augo apyniai, kuriuos paupiais rinko ne vien dėl savęs alui ir midui daryti, bet dar atmenamai vežė į mugę parduoti; tarp kitų medės apynojų¹⁴⁸ yra m. 1456 garsiais minavojami Žemaičiuose apygardų Skirsnemunės, Pamūšio, Jonišio; mėsa paukščių ir žvėrių patys maitinos, o nuo speigų ir darganų jų kailiais dangstės ir siaustės; tų negavę, tad iš liepos lunkų demblius drabužiui audė, jau avalus vyžo, iš mauknų palagus¹⁴⁹, pūnes¹⁵⁰ ir lapines sau dirbo, apynių virkščiomis ir plaušomis bei vytimis siūlojo ir raišiojo. Iš tų pačių lunkų vijo taip pat virves ir namų padargą tiekė, ką šiandien dar daugioj vietoj tebdaro. Iš tošių, žievių, šaknų ir vyčių pynė ir siuvo namų stotkus¹⁵¹, beje: rakandas¹⁵², kurvius¹⁵³, rėčius, sėtuves, pintines, kretilus ir taip toliau. Žilvičių, blendžių¹⁵⁴ vices¹⁵⁵ virbgalių vietoje dėvėjo. Iš beržų ir klevų sulą leido, sakus, dervą ir degutą žiburiui tiekė. Kailiais meškų, lūšių, briedžių ir taurų jau patys, kaip sakiau, darės, jau pluoštų¹⁵⁶ ir valčių vietoj, per upes keldamies, naudojo*. Vėbrų¹⁵⁷, sabalų, kiaunių ir ūdrų, audinių blomas¹⁵⁸ leido į svetimus kraštus, keisdami jas į reikalingus sau daiktus, beje, į geležį ir druską. Pačius ragus žvėrių vienus ant kesčių¹⁵⁹ galų maustė ir ragotines¹⁶⁰ dirbo sau ginklui, nesgi geležies dar nežinojo, iš kitų gėrė, nuo ko iki šiolei geriamą stotkelį senu įpročiu taure, arba taurage¹⁶¹, tebvadina. Uogos pačios ir grybai medėj augo. Ažuolai, šermukšniai, ievos ir puteliai¹⁶² taip pat vaisių nešė, kuriuo jau žmonės, jau paukščiai maitinos, no¹⁶³ prielaidus labiau, nekaip javais, atmenamai dar Žemaičiuose bariojo¹⁶⁴. Visi tie daiktai taip didžiai reikalingi žmogaus gyvenime, jog be jų niekaip negalėjo gyvoti, ne kame kitur, tiktai tose giriose tebuvo gaunami. Ir taip aiškiai anie regėjo, jog girios jiems šimtą kartų daugiau naudingų gyvulių ir

---

¹⁴³ ištrūkę, išbėgę

¹⁴⁴ klojimo, jaujos

¹⁴⁵ priedanga

¹⁴⁶ padėtas, sudėtas, paslėptas

¹⁴⁷ pūdų

^{***} Gwagnini, *Sauromatia Europea*, lib. II, p. 273.

^{****} Statut Litewski, rozdz. X ar. 3 i ar. 13.

¹⁴⁸ apynynų

¹⁴⁹ palapines

¹⁵⁰ palapines

¹⁵¹ indus

¹⁵² apvalios formos pintus indus miltams ar grūdams laikyti

¹⁵³ pintines

¹⁵⁴ blindžių

¹⁵⁵ vytis, rykštes

¹⁵⁶ plaustų

* Koialowicz, *Histor. Lit.*, pars 1, lib. III. p. 48.

¹⁵⁷ bebrų

¹⁵⁸ odas, kailius

¹⁵⁹ karčių, smaigų

¹⁶⁰ ietis

¹⁶¹ taure

¹⁶² putinai

¹⁶³ ypač

¹⁶⁴ penėjo, šėrė

paukščių bei putnių¹⁶⁵ augino ir lesino, nekaip patys galėjo su didžiu vargu galvijus į savo namus įsteigti. Kas dar yra didesniu, girios juos šildė ir ne vien nuo bjaurių darganų, lytų ir speigų bei vėtrų, bet ir nuo pačių neprietelių glemžė: kaipogi, kad kitas tautas pilys, kalnai ir jūros nuo neprietelių gyniojo, tad žemaičius ir kalnėnus, arba aukštėjus, traškančios girios ir versmės dangavo^{**166}. Todėl senieji kalnėnai ir žemaičiai, apsikapėję¹⁶⁷ savo giriose ir versmėse it pilyse, ilgus amžius laimingai gyveno, liuosybe savo bočių džiaugdamos ir vieną dievą pasaulio Perūną garbindami.

Regėdami senieji tokią naudą iš tų girių didžiai jas gerbė ir augino, žalius medžius laikė, o pasausės tiktai namų medžiagai ir padarynei tekirto, o sankritomis ir saussakėmis namuose šildės; ir taip, juo naudingesnis medis žmogaus gyvenimui buvo, juo didžiau jį saugojo, ne vien tūlus medžius, bet ir cielas girias taupė ir už šventas turėjo, iš kurių be žinios girių kunigo niekšai ne vien žalio virbelio išlaužti, bet įžengti tenai negalėjo, negut, galą daromas, kaip šventoj vietoj globos sau veizėjo. Ažuolus ir ažuolynus pervis didžiau gerbė, kurių malka pagal jų nuomonę reikėjo šventą ugnį tuoįtimpos¹⁶⁸ ant dievo garbės kūrinti iki pabangos¹⁶⁹ šio pasaulio, todėl ažuolus kirsti, kaip šventus medžius, patys kunigai šventais kirviais tegalėjo. Ne vien buvo perdėti¹⁷⁰ ant tų girių kunigai, kurie jas saugojo, bet ant didesnio jų orumo visų dideliojo ažuolo uoksuose, šėtra¹⁷¹ uždengtus, savo dievų stabus laikė ir tenai meldės, šventą ugnį kūrindami, nesgi, kaip tuojau regėsime, bažnyčių neturėjo, bet jų vietoj buvo ažuolynai ir lieknai, kuriuose dievą šio pasaulio Perūną garbino, todėl ir tas girias it šventas vietas gerbė ir godėjo.

Tas dar yra stebuklingesniu, jog tose giriose ilgainiui įsikūrė, atsikieminėdami¹⁷² vienkiemiuose per gerą šaukimą nuo kits kito taip, idant balsą gaidžio ar šunies savo susiedo¹⁷³ galėtų girdėti, ką darė jau dėl išvengimo tarp savęs barnių, kurie it¹⁷⁴ veikiai galėjo keltis, turint lygiai¹⁷⁵ pievas, dirvas ir daržus, jau saugodamies nuo gaisrų, idant, vienam trobesiui užsidegus, negalėtų ugnis prigauti susiedo trobesio, arba, nutikus viename kieme kokiai nočiai, idant antrasis, girdėdamas savo susiedo šunis lojant, pats galėtų tuo tarpu pasitiekti o jų¹⁷⁶ nuo savęs remti ar antram pagalbą duoti, jei to būt reikė. Ir taip išmintingi kalnėnai ir žemaičiai tokiu pasirėdymu pagalbą ir atsargą viens antram įsteigė, nesgi, taip gyvenant, nebuvo tarp jų nei įžodžiui¹⁷⁷, nei įtarčiai, nei gi skaugei¹⁷⁸ vietos. Pakajus¹⁷⁹ tarp jų buvo jiems visų pirmąja lieta¹⁸⁰; kaipogi¹⁸¹ šiandien dar klausiamas žemaitis, dėl ko nesikiša į svetimus barnius ar vaidus, atsako: „Ne mano kiaulės, ne mano pupos“ arba: „Kas man lig to, noris sau tepasibučiuoja“. Taip šiandien dar daugioj vietoj tikrieji lietuviai tebgyvena atsikieminėję savo vienkiemiuose žemaičiuose, Kurše, Parusy bei Kalne.

---

¹⁶⁵ paukščių

^{**} Martinus Gallus, in loco citato.

¹⁶⁶ užstojo, slėpė

¹⁶⁷ apsikasę, įsitvirtinę

¹⁶⁸ be perstojo, nuolat

¹⁶⁹ pabaigos

¹⁷⁰ paskirti

¹⁷¹ palapinė

¹⁷² išsiskirstydami atskirais kiemais, atsidalydami

¹⁷³ kaimyno

¹⁷⁴ itin, labai

¹⁷⁵ kartu, drauge

¹⁷⁶ pavojų

¹⁷⁷ apkalbai

¹⁷⁸ pavydai

¹⁷⁹ taika, ramybė

¹⁸⁰ dalyku

¹⁸¹ kadangi, nes

Pirmasis jų trobesys tose giriose vadinos nams, arba namas, namaitis, dėl ko ir visa tauta nuo prašaleičių nomadžiais buvo vadinama, beje, žmonės, namuose gyvenantys*. Tas trobesys, kurį šiandien dar daugioj vietoj gal regėti, buvo pailguotinas¹⁸² ketvirtainis, be lubų, į pietus su skliautais, kuriuose netoli nuo čiukuro buvo trys langeliai, rąste išpjauti, vienas aukščiau, o du žemiau per du rąstu, platumo kaip balandis galėjo įlėkti, nuo vanago vejamas, ir dūmai išrūkti. Po skliautais į pietus buvo durys, didžiosiomis vadinamos, pro kurias mažne su vežimu galėjo įvažiuoti, nuo rytų pusės buvo mažosios durys, o šaly jų langelis nuo saulėtekio, taip pat rąste per augumą nuo žemės dėl šviesos iškirstas; po tuo langeliu namo pusėj duobė iškasta, į kurią pylė paplavas ir kitą jūrštą¹⁸³ vandenį, iš kurios duobės tekėjo pro namo pamatą į griovį, kursai išvestas buvo namo pasieniu lauko pusėj pakalniui. Per penkis ar šešis sieksnius nuo didžiosios angos buvo pervarinė¹⁸⁴ siena, kuri abi šalini sieni jungė, kurioje buvo dvejios durys. Vienosėjo į kamarą, kurioje sula buvo laikoma ir kiti baldai, nuo ko jau sulos, jau baldų kamara vadinos. Antrosios durys toje pervarinėj sienoj tokio pat mažne didumo buvo kaip didžiosios, vedė iš namo į tvartą, arba kūtę, taip vadinamą nuo žodžio tverti, nuo ko paskui visą gyvenimą tvaru, arba dvaru, vadino, kursai pradžioj iš virbų nutvertas buvo, vienas šalines sienas su pačiu namu turįs, kuriame tvarte buvo gyvuliai pasieniais prisieti, beje, karvės, jaučiai. Vidury to tvarto buvo avys, atskiestos¹⁸⁵ keturiomis gardėmis, nuo kurių vadinos gardu; už to tvarto vėl buvo kūtė, arklių tvartu vadinama, vis tarp tų pačių šalinių namo sienų stovėjo; arkliai jau prie užėdžio¹⁸⁶ pririšti, jau palaidi, kažiai¹⁸⁷, arba kumeliai, nuo senių arklių atskiesti ir kartimis kampe užšaudyti stovėjo; ta arklių kūtė turėjo nuo saulėtekio duris, pro kurias arklius ir bandą varė girdyti, jaukiam orui esant, speiguotie¹⁸⁸ drungnu vandeniu iš namo geldose girdė.

Už tos arklių kūtės buvo dar kiaulių kūtelė, arba tvartelis, kartais neb tose pačiose namo salinėse sienose, bet pridurtose prie galutinės namo sienos ypatiniu¹⁸⁹ rentiniu, daug žemesniu už namo sienas. Žąsys, pylės¹⁹⁰ bandos tvarte buvo laikomos. Ir taip gaspadorius, sėdėsis ant suolo namo pasieny, visą savo piešą¹⁹¹ galėjo regėti. Stogas to namo pirma buvo mauknomis klotas, idant kibirkštys, iš ugnies lėkdamos, neįkibtų, o ant tų mauknų viršaus – ilginiais. Asloje paties namo juo į kampą kamaros linkan buvo kartais duobė ketvirtainiška iškasta į kelio mierą¹⁹² gilumo, ugnaviete vadinama, taip erta¹⁹³, jog gaspadinė, valgį virdama, galėjo apsukui vaikščioti, kad kiti, ant kranto susėdę, kojas žemyn nuleidę, šildės. Greta kamaros sienos per pustrečio sieksnioėjo pervarinė drūkta sija, arba balkis¹⁹⁴, kuri abi šalini namo sieni jungė; nuo kamaros sienos ant tos sijos buvo dvi puskazilininki¹⁹⁵ karteli, per pusanthro sieksnio nuo viena antros užslieti¹⁹⁶ ir lentomis pratašinėmis¹⁹⁷ nuo pat sienos kamaros lig pat sijos apgrįsti, kurios vadinos užlomis, nuo žodžio užleisti, jog buvo nuo kamaros ant tos pervarinės sijos, arba balkio, užleisti.

* Dziennik Warszawski, 1826 r., t. IV, p. 37; 2) Lepner, Preusch. Littauer, VIII, S. 71; 3) Johan. Lasicius, De diis Samagitarum et alior. Sarmator., Basileae, 1615, pag. 1 et 44.

¹⁸² pailgas

¹⁸³ priterštą, pribjaurotą

¹⁸⁴ skersinė

¹⁸⁵ atskirtos

¹⁸⁶ ėdžių

¹⁸⁷ kumeliai, kumeliukai

¹⁸⁸ speigui esant

¹⁸⁹ atskiru

¹⁹⁰ antys

¹⁹¹ kaimenę, mantą, turtą

¹⁹² aukštumą

¹⁹³ erdvi

¹⁹⁴ sija

¹⁹⁵ pusės kazilo, gegnės storumo

¹⁹⁶ užklotos, uždėtos

¹⁹⁷ tašytinėmis

Po tomis užlomis per uolektį dvi karteli tvorinink¹⁹⁸ pasieti vytimis, vienais galais į kamaros sieną stipriai įremti skylėse, tai lietai¹⁹⁹ išręstose, ant kurių kartelių krovė medžius ar rudenį mėsą kabinėjo džiovinti, nuo ko ir kriaučė vadinos. Ant pat vidurio tos duobės ar ugnvietės skersai tųdviejų karčių buvo perdėtas ažuolo miestas ir stipriai tenai pririštas vytimis, prie kurio pačiame vidury buvo pasietas ažuolo ramentas, vąšu²⁰⁰ vadinamas, žemajame gale su kibekliu pakumpusios šaknies it nosia, iki pat ugnies nutįšęs taip, idant katilas, antkabintas²⁰¹ valgiui virti, galėtų kaisti ir virti. Dar buvo ant to mieto, arba aksties, ant kurio ir vąšas kybojo, pasieti keli svarai ledinės druskos ant šniūrelio taip, jog gaspadinė, atrišusi nuo vąšo šniūrelį, galėjo druskos kliupurį²⁰² į katilą įleisti ir vėl pamirkiusi aukštyn patraukti, kursai, iškeltas iš viralo, lašėjo tenai iki nudžiūnęs. Užugnė²⁰³ ant salinės namo sienos buvo lentyna, ant kurios sugrįsti²⁰⁴ mazginiai, beje: kaušai, samčiai, druskinės, bliūdai, menturiai, stovėjo. Po ta lentyna kybojo kurvis, kuriame šaukštai, taurės, tauragės, iš kurių gėrė, buvo sudėti. Pasieniais to namo buvo platūs ažuolo suolai, ant kurių dieną sėdėjo, o naktį, kojas sudūrę, gulėjo. Ant čiukuro namo buvo lėkiai antkabinti, o stogo sketeras spaliais apkrautas ir velėnomis per dvi uolekti ilgomis apsluogutas²⁰⁵.

Senovėj kalnėnai ir žemaičiai tame trobesy visus namų darbus atliko: alų, midų darė, žlugtį žlugino, namo asloj dirbo ratus, tekinius, važius, roges, šlėdes²⁰⁶, arba šlajas, kubilus ir kitus indus, žambius²⁰⁷, akėčias, milus ir tūbus²⁰⁸ loviuose vėlė; trumpai sakant, jų namas buvo trobesys, kuriame, kokiai norint esant pagadai, žmogus, nuo saulės ir nuo darganos paglemžtas²⁰⁹, galėjo brūzti, kokį noris išsiėmęs knebinį, nesgi tenai visados ugnis kūrinos, prie kurios pablaka susėdę šildės ir permerkti nuo lytaus ar krušos džiovinos, vasarą tenai valgė, rudenį ir žiemą stotkus arba baldus ir kitą namų padarynę, beje, žambius, akėčias, ant sulos kamaros sukeltus, laikė.

Antrasis trobesys it²¹⁰ šalip²¹¹ to namo viena kerčia it susikišęs kūtėmis vadinamas buvo, taip pat pailguotinas ketvirtainis; viduryje pietinės sienos turėjo vienas duris aukštas sulig siena ir taip plačias, jog su visų didžiausiu šieno vežimu galėjo įvažiuoti, kuri rūme²¹² tarp trijų sienų ir tų durų vadinos tarpikiu, arba ratainyčia²¹³, kurioje ratai, važiai ir rogės laikomos buvo, kartais karės žirgus tenai ant stelingio²¹⁴ laikė. Iš tos pačios pusės, iš kurios į tarpikį buvo durys, taip pat vienoj ir antroj šaly to trobesio, tarpikiu perdalyto, kūtėmis vadinamo, buvo vėl durys. Tose kūtėse taip pat laikė gyvulius, kurie namo tvarte netilpo, užvis valininkus²¹⁵ galvijus ir ašvinius. Tos kūtės, jei susikišo su namu, darė vieną trobesį dvilinką, tada pačioj kerčioj, kuri jungė namo sienas su tų kūčių sienomis, buvo stoginė, į kurią krovė ir laikė žiemai pašarą, iš kurios, pagal tą, kaip reikėjo, namo tvarte ar tose kūtėse galvijus šėrė. Jei tos kūtės buvo dvilinkos ar trilinkos, tad jos buvo atstu nuo namo. Tarp namo ir kūčių arba tarp pačių dvilinkųjų ar trilinkųjų kūčių buvo laidaras,

---

¹⁹⁸ tinkančios tvorai, tvorinės

¹⁹⁹ tikslui, reikalui

²⁰⁰ vąškaru

²⁰¹ užkabintas

²⁰² gabalą

²⁰³ už židinio, užpelenėję

²⁰⁴ sudėti, sustatyti

²⁰⁵ apslėgtas, apspaustas

²⁰⁶ didelės roges, šlajas

²⁰⁷ medinius arklus

²⁰⁸ veltinius

²⁰⁹ apgintas

²¹⁰ visai

²¹¹ šalia

²¹² ertmė, ruimas, patalpa

²¹³ rataine

²¹⁴ garde

²¹⁵ laisvus, palaidus

tankiais akmenimis grįstas, vasarą ir rudenį šiaudais pakreiktas, kuriame galvijai, parėję iš ganyklos, ilsėjo.

Trečiasis trobesys buvo vadinamas klėtis, nuo žodžio klėsti²¹⁶, nuo žemės per uolektį ar pusantros pakeltas ant trinkų ar didelių akmenų, grįstas ir lubotas lentomis dėl sausumo, kurioje buvo javai miegose, arba aruoduose, drabužiai, mėsa, kailiai ir šikšnos laikomos, beje, išėigos ir lietos²¹⁷ daiktai; turėjo ji kartais vieną kambarį, kartais du, tris ir keturis, pagal tą, kaip ūkininkas turtingas buvo. Visi tie kambariai, kaip sakiau, buvo luboti, ant tų lubų viskos²¹⁸, kame laikė džiuvsią mėšą, ant aksčių²¹⁹ suvertą, žiemą ir vasarą; tarp tų kambarių viename buvo laikomi javai, kitame drabužiai susverti kybojo, nuo ko ir svirnu vadinos, kitas buvo pačiai žmonystai²²⁰ vasaros laike pavestas*.

Ketvirtasis trobesys buvo trobos, arba svetlyčia, kame svečius žiemą vaišino, taip pat pailguotinas ketvirtainis, kurio gyvenamasis galas visados buvo į rytus ar pietus atsuktas; it pusėj šalinių sienų buvo kiaurai dvejos durys, didžiosios nuo pietų ar rytų, mažosios nuo užpakalio; tarp tų durų ėjo skersai dvi sieni, kuriedvi jungė abi šalini trobos sieni, tiedvi skersini sieni buvo sujungti siena prieš didžiasias duris taip, jog dvi dali ertmės paliko mažosioms durims, o trečioji didžiosioms; rūme pas mažąsias duris vadinos virenė, arba kuknė²²¹, o rūme pas didžiasias duris vadinos priemenė nuo žodžio pirma minti, kurioje buvo trejos durys be didžiųjų, beje; vienos į kuknę, antros į trobą, o trečiosios į priešininkę²²², nuo žodžio prieš, jog prieš trobos duris buvo. Troboje, kurioje, kaip sakiau, žiemą tegyveno, turėjo tris keturis šalutinėj sienoje stiklo langus, o du trobos gale. Į saulėtekį buvo alkierius²²³, arba svečio troba, kursai užėmė pusę trobos galutinės sienos ir turėjo du stiklo langu, to paties aukščio, kaip jei troba, kurioje buvo kakalys, arba pečius, iš kuknės kuriamas, prie to pečiaus buvo kaminas, per sieną į kuknę išvestas, kartais iš drobės it keine, už staibio²²⁴ pakabinta, trobos palubiuose kybojo po ki vryne, pro lubas išvesta, kuri buvo ant trobos lubų molio kaušu apgobta, idant kibirkštys į stogą nelėktų. Po ta skyde trobos asloje buvo apvalus ir slesnas²²⁵ akmuo, ant trinkos ažuolo padėtas, kurį išaušus į trobos kertę galėjo paristi ar laukan išnešti. Norėdami vakaroti, padėjo tą akmenį, vadinamą žibintoju, po skyde ir sukūrė ant jo iš kėnių ar liepkaulių²²⁶ ugnį ir paleido nuo skylės pakabintą keine iš palubio ant ugnies, idant dūmus trauktų laukan vakarojant. Jei kaminas buvo iš molio į kuknę per sieną išvestas, tad didesnę tenai ugnį kūrino liepkauliais ar sausais šakaliais, taip vadinamais beržų medžiais, smulkiai sukapotais, idant nesproginėtų** . Prie to žiburio motriškosios verpė, vyriškieji, liepas mižodami²²⁷, lunkus plėšė, virves vijo, tinklus mezgė žuvims žvejoti ar žvėrimis gaudyti, riužius²²⁸ ir venterius dirbo, bočiai ir kiti senieji su vaikais plunksnas plėšė, vilnas kedino, gijas vijo, pasakodami jauniems notis ir kares praėjusių gadynių bei veikalus savo tautos. Jei troboje stiklo langų nebuvo, tad galutinėj ir šalutinėj sienoje buvo į juostos mierą langelis, per uolektį rąste išpjautas ir iš vidaus su lentele užšaukamas; tokią trobą vadina Kalne seklyčia, arba sauklėčia, nuo žodžių sau ir klėsti, beje: kame žmonės save nuo

---

²¹⁶ saugoti

²¹⁷ naudos

²¹⁸ aukštas

²¹⁹ kartelių

²²⁰ viešėjimui

* Lepner, VIII, P. XI.

²²¹ virtuvė

²²² namo galą prieš gerąją trobą

²²³ kambarys trobos gale svečiams nakvydinti

²²⁴ klešnės, kiškės

²²⁵ plokščias

²²⁶ liepinių šakalių be žievės, skalų

** Lepner, VIII, P. 70.

²²⁷ lupdami žievę

²²⁸ bučius

darganos galėjo paklėsti; tenai gi duonkepis pečius iš vidaus yra kuriamas, kuriame valgyti virė ir duoną kepė, tokiame kieme, kuriame ubladės²²⁹ nebuvo; iš to pečiaus durnai rūko į trobą, kurios lubose buvo kiaurynė, apie kurią jau minavo jau, kurią atdarą laikė lig kakaliui atsikūrinant²³⁰, bet atsikūrinus apent²³¹ ją užkišo ir langelius šalinius lentelėmis užsklendė, kuriuodu iki šiolei buvo atdaru, idant, dūmams išrūkus, šilima į trobą eitų. Abejose tose trobose sienos lig palangių iš vidaus ir lauko, taip pat staktos ir durys kas devintą dieną buvo mazgojamos, ką šiandien dar gal regėti Žemgaliuose, Kurše, arba Kuržemėj, ir pakaunėj. Taip pat abejose trobose pasieniais buvo platūs ažuolo suolai, ant kurių žiemos laiku vyriškieji ir motriškosios, iš lauko ir medės parėję, galvas sudūrę naktį ilsėjo. Sijose, arba balkiuose, ir sienose tų trobų buvo briedžių ragai įkalinėti gembų vietoj, rodantys skaitlių metų praėjusiųjų. Antras galas tos trobos vadinos priešininke, turįs nuo pietų šalinėj sienoj vieną langą, o retai du, kurioje taip pat buvo kakalys, iš kuknės kuriamas, ta perdalyta siena, einančia nuo kuknės į galutinę jos sieną, toje pervarinėj sienoj buvo durys į pieno kamarą taip vadinamą, kurioje buvo mažas stiklo langelis, toksai, idant žmogus negalėtų įlįsti; toje kamaroje laikė daržų vaisius, batvinius, kopūstus ir kitas žalesas, žiemai reikalingas, grybus slėgtus, girą, taip vadinamą gėrimą kasdieninį, užvis pieną, nuo ko pieno kamara yra vadinama; ta troba buvo šiaudais klota, kaip jei namas.

Penktasis trobesys buvo taip pat pailguotinas ketvirtainis, reja vadinamas, kuriame javus sausus, iš duobos²³² išimdamies, ant kluono pakloję kūrė. Toje rėjoje buvo ketvirtainis rentinys, aukštesnis už rėjos sienas, duoba vadinamas, mažne pusę rėjos užimęs su kakaliu, kurioje javus džiovino, ant tos duobos buvo doris²³³, arba salyklininkas, kuriame buvo langelis, garvilka vadinamas, kame salyklą džiovino; pažastėse tos duobos buvo peludės, kur pelus pylė. Pas neturtinguosius toje duoboj pėrės, nesgi ant kakalio buvo krosnis sukrauta. Pitėjas, garsus žvaigždžinys²³⁴, keliaudamas po šiaurę, per penkis šimtus metų pirm gimimo Kristaus minavoja jau tą trobesį savo kelionės raštuose, kaipo stebuklingą ir negirdėtą daiktą*.

Šeštasis trobesys vadinamas buvo ublade, kurioje buvo** duonkepis kakalys, nuo to vadinamas, jog po juo ne vien duoną ir pyragus, bet stėkius²³⁵, guires²³⁶, puokius²³⁷ ir kitas žuvis bei mėsas kepė jau liepos geldose, jau ant šiaudų; tengi džiovino grūdus, grybus ir obuolius obuolynei, tengi buvo ir garnos sukeltos grūdams malti, it kaip pas rymionis, kame grūdus malė, ten pat ir duoną kepė. Tose ubladėse pas neturtinguosius lygiai ir pirtis, kaip sakiau, buvo, nesgi ant mūrio kakalio buvo krosnis sukrauta. Šalip tos ubladės po vienu stogu buvo kamarėlė, kurioje minkytuviai, muldos²³⁸, muldelės, rėčiai, sietai, sėtuvės, saikai, rakandos ir tas, kas prie miltų pridera, kartais ir patys miltai buvo laikomi.

Sekmasis trobesys vadinos stogine, ar daržine, pailguotinas ketvirtainis, į kurį javus, šiaudus ar šieną krovė; paprastai buvo jos trejokios: viena javams, antra šiaudams, trečioji šienui, jau po vienu stogu, jau ypačiai; vadinos stogine, jog stogą turėjo, sienos buvo jau rąstų, jau virbų. Jei tose stoginėse netalpino javų ar pašaro, tad krovė ant lauko į žagus ar bragus²³⁹, kupetas taip

---

²²⁹ trobesio, kur yra duonkepė krosnis

²³⁰ išsikūrenant

²³¹ vėl

²³² jaujos

²³³ džiovykla ant jaujos, kurtinys

²³⁴ astronomas

* Pytheas, 1838, Leipzig.

** Lepner, VIII, P. 71.

²³⁵ trispygles dygles

²³⁶ gružlius

²³⁷ pūgžlius

²³⁸ geldos

²³⁹ pastoges ant keturių karčių

vadinamas [7]; bragas buvo ketvirtainis su šiaudų ar stembrų²⁴⁰ stogeliu, o žagas be stogo, nuokamieniai²⁴¹ sukrautas*.

Ašmasis trobesys buvo vadinamas pirčia; pačioj pirty buvo krosnis, pusėj sienų buvo plautai, nuo žodžio plauti, suolai, ant kurių voliodamies su lapuotomis beržinėmis vantomis pėrės, žemiau pasieniais taip pat buvo suolai, ant kurių mazgojos ir trinkos; į kurias pirtis vedė ne vien svečius ir pakeleivingus, bet siuntinius svetimų tautų: kaipogi senovėj visų didžiausia goda buvo svetį į pirtį nuvesti ir išperdinti, nesgi pirtį žmogui susikeliavusiam už didžiai naudingą ir reikalingą daiktą turėjo. Pasaka yra užrašyta, jog, apkyrėjus zokaninkams²⁴² dominikonims Falkenavo klioštoriuje²⁴³ paembakėj viena džiūvusia žuvia bemisti, metuose 1245 išleidę du zokaninku į Rymą guostis popiežiui, jog, misdami džiūvusia žuvia, juoda duona, alum, su gailiais vietoje apynių darytu, nebįgalintys, subatos dienoj pakūtavodami²⁴⁴, kūnų savo ramdyti, tai yra pertis, ir meilavę jo šventenybės, idant įsakytų Tarapato vyskupui, kad jis iš savo valsčių juos šelptų. Popiežius, norėdamas tiesos išsijautoti, nuleidęs tenai taip pat zokaninką, gimimo valaką, perveizėtoju. Atkeliavus tenai tam svečiui, ėmę latuviežai vaišinti jį savo džiiovinta žuvia, juoda duona ir raginti gailiniu alum, kurį valgį ir gėrimą svetys ne visai teskomėjęs²⁴⁵. Atėjus subatos diena, nuvedę savo svetį į pirtį; sumetus tenai garą po kelis atvejus ant krosnies, ėmę su plačiomis beržinėmis vantomis nemeilingai plakti, vis jau karštą, jau šaltą vandenį mesdami, svetį savo lygiai pėrę; nes taip beperiamą išlepusį valaką apnikęs toksai gailėsysis, jog, nebtverdamos nuo karščio, mukęs laukan iš pirties, šaukdamas tuos žodžius: „Ei viešpatie! Kas tai per sunkybė įstatymų gyvenimo tų vargšų, sviete negirdėta!“**

Devintasis trobesys buvo kalvė, būtinai ketvirtainis, kurioje patys sau padarynę ir ginklą kalė, nesgi kalnėnai ir žemaičiai gėdėjos ko norint nuo svetimo reikalauti, todėl visa patys sau dirbo.

Dešimtasis trobesys vadinos ublas²⁴⁶, taip vadinamas smalos pečius, kuriame dervą, arba smalą ir degutą degė.

Tarp tų trobesių buvo du arba trys prūdai iškasti, vieni dėl žuvies veisimo, žuvynojais²⁴⁷ vadinami, kiti dėl gyvulių girdymo, kuriuose tuo tarpu vasarą ir rudenį žąsų ir ančių būriai pliurškė.

Rūme tarp namo, trobos ir klėties buvo dailiais žiogriais užtvėrta, kurioje žėlė veja ir vadinos kiemu, nuo ko ir visa buta yra vadinama kiemu, arba kaimu; noris tūli nori tą žodį kaimą per sodą išmanyti, vienok žinoma yra, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, gyventi sodose negebėjo: kaipogi Zigmantas Augustas, didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkų karalius, norėdamas lažą, arba baudžiavą, svietui antmesti²⁴⁸, jau nuo metų 1562 pradėjo svietą versti sodose gyventi, ne vienkiemiuose, kaip tuojau regėsim.

Rūme po alkieriaus ir trobos langais pagal vieną ir antrą sieną buvo į ketvirtainį užtvėrta žemesniais dailiais žiogreliais, ant kurių puikos²⁴⁹, beje, nasturcijos ar kitos palaipinės²⁵⁰ žolės, žydėdamos smaugstės. Vidury tos rūmės it po pat langais trobos ir alkieriaus buvo ketvirtainiška

---

²⁴⁰ meldų

²⁴¹ Smailėjant

[7] II red. įterpta: kurios tarp trobesių kyšojo, it pilėse bokštai.

* Lepner, VIII, P. 71.

²⁴² vienuoliams

²⁴³ vienuolynė

²⁴⁴ atgailaudami

²⁴⁵ teskonėjęs, tesigardžiavęs

** Joh. Gottfr. Arndt. Liefländ. Chron., P. 34.

²⁴⁶ dervos degykla

²⁴⁷ tvenkiniais, kur auginamos žuvys

²⁴⁸ primesti

²⁴⁹ gėlės

²⁵⁰ vijoklinės

lova, žemių išpurentų per uolektį storai pripilta ir velėnomis žaliomis arba rentiniu per vieną ar du rąstu apriesta, idant tenai žemės nesiskleistų. Tenai augo sudiegtos taip garbingos mergaičių rūtos ir lelijos, nuo neatmenamų amžių iki šiai dienai jų dainose taip didžiai garbinamos; nesgi, noris nuilsusi, grėbėja, audėja, verpėja ar ravėja²⁵¹ėjo tenai džiaugtis savo godos²⁵² žolele, it kaip būt nenuvargusi esanti, tuojau linksma, dainuodama savo rūtas laistė ir ravėjo, noris mėnesienoj. Nesgi ten jos turtai, gražybė ir goda augo, beje, rūtų vainikėlis klestėjo, kurio kitą kartą kalnėnė ir žemaitė nebūt keitusi ne vien į aukso rūmus, bet ir į turtus viso pasaulio, kaipogi jos tėvų nameliai ir rūtų darželis buvo jai pervis brangesni. Ai, kur dingot, tos Lietuvos gadynės, kad lietuvė, kalnėnė ar žemaitė, velijos²⁵³ mirti, nekaip už gudo arba lenko ir vokiečio tekėti! Jei alkieriaus nebuvo, tad po galutiniais ar šalutiniais trobos langais buvo tas darželis užtvertas, be kurio žemaitė ar kalnėnė tarės ne mergaitė esanti*.

Aplinkui klėčių, trobos ir kitų trobesių augo slyvynai, vyšnynai, kuriuose bičių auliai²⁵⁴ jau po medžiais, jau po pastogėmis buvo išguldyti. Panamėj pa u bladėj buvo apynojai. Šulinė buvo visados arčiau namo, ne trobos. Kas dar didžiau, visi trobesiai buvo medžiais, beje, klevais, liepomis, uosiais, beržais, gluosniais, apdiegti, nuo šimto metų augančiais, jau dėl ūksmės, jau dėl paglemžimo nuo ugnies kiekvieno trobesio; nes tarp tų visų medžių visų dideliuoju buvo ąžuolas kiemo vidury ar sodne, šimtais metų savo amžių skaitęs, po kuriuo senovėj kalnėnai ir žemaičiai meldės, kaip tuojau regėsime. Nuo tolo veizint, tarsies liekną, ne kiemą, regjs. Aplink trobesius buvo daržai, už daržų dirvos, rugienos, varstienos, pūdymai, toliau pievos. Šalip kiemo už dirvų buvo lieknas, taip vadinama medė nuo žodžio likti, kursai buvo laikomas ir auginamas bei už šventą turimas, kuriame visokių medžių veislė auginama buvo, idant kokioj noris noty gaspadorius²⁵⁵ galėtų sau visokios medžiagos padarynei sau gauti ir nuo svetimo jos nereikalautų; trumpai sakant, juo toliau už kiemo, juo didžiau visose pusėse traškančios girios niūksojo, tarp kurių lietuvis, kalnėnas ar žemaitis, praskintoj laukymėj, nieku nerūpindamas ir nieko nežinodamas, vienas girias, balas ir dangų teregėdamas bei vieną dievą garbindamas, brūzdė laimingai savo name, negut rudens tylią naktį ar žiemą speiguotie garsas šunų lojančių ar gaidžių giedančių, sklydurdamas²⁵⁶ per medes, skelbė jam ir kitus susiedus tenai giriose taip pat gyvenant.

Tokį visą savo gyvenimą šiandien dar kalnėnai ir žemaičiai tebvadina namais nuo visų pirmojo ir visų večojo²⁵⁷ savo trobesio, namu vadinamo, kurį viršiau regėjom. Lietos²⁵⁸ nuomonėj toksai kiemas vadinos dar ūkiu, nuo ko paeina žodis ūkininkas, gudiškai obivatelis. Jei toksai kiemas, karei kėlusis, leido kareivį jotą²⁵⁹ vieną ar du, tris – pagal tą, kaip daug žemės turėjo, tad vadinos žemlioniu²⁶⁰, nuo žemės, kurią buvo sau pragyvenęs. Kame kokioj apygardoj ilgiau liuosybė pateko, tenai ir tokie namai vėliau ištvėrė.

Nuo to kožnas skaitytojas, regėdamas tiek trobesių vieno gyventojų, gali spręsti apie būdą ir išmintį senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, irgi minėti²⁶¹, kas per gyvenimai tenai yra buvę; todėl nėra ko stebėtis, jei anie dainose savo namus visados dvarais vadina, nesgi jei kurs kiemas neturėjo tiek trobesių, vadinos pusūkiu, o jei du trobesiu ar vieną namą teturėjo, tad įnamiu

---

²⁵¹ ravėtoja

²⁵² garbės

²⁵³ labiau norėjo, linko

* Lepner, IX, P. 82.

²⁵⁴ aviliai

²⁵⁵ šeimininkas

²⁵⁶ sklisdamas, plisdamas

²⁵⁷ senojo

²⁵⁸ valstybės, valdžios

²⁵⁹ raitą

²⁶⁰ žemvaldžiu, bajoru

²⁶¹ žinoti

vadinos. Vardas kiemo didžio ar mažo visados buvo vadinamas nuo to, kurs jį buvo įkūręs: ir taip jei Stankus, jo kiemas, arba namai, vadinos Stankiške, jei Miknius – Mikniške, jei Rūkys – Rukiške ir taip toliau; nes jog tankiai jų vaikai netoli nuo tėvo kiemo taip pat buvo sau giriose butas²⁶² įkūrę, tad vadinos Rudaičiai, Mėmaičiai, Meškėliai, tai yra Rudės, Mėmos ir Meškio vaikai. Kartais vardu brolių, kurie tuos kiemus buvo įkūrę, ir taip: Peldžiai, Ledžiai, Drupiai, ką šiandien dar sodos taip vadinamos aiškiai stigavoja, beje, visados nuo vardo pirmųjų savo įkūrėjų buvo vadinamos.

Pirmieji gyventojai, įsikurdami į tą namą, turėjo sau pirmuosius bendrus šunį ir gaidį, nesgi pirmasis saugojo jo lobį nuo pikto žmogaus, skelbė jam oją; kaipogi šiandien dar yra tariama: tą, sako, išlojo jau šunys, beje, numirė, pragaišo ar išėjo kur kas nebgrįžtinai; gynojo jį ne vien nuo žvėrių, kuriuos padėjo jiems medžioti, bet dar pats, kaip sakiau, ašvienio²⁶³ vietoje jam vergavo ir bandą ganė, kas dar neseniai Žemaičiuose buvo regimu, kaipogi visi žino, kaip reikia šunį gudinti, idant piemens vietoj bandą ganytą. Žiemos laiku, kaip sakiau, važiavo važiuose, taip vadinamose rogėse, nuo žodžio važiuoti, šunį įkinkę dėl to, jog šuo per visų didžiausias tankmes galėjo perlįsti, o grįžtant namus atsekti; jei ką vežė, tad rogėse ir šlajose. Antrasis jų bendras buvo gaidys, kursai rodė jiems dienos ir nakties laiką, reiškė lytų ar giedrą ir skelbė įvairiu balsu taip pat artimą oją kiekvienoj noty.

Paskui avys buvo jiems visų naudingiausiais gyvuliais, kurie davė jiems ne vien apdarą, bet ir pavalgą. Ir, regis, kaip kuri minia tautos kokio plauko avių veislę buvo atsivedusi į tą kraštą, taip ir lig šiai dienai tokio pat plauko avis teblaiko. Ir taip vienu avys buvo rudos, tie ir sermėgas rudas dėvėjo, nuo ko rudsermėgiais vadinos. Kitų avys juodas vilnas turėjo, o nuo jų patys vadinos juodsermėgiais, kurių baltos buvo – baltsermėgiais, kurių pilkos, pilksermėgiais buvo vadinami. N egal šiandien aiškiai numanyti, rasi ta barva vilnų rodė jų kiltį arba jų pirmuosius geradėjus²⁶⁴ ir rėdytojus²⁶⁵, kurie buvo jiems įsteigę avis, kurias šie amžinai jų minavonei²⁶⁶ taip didžios sau geradėjystos²⁶⁷ ištiestos iki šiai dienai teblaiko dėl jų garbės, ir kiekviena minia, noris viena kalba kalbanti, vieną dabą sekanti, turi sau už visų didžiausią godą savo plauko drabužiu darytis; vienok sunku dar yra lyčių²⁶⁸ tos dabos, šiandien dar sekamos, teisingai pasakyti.

Kitas jų lobis buvo bandos ir arklių piešas²⁶⁹, nuo ko šiandien visą turtą lobiu tebvadina, nesgi senovės kalboje karvė lopu²⁷⁰, arba labu, vadinos, nuo ko ir žodis apsilobti, arba apsiluobti, paeina. Arklys buvo jų karės draugu, nesgi ne vien namuose su juo brūzdė, bet dar jojo ant jo į karę savo neprietelių graudinti²⁷¹, todėl ypatingai juos gerbė ir augino žirginyčiose²⁷², apie kurias paskiau matysim. Nesgi kelią keliavo, lankė gentis, atliko ūkės²⁷³ reikalus visados raiti apžarga²⁷⁴; kaip šiandien dar jaunas žemaitis, negalėdamas joti, velijąs pėsčias beeinąs, ne kaip ratuose bevažiuojąs, tardamas: „Ar aš čia koksai vergas ratgaly vilktis!“* Todėl žirgai jų dainose yra didžiai garbinami, kaip jei rūtos.

---

²⁶² ūkius, gyvenimus

²⁶³ darbinio arklio

²⁶⁴ geradarius

²⁶⁵ tvarkytojus, valdytojus

²⁶⁶ atminimui, minėjimui

²⁶⁷ geradarystės, gero darbo

²⁶⁸ priešastį

²⁶⁹ kaimenė

²⁷⁰ galviju

²⁷¹ tramdyti, mušti

²⁷² arklidėse

²⁷³ ūkio

²⁷⁴ apžargomis

* 1) Rhessa, Dainos, Anmerk., P. 330; 2) Gervais. Notizen von Preussen mit besonderer Rücksicht auf die Provinz Littauen, 1. Sammlung, P. 29.

Pirmieji ratai kalnėnų ir žemaičių buvo ant dviejų tekinių, šliuiziu²⁷⁵ vadinami, ant kurių javus ir šieną iš pievų vežė bei į kelią keliavo, nesgi kitokių ratų negalėjo dėvėti dėl ankštumo ir šlapumo kelio. Pjautuvus, dalgius ir grėblius dėvėjo tokius pat, kaip jei šiandien regim dėvimus, tiktai ne geležies, bet medžio noragais ir virbalais.

Taip perveizėjus noris paviršiu kraštą ir namus senovės lietuvių, dabar reikia žvilgterėti ant jų būdo ir dabos. Jau nuo to, ką iki šiol pasakojau, regima yra, jog jų kraštas, oras ir erti namai ne vien nelepino, bet kuo didžiau skudrino ir stiprino tenai brūzti taip, jog, vargu vargą remdami namuose, dirvose ir giriose, ne vien netižo, bet į geišį²⁷⁶ supentėjo. Nesgi nei žiaurus oras, nei nuožmūs žvėrys nenugrėsė jų įsikurti traškančiose giriose, neigi jiems tenai kruvini vargai įkyrėjo; kaipogi šiandien dar, drąsinant rūpesningą žmogų, yra sakoma: „Kur dingsi, gyvas į žemę neįlįsi, reikia ant svieto vargti, kol gyvam.“

Visi buvo augumo vidutinio, ne taip smulkaus, kaip rimto, ir pety vyrai žaliūkai, suvisu sutikę, nesgi šiandien dar yra tariama: „Žinia, vyras, koks paritus, toks pastačius“ arba: „Ilgas tėvas²⁷⁷ mergininkas, trumpas drūktas darbininkas.“* Nesgi kaip girioje medžius žemus ir stambius regėjo nuo vėtrų ir audrų nepaveikiamus, tai tarė, jog ir žmonės ne taip aukšti ir smuklūs²⁷⁸, kaip stambūs ir resni žaliūkai yra galintys prieš vargus ir nelaimės stengti. Visi buvo ne taip dideli, kaip augaloti, stovylos²⁷⁹ stačios ir gašios²⁸⁰, augumo skaistaus, kalbos drąsios ir sukrios, akys žydrai ramos, kūno didžiai balto, veido daugiau pailguotino, nekaip apvalaus, kurio įlinkmės daugiau aiškios, neįsmegusios rodės; jaunuomenė lig 40 metų skutos, idant paskui tanki barzda, vėpūtiniais susisukusi, ant žandų niūksotų**; plaukai tamsūs, už ausų sukasti, kurių kasos, į užpakalį nudribusios, vėjų sklaidomos it arklių karčiai plaikstės***. Ant galvų sklatai²⁸¹ it dirvoje vagos taukšojo²⁸², uostai²⁸³ it kuškiai iš panosės kyšojo, nuo kurių geriant ar valgant it nuo pėdų varvėjo****. Povyzos²⁸⁴ drąsios ir malonios, ant kožno veido narsybė ir kantrybė žydėjo, o malonė artimo kiekvieno širdy klestėjo; stovyla, kalba ir kožnas žingsnis reiškė visus liuosus esančius, ir de ja tam, kas neteisingai ranka kurį tarp jų palytėjo ar žodžiu užgavo, tas ant vietos žegterėjo²⁸⁵, nesgi kelio nedoram nelenkė; kaipogi šiandien tariama yra: „Kaip smogsiu, tai žegterėsi“, „Šuo ant uodegos nuneš, ir to pakaks“ arba: „Kaip blokšiu, tai ir pasmirsi, ir tuo teįtenkinsi“²⁸⁶, arba: „Pūsta²⁸⁷ tavęs ar manęs“, tai yra: tepusto vėjai tavo vietoje ar mano kritusio, arba: „Kas mano rankoj, tas tavo kaktoj“, tai čia – ar tave, ar mane raus giltinė; „Liksiu, neliksiu, bet kibsiu“, nuo ko

²⁷⁵ bėda

²⁷⁶ plieną

²⁷⁷ laibas, plonas

* Teod. Lepner, VI, P. 49, 51.

²⁷⁸ liekni

²⁷⁹ išvaizdos

²⁸⁰ gražios, puikios

** Pellibus et laxis arcent male frigora braccis,

Oraque sunt longig horrida tecta comis.

In paucis remanent Graecae vestigia linguae

Haec quoque iam Getico barbara facta sono

[8]. *Ovidius, Tristia, I. V, XII*

[8] Kailiais ir plačiais kailiniais apsisiautė nuo šalčio, || Baisūs jų veidai, plaukais ilgiausiais apaugę; || Pėdsakus graikų kalbos šen ten gali dar išgirsti, || Bet ir šie nuo getų garsų pasidarė laukiniai (*lot.*).

*** Helmoldus, lib. II, cap. 18, p. 36: Homines hi cerulei, facie rubea et criniti [9].

[9] Šie žmonės vaško spalvos, rudi ir apžėlę ilgais plaukais (*lot.*).

²⁸¹ plaukų skyrimai

²⁸² driekės, plytėjo

²⁸³ ūsai

**** Lepner, VI, P. 49.

²⁸⁴ išvaizdos

²⁸⁵ žnektelėjo

²⁸⁶ pasitenkinsi

²⁸⁷ nesvarbu, tuščia

tariama yra: „Tas eina, – sako, – ant vieno“, todėl ir lykinis skaitlius 3, 5, 7, 9 yra laimės skaitlium vadinamas; kaipogi kanauninkas Daukša dar metuose 1588 savo pamoksle ant 22 (antros) nedėlios²⁸⁸ [10] minavotinus žodžius ištarė ir taip sako: „Bet vos žodeliu pažeisti broliui savo kaklą atima.“^{*****} Visi pakenčiantys šaltį ir alkį išturintys, dargana ir speigu niekiną, nesgi sakoma tebėra: „Kenčiantysis pakenčia“; kalboj ir elgimesi pervis tiesą saugojantys ir mylintys, kaipogi tariama yra: „Melagis pasaulį pereis, bet nebgrįš“ arba: „Melagiui paskui ir tiesą sakant niekas nebteki.“ Savo ketėjimuose ir veikimuose ryžėsi ant ko norint, nesipesnojo²⁸⁹, nesivangstė, bet atlikdavo ir dirbo nuveiktinai, todėl kiekviename darbe ir atlikime klotis buvo, nesgi visi sau dirbo, elgimesi godą, o ryžimesi atidę²⁹⁰ rodė, nesgi nė vienas nenorėjo begėdžiu būti, ką pradėjo, tą ir nubengė, kožnas savo nuopelnu ir uždarbe kakinos, svetimo negeidė, minėdami ne saulės amžių gyvensiantys; veltui savo turtų nekleidė²⁹¹, dovanų nedrepino, atminimą, ne vežimą, darė, kiekvienas su rytu gyveno, aukso ir sidabro negeidė*, nesgi niekam rinkliavų nemokėjo; ūkės dūmoj²⁹² ir jos reikaluose tarp visų kliautis ir vienybė buvo, kožnas šelpė reikalaujantį ir gelbėjo gaištantį, viešės²⁹³ jų buvo meilės ženklų, ne žmonystės**²⁹⁴, išeigoj²⁹⁵ buvo padorumas, o žmonystoj viežlybumas²⁹⁶; skolos ir paklanų²⁹⁷ nežinojo, nesgi visi viso pertekę buvo ir svetimų pramonių²⁹⁸ negeidė; pačių apdaras visiems padoriu buvo, drabužy ir valgy nesilepino ir, jei kas ant to slygo²⁹⁹, tą ištižiu vadino; varguose kantrybę ir stangybę³⁰⁰, o dūmoje išmintį rodė: vilty neguro, paskutinėj nenusiminė, o žadėtojo nenusigando, nelaimėję neįsipylė³⁰¹, laimėję nesididžiavo; dėl to karėję narsybė, ūkėję dorybė ir teisybė per amžius tarp jų klestėjo, noris jų namų durys ant medžio kaškų³⁰² girgždėjo, nesgi šiandien dar sako: „Iš baimės mirusiam bezdalai skambina.“ Ką širdy turėjo, tą ir žodžiu reiškė; ne kiltis, ne turtai, bet išmintis ir dorybė, nuo visų pritirta, kiekvieną į vyresnybę kėlė***, nesgi visi lygūs buvo; ir taip, kas narsesnis karėję, tas ir vyresnis, kas doresnis, išmintingesnis ir teisesnis, tas tiesos³⁰³ suole sėdėjo, tardami: „Teisiam ir dievas padeda“. Atlikimas darbo ar reikalo jų džiaugsmu buvo, o pailsis po vargų linksmybe, nesgi veja paklote, dangus apklotė, o alkūnė ar akmuo pagalve buvo****, kruviną prakaitą nubraukus, girioj vargus, keliavus, kariavus ar sunkų darbą po žiauriu oru nubengus,

²⁸⁸ sekmdienio

^{*****} Daukša, *Omiļje w Wilnie*, 1588, pag. 360. [10]

²⁸⁹ nesičiupinėjo, nesikrapštė

²⁹⁰ atsidėjimą, dėmesį

²⁹¹ neįkvojo

* *Helmoldus*, 1. II, c. 18, p. 36: aurum et argentum pro minimo ducunt [11]

[11] ...auksą ir sidabrą nieku laiko (*lot.*).

²⁹² pasitarime

²⁹³ vaišės

** *Albertus Crantzius*, *Wandalia*, 1. II, c. 20, p. 37: ...caeteris moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior potuit inueniri [12].

[12] ...kitais papročiais ir vaišingumu nerasi jokios tautos, garbingesnės ir malonesnės už ją (*lot.*).

²⁹⁴ padorumo

²⁹⁵ pramogoje

²⁹⁶ kilnumas, taurumas

²⁹⁷ palūkanų

²⁹⁸ prasimanymų, išmonių

²⁹⁹ linko, geidė

³⁰⁰ tvirtumą, išstvermę

³⁰¹ neįsirūpino, nesikrimto

³⁰² medinių durų vyrių, bėgūnų

*** *Michailonis Lituani fragmen*. VII, pag. 29.

³⁰³ teismo

**** *Wizerunki*, *Wilno*, 1840, tom. 22, p. 62: ...et scamnum aut saxum aliquod, pulvili loco, deligunt: haec stramentorum usum ignorant, defatigata... Raštininkas, savom akim regėjęs, sako toliau, p. 68. Nullus in tota hac urbe (Vilniuje) lectorum usus. Imo, moliter cubare, vitio datur, dar toliau sako, p. 67: multum est, si ditiores utantur scamno, ursina tantum pelle contect to [13]. [13] ...ir pavargę suolą arba akmenį pasideda vietoje pagalvės, jie nežino, kas yra šiaudų paklotė... visame šiame mieste (Vilniuje) niekas neturi lovų. Minkštai miegoti net yda laiko... Jau daug, jei turtingesnieji, gulėdami ant suolo, pasikloja lokio kailį (*lot.*).

visų didžiausiu buvo džiaugsmu prie šventos ugnies pasišildyti ir tuo save ant didesnių vargų pastiprinti.

Pažinės tarp jų ne vylium, bet bendryba³⁰⁴ buvo, turtus ne lėbausenai³⁰⁵, bet astankai³⁰⁶ krovė, minėdami, idant, radusis reikalui, nereiktų nuo svetimo prašyti, kas dar pikčiau, nuo neprieteliaus maldauti, ir kad it taip nenutiktų, kaip tiems piemenims, kurie, vilkams bandą apnikus, šunis lakina. Niekų darbu neužsiėmė, ūkės ar lietos reikalais tesirūpino, kaip šiandien dar sako: „Tas niekam lietai³⁰⁷ nederą“; maž ką teįgavę ar teįsteigę, ir tuo džiaugės, tardami: „Vilkui bėgus, lab³⁰⁸ ir uodega.“ Tas tarp jų turtingu vadinos, kas nuo svetimo nieko nereikalavo. Patys visa atliko, per kitus nieko nedirbo, minėdami tą patarlę: „Šuo šunį, šuo šunį, šuo uodegą viks.“ Ketančiam ne jo protu ir galia kokį noris darbą užsiimti linkėjo išmintingai nuo to liautis, tardami: „Vargali³⁰⁹, nieko nepeši.“ Ką norint veikdami ar dirbdami, vis į galą veizėjo, kaip šiandien yra tariama: „Veizėkim, – sako, – kam čia teks šūdinasis galas“; vienybė, teisybė ir meilė artimo tarp visų klestėjo, broliais viens kitą vadino. Raštininkai tų gadynių negali atsigirti jų būdo ir taip rašo: „Lietuviai yra didžiai geros širdies ir gailingi žmonės: jūros skendinius³¹⁰, nuo jūros vagių apniktus, jūroj geibi, pakeleivingus ir nuvargusius prašaleičius šelpia, tarp savo žmonių kam noris nutikus nelaimėi, beje, krušai javus pamušus ar ugnelei aplankius, tuojau visi susimeta ir pavargėlių sušelpia. Žydai padegiai³¹¹, pasimetę³¹² jų širdies meilingumu, pragyvena ir praturtėja rinkdamies, kuriuos, noris ne krikščionis, taip pat šelpia.“* Sargų, šiekštų, pilių ir šūdų³¹³ nežinojo, noris medžio skląstis jutryna³¹⁴, o žodis raštu buvo; nesgi tada pačių bočius ten pat namie kiekvienam savo lazda teisybę ant nugaros attiesė³¹⁵, pačių kalba bausdamas; ir taip senu įpročiu šiandien dar sakoma yra: „Duok žodį, žodis atėjo“ arba: „Kas yra žadėta, tą reik ir attiesti“**, arba: „Tai senųjų žodis“. Liuosybę savo pervis mylėjo ir godojo, už kurią viso pasaulio aukso nebūt ėmę; todėl dar šiandien tariama yra: „Liuosas lab ir po kere begyvena“; atkaliai, vergybės neapvežėjo ir už velnių darbą turėjo, tardami: „Velnius tau, – sako, – tevergauja, ne žmogus“; o tiems, kurie tarė jiems vergauti ir kentėti, džiugindami juos laimingesne atente³¹⁶, visados vienokį atsaką davė, tardami: „Lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės.“* Todėl viršiau minavotas raštininkas, bengiantis septynioliktam amžiui gyvenęs, aprašydamas lietuvių būdą, sako: „Javus savo pasilenkę nuo pat žemo nupjauna ir dailiai sudeda ir suriša, o dvaro javus įsirėžę pjauna, aukštus ražus palikdami; jei kurs geras žmogus būt taip dirbęs, kaip sau, tad kiti tuojau tyčiojas iš jo ir juokias, tardami: „Mulki, ar tu nori pono gobį tavo darbu užkakinti“; toksai

³⁰⁴ draugiškumu, bičiulyste

³⁰⁵ lėbavimui, puotavimui

³⁰⁶ atsargai

³⁰⁷ jokiam dalykui

³⁰⁸ gerai

³⁰⁹ vargše

³¹⁰ nuskendusius daiktus

³¹¹ padegėliai

³¹² pasinaudoję

* Helmoldus, Ub. 11, c. 18, p. 36: ...homines (Litvani) multis naturalibus bonis praediti, humanissimi erga necessitatem patientes, qui etiam obviis tendunt his, qui in mari periclitantur, vel qui a piratis infestantur et subveniunt eis [14].

[14] ...žmonės (lietuviai) yra turtingi gamtos gėrybių, jie labai humaniški į vargą patekusiems: skuba gelbėti jūroje audros užkluptuosius arba piratų užpultuosius, kad jiems galėtų padėti (lot.).

³¹³ teismų

³¹⁴ užraktu, spyra

³¹⁵ atiteisė

** Teod. Lepner, XI, P. 105.

³¹⁶ ateitim

* 1) Helmoldus, in loco citato: ...nullum inter se dominum patiuntur [15]; 2) Lepner, VI, P. 60.

[15] ...savo tarpe nepakenčia viešpačių valdžios (lot.).

[16] Vietoje: ...vargusys ar viešpačių rūmuose linksmusys, visados savo namų ilgėjos...

II var.: ...maneliuose džiudamys ar svetimuose rūmuose linksmindamos, vis ilgėjos ir namų savo tautos...

žmogus yra nuo jų neapkenčiamas. Namų savo niekad os neužmiršo, nesgi, kame keliavę, vargę ar viešpačių rūmuose linksminęsi, visados namų savo ilgėjos [16], todėl šiandien dar sako: „Savo namaičiai, kad ir smilgaičiai“ arba: „Noris ubagu būčiau, bet namų savo neužmirščiau“, arba: „Nuliūdo, ar ne namus pardavęs“, ką dainos pačios dar šiandien tebstigavoja**.

Drabužis ir apdaras mažne toks pat buvo senovėj, kokį šiandien dar kame ne kame regim. Marškinių antis segele užsegtas, o kaklas atdaras speiguotie ar giedrotie visados taukšojo. Kožnas vyriškas, į kiltą³¹⁷ milinę sermėgą, maž ką už kelį ilgesnę, įsimovęs, ūdrine ar barsiukine kepure antsivožęs³¹⁸, vyženomis³¹⁹ ar kojenomis apsiavęs, girioj ar dirvoj brūzdė, nesgi, į karę tiktai traukdamas ar viešėti jodamas, sopagus³²⁰ teantsimovė³²¹; kaipogi šiandien dar sakoma yra: „Vyženos ir sopagus pragyvena“***; plačiu briediniu diržu kulšis surakino, ant kurio tiek vario sagčių antmautų buvo, kiek savo neprietelių karėj buvo nugalavęs, prie kurio, pasietas ant šikšnelės, briedkriaunis korulo³²²; kelnes taip pat milines antsivilkęs³²³, aparomis³²⁴ staibius iki kelių apvyturęs, dembliniu kyriejum³²⁵ apsiautęs, bardišium³²⁶ pasiremdamas, šuniu, savo sargu, vedinas pasišiaušęs lindo į girią maisto sau veizėti, jaukurų kirsti ar medžiagos ir padarynės butai sau tiekti, darganotie ar speiguotie nė kokios sau perskyros nedarydamas. Nesgi meškėna, lūšėna, briedėna ar taurena išėigos jam drabužiu buvo, kuriuo darės viešėti jodamas, bendrų ar genčių lankyti keliaudamas ar į karę traukdamas. Vasarą arė ar šieną pjovė visados po marškinių, lig kelio trumpų, išsikričioję³²⁷, atvašų vainiku antsiklėstę³²⁸ ar rūbo brylių³²⁹ antsimovę, tankiau po plaukų, šikšnele persijuosę, ant kurios pasietas peilis korulo; vietoje milinių sermėgų baltus kobotus³³⁰ dėvėjo*.

Motriškųjų maž ką buvo įvairesnis drabužis: mergaitės ir nuotakos savo kasas į bizas³³¹ pynė ir jas kaip tinkamos ant galvų raizgė, kurios tankiai su įpintais kaspinais palaidos užpakaly svyravo**. Žmonos ir našlės baltais nuometais mandagiai savo galvas rutulo, nuo ko baltomis galvomis vadinos, milines sermėgas maž ką ilgesnes už vyrų dėvėjo, juodi ar margi sijonai visas

---

** Oi eisiu eisiu,
Aš čia nebūsiu,
Čia ne mano nameliai,
Čia ne mano tėviškėlė.
Čia juoda duona,
Ir tos neduoda.
Skausta mano širdelė.
Ilgiau pabūsiu,
Toliau sudžiūsiu,
Kaip nendrelė svyruosiu
etc.

³¹⁷ storą, šiurkščią

³¹⁸ užsidėjęs

³¹⁹ vyžomis

³²⁰ aulinius batus

³²¹ teuzsimovė

*** Olearius, itinerar, pag. 135.

³²² kabojo, kybojo

³²³ užsivilkęs

³²⁴ apvaromis, apivarais

³²⁵ ilgu apsiaustu

³²⁶ kovos kirviu su ilgu kotu

³²⁷ išleidę marškinius viršum kėlių

³²⁸ užsiklėstę, užsigaubę

³²⁹ skrybėlė

³³⁰ liemenes, palaidinius

* Lepner, VII, P. 62 63.

³³¹ kasas

** Idem, XI, P. 105.

puošė, nes idant, šlapjurgiu³³² esant, nuo šalčio ir drėgmės³³³ pastėrę sijonai blauzdų neplaktų, vyturo³³⁴ sau staibius, vilnonomis, taip pat juodomis, auklėmis³³⁵ nuo kulkšnių lig pat kelių. Motriškųjų avalai buvo, kaip jei vyriškųjų, rezginės³³⁶ ar vyženos, tiktai vyrai vilnonais ar marškonais autais vyturo savo kojas, o motriškosios su žekėmis³³⁷. Išeiginiu drabužiu motriškųjų buvo taip vadinamas kilimas³³⁸, nuo žodžio keliauti, kurį drabužį iš namų eidamos kur toli tesiėmė; vadino dar jį sage, arba sagše³³⁹, nuo žodžio segti, kurią dar tankiau vilnonę³⁴⁰ vadino; tai buvo didelis vilnonas baltas raištis³⁴¹, pailguotinas, retai juodas ar pilkas; paskesniuose laikuose išlepusios audė dryžus, kuriuos šiandien dar daugioj vietoj gal regėti Žemaičiuose ir Žemgaliuose, arba Kurše; tokį kilimą ant pečių antsiautusios³⁴², ant dešiniojo peties segele susegė, nuo ko, kaip sakiau, sage, arba sagše vadino, kuria lynant ar dergiant galėjo apsisiausti; žiemą vilnonus, vasarą marškonus dėvėjo. Motriškosios vasarą dirbdamos po marškinių trūsėjo, išėiginiu drabužiu tie patys buvo balti žitkuoti³⁴³ raštiniai sijonai ir avalai, nuotakos ant galvų rūtų vainikus sagstė, palaidose bizose įpinti kaspiniai blizgėjo, vietoje žieminių vilnonių tokiomis pat klastės marškonomis sagėmis, kurias galėjo kaip tinkamos nuo vieno peties ar nuo abiejų numesti, kursai apdaras didžiai jas gašijo³⁴⁴: dirvose, pievose trūsėdamos it gulbės svyravo.

Valgė visi vasarą ant žemės pablaka ar išsitiesę, kaip šiandien dar tebdaro šienuodamies, ant plikos vejės, dembliais ar meškenomis pasikloję, sriuobalą³⁴⁵ srėbė, su duona pasikąsdami, iš muldų ar raugtinių³⁴⁶ ir kitų kodžių³⁴⁷. Paprastai sriuobalu buvo laiški ar skoba putra³⁴⁸; jei tam kartui ją virė, tad buvo vanduo, su miltais suvirintas, ir truputį pienu saldžiu pražilinta; juo daugiau tenai miltų ir pieno buvo, juo skanesne vadinos, ką patarlė, šiandien minavojama, dar stigavoja: „Duok, dievali,– sako, – pievoj karklyną, putroj kankolą³⁴⁹“; lygia dalia į skystą putrą sakoma tebėra: „Et, – sako, – pliurškalas, kruopas kruopą gaudo“. Šiandien aprūkusi lietuvė savo name, sušyžusius³⁵⁰ vaikus tildydama, putrele džiugina. Jei į vandenį, su miltais suvirintą, įpylė pradarui rūgšto pieno, tuo kartu vadinos skoba putra, kuri supilta kubile rūgo; pavalgus kitų valgių, kažnas jos po samtį antsrėbė³⁵¹ dėl pasistiprinimo. Tankiai, į kelią iškeliaudamas, miltų rankovę įkaiščiui³⁵² sau prisipylė; ir taip, pakelėję ašvienį ilsindamas, įplakęs miltų į šaltą vandenį ir žalios putros pasrėbęs, keliavo toliau. Čia ne vienas rasi lepnis³⁵³, skaitydamas apie tokį jų valgį, švypterės³⁵⁴, bet jei primins sau, jog senieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, tokiu valgiu misdami,

³³² Ijjundrai

³³³ drėgmės

³³⁴ vyniojo

³³⁵ autais

³³⁶ naginės

³³⁷ kojinių

³³⁸ didelė namie austa vilnonė skara

³³⁹ didelė apsisiaučiamą skara

³⁴⁰ didelė austa vilnonė skara

³⁴¹ skara

³⁴² užsiautusios

³⁴³ su žičkais, raudonmargiai

³⁴⁴ puošė

³⁴⁵ viralą, skystą valgį

³⁴⁶ lauknešų, lauknešėlių

* Wizerunki, tom 22, p. 68: ...illi pane utuntur tetro, allio et victu admodum vili [17].

[17] ...jie valgo bjaurią duoną, česnakus, ir kitas jų maistas gana prastas (lot.).

³⁴⁷ medinių indų, lauknešų

³⁴⁸ kruopienė su rūgusiu pienu

³⁴⁹ kukulį

³⁵⁰ suirzusius, supykusius

³⁵¹ užsrėbė

³⁵² kelionės valgiui, vakarčiui

³⁵³ išlepėlis

³⁵⁴ šyptelės

per 500 metų su kardu guldami ir keldami, ne vien mokėjo ir stengė nuo kruvinų neprietelių savo liuosybę ginti, bet dar gandinti visą pasaulį savo narsybe ir kantrybe, tas aiškiai susigės, save regėdamas šiandien ištižusiu vergu, noris sukru³⁵⁵ sulpančiu ir skaninius laižančiu, nesgi visados godos vyras velijęs noris šaknelėmis misti, jeib³⁵⁶ tiktai liuosu gyventi, nekaip šešku būti, svetimus kiaušius gerti, vištas esti ir tamsiame urve smirdėti. Antras jų didžiai čėdijamas³⁵⁷ sriuobalas buvo batviniai, kuriuos rūgusius, smulkiai kaponėj sukapoję, virė su džiovinta jautienos, briedienos ar kiaulienos mėsa; batvinių stokodami, virė rūgštą lapynę. Vienok daugiau čėdijo sausus valgius, beje, džiuvusius ir keptus^{**}. Mėsą jautieną, kiaulieną, tankiai džiuvusių, žalią valgė namie ar kelionėj; sėtinius³⁵⁸ ir batvinius taip pat keptus, kurių prikišę sunkas³⁵⁹, tankiai jojo į karę savo liuosybės neprietelių gaudinti ir, tuo misdami, taip juos gebėjo įveikti, jog šiandien dar lenkai tyčiodamies sako: „Licwiaki bocwiaki“ – lietuvėliai batvinėliai – iš apmaudo, jog niekados negalėjo jų nuveikti; kartais, ir užmušę lietuvį, nieko pas jį nerado, kaip batvinių maišelį, bet, ir tą patį lig jam atimant, reikėjo pirma dvi tris žmogaus galvas padėti. Taigi niekas taip tūdviejų sėklų netaupė savo daržuose, kaip kalnėnai ir žemaičiai, kuriems aniedvi taip pat didžiai vyko. Lenkas Lasickis, mieruodamas Žemaičių žemę metuose 1566, sakos dar regėjęs tenai taip didelius sėtinius, it žmogaus galvos, po 12 svarų sveriančius, kuriuos Žemaičių jomylistos³⁶⁰ iškepę už visų skaniausią sau valgį turintys*. Valgė dar pupas, žirnius, riaušius³⁶¹, vėdarus, košę ir šautą³⁶², lygia dalia diduomenė, kaip jei kiti ūkininkai, nesgi diduomenė toje gadynėj vadinos vyresnieji, kuriuos patys sau pakėlė, protu, išminčia, nuomone ir narsybe kitus vyrus pranokiančius. Tarp skaninių ir vaisės valgių buvo juka³⁶³, šiupinys, skilandis, lašiniai, dešros, skobai³⁶⁴, – šiandien dar tariama yra: „Nėr mėsos per kiaulieną“, – kuriuos tiekdami svečiams, jei mažumui, kepė ant iešmo ar ant anglių, jei daugiu, beje, svodboms, arba kozoms³⁶⁵, tad, kaip viršiau minavojau, spirgino liepos geldose ubladžių kakaliuose. Grybus taip pat valgė slėgtus ir džiovintus, užvis rūgštai virtus. Tokiu būdu misdami, visi didžiai ilgo amžiaus prilaukė³⁶⁶, kaipogi senieji šimtą, pusanthro šimto metų sau skaitė^{**}.

Gėrime taip pat buvo vidutiniais, gėrė paprastai vandenį, midų, alų, beržinę ar klevinę sulą ir girą iš kaušų ir ragų paausytų, vadinamų taurėmis ir tauragėmis^{***}. Nuo ko, kaip sakiau, iki šiai dienai kiekvieną geriamą stotkelį, medžio, molio ar skardos, senu įpročiu taurele tebvadina. Alų ir midų iš liepinio medaus darė savotiškai³⁶⁷, kasė į žemę bosus ir tenai laikė kelias dešimtis metų, kurio ir stiprumas nuo jo žemėj būsenos buvo lykuojamas; alų dar šiandien tūlose vietose senu įpročiu tebdairo, o sulą iš beržų ir klevų tebleidžia.

Darbuose visi buvo veiklūs ir skudrūs, vyriškieji ir motriškosios; pirmieji lietos ir ūkės reikalais rūpinos, o motriškosios su namų darbais ryžos³⁶⁸. Kad vyriškieji vieni dieną ir naktį medėj brūzdė,

³⁵⁵ cukrus

³⁵⁶ kad, idant

³⁵⁷ mėgstamas

** Lepner, IX, P. 85.

³⁵⁸ griežčius

³⁵⁹ maišelius, terbas

³⁶⁰ jų malonybės, ponai

* Johan Lasicius, pag 44.

³⁶¹ kruvainius (kepinius iš kraujo, kraujinius kukulius)

³⁶² lapienę

³⁶³ kraujinė sriuba

³⁶⁴ šonkaulių mėsa su kaulais

³⁶⁵ vestuvėms

³⁶⁶ sulaukė

** Idem ibidem.

*** Lepner, IX, p. 50, 51.

³⁶⁷ saviškai, savaip

³⁶⁸ tvarkėsi, žinojosi

jaukurus, rąstus ar ronus³⁶⁹ kirsdami, keres svarstydami, kiti medžiojo žvėris, meškas, briedžius, lūšis, taurus ir kitas smulkmes, jau brūkliais mušdami, jau spąslais³⁷⁰, jau tinklais ar slastais gaudydami, kiti ežeruose ir upėse takišius³⁷¹ dėjo, venterius spendė ar tinklais žvejojo, kiti ant galo neprietelių karėj graudino ar lietos žygius ir keliones tolimas tolimesnes prekiodami atlikdavo, o večieji³⁷² bočiai, namie pasilikę, apie namus krūpštinėjo ir bitėmis rūpinos. Tuo tarpu motriškosios po namus trūšėjo. Žiemą linus šukavo, vilnas kedino ir verpė, vienos audė audeklus, beje: audimus, samplėšinius³⁷³, viennyčius, trinaryčius, šešioliknyčius, milus, kecius³⁷⁴, kitos arė, sėjo, šieną pjovė ir grėbė, javus nuo dirvų valijo³⁷⁵, daržus ravėjo, gyvulius liubė bei kutino ir namus gerbė, beje, suolus, staktas, palanges, duris iš vidaus ir lauko, kaip sakiau, švietė³⁷⁶, nuotakos sau kraičius klodamos, o senosios butai drabužį tiekdamos, trumpai sakant, motriškosios varė plikį³⁷⁷ laukan iš kiemo, o viežlybumą³⁷⁸ namuose saugojo. Nesgi turėjo viežlybai³⁷⁹ elgtis ir gyventi, jei iki šiai dienai tebėra jų kalboje, drabužį gerbiant, minavojami žodžiai: žluginti, skalbti, velėti, trinkti, prausti, plauti, mazgoti, balinti, skalurti, plūdurti, šviesti, baltinti ir anuoti³⁸⁰. Nuo ko kiekvienas gali manyti, jog lietuvis senovėj gebėjo baltą drabužį dėvėti ir buvo viežlybos³⁸¹ gospadinės, gašios žmonos ir skaisčios mergaitės*. Kas dar yra stebuklingesniu, rūstoj ir kruvinoj dienoj motriškosios stojo į karę lygiai su vyriškaisiais kariauti, kaip tuojau regėsime.

Kad taip vyriškieji vieni naktį ir dieną giriose su meškomis ir vilkais grūmės, kiti ažuolines trinkas vadalojo, kiti stenėdami ronus rito, keres raustė. Jaunuomenė taip pat nesilepino ir neslinkavo³⁸², bet nuo jaunų dienų jau į vargus pratinos, nesgi nuo paaugusiųjų tas tikrai tebuvo tarp jų mylimas ir godojamas, kas vargo vaiku, ne minkštąpaučiu arba geru vėju kritusiu, buvo vadinamas, nesgi tie žodžiai žemaičių berneliui ar mergelei godos žodžiais buvo; todėl visi basi, puspliki lynant, sningant ar dergiant į pastogę nelindo, nes blauzdlaūžotie³⁸³, gruodėtie, krušai beriant, lytui čėžant, per pusnis ir pūgasėjo ar keliavo dainuodami ten, kur juos tėvai ar didieji siuntė; reikiant, kad ir speiguotie, basi per kelis šaukimus prie susiedų subėgiojo, bandą ganė, į priegulę³⁸⁴ jojo, paukštinėjo ar su paaugusiais į sunkius ir pavojus darbus pratinos ir mokės: kaip mietininę eglele ar pušelę viena ranka it kanapę išrauti, kaip Vilką sugrobus nusmaugti, kaip mešką ar briedį paristi, taurą ar šerną vienu siūčiu nudaužti, to vien tegeisdami, kad tik vyrais būt vadinami, ne vaikais, nesgi visų didžiausia goda buvo jaunam save vyru vadinant girdėti, kaipogi senieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, didžiai išmintingai elgės tame daikte, jau lopšy pratindami vaikus savo ant vargų, šalčių ir alkio, idant paaugę būtų viso išturintys ir viso pakenčiantys. Kūdikėlis kaip pėdelis, tėvui aunantis, kad jau vyženą paduoda, tėvas džiaugdamos kitiems sako: „Garbė dievui, mano sūnus jau už ranką ilgesnis.“ Nesgi pagal jų nuomonę tariama buvo: „Ožka ne galvijas, merga ne šeimyna“; kaipogi šiandien dar tebėra sakoma į vyrišką

³⁶⁹ rąstus

³⁷⁰ spąstais

³⁷¹ perkolus, žabų užtvaras

³⁷² senieji

³⁷³ lininius dvinyčius audeklus

³⁷⁴ audeklus, ataustus skudurais

³⁷⁵ valė, vokė

³⁷⁶ šveitė, valė

³⁷⁷ neturtą, skurdą

³⁷⁸ švarą

³⁷⁹ grašiai, dailiai

³⁸⁰ valyti, šveisti, mazgoti

³⁸¹ geros, švarios

* Lepner, VIII, p. 76, 77.

³⁸² netinginiavo

³⁸³ esant blauzdlaūžai (laikui, kai pašalusi purvynė dar lūžta)

³⁸⁴ naktigone

lepny³⁸⁵ ir neskudry: „Merga, – sako, – ne vyras, minkštputis“ arba: „Veršis nelaižytas, mulkis arba molakis³⁸⁶“, arba: „Dantis praėdęs, proto neįgavęs, molio motiejus.“ Tinginio didžio ar mažo visi neapvežėjo³⁸⁷; ir taip šiandien dar yra sakoma: „Slinki³⁸⁸, tē kiaušj; sako: ar nuluptas?“ arba: „Knakso it kumelė snausdama“, arba: „Smurgso it katinas užpelenėj; žiopso it varnaitis, peno laukdamas, vampso it tarsi svieto ar žmogaus neregėjęs.“

Ne vien didieji ir pusvaikiai buvo taip skudriais ir veikliais, bet dar mažieji vaikai, apasuk namus po marškinių tviskinėjantys³⁸⁹ žiemos laiku, su bočių ar bobute vilnas kedino, gijas vijo, plunksnas plėšė ar vyženas vyžo didiesiems, nesgi už visų didžiausią gėdą sau turėjo vaikelis šešergis ar septynergis nemokėti vyženų vyžti, aparų vyti ir tinklų megzti, virvių sukti, pynų³⁹⁰ pinti, mezginių megzti, nerti, mazginių mazgoti. Vasarai išaušus, it mažtietelieji³⁹¹, po kiemą tviskinėdami, nē nuo vieno nemokomi, sauprasmiai svilksnis³⁹² ir seidokus³⁹³ dirbo, vylyčias³⁹⁴ drožė ir pleštekes³⁹⁵ po kiemą bėgiodami šaudė, jau nuo mažų dienų į karę pratindamos, kaip reiks kurią dieną su žvėrimis giriose ar laukuose su neprieteliais grumtis, liuosybę savo gyniojant.

Nuo to kiekvienas gali minėti, kas per karingumas turėjo būti tos giminės taip augusios, nesgi vaikeliai³⁹⁶?, atlikę nuo kokio noris darbo, tuojau kibo į ritinį mušti, ir tas buvo skudriu vadinamas, kurs lekiantį ant savęs ritinį pro save nepraleido, bet su ritmuša antram atbloškė* ir dėl to vien jau vyru vadinos; kaipogi tokiu pragumu³⁹⁷ pratinos, kaip mešką ar šerną ant savęs skriejant vienu smūgiu nublokšti arba karėj taip neprieteliui užsiausti, kad jis ant siūčio kėžterėtų³⁹⁸. Todėl senovėj kalnėnai ir žemaičiai dėl savo greitumo, skudrumo ir narsumo taip didžiai garsūs buvo, jog tolimos tolimesnės ir garsios garsesnės tautos telkė juos sau į kares; ir taip šiandien dar tebėra sakoma: „Kurs pirmesnis, tas geresnis“ – arba į negreitai einantį ir sustipusį žmogų yra sakoma: „Žirglioja, it bites šakume nešdamas.“ Trumpai sakant, ritmuša buvo senovėj karės įrankis lietuvių jaunuomenės, kalnėnų ir žemaičių, kaipo visų didžiausia karės mokslinychia³⁹⁹, kaip tuojau regėsime, nesgi tuo mokės nuo pat mažų dienų, kaip gintis ir kaip neprietelių paveikti, tardami: „Ką jaunose dienose įgysi, tuo ir senatvėj džiaugsies.“

Kad taip vyriškieji, didieji ir mažieji, nuo savo veikalų⁴⁰⁰ norėjo būti vadinami ūkės vyrais, lietos vyrais ar karės vyrais, nesgi lietos gudryboj ir ūkės rėdoj visados protą ir išmintį rodė, tai lygia dalia motriškosios savo darbuose, veikaluose nenorėjo už vyriškuosius mažesnėmis būti; todėl kad vyrai karėj neprietelius savo liuosybės graudino ar su meškomis ir vilkais giriose grūmės, tad motriškosios, namie palikusios, kaip sakiau, ūkę vilko, beje, namų darbus be vyriškųjų atliko, nesgi kiekviena tarp jų už didžią godą sau turėjo ūkės vilkėja vadintis, ir kad senosios drabužj butai tiekė ir plikj iš namų varė**, tuo tarpu nuotakos sau kraitj klojo, ir ta garsesne nuotaka buvo, kuri sau didesnį kraitj buvo suklojusi, pas tėvus oliava⁴⁰¹ būdama ir tuo rodydama, jog atentėj

³⁸⁵ išlepusj, lepų

³⁸⁶ neišmanėlis, paikšas, žioplys

³⁸⁷ neapkentė

³⁸⁸ tinginy

³⁸⁹ plikinėją

³⁹⁰ pynių

³⁹¹ mažučiai

³⁹² svaidykles, laidykles

³⁹³ lankus, kilpinius

³⁹⁴ strėles

³⁹⁵ peteliškes, drugius

³⁹⁶ berniukai, jaunikaičiai

* Lepner, X, p. 97.

³⁹⁷ būdu

³⁹⁸ dribtelėtų

³⁹⁹ mokykla

⁴⁰⁰ darbų

** Lepner, VIII, p. 77.

⁴⁰¹ netekėjusi

bus didi gaspadinė⁴⁰² ir ūkės vilkėja. Kitos sėjo, arė, šieną pjovė ir javus nuo lauko valijo. Mažosios savo rūtas augino, ravėdamos ir visaip jas gerbdamos, idant ir jos būt jau vadinamos ūkės vilkėjomis. Kaip vyriškieji, taip ir motriškosios niekad os savo namų nenutauto, svečios⁴⁰³ dabos, apdaro, drabužio ir kalbos neapkentė, todėl senovėj, kaip ir šiandien daugioj vietoj, pačios namie priedėvinį⁴⁰⁴ ir išėiginį drabužį sau tiekė, nesgi svečios žemės drobę sau pirkti, už gudo, lenko ar vokiečio tekėti už visų didžiausią sau gėdą turėjo; atkaliai, kalnėnė ar žemaitė, noris molio motiejų kalnėną ar žemaitį gavusi, tuo vien save džiugino, tardama: „Et, koks toks, bent pačių pergulas⁴⁰⁵, ne svetimas.“ Šiandien dar žemaitė ar kalnėnė, išgirdusi svečioj žemėj savo sūnų mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo⁴⁰⁶ yra: „Vaikeli brangusis, – sako, – svetima žemė tavo kaulus uždengė“; ir taip nesigaili, jog sūnus mirė, bet to, jog jis svetimoj žemėj paliko palaidotas, nesgi, pagal jų nuomonę, svetimoj žemėj mirti ir tenai palaidotu būti žmogui rodės jiems didėle nelaimė. Kas aprašys dar tą didybę motriškųjų meilės, kurią rodė savo vyriškiams, nesgi, išgirdusios juos mirusius ir norėdamos kuo veikiausiai apent juos regėti, pačios žengė į šventą ugnį ir deginos.

Lepumo taip pat, kaip jei vyriškieji, neapkentė, nesgi tankiai nutiko, jog negalinti žmona, bedirbdama pievoj ar dirvoj, sugriuvo, pasiilsėjusi tenai ant ežios ar pradalgės, pati namo klėby kūdikėlį parnešė ir jaunu karšintčium⁴⁰⁷ namiškius pradžiugino*. Kad tuo tarpu kitoms darbą dirbant, vienus jų kūdikius, ant pradalgės paguldytus, saulės spinduliai auklėjo, kitus verkiančius vėjai tildė, kitus liepų ar beržų šakos, lopšiuose įguldytus, nuo žiaudaus⁴⁰⁸ šiaurio suopuojamus⁴⁰⁹ migė⁴¹⁰, kitus, po laukus ar pievas tviskinėjančius, lytus ar kruša skalbė; jei to jiems nepakako ir dar įskrende odės, tad motinos pačios, nuo darbo atlikusios, paupy arba aežerėj, kame pasitiko, giedrojant, šąlant ar dergiant, ten at ežere ar upėj nutrinko. Šiandien dar motina žemaitė, (atinama savo verkiantį kūdikį guodžioti, atsako: „Teverkia, kad išsiverks, sveikesnis bus“ arba: „Su rykšte kūdikio į kapus nenuvesi, o su pyragu neparvadinsi“). Todėl taip auginti vaikai nuo mažų dienų ir paaugę paskui alkį kentėti, vargą vargti speiguotie ar giedrotie per nieką sau turėjo. Trumpai sakant, motriškosios vyrais būti, o vyrai dar už vyrus didesniais tapti norėjo**.

Senovėj kalnėnai ir žemaičiai didžiai vėlai tesipačiavo⁴¹¹, nesgi pirm 30 metų vyriškam pačią vesti, o motriškai už vyro tekėti tarė dėl pačiųdviejų nesveika, o dėl namų didelė nenauda esanti***, ką šiandien patarlė tebstigavoja minavojama: „Žilė galvoj, velnias uodegoj“, nesgi iškaršti tėvo namuose mergaitei ar eržilui⁴¹² goda buvo, jei tiktai nuo savo darbų vyru, o mergaitė ūkės vilkėja vadinama buvo, nesgi vyriškas ir moteriška nueiti į kapus su rūtų vainiku per didžią sau garbę turėjo. Todėl senovėj jaunikiai ir nuotakos, 40 metų turėdami, tikrais dar

---

⁴⁰² šeimininkė

⁴⁰³ svetimos

⁴⁰⁴ kasdien dėvimą

⁴⁰⁵ gulovas

⁴⁰⁶ širdgėlos

⁴⁰⁷ karšintojų, įpėdinių

* Wizerunki, tom 22, pag. 68: ...conjux puerpero duro incumbat scamno, et tertio aut quarto puerperii die gravissimos et domi et foris, sustineat labores [18]

[18] ...gimdė žmona guli ant kieto suolo ir trečią ar ketvirtą dieną po gimdymo dirba sunkiausius darbus, tiek namie tiek lauke (lot.).

⁴⁰⁸ žvarbaus

⁴⁰⁹ supamus, linguojamus

⁴¹⁰ migdė

** Lepner, VI, pag. 61.

⁴¹¹ tevedi

*** Jon, Lasicius, p. 57.

⁴¹² nevedusiam vyrui, jaunikaičiui

žaliūkais tebebuvo: kaipogi ilga mergausena⁴¹³ ar jaunikausena⁴¹⁴ ant jų pačių naudos buvo. Nesgi mergaitės, nubengusios sunkiuosius darbus pas savo tėvus, tuojau verpė ir audė sau ant tėvų duonos ir drabužio lig ištekančios, kas vadinos pas juos kraitį kloti; nuo to paties regima yra, jog juo sumitusi buvo merga, juo didesnę kraitį suklotą turėjo, turtingesne buvo ir veikiau gavo vyrą, kursai, ją vesdamas, ne vien didį turtą sau rado, bet ir mergą it kūgį gavo, prie kurios galėjo pats pasišildyti, o jos kraičiu plikį iš savo būtos išvaryti, nesgi ir nuotakos pačios neieškojo sau turtingų vyrų ir negeidė jų turtuose tižti ir lepintis, kaip šiandien kad daro, nes narsių žaliūku lietas ar ūkės vyrų veizėjo, kaipogi pačios ne vien šeimyną vienos būtos, bet trijų, keturių butų savo kraičiu galėjo apdaryti*. Pinigų nežinojo, ir jų niekam nereikėjo, nesgi mokesnių niekam nemokėjo, duoklių nedavė ir rinkliavų nežinojo, kaipogi visi liuosi sau gyvendami dirbo.

Vaikeliai⁴¹⁵ taip pat, atlikę pas tėvus sunkiuosius darbus, sėjo sau pašėlę, paskiau auglius⁴¹⁶, taip pat tėvų duona ir drabužiu, beje: skynė skynimus, plėšė plėšimus, laikė sau arklius ir, ką tenai išarė, tą vis sau paturėjo⁴¹⁷ ir tad tesiskiedė nuo tėvo namų, kad buvo labai įturtėję ir pevni⁴¹⁸, jog galės laimingai ir patys ypačiai gyventi.

Nuo to gali kiekvienas aiškiai manyti išmintį ir gudrybę senovės lietuvių, kurie liepė savo vaikams iš mažų dienų sau dirbti, ne kitam kam, ir, sekdami paukščių būdą, tuo kartu teišleido vaikus iš namų, kad jau suvisu buvo galintys patys, kaip jei tėvai, ūkę vilkti. Nesgi pačiuotis jaunoj jaunybėj tarė neišvargstamu vargu esant, todėl šiandien dar daina dėl persergėjimo⁴¹⁹ yra dainuojama mergaitei ištekant**. Todėl šiandien dar senieji, regėdami jaunus ištįsėlius savo lietas brukant⁴²⁰ ir su mergaitėmis gluosniuojantis⁴²¹, persergi⁴²² juos, mindami pelėdos balsą, naktimis oliuojančios⁴²³, sako: „Ką vystysi, ką vystysi? – Mergos vaiką, mergos vaiką. – Kuomi vystysi, kuomi vystysi? – Liepos lapu, liepos lapu.“ Nuo ko galėjo jaunuomenė sau lemti, kas nutiks jiems ilgainiui gluosniuojantis, todėl, girdami vyrišką, šiandien dar sako: „Žmogus svieto regėjęs“ arba: „Šilto ir šalto prityręs“, arba: „Vilko nage buvęs“, arba: „Vilko neštas ir pamestas“, arba: „Ūkės vyras, lietas vyras, karės vyras“. Senovėj lietuviai, būdami pagonimis, laikė savo namuose po kelias guloves, tarp kurių viena vyresne buvo ir žmona vadinos, nuo to, jog namuose jo žmonystą⁴²⁴ vedė, todėl už kitas didžiau godojama buvo, ir taip dar šiandien senu įpročiu sakoma yra: „Aš tau leisiu mano dukterį į žmonas“, kurią žmoną jaunikis tokiu būdu vedė sau į namus. Kiekvienas oliavas jaunikaitis, užsigeidęs sau gulovės⁴²⁵ ir numanydamas kame norint pobūdą⁴²⁶ mergaitę, jodė tankiai į nuotakos kiemą jos tėvų lankyti ir nuotakai tuo tarpu savo lietas brukti. Ilgainiui įsipაžinusi⁴²⁷, jei juodu viens antrą mėgo, tad jaunasis, paskyręs vyrą

---

⁴¹³ mergavimas

⁴¹⁴ buvimas jaunikaičiu, bernavimas

* Lepner, I, pag. 29.

⁴¹⁵ jaunikaičiai, vaikinai

⁴¹⁶ javus, augalus

⁴¹⁷ pasilaikė, pasiliko

⁴¹⁸ tikri

⁴¹⁹ perspėjimo

** Sunku rasi, seseraite

Kad puodelį kaisi.

Jei užtrino neturėsi,

Į puodelį nejdėsi,

Juodos nejsrėbsi.

⁴²⁰ įkalbinėjant, meilinant

⁴²¹ glaustantis, glamonėjantis

⁴²² perspėja

⁴²³ ūbiančios, ūkiančios

⁴²⁴ vaišes

⁴²⁵ pačios, žmonos

⁴²⁶ tinkamą

⁴²⁷ susipažinusi

išmintingą, bylų⁴²⁸, malonų ir mandagų tarp savo bendrų, kursai piršliu vadinos, siuntė jį pas nuotaką, kurios tėvai, jei nesibaidė jo ir sutiko ant to, tad patys, pakvietę du, tris artimuosius savo gentis ar didžius prietelius⁴²⁹, leido į jauniko namus, idant jie tenai apveizėtų jo gyvenimą ir išsijautotų, ar vis tiesa yra, ką piršlys apie jį buvo pasakojęs. Tie perveizėtojai vadinos ūkvaizdžiais, beje, perveizėtojais jaunojo būtos ir to viso, apie ką piršlys buvo pasakojęs. Radę visa tą, kas buvo kalbėta, apent pagrįžo pas nuotakos tėvus, nuo kurių buvo išleisti, ir, jei anie visa tą patvirtino, ką piršlys buvo kalbėjęs, tad nuotaka davė ranką jaunikiui, kursai ją akivaizdoje pabučiavo, ir žiedus sukeitė ir keimarį riešutą suvalgė, nesgi iki šiol motina jaunąjį ir piršlį riešutais vaišino. Paskui visi linksminos ir gėrė porą dienų nuotakos namuose, kas vadinos ūkvaizdžius pergerti.

Nujau⁴³⁰ abi pusi tiekės į suvodbą, beje, suvedimą, nuo žodžio vesti, arba į kozas, nuo žodžio kasos, kurias jaunajai nukirpo, kurią gėrynę⁴³¹ šiandien dar iš gudiško žodžio vesele⁴³² (linksmybe) vadina. Tiekės į tą veselę abejuose namuose tokiu būdu: pyragus ir kepenes, arba pečenkas⁴³³, kepė, alų darė, drabužį siuvo. Tuo tarpu jaunoji pati savo gentis ir prietelius į suvodbą kvietė, o jaunasis vėl nuo savo pusės savuosius. Taip besitiekiant jaunasis siuntė jaunajai dovanas (taip nuotaką mergaitę po ūkvaizdžių pradeda vadinti) per savo bendrus savo karės žirgą, ragotinę ir kardą ar kalaviją, rodydamas tuo, jog yra karės vyru, jog, ištekėjusi už jo, ras sau gaspadorių, užtarytoją ir apgynėją. Jaunoji, arba nuotaka, taip pat nuo savo pusės per savo gentis nusiuntė jam prieš savo tėvo kardą ar ragotinę ir jaučių porą, idant atkaliai⁴³⁴ parodytų, jog ji yra karės vyro duktė, ūkės vilkėja ir turi sau apgynėją; vienok pasogą, nuo žodžio sekti, beje, kraitį, kurs jaunąją sekė, jos tėvai, ginklus sukeitę, kelias skrynias į jaunojo namus nuvežė, likusįjį kraitį po suvodbos pusę metų buvus ar ilgiau teatdavė, pagal tą, kaip ant ūkvaizdžių buvo sukalbėta. Jei tuo tarpu kas norint vieną ar antrą tarp jaunųjų išvainotų taip, jog katra norint pusė atsakytų nebtekėti, tad tėvai atsakančiosios pusės turėjo ne vien dovanas prieš dovanas antrai pusei pagražinti⁴³⁵, bet dar ūkvaizdžių išdą⁴³⁶ užmokėti; jei tuo geruoju nedarė, tad, į tiesą ištikus, per sūdą visa tą atgavo antra pusė, kuri tarės abydyta⁴³⁷ palikusi. Pačiuodamies gentybą⁴³⁸ lig trečiosios kartos tesaugojo, ir taip brolis galėjo, broliui mirus, savo brolienę vesti, posūnis, tėvui mirus, savo pamotę, ką gal regėti sandarose⁴³⁹ lietuvių parusėnų su vokiečiais, metuose 1230 padarytose, kuriose popiežius Inocentas III užgynė jiems toliau tą bedaryti.

Pasitiekus po kelių nedėlių⁴⁴⁰, kaip buvo sutarta, jaunasis sukvietęs savo gentis, susiedus ir prietelius, tarp kurių vienas buvo jų vyresniuoju, arba gaspadorium, vadinamas marčelga, nuo to, jog marčią martavo⁴⁴¹. Taip pat tarp motriškųjų viena buvo paskirta už gaspadinę, kuri viešne⁴⁴² vadinos, ta visą godą⁴⁴³ ir žmonystą⁴⁴⁴ jaunojo pusės turėjo vesti, svečius, užvis jaunosios gentis,

---

⁴²⁸ šnekų, kalbų

⁴²⁹ draugus, bičiulius

⁴³⁰ dabar

⁴³¹ pokylį, puotą

⁴³² vestuvėmis

⁴³³ kepsnius

⁴³⁴ taip pat, irgi

⁴³⁵ sugražinti, atiduoti

⁴³⁶ išlaidas

⁴³⁷ nuskriausta

⁴³⁸ giminystę

⁴³⁹ sutartyse, susitarimuose

⁴⁴⁰ savaičių

⁴⁴¹ marčią į kelią rengė

⁴⁴² svočia

⁴⁴³ vaišes

⁴⁴⁴ iškilmes

išvaišinti jos tėvo namuose, idant kiekvienas paliktų išteistu⁴⁴⁵. Taip pasirėdę⁴⁴⁶, iškilo į jaunosios namus vyriškieji raiti, motriškosios važiuotos. Visi tie jaunojo svečiai vadinos vėdliais nuo to, jog keliavo parvėdlauti savo jaunajam žmoną.

Tuo tarpu jaunosios namuose prieš tą dieną, kurioje jaunasis turėjo atjoti, nuo vakaro jau taip pat jaunosios gentys buvo sukviesti vėdlių laukti, kursai vakaras pintinių vakaru vadinos nuo to, jog mergaitės, tenai susirinkusios, rūtų vainiką pynė (kursai medis pagal jų nuomonę žiemą ir vasarą žaliuoja), jaunajai galvą šukavo, kasas į bizas pynė ir drabužiais išėiginiais darė, guodžiodamos ir linksmindamos jaunąją, kuri nuliūdusi vis verkė, jau gailėdamos savo jaunų dienų ir jaunų draugų ar rasi minėdama nežinomą savo atentę; kiti svečiai gėrė sau per visą naktį, smuikams smuikuojant, ar, kaip šiandien sako, muzikantams griežiant, jaunuomenė šokinėjo, o večieji užstalėję midų ar alų vempė⁴⁴⁷ ir šnekėjo, vėdlių laukdami.

Ryto metą vakarop, atkeliavus jaunajam su vėdliais į jaunosios tėvo namus, linksminos ir gėrė dieną ir naktį, maž temiegodami per tris ar keturias naktis, trečiąją ar ketvirtąją dieną vėdlių gospadinė, tai yra viešnė, turėjo pasielgti, beje, pasirodyti, ar turtinga yra, nesgi nuo jos turtų apie visą jaunojo kiltį jaunosios gentys sprendė, čia buvo diena, kurioje garbė ar gėda vėdliams prasidėjo, nesgi iki šiolei jaunosios tėvai svečius vaišino, dabar pradeda juos pestėti⁴⁴⁸ jaunojo viešnė. Toje dienoj galėjo regėti, kas per Lietuvos žmona yra, kuri savo išminčia, gudryba, buklyba ir mandagumu bei švelnumu ir bylumu⁴⁴⁹ visas šio pasaulio žmonas pranoko, nesgi reikėjo jai tą dieną visus numylėti, su visais gerti, bet pačiai neapsigerti, juokuoti, bet padorumą neperžengti ir visiems įtikti. Čia ji atdarė savo skrynias, skryneles, prikrautas pyragų įvairių įvairesnių ir skanių skanesnių, kepenių, ar pečenų, kvepiančių kvepiantesnių visokių gyvulių, žvėrių ir paukščių kieminųjų⁴⁵⁰ ir mediniųjų⁴⁵¹, midaus, alaus seno senesnio, stipraus stipresnio, vietoje vynų ir orielkų⁴⁵² gėrė kumelės pieną nugeižėjusį⁴⁵³, trumpai sakant, vieno paukščio pieno tenai nebuvo. Kas dar yra stebesniu⁴⁵⁴, vis pačių valgiai, gėrimai ir skaniniai, ne svetimi buvo. Niekas nieko neprašė ir negedavo, visa po savo snukiu turėjo, viens su kitu kalbėjo ar dainavo, vėdlių tiktai marčelga vienas dabojo, kad visi viso pertekę būtų, ir, ko jis tiktai pasergėjo⁴⁵⁵ nesant ant stalo, užgavus jam su lazda į grindis, tas tuoju ir klot⁴⁵⁶ ant stalo*. Trumpai sakant, stalai, arba skomiali⁴⁵⁷, nuo dievo dovanos lūžo, ir taip per tris, keturias kiauras dienas ir naktis linksmindamos gėrė ir valgė, tarp dienos ir nakties perskyros nenumanydami.

Atėjus trečiąjai ar ketvirtajai dienai, kartais ir šeštajai dienai, sutemus naktį ėmė vėdliai marčią martuoti, beje, į kelią rėdyti; taip pradeda tuo kartu jaunąją vadinti. Kaip iki šiolei visi linksmi buvo, taip dabar visi nuliūdo, užvis jaunosios gentys ir namiškiai, minėdami, jog išleidžia malonią, mandagią ir gražią mergaitę į svetimus namus ir į svetimus žmones. Todėl jos gentys, kurie vadinos pasekėjai, nuo žodžio sekti, jog marčią sekė, idant žinotų, ar į tuos pačius namus ją vėdliai nuves, į kuriuos buvo žadėta, tie pasekėjai, stabydami marčią, graudingai verkiančią, taip dainavo: „Ar tu neturėjai tėtušio, matušės, ar tu mūsų nemylėjai, ko netekusi buvai? Kas nu

⁴⁴⁵ patenkintu

⁴⁴⁶ pasirengę

⁴⁴⁷ gėrė

⁴⁴⁸ vaišinti, lepinti

⁴⁴⁹ kalba, iškalba

⁴⁵⁰ naminių

⁴⁵¹ miškinių, laukinių

⁴⁵² degtinių

⁴⁵³ nurūgusį

⁴⁵⁴ nuostabiau, įstabiau

⁴⁵⁵ pastebėjo, pamatė

⁴⁵⁶ greitai, skubiai

* Notizen von Preussen mil besonderer Rücksicht auf die Provinz Littauen, 1. Sammlung, P. 13, Königsberg, 1795. Im Verlag der Harlung'schen Buchhandlung.

⁴⁵⁷ stalai

bemazgos tėveliams kojeles? Kas bekurstys ugnele? Kas beaugins žaliąsias rūteles? Kas belesins margąsias višteles?“ Vėdliai vėl nuo savo pusės skatino marčią rėdytis⁴⁵⁸ ir į vyro namus keliauti. Pirma žodžiais ir dainomis varžės, ilgainiui, idant tą perskyrimą godingesniu⁴⁵⁹ parodytu, juoku dėjęsi, ištiko į kardus, ir vėdliai su pasekėjais, varžydamies marčia, susigrūmė; noris vėdliai turėjo pasekėjus pergalėti ir marčią nuo jų išveržti, vienok be kraujo praliejimo visą tą kovą taip padoriai ir bukliai atliko tarp savęs, jog patys monininkai⁴⁶⁰ savo klajume⁴⁶¹ geresnės mūšos nebūt parodę, kaip kad vėdliai, nuo pasekėjų marčią išverždami. Paskui išvedę vėdliai marčią laukan įsodino į ratus su jaunomis mergaitėmis ir vėdlavo ją į namus jaunojo, apklėstą⁴⁶² būriu jaunuomenės, kuri visa raita ir ginkluota dainavo ir krykštavo, leliodama⁴⁶³ kaipo pergalėtoja, tarp visų vienas tiktai marčios važnyčia⁴⁶⁴ girtu nebuvo. Nes jog tas dingos⁴⁶⁵ visados naktį, tad jaunojo namiškiai, išgirdę vėdlių klegesį, išėjo su žiburiu, midaus kaušu nešini už kiemo vartų, idant, įvažiuodami į kiemą, vartų šulų neišverstų; atvažiavus prie vartų, gaspadorius apžvalgė su žiburiu po tris kartus ratus, ar nesugedę yra ir ar įvažiuos laimingai į kiemą, saugodamos, idant paskui vėdliai nesakytų, kieme jiems nelaimė nutikusi; paskui davė marčiai, ratuose sėdinčiai, atsigerti iš kaušo midaus, rodydamas tuo, jog tame kieme yra žmonės geros širdies, pakeleivingus ir trokštančius gerbiantys, bei sakydamas: „Šitai ugnelė šventa, neraudok, martele, kurią, kaip pas tėvelius saugojai, taip ir pas mus saugosi.“ Keliavežys⁴⁶⁶, pavežęs po trobos anga marčią, pats nušoko nuo ratų ir, įmukęs į trobą, pašoko ant kėdelės, abrūsą⁴⁶⁷ apdengtos, rodydamas, jog negirtu yra; jei jis tenai ant vienos kojos nepastovėjo, tad namiškiai išstūmė jį laukan pro antras duris, ir abrūsą nuo marčios už kelią nebgavo. Visas tas atsargas dėl to vien darė, idant kokia normt nelaimė kely ar kieme nenutiktų ir linksmybė į verksmą nepersikeistų. Įvedus marčią į trobą, keliavežys nušoko nuo kėdelės, o marti jam skersai pečių abrūsą antrišo⁴⁶⁸ už kelią. Sėdusis marčiai ant suolo, midum vaišino, o mergaitės nuliūdusios, jos kasas šukuodamos, dainavo tais žodžiais: „Nustosi, mergužėle, savo vainikėlio, vargsi vargužėlius, rūpinsies rūpesnėliais“ etc. Tuo tarpu trobos asloj padėjo kniūpsčią minkytuvį, ant jo viršaus pagalvę, arba podušką⁴⁶⁹, ant kurios pasodino jaunąją, uždegė vaško žvakę, ir visi sėdinčią jaunąją apstojo; pabengus dainą, tėvas tarp oriųjų su degančia žvake stovėjo, o , motinai per mažą grandelę plaukų kasą jaunosios pervėrus, tėvas uždegė*. Tą patį darė ant dešinėsios ausies, ant kaktos ir pakaušy. Paskui motina pastatė midaus kaušą ir duonos riekę jaunosios skreite; pirma tėvai apėjo apšuk jaunąją, paskui visi svečiai taip pat greta apėjo, kiekvienas vyriškasis metė pinigą į midų ar alų, o motriškosios praeidamos dangstė jaunąją marškinių stuomenimis. Toliau vėl dainavo tą patį, ką pirmiau; taip apnešę duoną ir midų apšuk jaunąją, duoną padėjo ant stalo, o alų išgožė per slenkstį. Kėlusis jaunajai, piršlys antgėrė⁴⁷⁰ jaunuosius. Jaunasis pagėręs sėdos užstalėj godingoje vietoj, tuo tarpu jaunąją apvedė apie sukurtą ugnį tris kartus; kelvežys pastatė kėdelę pas ugnį, ant kurios pasodinę namiškiai jaunąją numazgojo jos kojas, kuriuo vandeniu apšlakstė visus esančiuosius, mazginius, baldus, galvijus, trobesius ir lovą

⁴⁵⁸ rengtis, ruoštis

⁴⁵⁹ garbingesniu

⁴⁶⁰ išdaigininkai, vaidintojai

⁴⁶¹ aikštėje

⁴⁶² apsuptą

⁴⁶³ džiūgaudama

⁴⁶⁴ vežėjas

⁴⁶⁵ vyko, buvo

⁴⁶⁶ marčios vežėjas per vestuves

⁴⁶⁷ rankšluosčiu

⁴⁶⁸ užrišo

⁴⁶⁹ pagalvę

* T. Narbutt, Dzieje starożyt. narod. Litew., Wilno, 1835 r., u A. Marcinowskiego, t. 1, kar. 340.

⁴⁷⁰ užgėrė

jaunujų. Paskui, užrišę jaunajai akis, davė medaus paskomėti⁴⁷¹, ir bočius jai tarė: „Smailumas ir lielio⁴⁷² leidimas yra visų didžiausiom ydom motriškųjų, todėl ant viso turi užsimerkusi būti, kas tau nepridera, ir žodžiais maloniais, kaip medum saldžiais, turi visados kalbėti, nesgi visų didžiausias pasiėmimas kiekvienos žmonos yra saugoti namuose ugnį ir viežlybumą užlaikyti.“ Toliau vadžiojo jaunąją po visus trobesius, kuri kožnas duris turėjo užgauti su koja ir klabinti, it būt norinti atdaryti. Tuo tarpu žynys, taip vadinamas kunigas, prie kožnų durų bėrė iš saujos grūdus ant jaunosios galvos, tardamas: „Dievai mūsų tave laimins visame gyvenime, jei seksi jų įsakymus ir trūsiai vilksi savo ūkė.“ Pagrįžus į trobą, atrišo jaunajai akis, o jaunasis, visą tą laiką užstalėję persėdėjęs, kėlės ir prie jaunosios prisiartino. Žynys pirma antgėrė jaunąjį su jaunąja, paskui svečius, ant galo, pripylęs pilną taurę midaus, metė po kojų jauniejiems, tardamas: „Toks yra galas nedoros meilės“, kurią jaunasis sumyniojo. Žynys vėl tarė: „Lai būna visados judviejų meilė stangi, stipri ir tikra.“ Ant galų galo jaunajai nusegė vainiką ir, kasas nukirpus, nuometu galvą aprutulo⁴⁷³, kuri tačiau vainiką ant nuometo dėvėjo iki sūnų pagimdanti. Vienok sunku šiandien pasakyti teisingai, kaip moteris laimino pirm 1000 metų, nesgi paskesniuose laikuose visa kas yra užrašyta apie tą daiktą nuo krikščionų prašaleicių, kurie, skailgėdami didelės garbės lietuviams, ir visų išmintinguosius jų įpročius ir įstatymus išjuokė ir išpeizojo⁴⁷⁴ dėl to vien, jog jie buvo pagonių, ne krikščionių. Todėl skaitytoją į tą prašau tetikėti, ką iki šiai dienai dėvimi žodžiai tebrodo ir ką pats, jaunu būdamas, esi regėjęs ar bočius savo ir tėvus pasakojančius girdėjęs.

Tuo tarpu pasekėjai, išveržus jiems, kaip viršiau regėjom, marčią, vėl suėjo į jaunosios tėvų namus, kurie buvo su vėdliais išvažiavę, ir tenai, gieždami apmaudą, jei kurio dar tarp pasekėjų akys, ne širdis, benorėjo, tas valgė ar gėrė; noris vėdlių smuikai buvo išvažiavę su marčia, vienok pasekėjiniai⁴⁷⁵ čia dar tebebuvo ir smuikavo, linksmindami namiškius ir pasekėjus; nes be jaunosios ilgu jiems rodės, todėl apsiginklavę ėmė marčią sekti, ketėdami vėdliams apent ją išveržti, vienok kely nebgalėjo jos bepanokti⁴⁷⁶, bet turėjo į pat namus jaunojo vyti, kuriuose, kaip vėdliai jaunosios namuose buvo godos svečiais, taip šie dabar jaunojo namuose buvo pirmaisiais svečiais ir taip pat už didžiojo stalo sėdėjo, kurių viešnė dabar turėjo numylėti jaunojo gentis ir namiškius ir tuo pasirodyti, jog jaunoji buvo ūkininko, ne įnamio, duktė.

Taip atkeliavę pasekėjai įkandin į jaunojo namus tris keturias dienas valgė savo viešnės pyragus, kaip pirma kad valgė vėdlių viešnės jaunosios tėvų namuose. Ilgainiui pasekėjai, apveizėję trobesius su marčia, pradėjo gedauti, jog nesą jos būtoje to, ką piršlys buvo sakęs ir ūkvaizdžiai regėję. Nuo ko, juoku dėjęsi, susibarė, kaipogl vėdliai įtarliojo⁴⁷⁷ pasekėjus žvalgytojais⁴⁷⁸ esant, kurie supykę kibo į ginklą ir ketino grumtis, jei vėdliai teisybės nedarytų, kurie, norėdami geruoju susitaikinti, sutarė tarp savęs sūdą, į kurį apskundė piršlį, kaipo melagį ir vylėją, kurį sūdžios turėjo pakaltinti, nesgi pasekėjai stigavojo, jog jis jaunosios tėvams gyręs ir sakęs, jaunojo būtoj būk⁴⁷⁹ esančios medaus šulinės, pieno prūdai, stogai lašinių paltimis kloti, o dabar šie to nieko nerandantys. Ant galo sūdžios nusprendė piršlį, kaipo melagį ir vilioką, idant daugiau jaunų žmonių neapgaudinėtų, į sausą medį pakarti. Tuo tarpu vėdliai, norėdami piršlį nuo pasekėjų išveržti, vėl susigrūmė, ir šiuo atveju pasekėjai nuo vėdlių išveržti jį turėjo, kurį išveržę į šiekštą įdėjo, vienok vėdliai, pasekėjams dekretą berašant, į piršlio vietą pastatė jo

---

⁴⁷¹ paragauti

⁴⁷² liežuvio

⁴⁷³ apsuko, apvyniojo

⁴⁷⁴ išpeikė, iškoneveikė

⁴⁷⁵ priklausantys pasekėjams, pasekėjų

⁴⁷⁶ bepavyti

⁴⁷⁷ vadino

⁴⁷⁸ žvalgais, šnipais

⁴⁷⁹ esą

kalinyčioj⁴⁸⁰ ilginių kūlį, piršlio drabužiais apdarytą, o patį iš kalinyčios išleido. Pasekėjai girti ir it būt to nenumanantys, perskaitę akivaizdoj dekretą, iš apmaudo, nerasdami namuose sauso medžio, į svirtį pakorė. Taip pasekėjai, nugiežę apmaudą ant piršlio, su vėdliais vėl suderėjo ir lygiai su piršliu vėl kelias dienas ir naktis gėrė; ilgainiui, kad vieniems kailiai išrūgo begeriant, kitiems įkyrėjo, tad į namus beišsiskiedė⁴⁸¹.

Visa tas buvo, kad sviestas sau dirbo ir niekam dar nevergavo, nes ilgainiui išlepusi diduomenė ištižo ir, smeigdamos ir gudindamos į šalaujų⁴⁸², beje, lenkų, gudų, vokiečių ir į kitų šaldrų⁴⁸³ įpročius, užmiršo ir pamynė po kojų tą šventą dabą savo bočių probočių; vienok kiti žemlionys ir ūkininkai neseniai dar tokiu būdu gėrė savo suvodbas, kas dar ne vien atmenama tebėra, bet ir vardai pačių svečių jų kalboje tą tebstigavoja, o jų šašuolėtis⁴⁸⁴ tarp vargdienių žmonių iki šiai dienai yra šventai užlaikomas, ir taip šiandien dar jaunas vietoje savo ginklų siunčia jaunajai vadui⁴⁸⁵ savo žodžio avelę ar raištį, o ši atkaliai⁴⁸⁶ jaunajam savo marškinius ar pirštines. Nuo ko tūli prašaleičių mulkiai parašė, jog lietuviai pardavojantys savo dukteris jaunikiams į žmonas.

Gyvenant tokiose traškančiose giriuose ir vienkiemiuose, rodos, reikėjo lietuviams, kaip kalnėnams, taip ir žemaičiams, didžiai nuožmiais žmonėmis būti, bet atkaliai⁴⁸⁷, svetimų linkan didžiai buvo jaukais, maloniais ir didžią žmonystą savo namuose vedą ir viešes per daug didžiai saugoją, nesgi nēr žmogaus pasaulį, kurs būt buvęs Žemaičiuose, o nebūt tenai įsigėręs ir nenumylėtu palikęs, užvis jei jis sukalbėti su jais galėjo. Pirmasis jų darbas buvo nuvesti svetį, kaip sakiau, į pirtį, išpėrus paskui gerai jį išvaišinti ir šiltoį troboį išgulinti ir, taip išmylejus, dar jį palydėti, kad jam nieko pikto kely nenutiktų, kaipogi žodis pats svetys, svečias paeina regimai nuo žodžio svetimas. Pirmoji goda buvo senovėj pas lietuvius kiekvieną svetimą kelevį ar paklydusį taip numylėti savo namuose, jog jis namie nebūt buvęs taip išteistu, kaip tenai*. Pervis tame daikte motriškosios skotojos⁴⁸⁸ pasielgti, kurios visą žmonystą vedė, nuo ko, kaip sakiau, žmonomis vadinos. Vaišino svečius džiovinta kepta mėsa, sūriais, varškėmis⁴⁸⁹, kiaušiais, sviestu, pienu, medum, tarp gėrimų midum šimtergiu⁴⁹⁰, alum, nugeižėjusiu kumelės pienu, nesgi orielkos dar nežinojo. Tuos gėrimus davė svečiams iš ragų gerti, nuo ko sakoma tebėra ragauti, raginti, beje, liepti jiems iš rago gerti; vyriškieji tankiau gėrė iš kaušų, taip vadinamų paauksytų⁴⁹¹ kaukolių savo neprietelių, karėj nuveiktųjų**. Vaišinos iš tokių stotkų ne vien ūkininkai, bet ir patys kunigaikščiai savo puotose, kaipogi Vytautas, didysis Lietuvos kunigaikštis, keldindamos į Lietuvos karalius, metuose 1428 garsioį Lucko gėrynėj, kurioje daug karalių pasitiko sukviestų, tarp kitų dovanų Vytautas padovanojo teutonų ciesoriui⁴⁹² Zigmantui auksytą tauragę savo bočiaus Gedimino, to tauro, kurį jis buvo pas Vilnių ant Tauro kalno nušavęs. Pagėrus svečiui, vaišindami davė užsikąsti kėpių⁴⁹³ arba plonių⁴⁹⁴ kvietinių ar pūrinių, kakaly ar ant anglių keptų,

---

⁴⁸⁰ kalėjime

⁴⁸¹ beišsiskirstė

⁴⁸² svetimšalių

⁴⁸³ perėjūnų, valkatų

⁴⁸⁴ šešėlis

⁴⁸⁵ laidui

⁴⁸⁶ atgal

⁴⁸⁷ atvirkščiai

* Lepner, XIV, pag. 139.

⁴⁸⁸ rūpinos, stengės

⁴⁸⁹ saldaus pieno sūriais

⁴⁹⁰ šimto metų

⁴⁹¹ paauksuotų

** Alb. Koialowicz. Histor. Lit., pars 1, lib. 11, p. 36.

⁴⁹² imperatoriui

⁴⁹³ papločių, plonių

⁴⁹⁴ papločių, raguolių

kuriuos šiandien, noris kitaip keptus, pyragais tebvadina nuo to, jog, iš ragų gerdami, pūrų⁴⁹⁵ duona užsikando, nuo ko iki šiolei visokią mielių raugo duoną pyragais tebvadina. Nesgi, vaišindami svetį, ragina gerti ir pyrago kąsti ir ragindami nesako prašau, bet prašom, beje, mes prašom, idant tuo parodytų svečiui, jog visi, kas vien yra kieme, taip jį myli. Ant galo regėdama žmona svetį pakeliantį gerti ir negalėdama jo viena numylėti suvadino visą šeimyną ir kiekvienam liepė pakarčiui⁴⁹⁶ svetį antgerti, kurs taip pat turėjo atliepti kožnam, ir tuo kartu žmona tesiliovė svetį raginti, kad jis užstalėj apsalęs užsnūdo.

Rudenį, javus nuo lauko nuvaliję, per kelis trūkius⁴⁹⁷, arba mylias, važiavo viešėti į gentis ir giminę, kurią lankydami užtruko po dvi tris nedėlias. Taip pat kuriai norint linksmai nočiai namuose nutinkant, beje, įsikuriant į naujus namus, kurią gėrynę įkurėmis⁴⁹⁸ iki šiol tebvadina, arba pačią vedant ar ištekant, kaip dabar regėjom, gėrynes kėlė, svečius kvietė ir tenai paprastu būdu juos mylėjo ir vaišino, dainuodami ir garbindami savo vyrus, karėj kritusius už liuosybę savo tautos, ar, girdamies savo gyvenimu ir turtais, šnekėjo, todėl šiandien dar yra sakoma: „Kas girtas nebagotas, tas ir dvės, nieko neturės.“ Taip pat javus nuo lauko nuvokę, kėlė gėrynę namiškiams, kuri apjavėmis⁴⁹⁹ vadinos, taip pat kultū pabengę, gėrė gaubės⁵⁰⁰ gėrynę, nuo žodžio gaubti, jog javus į namus buvo sugaubę. Trumpai sakant, didžiuosius darbus nubengę, džiaugės ir linksminos, nešykštavo ir turtų nesigobėjo, kaip šiandien dar yra sakoma: „Ne saulės amžių gyvensi“ arba: „Lobis – kūlis“, arba: „Po vargų malonu ilsėti.“ Nė kokio tokio daikto į geriamo ar valgomo nebuvo jų namuose, kuriuo nebūt savo svetį vaišinę, todėl šiandien yra sakoma, gavus kokį keistą daiktą: „Laikyk, – sako, – astankai, rasi kokį norint gerą žmogų pamylėsi ir pavaišinsi“, nuo ko sakoma tebėra: „Tas žmogus su astanka arba su rytu gyvena.“ Todėl svetys senovėj lietuvių namuose, kaip viršiau minavojau, paukščio pieno nebūt gavęs. Šiandien nabagai nuvargę, žudomi vis nori dar žmonysta⁵⁰¹ pasielgti, tankiai išmintingam svečiui, į jų namus įėjusiam, neturėdami kuo jo pamylėti, pradeda verkti ir jam guostis prispaudimais ir neteisybėmis, to vien dėjęsi⁵⁰², idant svetys neturėtų jo už piktos širdies žmogų ir netartų jį paiku gaspadorium esant.

Nuo to, ką iki šiol pasakojau, gali manyti kiekvienas, jog didžiai karingi yra buvę, drąsūs, kantrūs bei narsūs karėje žmonės, o namuose dori, malonūs ir taikūs ūkininkai, noris visados ne vien ginkluoti namie brūzdė ar kelionę keliavo, bet pačiose suvodbose ginkluoti linksminos, pavojaus nevengė, tardami: „Nuo vilko bėgęs, mešką sutiksi“, kaipogi ne vien reikėjo saugotis nuo pikto žmogaus, bet ir nuo pačių smarkių žvėrių, kurie jų traškančiose giriose liulėte liulėjo. Todėl reikėjo tuoįtimpos pratintis, kaip juos paveikti ar gorinti⁵⁰³ savo skudrumu, greičiu ar spēkų. To neminint, tankiai dar kilo vaidai ir barniai tarp pačių baltsermėgių ar pilksermėgių ir rudsermėgių valdymierų, kurie barniai visados bengės kare. Ant galo reikėjo grumtis su svetimomis tautomis, kurios tankiai dyko⁵⁰⁴ į jų kraštą įsigrūsti ir juos nuvergti, prieš kurias tuoįtimpos turėjo stengti ir kariauti lig paskuojojo⁵⁰⁵, norėdami liuosais išlikti ir po seno gyventi. Dėl to ne stebuklas yra regėti senovėj lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, ne vien smurtus⁵⁰⁶ ir narsius karėj, bet dar viešėse, gėrynėse ir namuose visados ginkluotus. Ne vien pati vieta (kaip

---

⁴⁹⁵ žieminių kviečių

⁴⁹⁶ paeiliui

⁴⁹⁷ mylias

⁴⁹⁸ įkurtuvėmis

⁴⁹⁹ nuobaigų švente

⁵⁰⁰ javų kūlimo pabaigos

⁵⁰¹ širdingumu

⁵⁰² dėl to

⁵⁰³ gąsdinti, bauginti

⁵⁰⁴ labai norėjo, troško

⁵⁰⁵ paskutinio

⁵⁰⁶ smurtus, prievartas

sakiau), kurioje gyveno, skatino juos ant karių, bet patsai jų karingas būdas tenai traukė, nesgi mylintys pervis savo liuosybę, kurios iki pat savo gyvos galvos neišsižadėjo ir nuo neprietelių iki paskuoja ją gyniojo, kaipogi turtus, lobius, lepumą, noris viso pasaulio, per nieką turėjo, vieną tiktai savo liuosybę, kaip lietos⁵⁰⁷ daiktą, godojo ir gerbė. Užvis ilgainiui, kad nedori krikščionys, užsidengę liekulu⁵⁰⁸ savo tikybos, suokė⁵⁰⁹ kardu juos krikštytis, vildamies, jog tuo pragumu tegalėsią juos nuvergti ir tarp savo gyvulių paskaityti, todėl toje gadynėj lietuvis, kalnėnas ar žemaitis, norėdamas dar liuosu mirti ar po seno gyventi, turėjo su ginklu gulti ir kelti, idant visados būt rangiu⁵¹⁰ drausti ir ramdyti savo neprietelius, dykstančius išplėsti jo liuosybę, visų brangiąją nuo paties dievo jiems duotą dovaną, kuriuos tankiai nuveikę, atmonydami⁵¹¹ savo žalas ir giejdamies ant jų apmaudą, nusiaubė plačiai platesniai, toli tolesniai jų kraštų sritis, belikdami po savęs akmenį ir vandenį.

Viežlybumą saugojo ne vien kalboje, apdare, induose, bet ir visuose namuose, nepadorių ir goslingų⁵¹² žodžių veltui ieškosi jų kalboje, nesgi, būdami romaus būdo, retai tesivaidijo ir tesibarė ir apmaudą ant viens kito tankiau veikalu, ne žodžiu, giejė. Goslybos neapvežėjo ir nelėbavo, krūpaudami, kad neištižtų. Elgimos su svietu visados buvo mandagus ir švelnus, kame nesusitikęs su žmogum, tuojau savo mandagumą reiškė, sakydamas: „Dievali, padėk“, jei buvo pažįstamas, tuojau klausė: „Ką beveiki, ar sveikas? Sveikas, Naujų metų sulaukęs“, – sveikai perleisti ir kitų besveikam sulaukti linkėjo*. Ne vien susitikęs, bet praeidamas pro šalį, kas būt esąs per žmogų, sako jam labas rytas, laba diena, labas vakaras, laba naktis – pagal laiką. Reikaludami ko nuo ko norint ar paguodos sau ieškodami, visados nuo tų žodžių pradėjo kalbėti, galvą savo lenkdami: „Tamistos sveikatos atėjom pasiteirauti ar pasijautoti⁵¹³“, arba: „Nuo tavo baltos galvos atėjom paguodos ir malonės lūgoti⁵¹⁴“. Antgėrė svetį, visados sakydami j pažįstamą: „Sveikas“, j ne visai pažįstamą: „Būk sveikas“, pagėrus svečiui ar pavalgius, taip pat jam sveikatos geros linkėjo, sakydami: „Ant sveikatos“ ir dėkavodami, jog vaisę jų priėmė, arba, kaip jie kad sako, už jo gerą širdį. Apdare visados padorumą saugojo, nesgi plikų alkūnių, atdaros cacinės⁵¹⁵ svietui negailino⁵¹⁶, plaukų kaktoj neraitė, marškinių išėiginių, kaip sakiau, plačias rankoves ties delnais ir antį visados su segele susegtus laikė, mergvaikių⁵¹⁷ paklausais tarp jų neantsiklausi*⁵¹⁸. Vasarą kas devintą dieną, paskui, krikščionimis tapę, kas subatą⁵¹⁹ ežeruose ar upėse maudės, žiemą pirtyse mazgojos, kas nedėlios rytą marškinius ir kelnes baltas perkeitė, ir ta gaspadinė už visų didžiausią gėdą būt sau turėjusi, kurios šeimyna juoda būt dirvose arusi ar pievoj šienavusis, nesgi balti drabužiai buvo jų visų didžiausia išėiga, ką stigavoja patys žodžiai, šiandien dar jų kalboj tebesantys, kaip viršiau minavojau. Ne vien drabužy, bet induose viežlybumą užlaikė, nesakysiu, jog mazginius tris kartus dienoj mazgojo, pagal tą, kaip tris kartus valgė, bet dar suolus, stalus, palanges, langų ir durų troboje staktas ne vien iš vidaus, bet ir iš lauko mazgojo, ką šiandien dar keleivis, keliaudamas nuo pat Lydos lig pat Rygos papilio, regės kame ne kame, noris tarp nuvargusių, tą senovės dabą. Trobų ir namų aslas kas dieną

⁵⁰⁷ svarbumo, vertingumo

⁵⁰⁸ veidmainyste

⁵⁰⁹ vertė

⁵¹⁰ pasiruošusiu

⁵¹¹ atkeršydami

⁵¹² goslių, gašlių

* Lepner, VII, pag, 53.

⁵¹³ pasiklausinėti, pasiteirauti

⁵¹⁴ prašyti

⁵¹⁵ krūtinės

⁵¹⁶ nerodė

⁵¹⁷ pavainikių

* Notizen von Preussen, 1, P. 55.

⁵¹⁸ nesurasi klausinėjant, neapsiklausi

⁵¹⁹ šeštadienį

šlavinėjo, o kiemą ir laidarą nedėlioj kartą, nesgi vasarą ant kiemo vejų pakaičiavo⁵²⁰ medžių ūksmėse; ne vien kiemą ir laidarą čystą laikė, bet pačias pievas pavasarį grėbstė. Nuo ryto, pusryčioti⁵²¹ eidami, visi prausės ir, abrusu didžiai ilgu šluostydami, meldės, kaip anie sakė, už skendinius⁵²², paskui galvas šukavo su šepečiais, savo prasma⁵²³ dirbtais. Mirti nė vienas nesibijojo, bet sirgti ar luošu tapti nė vienas prie gyvo kaklo nenorėjo, nesgi sergąs ar luošas, regėdamas nebišgysiąs, dievams save aukavo, ugnį degindamos; nes jog žmogaus kūno stiprume visa jo sveikata yra, todėl nuo viso to, kas kūną lepino, silpnino ir gadino, didžiai saugiai vengė, o viso naudojo, kas būt galys kūną stiprinti ir tvirtinti; ir taip pirmuoju jų darbu buvo savo kūną gryną laikyti, todėl kožname kieme pirtį sau turėjo, ir tas ne ūkininku vadinos, kurio kieme jos nebuvo, į kurią, kelias dienas nuleidę, kaip sakiau, ėjo mazgotis**. Į kurias, regis, įprato Ryme būdami ir per 14 metų Valakų žemę valdydami, nuo kur pagrižę pas save jas įkūrė, o rasi jau ir pirmiau jas turėjo, nėra raštuose randama, kuriose ne vien kūną čystijo⁵²⁴, bet dar nuo daug ligų vaistėjos⁵²⁵, užvis nuo peršalimo, kaipogi, šaltame krašte gyvendami, tankiai liubėjo peršalti⁵²⁶, giriose brūzdami ar tolimas keliones keliaudami. Tose pirtyse stiprino kūną tokiu pragumu: nebtverdamos tenai nuo šilimos ir varvindami prakaitą, šoko stačiai į eketį žiemos vidų, speiguotie, ir tenai per kelias valandas panėrę vėsinos, paskui iššokę vėl ėjo į pirtį kaitintis. Ne vien vyrai žaliūkai tą darė, bet kūdikėliai mažtiteli, išsprūdę raudoni, iš ugnies ištraukti, po sniegus it po pūkus voliojos, atvėsę vėl bėgo į pirtį. Vasaros vidų įkaitę upėse ar ežeruose, kaip sakiau, maudės. Taip užgrūdintas kūnas nuo mažų dienų neb kūnu, bet jau plienu buvo, ir nė kokia liga į jį nekibo, todėl šimtą ir pusantro šimto metų ant sviesto ištvėrė***. Ant galo nuo mažų dienų pratinos visados trūsėti, sunkius sunkesnius darbus trivoti⁵²⁷ ir maž temiegoti, nesgi krūpavo, idant, slinkaudami ir lovose bypsodami⁵²⁸, neištižtų, purpti⁵²⁹ – ir pūti nepradėtų. Todėl ir apdarą tokį tedėvėjo, koks kūną nelepino: kaipogi Rimgaudas, Vytenis, Gediminas, Algirdas, Kęstutis, Vytautas, didieji Lietuvos kunigaikščiai, po dvi, tris dešimtis milijonų sviesto savo ūkėj valdydami, lobius ir turtus visų didžiausių šio pasaulio viešpačių turėdami, nė apsirikę negėrė kito gėrimo, kaip tiktai čystą vandenį, valgius sausus tevalgė ir namų avikailiais tesidarė, nes, ir taip elgdami ir tokį storą drabužį dėvėdami, galybe savo kitus viešpačius gadino ir nuo visų buvo godojami ir garbinami, noris kailinuočiai.

Susirgę vaistėjos, beje: gumbuodami⁵³⁰ metyles⁵³¹ gėrė, nuo putmenių⁵³² lipštukais⁵³³ ar ievų kaišenomis vaistėjos, įkirtę ar padūrę, sviesto sulčia užpylė, kad nekirmėtų, koją ar ranką palūžę, gluosnio metūgėmis apskui prie kita kitos apdėję lentelėmis plonomis suveržė, išnirę kits kitam atrakė koją ar ranką, nudegusį ugnį putelių uogomis traiskė, nutvilkusius druska sūdė, dyguliui duriant, lydekos žandus sudeginę gėrė arba kraują medi jonais⁵³⁴ leido*. Krislui į

---

⁵²⁰ pokaičiavo, poguliavo

⁵²¹ pusryčiauti

⁵²² skenduolius

⁵²³ supratimu, išmanymu

** Lepner, VII, pag. 23.

⁵²⁴ valė, švarino

⁵²⁵ gydėsi

⁵²⁶ peršaldavo

*** Jonan Lasicius, De diis Samagitarum, pag. 325.

⁵²⁷ pakelti, iškęsti

⁵²⁸ drybsodami, bimsodami

⁵²⁹ pūstis, tinti, brinkti

⁵³⁰ sirgdami viduriais

⁵³¹ metėles, pelynus

⁵³² pabrinkimų, sutinimą, suputimų

⁵³³ vaistinėmis gelsvėmis (vaistiniais liubystrais)

⁵³⁴ kirslais, lancetais

* Lepner, XIV, P. 142.

akį įkritus, vėžio girnas leido, lielešai⁵³⁵ duriant, alksnio žalią lapą prie lielešos dėjo, liežuoniui⁵³⁶ į
kojos išliežius⁵³⁷ įsimetus, variu sūdė, kūdikiui kirkšnimis iššutus, kirmgraužomis sūdė, strėnomis
skaustant, taures pirty statė, nuo pavietrės⁵³⁸, arba antkryčio, šišnakus⁵³⁹ valgė, nuo kosulio
žalčio lunkus krimto, ausiai skaustant, svogūną, ant anglių iškeptą, pritvėrė, nuo niežų godų
sulčia vaistėjos, opai, arba ronai⁵⁴⁰, atsivėrus, beržo blizgėmis⁵⁴¹ sausino. Akims skaustant,
šalteny, prieš saulę tekančiame, akis mazgojo, klynui⁵⁴² pjaunant (visų baisiausiai ligai tame
krašte), devynspėkes⁵⁴³ gėrė, svaitėjančius⁵⁴⁴ volungės lizdu smilkė, pašalusį straipstį⁵⁴⁵, pirštą,
ausį ar nosį žąsies ar kiškio taukais tepė, girgždėlei rankoje girgždant, vilnonu siūlu aprišo tą
vietą, kurioje girgždėjo, kaklą užėmus, žekes vilnonas prakaituotas šiltas ar avižas sukaitintas prie
kaklo tvėrė, dantims geliant, gelžgalį ant dantų dėjo, rėmui pjaunant arba sriegiant⁵⁴⁶, landuoniai
geliant..., užspringusiam į pečiomenčių tarpą su kumščiu niukterėjo. Sunkiose ligose jei viršiau
minavoti vaistai nemačijo⁵⁴⁷, tad, iš šventos ugnies išsėmę, raudonas pirkšnis⁵⁴⁸ gėrė ir apžadus
dievams darė, jei ir tas nemačijo, tad patys save aukavo dievams, degindamos ant malkos⁵⁴⁹,
idant nebvargtų ilgiau ant svieto, kaip viršiau minavojau.

Lietuvis, tai yra kalnėnas arba žemaitis, visados yra linksmos širdies žmogus; keliaudamas,
dirbdamas, kame būt nevalgstas, visados niūniuoja ar dainuoja. Nuvargęs ar rūpesningas
savie⁵⁵⁰ niūniuoja, tarsi kutindamas širdį laimingesne atente, linksmu būdamas, dainuoja
skaidriu balsu, tarsi it kitus norėdamas palinksminti savo džiaugsmu*. Visų didžiaja jų linksmybe
buvo viešės, beje, pasiregėjimas genties su genčia arba pažįstamu, kaip viršiau minavojau.
Įrankiais jų linksmybės buvo ilgi, iš trijų skilų sudėti apvalūs medžio trūbai⁵⁵¹, nuokamieni⁵⁵² ir
truputį pakumpi, per pusanro sieksnio ilgi, stipriai sukibyti⁵⁵³, nukaišti ir laibai tošėmis nuvyturti,
kuriuos t vadino trimitais, jog iš trijų dalių buvo sudėti; tais trūbais skatino kareivius į kovą
kariaudami, pūtė aukas dievams aukaudarni, nabaštikus⁵⁵⁴ laidodami, kaip viršiau minavojau;
vadino juos dar sutartiniais nuo to, jog vieni trūbijo⁵⁵⁵, o kiti atlieptinai dainavo sueimuose⁵⁵⁶:
kaipogi Kiauleikio nabaštikas, 137 metus turįs, 1836 metuose miręs, jis pasakojo, jog dar
atmenas, kaip liuobėję⁵⁵⁷ subatos vakarą nuo saulės užsileidimo lig saulei patekant sutartines
dainuoti. Ir taip, susiėję į vieną kiemą, motriškosios ir vyriškieji vieni į tuos trimitus pūtė, o kiti
dainavę atlieptinai, nuo ko ir dainos yra taip pat sutartinėmis vadinamos. Šiandien dar didžiai
retai tokių trūbų begal regėti, nes paprastai tirškina vario trūbelius, kuriais meškininkai meškas

⁵³⁵ diegliui

⁵³⁶ kojų tarpupirščių ligai

⁵³⁷ tarpupirščius

⁵³⁸ maro, epidemijos, užkrečiamų ligų

⁵³⁹ česnakas

⁵⁴⁰ žaizdai

⁵⁴¹ plonomis beržo tošies atplaišėlėmis

⁵⁴² vidurių skausmams, gumbui

⁵⁴³ tūbes

⁵⁴⁴ klinedinčius, svaičiojančius

⁵⁴⁵ narį, sąnarį

⁵⁴⁶ kankinant, graužiant

⁵⁴⁷ nepadėjo, nepagelbėjo

⁵⁴⁸ žarijas

⁵⁴⁹ laužo

⁵⁵⁰ savyje

* Notizen von Preussen, 1, P. 35.

⁵⁵¹ vamzdžiai, dūdos

⁵⁵² laibėjantys

⁵⁵³ sulipdyti, suklijuoti

⁵⁵⁴ numirėlius

⁵⁵⁵ vamzdžiavo, dūdavo

⁵⁵⁶ susirinkimuose

⁵⁵⁷ mėgę

tancina⁵⁵⁸, po kaimus vadžiodami. Tų trimitų balsas yra graudžiai malonus, daugiau rūstas, nekaip linksmas, keliąs klausantiems aitrą ir gailėsį, kursai savo gausmu, graudingumu lyginos su šios dienos variniais karės trūbais. Tokie Lietuvos trimitai yra jau minavojami 1180 gudų raštuose, kaip įvairiu ir neregėtu daiktu. Taip pat vamzdžiais vamzdžio jaunuomenė, iš maukno⁵⁵⁹ karklų ar blendies padirbę pavasariais, lig žievei neprikepus; be tų vamzdžių turėjo piemenėliai molio pypynės, su kuriomis pavasarį ožaičius ir ėraičius po laukus ganydami tancino. Antras įrankis jų linksmybės buvo kanklės, pavėdžios per savo skvarmą⁵⁶⁰ į cimbolus, su stygomis taip pat gelžinėmis ir varinėmis; jų gaudesys yra trumpas ir kimus; smuikais, arba skripyčiomis⁵⁶¹, taip pat smuikavo savo prasma; nes tarp tų visų įrankių dainos buvo visų didžiausia linksmybe, kurias dainavo darbą dirbdami, ilsėdami ar linksmindamies; ir taip kožna notis jų gyvenimo turėjo sau ypatingą dainą, kurių palaikai šiandien dar kame ne kame yra girdimi. Garsus raštininkas Rėza, sulasęs jų kelias dešimtis, apskelbė svietui metuose 1825*, taip pat Simonas Stanevičius metuose 1829 Vilniuje, kurių daugioje vietoje gal regėti gaidos aitrą, laibumą⁵⁶² ir švelnumą kalbos bei gailingumą širdies. Kitos linksmybės jaunuomenės, apie kurias jau didumą minavojau, buvo ritinis, pylynė⁵⁶³, suopynė⁵⁶⁴, stutės⁵⁶⁵, tabalai, žiužis ir lauminėsena⁵⁶⁶, kurios ne vien linksmino, bet dar pratino juos guvumon ir skudrumon.

Visa gudryba senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, buvo ta, jog visa, ko vien reikiant, patys sau steigė, idant svetimo nereikalautų, kaip motriškosios, taip ir vyriškieji; ir taip motriškosios verpė, audė ir dažė savo drobes ir milus įvairiomis barvomis nė nuo ko nemokomos, pačių dažyvėmis⁵⁶⁷ savo prasma. Vyriškieji taip pat strūnijo⁵⁶⁸ sau visus trobesius, svetimo meistro nereikalaudami, dailidavo ratus, važius, šlėdes, arba šlajas, ir roges. Vokiečiams užgulus jūrines jų pilis, beje: Klaipėdos, Liepojos, Lielupio ir Daugavos, kad neagalėjo patys su svečia šalia per jūrą beprekioti, tad, nebgaudami nė nuo kur geležies žambių noragams, iš medžio juos dirbo; todėl nuo senų laikų tariama yra: „Lietuvis išjoja į girią raitas, o parvažiuoja važiuotas“**. Taip pat įrankius, kuriais namus strūnijo ar dailidavo, patys sau kalė, nė nuo ko nemokomi, nesgi šiandien dar taria į žmogų, rūpinantis įsteigimu⁵⁶⁹ kokio daikto ir dejuojantį nesugebėjimu, sako: „Akių pasiklausk“ arba: „Buklus ir su žąsia moka arti“ [19], kaipogi, pagal jų nuomonę, žmogus, ką paregėjęs, tą turi padirbti. Ir taip jų grąžtai, kaltai, Strūnos⁵⁷⁰, skaptai, skrytulės⁵⁷¹, kirviai, skliutai yra pačių dirbti. Lygia dalia dailidavo sau patys namų baldus, beje: kubilus, bosus, verpeles⁵⁷², aktainius⁵⁷³, legeres⁵⁷⁴, rakandas, pintines, kurvius, rėčius, kretilus, sietus, sėtuves, minkytuvius,

⁵⁵⁸ šokdina

⁵⁵⁹ luobo

⁵⁶⁰ formą

⁵⁶¹ smuikais

* Rhesa, Dainos oder litthausische Volkslieder, Königsberg, 1825.

⁵⁶² subtilumą

⁵⁶³ sviedinys, kamuolys

⁵⁶⁴ sūpuoklės

⁵⁶⁵ stypynės, kojokai

⁵⁶⁶ lauminėjimas, gužynės

⁵⁶⁷ dažais

⁵⁶⁸ statė

** Lepner, VIII, pag. 77.

[19] II red., atrodo, sakinio dalis: ... sako, akių pasiklausk, arba bukklus ir su žąsim moka arti... pakeista: ... sako, akių pasiklausk, tad padirbsi; garbė dievui, kad malonė pono dievo neprastoja...

⁵⁶⁹ įsitaisymu

⁵⁷⁰ drožtuvai

⁵⁷¹ įrankiai kailiams skusti

⁵⁷² statinės alui laikyti

⁵⁷³ tokius indus

⁵⁷⁴ mažas statines

lovius, raugtines, kipiūs⁵⁷⁵, geldas, muldas, taip pat ir kitą būtos padargą sau tiekė: plėškes⁵⁷⁶, apnasrius⁵⁷⁷, brizgilus, strungus⁵⁷⁸, tinklus, krytis, kampus⁵⁷⁹, venterius, riužius, kinkymus, pavalkus, kamantus, ienas, – trumpai sakant, visa, ko vien butai reikiant, vis sau patys savo prasma dirbo. Perkaršęs bočius lazdos sau nepirko, su ievine, savo liekne išpjauta, krūpštinėjo. Lygia dalia motriškosios pirkinių negeidė ir už visų didžiausią gėdą būt sau turėjusios svečios drobės nuometą sau ant galvos vyturti ar sermėga apsilvilti, nesgi jų staklės, skietai, mastuvai⁵⁸⁰, lankčiai, vytuvai buvo jų vyrų dirbti. Tą jų gebėjimą ant visokio amato gal šiandien dar regėti.

Kas nežino šiandien tokių vyrų, kurie, niekame nesimokę ir nė balsės rašto nežinodami, laikrodžius skambinančius dirba, kurie savo laibumu⁵⁸¹ ir tikrumu gali lygintis su visą didžiųjų meistrų, arba dailidžių⁵⁸², ziegoriais⁵⁸³. Taip pat Luoba, rašto nemokėdamas, iš akmenėlių, paupiais surankiotų, barvas trindamas, abrozodus⁵⁸⁴ į bažnyčias ir koplyčias tēplioja. Metuose 1790 Mančys, dailidė, nuo visų dar minimas, ketino ratus padirbti, kurie be arklių rietės, nes, negavęs nė nuo vieno 100 muštų⁵⁸⁵ medžiagai paskolyti, turėjo liautis nuo savo ketėjimo, nieko nenuveikęs. Kurią dieną niekšai tą netikėtų, jei šiandien anglai, 40 metų buvus, nebūtų tą nuveikę. Pasaulis stebėtusi į lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, protą ir buklumą, kad būt buvusių toje žemėj akylų didžturčių ar kunigų, kurie būt suteikę pragumą⁵⁸⁶ jiems svietą regėti ir mokslą savo amato permąnti, todėl, nerasdami nė nuo ko sau globos, miršta nuo svetimo svieto nežinomi. Tuo tarpu prašaleičiai vis taria, jog mūsų krašto žmogus gyvulio proto, ne žmogaus, teturi, nesgi nieko garsaus nepadarė, vienok teisinga atentė nuspręst teisybę, ir tad ne tam bus gėda, kurs norėjo, o negalėjo, bet tam, kurs dėl lobio ar skaugės kitų, galinčių ką garsų nuveikti, nešelpė ir neglobė.

Čia dar pridursiu bengdamas tą, ką Gvaninis, raštininkas, galop 16 amžiaus pasakoja savo garsiam rašte* apie kalnėnus ir žemaičius, tarp kurių pats gyveno ir visa regėjo. „Žemaičių kraštas, – sako jis, – noris yra platus, tačiau neturi stiprių pilių, tiktai vietoves⁵⁸⁷, arba miestus, ir kiemynojus⁵⁸⁸, arba sodas, jau karališkas, jau poniškas. Tame krašte yra vyriausiu perdėtiniu⁵⁸⁹ Storasta⁵⁹⁰, nuo lenkų karaliaus patvirtintas, kursai iki savo gyvos galvos rėdo⁵⁹¹ ir kurio karalius negali išmesti be didžio lyčiaus. Katalikų vienas vyskupas tēra. Žmonės gyvena žemuose ir pailguotinuose namuose, kurių asloje ugnis kūrinas, pas kurią gaspadorius, su šeimyna sėdėdamas, visus savo gyvulius ir namų padargą mato, nesgi po tuo stogu, be kokio perdorio⁵⁹², ir gyvulius tenai laiko. Diduomenė vietoje stiklų iš ragų, tauragėmis vadinamų, geria. Žmonės yra drąsūs, skudrūs ir ant karės pagebsnūs⁵⁹³, kariauja šarvuoti visokiais ginklais, užvis ragotinėmis. Arklius mažus teturi, kuriuos matydamas, niekad netarsi galinčius būtos darbus nuveikti ir

⁵⁷⁵ medinius indus su ausimi

⁵⁷⁶ arklio pakinktus, plėškes

⁵⁷⁷ apynasrius

⁵⁷⁸ virves, viržius (pakinktų dalis)

⁵⁷⁹ kinkomuosius lankus

⁵⁸⁰ mestuvai

⁵⁸¹ smulkumu

⁵⁸² meistrų

⁵⁸³ laikrodžiais

⁵⁸⁴ paveikslus (šventųjų)

⁵⁸⁵ muštinių (senovinių sidabrinių ar auksinių pinigų)

⁵⁸⁶ progą

* Alexander Guagnini, *Sauromatia Europea*, lib. II, p. 273 et seq.

⁵⁸⁷ miestus

⁵⁸⁸ kaimus

⁵⁸⁹ viršininku

⁵⁹⁰ seniūnas

⁵⁹¹ tvarko, valdo

⁵⁹² pertvaros, perdarė

⁵⁹³ sugebantys, sumanūs

karės žygius atlikti. Žemę aria medžio noragais, ne geležies, tas dar yra stebuklingesniu, jog jų grumtai⁵⁹⁴ yra kieti, ne smiltėti. Paprastai aria sau medžio noragus po juosta pakišę, idant, vienam nulūžus, netrukdami kitą antmautų⁵⁹⁵. Nekurie Storastos, norėdami palengvinti orę, įsakė laukus arti gelžiniais noragais; jei tą metą ar atentį⁵⁹⁶ nepaderėjo javai dėl giedrų ar lytų taip, kaip svietas kad buvo geidęs, tad pradėjo jis stigavoti, jog nuo gelžinių noragų javai nevykstantys, nesgi kito lyčiaus nenumanė. Storasta, krūpaudamas, kad svietas, įpuolęs į rūpesnį, nepatraktų, liepė vėl po seno mediniais noragais laukus arti. Tame krašte, sako, yra traškančios girios ir lieknai, kuriose, svietas pasakoja, jog vėlės kana kados rodančios. Niekame nėra taip gražaus medaus, kaip Žemaičiuose, nesgi maž vaško teturi ir didžiai yra baltas. Girios yra jų turtų klėtimis, bitės paprastai drevėse po girias veisias. Iki šiol dar daug yra tarp žmonių netikėlių⁵⁹⁷, kurie juodus žalčius ir driežus, kaipo sargus savo namų, laiko ir gerbia, kuriuos nekurias dienas šeria akivaizdoj visos šeimynos, kuri apstojusi vampso; jei kokia nelaimė namuose nutinka, tuojau taria namų sargą alkaną ir nepagerbtą esantį.

Žemaičiai, visa nuo lauko nuvokę⁵⁹⁸, rudeniui bengiantis, kas metą didžią šventę šventina tokiu pragumu⁵⁹⁹: visi su pačiomis, vaikais ir šeimyna susirenka į vienus namus, stalą, arba skomį, šienų pakreikia, ant kurio stuopą⁶⁰⁰ alaus ir šalip jos priešais du kukuliu⁶⁰¹ duonos padeda. Paskui atveda gyvulių visokios veislės patiną ir pačią, kuriuos aukauja tokiu pragumu: visų pirma žynys, kalbėdamas maldą, uždaužia su lazda gyvulį, paskui, kas vien esąs, muša tam pačiam gyvuliui per galvą, šonus ir kojas ir kitus straipsčius, arba člankus⁶⁰², sakydami: „Tau, dievali žemeliukių, aukaujam ir tau dėkavojam, kad mus šį metą sveikus ir viso pertekusius užlaikyti teikeis; dabar tavęs meldžiam, idant mus toliau gūžtum, nuo geležies ir ugnies saugotum, nuo antkryčių, marų ir nuo visokių neprietelių mus glemžtum.“ Ant galo mėsą gyvulių aukautųjų išvirę valgė ir nuo kiekvieno valgio šmotelius, lig nepradėjus valgyti, į pastalę ir visas namų kerčias mėčiojo: „Še jums, žemeliukės⁶⁰³, imkit nuo mūsų auką ir valgykit besveikos.“ Tada visi pradeda linksmintis ir vaišintis. Vėliavą karė žemaičiai turėjo tokią pat, kaip jei kalnėnai, jotą⁶⁰⁴ raudonuose laukuose⁶⁰⁵. Gyventojai to krašto, it kaip kiti lietuviai, dėvėja pilkas sermėgas, būdu, daba, kalba maž kuo teįvairauja nuo kitų lietuvių kalnėnų, apie kuriuos tuojau papasakosiu.

Lietuva didžiai giringa, kaip jei Žemaičiai, turi versmes ir daugybę plačių ežerų, kurie į mares pavėdauja, be to, daugybė upių irklinių⁶⁰⁶, beje: Tripente, Svisločė ir Beržinė, į Niperį teka, o ta paskuojoji į Uksinę, arba Juodąją, marę sriauma⁶⁰⁷. Nemunas, Neris, Naročius, Daugava ir Gauja – į Žemaičių jūrą.

Gyvuliai visokios veislės Lietuvoj yra smulkūs. Žmonės nuvargę, kaip pilelėse, arba miestuose, taip ir kiemuose ar sodose gyvenantys, didžiai sunkia vergyba nunovyti, nesgi kožnas gyventojas yra prie žemės prikaltas. Į namus gyventojų įėjęs, gali kaip tinkamas lėbauti, valgomą daiktą ar drabužį neklausdamas paimti ir patį iki smerčio⁶⁰⁸ primušti; vargšas niekame paguodos neris ir

---

⁵⁹⁴ žemė, dirvos

⁵⁹⁵ užmautų

⁵⁹⁶ ateinantį

⁵⁹⁷ pagonių, stabmeldžių

⁵⁹⁸ nuvalę

⁵⁹⁹ būdu

⁶⁰⁰ tam tikrą geriamąjį indą

⁶⁰¹ kepalu

⁶⁰² narius, sąnarius

⁶⁰³ vėlės

⁶⁰⁴ raitelį

⁶⁰⁵ dugne

⁶⁰⁶ tinkamų plaukioti (laivais), navigacinių

⁶⁰⁷ teka

⁶⁰⁸ negyvai

niekas jo neužstos, ir piktadėjas⁶⁰⁹ paliks nesudraustu. Gyventojai prie savo pono dėl kokio norint lyčiaus be kukulio⁶¹⁰ negali pasirodyti, kursai, jei ir prileis prie savęs, kukulius atims ir, nieko gero nepadaręs, pas Storastą arba tėvūną jį nusiųs teisybės sau melsti; tie vėl, noris antrus kukulius priims, teisybės vienok nepadarys, nesgi Lietuvoj kožnas žodis teisybės nuo sūdzios⁶¹¹ yra auksu sveriamas. Gyventojai penkias dienas, o kartais ir šešias, dvare dirba, panedėlį⁶¹² tiktai savo darbui teturi, didžiai tankiai nedėlios dienomis (nesgi svietas švenčių nešventina) visus darbus dirba, beje: aria, sėja, šieną pjauna, javus nuo lauko vokia ir kulia. Tas dar yra stebuklingesniu, jog klausiant, dėl ko šventą dieną darbą dirba, atsako: „Ar nereikia ir nedėlios dieną valgyti?“ Duokles, arba rinkliavas, dvejas, trejas į ūkės skarbą⁶¹³ moka, ponai vėl pramanytais mokesniais didžiai žudo. Duona juoda ir prasta mintą, rugių varpas sumaltas valgo, girnas trejas, ketverias kieme turi javams malti, kuriomis maldami tautos būdu visados niūniuoja, sakydami: „Malu, malu“, – kuri niūniava⁶¹⁴ į dainą pavėdauja. Tas dar yra ypatingesniu tarp vyriškųjų ir motriškųjų, jog ką vien dirba, vis dainuodami. Turi ilgus trūbus, trimitais vadinamus, kurie yra graudingo balso, kartais viensai, dviem trūbais pūsdamas, sutaikina jųdviejų balsą.

Visi lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, bei padaugaviai paprastai pilkas sermėgas dėvi, pilies gase⁶¹⁵ ar kieme nė koku kitu drabužiu apsidariusių neregėsi, kaip tiktai pilka sermėga, visi austos vyženomomis ar kojenomis. Ratai jų yra be kokio gelžgalio, kuriuos suvaržo medžio kyliais⁶¹⁶ arba vicių⁶¹⁷ varandomis⁶¹⁸ vietoje geležies rinkių⁶¹⁹, tekinius iš vieno medžio išlenkia, kurių niekados nei smala, nei degutu netepa, ir jei kuomet pasitinka daug važiuojančių, tad toksai bjaurus yra braškesys – aulolo aulolo – girdimas.

Javus, pirma karštoj duoboj⁶²⁰ nudžiovinę, paskui, rėjos⁶²¹ kluone paskleidę, kulia.

Visų pirma žemę išgyvena tokiu būdu: apie šv. Petrą ir Povilą, vasarą, lig motinos švenčiausios į dangų ėmimo, krūmus ir žarynus⁶²² skina, kuriuos skynimus paprastai lydymais vadina, ir taip jei krūmai dar tankūs pasiliko, tad, šiaudais apkreikę, per žiemą laikė, pavasariui pagrižus, po Velykų, giedrai radusis, per kelias dienas, vėl šiaudais apskleidę, tuos skynimus uždega ir į peleną apverčia; kame žemė išdega, ten, regis, niekas neauga, todėl degėsius nesudegusiuosius į malkas krauna ir vėl degina; ir taip į tą žemę, sudegusią ir neartą, nurinkę tiktai anglis ir pagalius apdegusiuosius, pirma pūrus sėja ir vienu arkliu aparia ir apakėja, o Kalne aria jaučiais, už ragų įkinkytais. Tokiu pragumu pasėti javai taip tenai vyksta, jog tarsi vaisingesnės žemės pasauly nebėra. Taip pat jie miežius sėja, pjauna ir valija; retuosius skynimus miežiams laiko, nes pūrai riebesnę žemę mėgsta. Ir taip į tokias dirvas per 6 ar 8 metus mėšlų nebveža.

Jei giriose, kur keta sėti, medžiai dar aukšti ir platūs, beje: pušys, uosiai, ąžuolai ir tiems pavėdus⁶²³, tad pačių medžių nekerta, bet jų šakas pagenėja, idant dirvų nesmelktų. Vienas žmogus, po medžius laipiodamas, visas šakas pagenėja nenulipdamas: įrankį, tam daiktui patiektą, turi it į kėdelę pavėdų pagal žmogaus augumą, kurį į medį ant ilgų strikių⁶²⁴ pakabina ir,

---

⁶⁰⁹ piktadarys

⁶¹⁰ kyšio, papirkos

⁶¹¹ teisėjo

⁶¹² pirmadienį

⁶¹³ išdą

⁶¹⁴ niūniuojama giesmė ar daina

⁶¹⁵ kieme, aikštėje

⁶¹⁶ pleištais

⁶¹⁷ vyčių

⁶¹⁸ nupintais lankais

⁶¹⁹ lankų

⁶²⁰ jaujoj

⁶²¹ klojimo

⁶²² brūzgynus

⁶²³ panašus

⁶²⁴ Virvių

taip sėdėdamas, nuo medžio į medį persikelia; turi šalip pririštą kumpą medį, tam daiktui patiektą, kuriuo, prie medžio prisiartinęs, įsikabina, ir jį nuo galūnės lig pat žemo nugėnėja, ir tas šakas, atėjus pavasariui, taip pat degina ir sėja.

Nuvokę pūrus ar miežius, paskui tose naujose dirvose rugius sėja, kuriuos du kartu aparti turi. Sėti juos pradeda apie į dangų ėmimą motinos švenčiausios, 15 dienoj rugsėjo mėnesio, kurių jei rambus artojas nepasėjo lig Matkibožo, beje, lig 8 dienos šilo mėnesio [20], tad veltui jis lauks brandos atenciam metui, kurią sėją žiemine vadina, antrąją sėją, vasarai grįžtant, vasarojum.

Yra taip pat kitas pragumas sėjimo, neseniai pramanytas⁶²⁵ viršiau minavotuose lydimuose.

Dvi dali miežių, o trečiąją rugių sumaišo, kurį mišinį, vasarai grįžtant, privaliu laiku sėja, tą patį metą miežius tepjauna, o rugius po miežiais it žolę, kuo tankiau želiančią, žiemai palieka, kurie rugiai atentį metą taip yra derlingi ir tankūs, jog arklys negali jų išbristi, ir iš vieno grūdo 30 ir daugiau varpų išsišakoja ir taip išauga, jog vyro raito negal regėti. Žemaičiai vienu arkliu aria, nesgi jų gruntai⁶²⁶ yra didžiai lengvi.

Tokį paračių⁶²⁷ sėjos saugoja visuose Žemaičiuose. Visų pirma po Velykų sėja kviečius, paskui atuodogius⁶²⁸, kurią sėją nuo vasaros vasarojum vadina dėl perskyros nuo žieminės, kurią atlieka apie Žolių šventę; jei aną vasarą sėtų, niekas nepaaugtų, jei atkaliai, vasarojų ant žiemos sėtų, taip pat visa prapultų, noris grūdai yra būtinai⁶²⁹ pavėdūs ir tos pačios, rodos, veislės esantys; todėl vasarojų po Velykų tesėja pagal tą, kaip žemę yra išgyventi galima; ir taip kalnėnai pirmiau sėja, nekaip žemaičiai, nesgi Kalne yra šilčiau, nekaip Žemaičiuose, tačiau visi vienu laiku javus nuo lauko nuvokia. Tas yra stebuklingu, jog, pasėjus vasarojų po Velykų, kelioms nedėlioms prašokus, tą pačią vasarą, beje, 8 nedėlioms praėjus, vasarojų paaugusį ir išbrendusį pjauna ir į stogines, arba daržines, krauna. Žirnius sėja ant švento Vaitiekaus todėl, jog ilgai reikia juos brandinti, avižas ir miežius apie Sekmines, grikus apie šv. Petrą, atuodogius apie šv. Joną. Visi tie javai yra nuvokiami, iškuliami ir į aruodus supilami, jog grūdas iš stiebo per 10, o kartais 8 nedėlias, pagal taikumą oro, apent į grūdą pagrįžta ir šimteriopą vaisių artojui parneša. Kalnėnai ir žemaičiai savo javus krauna jau į daržines, arba stogines, jau į bragus arba žagus, kurių kartais prie gero gaspadoriaus matysi po kelias dešimtis, kaip bokštų, nuo kelerių metų riogsančių.

Sukrovę į daržines, pradeda kulti, iškūlę paslepia grūdus rūsiuose tarp tankių lieknų, tyčiomis tai lietai⁶³⁰ iškastuose, kuriuos pirma stipriai mauknomis apdanguoja, ant kurių viršaus mėšą, lašinius ir visą pavalgą bei daržų žalesą, beje, batvinius, sėtinius, ir drabužius, užvis brangiuosius mazginius, sukrauna, pervis karei esant, idant vargdieniai gyventojai tuo paglemžtų savo labybą⁶³¹ nuo antpuolių neprietėlių.

Tas dar pas juos yra ypatingu, jog, jei kas randas ant smerčio pasmerktas, tam ponas liepia pačiam nusigaluoti ir savo rankomis pasikarti, jei to kurs nenorėtu daryti, tad rykštėmis dybavoja⁶³² tol, kol prisuokia⁶³³ jį tą daryti“ [21].

Tikyba senovės lietuvių

[20] Matkibožas – Marijos gimimo diena; S. Daukantas mėnesius vadina senoviškai: rugsėju – rugpjūtį, o šilo mėnesiu – rugsėjį.

⁶²⁵ išgalvotas, išrastas

⁶²⁶ žemė, dirvos

⁶²⁷ eilę, tvarką

⁶²⁸ vasarinius rugius, vasaručius

⁶²⁹ visai, visiškai

⁶³⁰ tikslui, reikalui

⁶³¹ turtą, gėrybes

⁶³² prie dybo (stulpo) pririštą plaka

⁶³³ Priverčia

[21] II red., matyt, skyriaus pabaigai yra šis priedas lenkų k.: Kiekviename valsčiuje prie pilies buvo sakalininkų, šunininkų; sargai (laziėbniki) dar minimi 1525 m. ([Lietuvos Metrika], Lib. inscrip. [Irašų knyga] 14, 1. 235.

Dailidės, arba amatininkai, su atskiromis teisėmis [buvo] prie pilių. Žemaitijoje Biržų tijūnystės dailidės dar 1599 m. turėjo 30 valakų žemės ligi gyvos galvos (Liber ins. 84, 1. 341), o kitas kaimas ten pat 20 valakų vadinamas Dailidėmis.

Kožnas žmogus turi širdyje savo įgimtą nuomonę apie dievą, šio pasaulio įkūrėją, todėl, pasijutęs pasauly, mėklindamos⁶³⁴ į dangaus ir žemės daiktus, tuojau taria esantį vieną įkūrėją tų visų stebuklingų daiktų, kuriais džiaugdamos rengias ilgainiui jį garbinti, kaip savo geradėją.

Kokia buvo senovėj apie dievą nuomonė ir žinojimas lietuvių tautos, to šiandien negal aiškiai pasakyti, nesgi nuožmūs ir smarkūs jos neprieteliai vieni per savo nuožmybę ir smarkybę išnaikino jos senovės apie dievą nuomonę ir žinią, kiti per savo nedorybę, skaugėdami⁶³⁵ didelės garbės nuo to lietuviams, ir palaikus tos žinios, nuo kruvinų terionių⁶³⁶ užlikusius, tyčiomis užslėpė arba visų aiškiausias žinias ir nuomones apie dievą ir pirmąją pradžią, kitaip išguldydami⁶³⁷, išjuokė taip, jog šiandien kas, norėdamas senovės lietuvių žinią apie dievą išrašyti⁶³⁸, nė kokio kito vadovo neturi sau tame daikte, kaip tiktai lietuviškus žodžius, įrašytus senovės gadyinių raštuose, kuriais sekdamos pagal būdą jų kalbos, gali dar didumą senovės jų tikybos numanyti ir išrašyti. Ir taip, kas bus permanomas senovės raštuose lietuvių kalboje, tą mes už lietuvių turėsime, kas nepermanomas, tą atmesime, kaip svetimą.

Senovėj lietuvių išminčiai tarė esantį visą pasaulį ir šį svietą⁶³⁹ nuo šilimos kilusį, nuo ko tarė – šaltis esąs smertis, o šilima gyvyba, ir tą čia sau reikia įsidėti⁶⁴⁰, nuo ko paskui visą jų nuomonę apie dievą galės permąnyti; todėl pirmąjį šilimos įkūrėją vadino Perūnu, arba Perkūnu, nuo žodžio perėti, beje, jog jis išperėjo visa, kas vien yra regimu šiame pasauly, kaipogi šiandien dar senu įpročiu sakoma tebėra į visa tą, kas žmogui nieko gero nedarą: „Tas, – sako, – manęs nešildys“. Tarė jį kaipo didžiai gerą ir malonų tėvą esantį, kursai, išgūžęs⁶⁴¹ savo šilima perą, paleido jį į pasaulį, idant tenai kožnas pagal sau įduotos gamtos gyvenimą atliktų.

Tas Perūnas, pagal jų nuomonę, reiškėsis svietui šilima, nesgi tą Perūną tarė esantį galybe, įkvepiančia žmogui spēką ir stiprybę per šilimą, gaivinancia ir kutinancia visa tą, kas yra, kaip sakiau, regimu ir neregimu šiame pasauly*, kaipogi per prityrimą⁶⁴² matė, jog be šilimos niekšai šiame pasauly nevyktų. Regėjos jiems, jog jis rodąs savo gražybę ir didybę saulėj, kuriai tekant meldės, tardami tuo garbinantys savo geradėją, kurs juos gūžia⁶⁴³ ir saugoja nuo prapulties, beje, nuo šalčio, nesgi, saulei įspindus, yra šilčiau ir visa rodos linksmesniu ir skudresniu, o be saulės visa nuliūdusiu ir rūstu, beje, naktis, nesgi, kur nespindi saulė, ten niekas ir neauga. Nuo tos jo malonės vadino jį Tėčiu, arba Tičiu, arba Papiu, tai yra tėvu, nuo to, jog jis, kaip geras tėvas kad rūpinas savo vaikais, taip ir jis gūžia visados savo perą ir saugoja jį nuo prapulties šildydamas, kursai dėl didesnės savo malonės būk nuleidęs į pasaulį ugnį, kaipo žmogaus globėją, kursai šildytų jį iki vėl pačiam Perūnui nepasirodant saulėje, kurią ugnį svietas, tuoįtimpos⁶⁴⁴ kūrindamas, saugojo, kaipo visų didžiausią jo dovaną, sau leistą, nesgi be šilimos ir žiburio nieko nebūt šiame pasauly; kitaip sakant, anie turėjo ugnį už slaptį⁶⁴⁵ savo tikybos. Žodis pats kurti, kurstyti buvo šventu ir dėl pačios ugnies tedėvimas, todėl vadino jį Kūrė, arba Kūrioniu, arba Kūrėju, kurs savo šilima visa įkūrė šiame pasauly ir kutino visą sutvėrimą*. Vadino jį Bočių, arba

---

⁶³⁴ stebėdamasis, dėmėdamasis

⁶³⁵ pavydėdami

⁶³⁶ niokodami

⁶³⁷ išaiškindami, išdėstydami, papasakodami

⁶³⁸ aprašyti

⁶³⁹ žmones

⁶⁴⁰ įsidėmėti

⁶⁴¹ išperėjęs

* Lucas David, B. 1, p. 25.

⁶⁴² patyrimą

⁶⁴³ šildo, globia

⁶⁴⁴ be perstojo, nuolat

⁶⁴⁵ paslaptį

* Lucas David, B. 1, p. 82.

Večiuoju Tėvu, Tėvaliu, nuo to, jog jis pirm viso gyvojo⁶⁴⁶. Vadino jį Ziubriu nuo žodžio žiburys, jog jis visam pasauliui žiubino⁶⁴⁷. Vadino jį Praamžių nuo žodžių pra ir amžius, beje, amžiaus neturinčiu arba be pradžios esančiu ir pačiu pirmuoju, kurio pradžiai laiko nėra žinomo, tai yra be laiko. Vadino jį taip pat Aukštėju, arba Aukštuoju tėvu, nuo to, jog aukštai, beje, danguje, gyvenančiu^{**}. Vadino jį Visagysčiu, arba Gyveleičiu, arba Gyveleidžiu, nuo žodžių gyvas ir leisti, beje, visiems gyvybę duodančiu^{***}. Vadino jį taip pat Visgamtu, arba Vaisgamčiu, nuo žodžių vaisius ir gimdyti, beje, vaisių gimdančiu, arba gamtą veisiančiu. Vadino jį Aukopirmas nuo žodžių auka ir pirmas, kaip tas, kurį reikia visų pirma aukauti arba garbinti. Vadino jį Labdariu nuo žodžių labas ir daryti, jog jis visiems labą darė^{****}. Vadino jį Likyčiu nuo žodžio likumas⁶⁴⁸, beje, jog likumu žmonių rėdė^{*****}, arba Lygyčiu nuo žodžio lygus, kurs vienybę ir meilę tarp žmonių antturi^{*****} 649. Vadino jį Derintoju nuo žodžio derėti, arba derinti, nesgi, kad jis nebūt šildęs ir kutinęs javus ir visą gyvį šiame pasauly, tad niekas nebūt veisėsis ir augęs. Vadino jį Duotonu, arba Duotoniu, nuo žodžio duoti, kurs visą labą suteikė svietui. Vadino jį Žvaigždyksčiu nuo žodžių žvaigždė ir diegti, jog žvaigždes ant dangaus daigstė ir tuo į pasaulį žiburį leido. Vadino jį Lielu, beje, didžiu, nuo jo galybės. Vadino jį Sutvaru nuo žodžio sutverti, beje, kurs šilima pasaulį sutvirtino arba sukrekino⁶⁵⁰ iš dumpių⁶⁵¹, nesgi pirma dumpys, beje, amžina migla, pasaulio vietoje viešpatavusi, iš kurios jis savo šilima ilgainiui išperėjęs šį pasaulį, nuo ko vadino jį taip pat Pergrūdžiu nuo žodžių perėti ir grūdas dėl to, jog jis globė javus ir vaisius, kuriais žmonės ir gyvuliai mito, nuo to paties vadino jį Žemperiu, jog jis žemę išperėjo, nesgi ir žemė atšilusi vaisių teduoda, o rasi Seimperiu, jog šeimyną, arba šeimyną, išperėjo. Vadino jį Godu nuo žodžio goda, beje, godos, arba garbės, vertu; Laukpačiu nuo žodžių laukas ir pats, jog jis gyveno ne vien aukštybėse, bet ir lauke, kurį jis rėdė taip pat, kaip jei⁶⁵² dangaus aukštybes. Vadino jį Žempačiu nuo žodžių žemė ir pats, beje, tarė jį esantį ne vien danguje, lauke, bet ir pačioje žemėje, nesgi, kaip sakiau, atšilusi žemė vaisių tedavė, kuriuos privalumus⁶⁵³ mes šiandien ištariam per žodį visur esančiu. Vadino dar Perūną Viršaičiu nuo žodžio viršus, beje, jog jis viršininku yra, arba valdymieru, kursai visus daiktus šio pasaulio rėdo ir valdo. Vadino jį dar debesų Bangiotoju nuo žodžių debesis ir bangioti⁶⁵⁴ arba jaugti⁶⁵⁵, nesgi vėjai, lytūs, darganos kilo per jo galybę. Vadino jį didžiuoju Seimininku, arba Gaspadorium, nuo to, jog kaip šis savo būtoje, taip jis danguje ir pasauly visais daiktais, gyvojančiais ir negyvojančiais, rūpinos ir apveizėjo visu tuo, ko vien kam reikėjo. Vadino jį Namėju nuo žodžio namėjis, kurs visados savo namuose lindojo, noris rodės lauke, aukštybėse, ir žemėj esančiu, vienok visados savo namuose buvo. Vadino dar jį Viešpačiu nuo žodžių vis ir pats, jog jis vis pats savo galybe veikė ir darė. Vadino jį Panu, arba Ponu, nuo žodžio pats, jog jis, kaip sakiau, vis pats veikė. Šiandien dar žmona sako į savo vyriškį mano pats vietoje mano vyriškis. Vadino jį Prigirsčiu, kurs šaukiančius

⁶⁴⁶ gyveno, gyvavo

⁶⁴⁷ žibino

^{**} Johan Lasicius, De diis Samagitarum, fol. 46.

^{***} Johan Lasicius, ibidem.

^{****} Neuste nordische Beyträge, T. 1, P. 127, im 1793, S. Petersburg u. Leipzig.

⁶⁴⁸ likimas

^{*****} Jon. Lasicius, in loco citat.

^{*****} Lasicius, p. 48: ...paci conciliator inter homines [22].

[22] ...taikos tarpininkas žmonėms (*lot.*). Citata sudaryta laisvai.

⁶⁴⁹ laiko, užlaiko

⁶⁵⁰ sutirštino

⁶⁵¹ chaoso

⁶⁵² kaip ir

⁶⁵³ ypatybės, savybės

⁶⁵⁴ vilnyti, siautėti

⁶⁵⁵ jaukti, maišyti, versti

arba meldžiančius girdi* [23]. Ant galo tarė tą Perūną turintį devynias galybes**, kurios šiandien dar svieta pasakose yra minavojamos, taip pat skaitlius devyni iki šiai dienai yra dar už laimingą turimas, ką tvirtina pati žolė, devynių vyrų spėkų vadinama ir už visų didįjį vaistą turima, kurią šiandien iš gudiškumo devynmace⁶⁵⁶ vadina. Žodis devintinės taip pat šiandien yra permanomas. Pats Lasickis sako, jog žemaičiai dar metuose 1566 Perkūną vadinę tėčiu, arba tėvu, kursai motiną savo saulę, per dieną nuvargusią ir nudulkėjusią, vakarą vedęs į pirtį, idant ryto metą vėl linksma keltųsi ir žibėtų***.

Tokią nuomonę apie dievą ne vien senovės raštai lietuvius turėjusius rodo, bet dar pati jų kalba iki šiai dienai tą tebtigavoja⁶⁵⁷. Ir taip šiandien tebėr sakoma: „Ką paperėjo, sūnų ar dukterį?“ vietoje – ką pagimdė. Peras, perai, perėti, peruklai⁶⁵⁸, užperis⁶⁵⁹ – žodžiai, nuo visų šiandien dar permanomi ir suprantami. „Perkūnali dievali, nemušk žemaičio, o gudą kaip šunį rudą.“ Tą girdėdami prašaleičiai, bet nepermąydami jų kalbos, parašė, jog lietuviai perkūniją už dievą turintys ir garbinantys. Lygia dalia⁶⁶⁰ ir visus kitus Perūno dievo privalumus, viršiau minavotus, ypatingais⁶⁶¹ dievais pramanė, nes jei anie būt permanę lietuvių kalbą, tad būt žinoję, jog jų kalboj kas kitas yra Perūnas, arba Perkūnas, o kas kitas perkūnija, kaipogi⁶⁶² Perūnas yra įkūrėjas viso pasaulio, beje, kursai išperėjo arba įkūrė visą pasaulį, o perkūnija yra jo galybė, kurią jis reiškia; kuriuodu žodžiu šiandien dar nuo visų yra žinomu ir permanomu, kaipogi šiandien dar žemaitė, nešiodama ant rankų kūdikėlį, perkūnijai pasiskelbus, sako jam senų dienų įpročiu: „Klausykis, Titis⁶⁶³ skelbias“ arba: „Bočius griaudžia.“ Taip pat latvis, išgirdęs perkūniją, sako: „Večasis tėvas baras“ arba: „Večasis kajo“, beje, vaikščioja po debesis, arba: „Papis, tai yra tėvas, subildėjo“, arba: „Bočius sutrinkėjo.“ Taip pat šiandien dar žemaitis, nužvarbęs eidamas prie ugnies ar į šiltą trobą įžengdamas šildytis, senu įpročiu sako: „Oi tititi, oi tititi“, tai yra: „Oi Titi, Titi“; priminti reikia žodžius: šildyk mane nužvarbusį, beje, stiprink mane ir gūžk. Ne vien žemaičiai tą tebminavoja savotiškai⁶⁶⁴ kalbantys, bet ir lietuviai apgudę, tai yra kurie į gudus jau išvirto, jų kalba kalbą ir tikyba seka, gyvenantys apie pilis Balostekę, Uolą, Usvietę, Vitesbę, Žąsiaukį, padaugavy, patripenty, papinėj, šiandien rūpesny įsidūmoję, atsidūksėja tais žodžiais*. „Och tititi“, tai yra: „Oi Titi, Titi.“ Ir taip netyčiomis reiškia senąją apie dievą nuomonę ir tuo rodo, kuo anie kitą kartą yra buvę. Čia dar jei priminsim, jog kalnėnai ir žemaičiai pagal savo būdą mažne prie kiek⁶⁶⁵ žodžio dievą minavo ja ir taip sako: „Ai dievali, gaisras“, „Ai dievali, lytus an teina“, „Ai dievali, raugutis⁶⁶⁶ nevyko“ ir taip toliau. Tada nuo to regima yra, jog viršiau minavoti

* Lasicius, p. 48: qui clamentem audit [24].

[24] ...kuris kalbančius išgirsta (*lot.*). Citata sudaryta laisvai.

[23] II red. yra šis priedašas lenkų k.: Tokie apibūdinimai buvo būdingi lietuvių kalbai, tuo galime įsitikinti dar iš dabartinių motinos apibūdinimų, pvz.: *sengalwele, garbuzele, lelijele, baltgalwele, žitgalwele*.

** Lasicius, „auctor facultatum“ [25], in libro citato, pag. 47.

[25] ... gerų paslaugų teikėjas (*lot.*).

⁶⁵⁶ devynspėke, tūbe

*** Joh. Lasicius, p. 47: ...Percuna tete, mater est fulminis atque tonitru: quae solem fessum ac pulverulentum, balneo excipit: deinde lotum et nitidum, ppstera die emittit [26].

[26] *Perkuna tete* yra žaibo ir griaustinio motina, kuri saulę, nuvargusią ir dulkiną, išsprausia maudyklėje, o po to kitą dieną išleidžia švarią ir švytinčią (*lot.*).

⁶⁵⁷ tebtvirtina, tebrodo

⁶⁵⁸ perai

⁶⁵⁹ užperėtas kiaušinis, užperas

⁶⁶⁰ taip pat

⁶⁶¹ atskirais

⁶⁶² kadangi, nes

⁶⁶³ tėvas

⁶⁶⁴ gimta kalba

⁶⁶⁵ kiekvieno

⁶⁶⁶ raugas

Perūno privalumai yra ne ypatingi dievai, nes⁶⁶⁷ jo privalingieji⁶⁶⁸ vardai, kuriuos girdėdami prašaleičiai ir jų kalbos nepermanydami tarė juos dievus savo minavojant: kaipogi pats Strijkauskis, praminęs žemaičių dievais šluotražį, raugą, pryparšes⁶⁶⁹, bestiją⁶⁷⁰, ant galo, stokodamas jų vardų, parašė, jog žemaičiai 30 šimtų dievų senovėj turėję. Kad tuo tarpu visi žino, jog pačių žodžių nėra tiek jų kalboje, kiek jis dievų nori jiems įbrukti.

Ką viršiau apie Perūną pasakojau, sekdamas pačia lietuvių kalba, tą patį randam ir visų senuosiuose raštininkuose: kaipogi Herodotas* rašo, jog kailinuočiai (Scythae)** savo dievą Papiu ir Tėčiu vadinę ir ugnį garbinę, ir taip tais pačiais vardais tuo kartu jau vadinę dievą, kuriais šiandien dar kuržemininkas ir žemaitis tebvadina savo Perūną dievą senu įpročiu Tičiu ir Papiu, bet, kaip prašaleitis, nepermanydamas lietuvių kalbos, parašė ženklą už lyčių, beje, ne tą, kurs ugnį davė, bet pačią ugnį pasakė garbinę, kurią, kaip viršiau sakiau, ne už patį dievą, bet už ženklą jo gerybės turėjo. Taip, kaip minavotas Strijkauskis, Varnių kanauninkas, važiodamos po žemaičius ir jų midų gerdamas, girdėjo žemaičius giedant: „Titis leido, Titis leido“, nepermanydamas jų kalbos, parašė Didis Ledo, būk buvęs senovėj koks dievas žemaičių, Didis Ledo vadinamas, į kurį šiandien lenkų raštininkai ne vien įsitėpė⁶⁷¹, bet dar pasavino⁶⁷², noris, ką tuodu žodžiu jų kalboje neša⁶⁷³, nė vienas nepermano. Tai tas pats Strijkauskis sako toliau, jog buvęs jų dievas, Lelium po Lelium vadinamas, kas ir čia, jog tuodu žodžiu yra lietuvišku lielum per lielą⁶⁷⁴, arba didų per didį. Lenkai ir tą už savo dievą pasavino, vienok ką tas žodis jų kalboj neša, taip pat nė vienas nežino.

Antrasis raštininkas, paskiau rašąs, sako***: „Žemaičių pajūriuose (Sarmatorum) yra žmonės garbinantys savo dievą, vadinamą Kuros, beje, saulė, ant kurio garbės tuoįtimpos ugnį kūrinantys, nuo ko ir patys kuriais vadinantys.“ Kad tuo tarpu regėjom viršiau, jog žemaičiai Perūną vadino Kūrėju ir jį patį, ne saulę, garbino.

Trečiasis raštininkas, dar paskiau gyvenąs, rašo****, jog kailinuočiai, stirvelėdami⁶⁷⁵ su egipčionimis apie pirmumą kilties⁶⁷⁶ savo tautos, būk stigavoję⁶⁷⁷, jog ugnis šį pasaulį paperėjusi, ir tas taip pat ženklą už lyčių parašė, kad tuo tarpu regėjom viršiau, jog lietuviai, arba kailinuočiai, ne ugnį, be patį Perūną, arba įkūrėją šio pasaulio, vadino ir ugnia jį garbino.

Taip sutinkant senovės raštams linkui nuomonės lietuvių apie dievą su žodžiais, šiandien jų kalboj tebkalbama, gana bus dėl patvirtinimo tą dar priminti, jog patys grekonys tarė šį pasaulį nuo šilimos kilusį. Jog lietuviai senovėj turėjo su graikais ne vien pačias pažines⁶⁷⁸, bet ir vieną kiltį, ką pats pavėdumas⁶⁷⁹ į vieną antrą jų kalbų stigavoja*****. Taip pat indijonų tauta, visų akyloji senovėj tarp visų kitų tautų, vadino įsikūnijimą savo didžiojo dievo Višnu, vadinamojo Adivarage Perunal*****.

⁶⁶⁷ bet

⁶⁶⁸ ypatingieji, skirtingi, kitoniški

⁶⁶⁹ prastesnius paršus

⁶⁷⁰ gyvulį, žvėrį

* Lib. IV, pag. 59.

** Bayer, Comment. Societ. Petropol., 1, p. 385.

⁶⁷¹ įsižiūrėjo

⁶⁷² pasisavino

⁶⁷³ reiškia

⁶⁷⁴ didelį

*** Plinius, lib. 4, 26.

**** Justinus, Histor., lib. 1., cap. 2.

⁶⁷⁵ ginčydami

⁶⁷⁶ kilmės

⁶⁷⁷ tvirtinę, teigę

⁶⁷⁸ pažintis

⁶⁷⁹ panašumas

***** Vater, Vergleichungstafeln der Europ. Stammsprachen, Halle, 1828, P. 4. 13 seq.

***** v. Bolen, in 1. c.

Nuo to regima yra, jog lietuviai, atsidangindami iš tolimų rytų į šios dienos buveinę, ne vien buvo atsinešę tokią nuomonę apie dievą, kokią jų praprobočiai indijonys turėjo, bet ir patį žodį Perūnas užlaikę. Kas dar yra stebuklingesniu, jog tokios taip aiškios ir taip didžios apie dievą nuomonės nėra kokia kita tauta senovių senovėj neturėjo, kokią lietuviai, kalnėnai ir įsitėpę⁶⁸⁰ buvo. Nesgi ir paskesnieji raštininkai aiškiai stigavoja, jog vieną dievą ir dailidę⁶⁸¹, arba perkūnijos meistrą, teturėję, kurio visas pasaulis klausęs*. Čia dar dėl patvirtinimo viso to, kas yra sakyta, gana bus pridurti tą, ką jau krikščionų, ne pagonų, raštininku du kunigu, 11-me ir 13-me amžiuje gyvenančiu, apie žemaičius parašė. Ir taip pirmasis sako** : „Lig šiai dienai žemaičiai būtinai su mumis (krikščionimis) vienokią nuomonę visame turi, tiktai neleidžia artintis krikščionių prie pačių savo šaltenių ir lieknų, idant jų krikščionys nejurštų⁶⁸² ir nesumaitotų.“ Antrasis taip pat sako*** : „Didžiai būt girtina ta tauta savo apsiėjimuose⁶⁸³, kad tiktai sektų krikščionių tikyba.“ Ant didesnio patvirtinimo, jog tokią nuomonę apie dievą turėjo senovės lietuviai, tą dar pridursiu. Žinoma yra visiems šiandien, jog didžiame širdgile prancūzas sako „Mon Dieu“, vokietis – „Mein Goth“, lenkas – „Mój Boże“ arba „Boże mój“; visi, noris krikščionys ir akylai žmonės, tačiau šaukias senu įpratimu prie savo dievo, kurį jis senovėj už savo turėjo ir garbino. Kad tuo tarpu lietuvis vienas visados dejuoja tais žodžiais: „Ai dievali, ai dievali“, nesako mano ir tuo pačiu rodo, jog jis tą dievą ir senovėj garbino, kurs visų buvo, ne vieno kurio.

Čia dar ne vienas gali klausti, dėl ko taip daug vardų lietuvių išminčiai pramanė savo dievui. Tam lig neatsakius, gali jo vėl klausti, kaip žmogui neišmanančiam gal aiškiau dievą parodyti, jei ne per jo privalumus, kuriuos ir visų didžiausias mulkis, minėdamas sau vieną žodį, gali stipriau dievo didybę įsitėpti. To linkan jei minėsime, jog daug daugiesniai privalumų, turėjo grekonų ir rymionų dievas, Jupiteriu vadinamas, tad nesistebėsime, jei lietuvių žyniai ir išminčiai savo Perūnui pagal jo privalumus taip daug vardų pramanė. Tas dar yra minėtiniu, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, neturėjo nėra kokių stabų ir paveikslų savo dievų, žinyčiose išstatinėtų, kaip kad kitos tautos pas save kad darė****.

Tas yra dar stebuklingesniu, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, jau didžiai gilioj senovėj turėjo nuomonę apie antrą gyvenimą, beje, jog žmogus mirdamas nepasibengiąs būtinai, bet, tuo⁶⁸⁴ nustipus⁶⁸⁵, jo dvėselė⁶⁸⁶, arba dūšia⁶⁸⁷, einanti kur tenai į aukštybes laimingiau gyventi. Nesgi tame daikte tokia yra senovės raštuose žinia įrašyta. Per penkis šimtus metų pirm gimimo Kristaus užsikėtęs⁶⁸⁸ koksai kalnėnas ar žemaitis (nėra žinoma) po svietą klajoti, norėdamas išminties ir gudrybos pramokti. Toj pačioj gadynėj gyveno Valakų žemėj garsus išmintis, vardu Pitagoras, kursai, lig nepradėjęs mokyti, liepė savo mokytiniams⁶⁸⁹ trejus metus tylėti, praėjus

⁶⁸⁰ įsikalę į galvą, įsivaizdavę

⁶⁸¹ kūrėją, tvėrėją

* Procopius, Histor. Gothor., lib. 11, pag. 339: ...Deum unum fulminis opificem putant cui res parere omnes [27].

[27] ...vieną dievą, žaibo kūrėją, laiko visko valdovu (*lot.*).

** Adamus Bremen., p. 227: ...Usque hodie profecto inter illos, quum omnia communia sini cum nostris, solus accessus lucorum et fontium (:quos autumant pollui Chrisianorum accessus) prohibetur [28].

[28] ...Nors jie turi bendrumo su mumis, tačiau ligi šiol jie draudžia artintis prie miškų ir šaltinių, nes tiki, kad krikščionys suterš juos (*lot.*).

⁶⁸² nepriterštų, nepribjaurotų

*** Helmoldus. Chron. Slavor., 1. 1, c. 5, p. 2: Multa poterant dici de hoc populo laudabi monbus, si haberent solam fidem Christi... [29]

[29] Apie šios tautos papročius būtų galima daug pagirtinų dalykų pasakyti, jei tik ji pripažintų vienintelį Kristaus tikėjimą (*lot.*).

⁶⁸³ elgesyje, papročiuose

**** Lucas David, B. 1, pag. 12.

⁶⁸⁴ vos, tik

⁶⁸⁵ numirus

⁶⁸⁶ siela, vėlė

⁶⁸⁷ siela

⁶⁸⁸ užsigeidęs, užsimanęs

⁶⁸⁹ mokiniams

tam rakui⁶⁹⁰, kurs išturėjo nekalbėjęs, tas galėjo klausytis jo mokslo. Tai Lietuvos ūkininkas, girdėdamas tokią garbę Pitagoro, nuėjęs pas jį ir pasisakęs jam esąs mulkis (Zamolksis buvęs vardas to lietuvio) ir norįs išmintingu tapti. Tas Zamolksis išpildęs jo įsakymą, ilgai mokėsis ir daug išmokęs, paskui pagrižęs⁶⁹¹ apent⁶⁹² į savo namus ir mokęs svieta apie dūšios nemarumą, stigavodamas, jog tie žmonės, kurie karėj už savo liuosybę⁶⁹³ ir savo namus padedą gyvybę, nepasibengiantys čia ant žemės su kūnais, bet einantys į dangų, kuriame randantys grakščias žmonas, baltus drabužius, skanius valgius, saldų gėralą, o vasarą baltai apsidarę vaikštinėją, o kiti sveiki ir linksmi šokinėją, o žiemą tyliai plačiose lovose miegantys, nesgi visų didžiausia garbė esanti dievui Perūnui už liuosybę ir nami's savo mirti. Todėl, tą įstatymą sekdami, kalnėnai ir žemaičiai karėse nuo neatmenamų amžių didžiai narsavo prieš neprietelius savo liuosybės ir savo ūkės, kokios nuomonės niekaip nepakleide⁶⁹⁴ per didžiai ilgus amžius lig visų paskesniųjų gadynių, ką ir patys raštininkai savo raštuose stigavoja, noris iškreipdami, ir taip, jog galėję po smerčio pasiversti į gyvulius ar į kitus kokius daiktus*. Kiti rašo, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, tikėję, jog žmonės sulig smerčiu nepasibengiantys, bet einantys į antrą gyvenimą ir tenai tokiais esantys, kokiais ant svieta buvo buvę, beje: vyresniaisiais ir turtingais, kareiviais ar ūkininkais, dailidėmis ar rankpelniais**⁶⁹⁵. Linksminęsi tenai, saldų midų gerdami, su grakščiomis žmonomis, kaip jau sakiau, baltuose drabužiuose, plačiose lovose gulėdami, juokavę; todėl kiekvienam mirusiam jo įrankį šalip padėję: ir taip, kareiviui vylyčias, kardą, seidoką⁶⁹⁶ ar svilksnį⁶⁹⁷ darbininkui kirvį, dailidei kaltą, gražtą, motriškosioms varpstę ir kuodelį, tardami, jog ir mirus tą patį darbą reiks atlikti, kurį ant svieta dirbo. Nes tą krikščionys pramanė, skaugėdami lietuviams didžios garbės, kaipogi dabar regėjom, jog pagal Zamolksio mokslą mirusieji danguje nieko nedirbo. Žinoma taip pat yra visiems, jog lietuviai pagonys, laidodami savo numirėlius, taip giedojo: „Eik, – sako, – vargau, į antrą gyvenimą daug laimingesnį, kuriame ne tu vokiečiams, bet tau vokiečiai vergaus.“ Jei būt tikėję, jog ir po smerčio reiks vergauti, kaip gyvojant, tad nebūt taip giedoję laidodami. Jei paskiau dėjo daiktus į kapus, tad ne dėl atencio⁶⁹⁸ darbo, bet dėl pasirodymo, jog, pasauly gyvendami, netingėjo.

Pagal jų nuomonę dorieji žmonės lig palaidojus stačiai ėję į dangų, bet nedorieji, kurie piktai elgęsi ant svieta, ir nelaikšiai⁶⁹⁹, kurie sau gyvybę nelaiku atėmę, tiems mirus, jų dūšios ėjusios į gyvulių ir kitų gyvių kūnus arba į medžius, ežerus ir upes, kurios tenai kentėjusios neturtą ir badą lig rako, nuo dievo joms paženklinto, kuriam atėjus, galėjusios išėiti iš to kūno ir apsireikšti gentims ar svetimiems, palikdamos kokį noris jiems ženklą, kartais daiktą, su savim palaidotą, kartais įkirsdamos į slenkstį arba į vartus. Tokioj dingsty mokėję žyniai, taip vadinami kunigai, išsijautoti⁷⁰⁰ nuo vėlės, ko ji reikalavusi dėl savo išganymo; vadino tokias dūšias vėlėmis nuo to,

⁶⁹⁰ terminui, laikui

⁶⁹¹ sugrižęs

⁶⁹² vėl

⁶⁹³ laisvę

⁶⁹⁴ neprarado, nepakeitė

* Kadłubek, 1. IV, c. 19: ...Est enim omnium Getharum (sc: Lithuanorum) communis dementia, exulas corpore animas nascituris dermo infundi corporibus, quosdam etiam brutorum assumptione corporum penransire [30].

[30]...Visi getai (t. y. lietuviai) tiki tokia beprotyste, kad išėjusios iš kūnų sielos vėl grįžtančios į kūnus, kai kurios net pereinančios į kūnus, neturinčius sąmonės (*lot.*).

** Dusburg, Chron. Pruss., par. III, c. 5 ...Prutheni resurrectionem carnis credebant, non tamen, ut debebant. Credebant enim si quis nobilis vel ignobilis, dives vel pauper, potens vel impotens esset in hac vita, ita post resurrectionem in vita futura [31].

[31] ...Prūsai tikėjo kūno prisikėlimu, tačiau ne taip, kaip reikėjo. Mat tikėjo, kad tas, kas šiame gyvenime yra kilvingas ar nekilingas, turtingas ar vargšas, galingas ar bebėgis, toks bus ir po prisikėlimo būsimajame gyvenime (*lot.*).

⁶⁹⁵ darbininkais

⁶⁹⁶ lanką, kilpinį

⁶⁹⁷ svaidyklę, laidyklę

⁶⁹⁸ būsimos

⁶⁹⁹ kurie nelaiku mirę, nusižudę ar nužudyti

⁷⁰⁰ išsiteirauti, išsiklausinėti

jog vėlai naktį tesiskelbė ir baldės, kaip šiandien dar kad yra kalbama pasakose, jog dūšios tankiai skelbiančios medžiuose, upėse ir ežeruose globos reikalaujamos. Vienok nuožmių žmonių, kraugerių ir bedievių dūšios ėjusios į pragarą, arba peklą, kurioms pikčiurnos ir raganos tuoįtimpos žarnas jų tąsančios, kurios, tūkstančius sopulių kentėdamos, vienos klykiančios, kitos dejuojančios, rankas narstydamos*. Tą žinodami, kalnėnai ir žemaičiai didžiai rūpinęsi likumu savo dūšių atencio je⁷⁰¹, todėl mirdami liuobėje⁷⁰² įsakyti gentims visus apsiėjimus⁷⁰³ laidosenos⁷⁰⁴ kaip reikiant atlikti, kurie taip pat jų įsakymus didžiai saugoję, nesgi neattiesiant⁷⁰⁵ jų ne vien dievai, bet ir pačios dūšios baisiai apmaudavusios ant neklausančiųjų: kaipgi baldžiusios naktimis ir blaškiosios, darydamos jiems iškadąs⁷⁰⁶ javuose, gyvuliuose ir kituose daiktuose, nesgi jos, nebūdamos palaidotomis, kentėjusios alkį, todėl, idant jas nutildytų, ne vien kiek pradėdami valgyti ar gerti mėčioję žemyn pirmuosius šmotelius valgio ir laistę gėrimo, bet dar metuose kartą ilgių⁷⁰⁷ dieną jas vaišinę, kaip tuojau regėsime.

Pagal jų nuomonę į dangų eiti ir doriesiems reikią per didžiai aukštą ir žiaurų kalną ropoti į aukštybes, todėl, idant lengviau tenai galėtų įlipti, numirėlius degindami, mėčioję į ugnį meškos ir lūšies nagus, kiti prieš smertį patys nagų savo nepjaustę ir auginę, idant turėtų kuo įsikibti lipdami ir pasiilsėti galėtų**. Pakalnė to kalno gulėjęs baisus slykūnas“, arba smakas⁷⁰⁸, kurs nedorėlius ir piktadėjus ateinančius svaidęs šalin uodegos galu it viesulas rudens lapus; vargdieniams lengva buvę tenai lipti, bet didžturčiams didžiai sunku. Ant to kalno debesų aukštybėse gyvenusi dievybė, Perūnu vadinama, kaip viršiau minavojau, didžiai teisinga, doriems pailsį ir linksmybę, kaip sakiau, davusi, o nedorus pragare kankinusi.

Regis, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, tokią nuomonę apie dievą ilgai yra užlaikę, ką stigavoja ne vien žodžiai jų kalbos, bet ir senovės raštai, kaip viršiau minavojau. Užvis jog šaldrų⁷⁰⁹ ir prašaleičių, atklydusių į savo kraštą, kurie norėjo savo nuomonę apie dievą jiems įbrukti ir tikyba naują įkurti, tuos, kaipo norinčius sau valdžią įgyti ir svietą nuvergti, be meilės galavo. Kas dar didžiau, pačios savo vyresnybės netaupė, jei ta kuo metu norėjo jiems ką norint naują pramanyti, nesgi anie tankiai regėjo per prityrimą, jog valdymierai tautų dėl to vien kartais įveda svetimus parėdymus⁷¹⁰ į savo ūkę, idant per tą galėtų padidinti savo valdžią ir svietą nuvergti. Vienok ir taip saugodamies nuo svetimų įpročių, ilgainiui, įsipažinę su artimomis tautomis, prekiodami⁷¹¹ su jomis ir bičiulaudamos, kartais jas nukariavę arba patys būdami paveiktai ir į svetimą valdžią kliuvę, arba svetimas tautas, vejamas nuo kitų, pas save priėmę ir globę, užlaikydami pagal viešių įstatymus visa, kas jų buvo, negalėjo būtina išsisaugoti nuo to, kas buvo svetimiu, lygia dalia ir tos nuomonės apie dievą, kokią buvo įgiję, negalėjo nepalytėtos ilgainiui užlaikyti; nesgi palengvai gudinos ir jaukinos į svetimą nuomonę ir dabą⁷¹², užvis pasitikę tokiose notyse⁷¹³, kuriose reikėjo jiems taupyti svetimą mokslą ar kokią žinią sekti, kas vis, ne visiems raštą savo temokant, it veikia nutiko; nesgi kaip kurs bylesnis kokį daiktą išguldė jiems, taip ir kiti klausė jo, kaipo guvesniojo ir gudresniojo, ir sekė jo mokslą, ir per tą klydo nuo

---

* Lucas David, B. 1, pag. 21.

⁷⁰¹ ateityje

⁷⁰² buvo įpratę, mėgę

⁷⁰³ papročius

⁷⁰⁴ laidotuvių

⁷⁰⁵ neištesint

⁷⁰⁶ nuostolius

⁷⁰⁷ vėlinių

** Koialowicz, Histor. Litvan., pars 1, l. V, pag. 140.

⁷⁰⁸ slibinas

⁷⁰⁹ perėjūnų, valkatų

⁷¹⁰ patvarkymus

⁷¹¹ prekiaudami

⁷¹² paprotį

⁷¹³ įvykiuose

pirmosios savo nuomonės apie dievą, ir daug svetimų įtarų⁷¹⁴ pasavino, lig netapę dar krikščionimis.

Ir taip jau pradžioje dvyliktojo amžiaus atėję teutonų vokiečiai į Žemaičių pajūrius kardu lietuvių krikštyti sako, jog Parusny radę jau šėtrą⁷¹⁵ po dideliu ažuolu, visados žaliuojančiu, pas kurį žyniai, arba kunigai, amžiną ugnį kūrinę ažuolo medžiais. To ažuolo kamiene buvę trys uoksai, kuriuose trys dievai, arba medžio stabai, įstatyti stovėję. Tarp tų stabų vienas buvęs pavėdus į amžiaus vyrą, kursai turėjęs veidą drąsų ir raudoną, barzdą garbanotą, ant galvos liepsnas tvaskančias, rankoje vylyčias. Gyventojai vadinę jį Perūnu, arba Perkūnu, visų didžiausiu savo dievu ir davėju šilimos, ant kurio garbės kunigai, kaip sakiau, amžiną ugnį kūrinę ažuolo malka.

Antrasis stabas antrajame uokse buvęs grakštus jaunikaitis, galva jo varpų vainiku apklėsta, veido linksmo, vadinę Trimpa, arba Drimba, kaip patarlėj šiandien dar yra sakoma: „Eik sau po Trimpu“, arba Jore*, beje: pavasario dievu, laimės davėju, įkūrėju pakajaus, brandos ir gausumo, globėju gyvulių, orės ir javų; kaip Perūnas buvęs šilimos dievu, taip šis vaisiaus**. Aukavę jam javų pėdus, mirą⁷¹⁶, gintarus, vašką ir vaikus, jis didžiai gėrėjęsis žmogaus krauju***. Ant jo garbės laikę dideliame inde žaltį, kurį kunigai didžiai steigiai⁷¹⁷ maitinę, pienu lakindami ir varpose gulindami****. Lietuviai turėję jį už šventą, į karę traukdami, sutikę kely žaltį, tarę, jog jis esąs Trimpos dievas, arba, kaip prašaleičiai⁷¹⁸ vadina, Patrimpo dievas*. Jam aukaujant, vyriausias kunigas turėjęs tris dienas pasninkauti, ant plikos žemės gulęs, ir į šventą ugnį smilkalus mėcioti***. Vadino jį, kaip sakiau, Jore, nesgi kožnas žino, jog pavasarį, sniegui padribus, kad kielė ledą išspiria, tad pasirodo lauke ir krūmuose Jorė, beje, žalesa; vadino jį Sausjurgiu ar Šlapjurgiu, pagal tą, kaip pavasaris buvo – sausas arba šlapias, todėl šiandien dar žmonės, pašaro stokodami, dejuoja senu įpročiu: „Ai Jorutale, kame esi?“ Nesgi Jorė atėjusi paveikia badą, kursai kaipo smakas vis rijo žmones ir gyvulius; todėl, jai atėjus, ne vien žmonės, gyvuliai, bet ir patys paukščiai džiaugias, kaipogi lakštingala, pradėdama giedoti, visų pirmąją garbina; todėl vadino jį dar Ganykliu, Bandganiu, ir iki šiai dienai yra dar ašvienių ir gyvuHų globėju vadinamas ir visų senuosiuose šiaurės raštuose didžiai garsus, apie kurį trumpumas to mano rašto neleidžia išsiplėsti, vienok linkėtina yra, idant žinovai Lietuvos kalbos dabotųsi į tuos palaikus, kalboje dar tebesančius, ir aiškiau išreikštų, nesgi šiandien yra dar tariama: „Eik sau po Trimpu.“ Norint į maldą veizint, kurią ant jo garbės kalbėjo, regima yra, jog tą patį Perūną garbino, tik tai kitu vardu arba privalumu⁷¹⁹, kaip tuojau regėsime.

Trečiasis stabas trečiajame uokse buvęs išblėškęs⁷²⁰ senis, rūsto veido, barzdos nutįsusios ir išdriskusios, galva baltu nuometu apgobta, nuo visos savo stovylos pavėdus į numirėlį. Vadino jį Smerčiu, arba Giltine, Pikuliu, arba Piktuliu, Drebkuliu, Dargūnu, Galūnu, Pragartu, Juodu, Bubių, Ragočiu, Kipšu, Kelmu, Juodžiu, Galgiu, Viliūnu, Velniu, Bildžiuku, Pikčių, Tratintoju nuo žodžių pykti, drebėti, dergti, galuoti, pragaras, juodas, galas, vilti, bildėti, tratinti, buginti, bangioti, jog keldino jūrose audras, nuo kurių voliojami vandenys putojo, ir taip toliau, kuriais vardais šiandien

⁷¹⁴ prietarų

⁷¹⁵ padangtę, palapinę

* Neuste nordische Beyträge, T. 1, P. 227.

** Schütz, Histor rer. Pruss., p. 2.

⁷¹⁶ kvapius sakus, vartojamus smilkalams

*** Lucas David, B. [1], p. 35.

⁷¹⁷ rūpeštingai, uoliai

**** 1) Lucas David, B. 1, p. 29; 2) Leo, Hist. Pruss., pag. 4; 3) Hartknoch, Alt. und Neu. Preuss., p. 161.

⁷¹⁸ svetimšaliai

* Hartknoch, p. 163; Praetorium Schaubühne, p. 347.

** Lucas David, B. 1, 34.

⁷¹⁹ ypatybe, savybe

⁷²⁰ išblyškęs

dar lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, piktą dvasią minavoja. Čia taip pat reikia dar persergėti⁷²¹, jog prašaleičiai, nepermanydami lietuvių kalbos, kožną privalumą ypatingu dievu pramanė. Kaip Jorės dievas visa veisęs ir steigęs, taip Pikulis visa naikinęs. Trys kaukolės – žmogaus, jaučio ir arklio, pamautos ant ragotinių⁷²², stovėjusios pašėtrėj⁷²³; maldant jį, deginę jam ant garbės taukų puodelį, dykęs⁷²⁴ jis visų brangiųjų daiktų aukai nuo savo garbintojų; jei trečioje dienoj reikalaujančios aukos negavęs, tad paskui krauju tikrai begalima buvusi jį numaldyti. Iš svieto rūpesnių, vargų ir sopulių gėrėjęsis ir džiaugęsis. Taip pat mušę jam ant garbės žmones ir gyvulius, arklius, kiaules ir ožius, kurių krauju šventą ažuolą šlakstę, nuo ko jis būk visados žaliavęs. Kaip Jorės dievas buvęs visiems maloniu ir taikiu, taip šis baigiu⁷²⁵ ir nuogaščiu. Taip pat jis karojęs⁷²⁶ ir kankinęs tuos, kurie neklausę kūrėjų kūrėjo arba kurie aukaudami šykštavę. Visame krašte daug vietų buvusių jo aukoms dėl numaldymo jo rūstybės ir dėl išsvengimo jo karonės⁷²⁷ pavestų [32].

Jei dabar paklausim, ką tie trys stabai uoksuose žaliojo ažuolo rodė, veikia galės atsakyti: vasarą, rudenį ir žiemą; ažuolas pats buvo ženklų Perūno, kurs visa tą savieį glemžė ir valdė. Nesgi žodis pats triadyba⁷²⁸, lig šiai dienai tebesąs latvių kalboj, aiškiai tą rodo: kaipogi paeina⁷²⁹ jis nuo žodžio trys ir gadyba, beje, metų laikas; nesgi žodžiai gadynė, gadas⁷³⁰, gadyba nuo visų yra permanomi, ir taip žodis triadyba ženklina tris laikus metų.

Negal žinoti neigi senovės raštuose rasti, ar Perunas yra turėjęs pačią, ar ne. Vienok, sekantis patarlėmis ir dainomis, gal manyti, jog saulė vaikus turėjusi, kaipogi šiandien dar yra tariama į sušyžusį⁷³¹ žmogų, sako: „Tam nė saulės duktė neįtikytą“, nes kokia ta duktė yra buvusi, to negal rasti; jog saulės vyriškiu yra buvęs mėnuo, tą mums senovės daina rodo*, jog saulė verkusi, ir tas yra žinoma, nesgi iki šiai dienai yra žolelė, saulės ašarėle vadinama. Sako tūli raštininkai, jog žvaigždes saulės vaikais vadinę, bet taip galėjo tėvai, savo vaikų klausiami, atsakyti, bet jų išminčiai ir kunigai kitą nuomonę apie jas turėjo, jei jų takus žinojo ir nuo jų laiko sekės, kaip tuojau regėsim.

Pikulio, arba piktojo dievo, buvusi žmona Giltinė; kokius vaikus yra turėjęs, taip pat nėra žinoma; bet kaip Smertis yra ne vienoks, taip ir Giltinė ne vienokia buvo, ką šiandien dar patarlė rodo, sako: „Eik sau po giltinių“ arba: „Giltinių kalpa“⁷³².

Čia jau regim, kaip toli buvo atsitolinę kalnėnai ir žemaičiai nuo savo pirmosios nuomonės apie dievą Perūną, ir taip regim jau, jog ne vieną dievą, bet kelis dievus godoję⁷³³, ką šiandien senas įpratimas kalboj patvirtina, sako: „Dievai žino, kur dingo.“ Buvę jau taip pat dievų tarnai, arba kunigai, kurie ant jo garbės amžiną ugnį kūrinę. Žinoma yra kožnam, jog tie žyniai, arba kunigai, kaipo išmintingesni ir guvesni likusiojo svieto, pasidarė pradžioj per savo buklumą ir gudrybę tarpininkais tarp dievų ir žmonių, ir dėl to kiekvienos tautos pradžioje ūkės valdžia ir

---

⁷²¹ perspėti

⁷²² iečių

⁷²³ prie padangtės, palapinės

⁷²⁴ troškęs

⁷²⁵ baisiu

⁷²⁶ baudęs

⁷²⁷ bausmės

[32] II red. šiame puslapyje įdėtas nežinia kurių sakinių papildymas ...kad dievas nepražvelgia, pvz., „Garbė dievui, kad ponas dievas dar jo nepražvelgia“, „...kad dievas jo prastoja“. Žodžiu, pražvelgti ir prastoti krikščionių knygoose nerasi, [toliau lenkų k.]: šie posakiai yra pagoniški.

⁷²⁸ trejybė

⁷²⁹ yra kilęs

⁷³⁰ metai

⁷³¹ supykusį, suirzusį

* L. J. Rhesa, Dainos oder litthau. Volkslieder, Königsberg, 1825, P. 316, Anmer.

⁷³² tarnas, vergas

⁷³³ gerbę

rėdą⁷³⁴ randama yra kunigų rankose, nesgi anie visados sakės visa žinantys nuo dievo, ko buvo reikią tautai ar giminei, ir jo įsakymu būk svieta valdantys [33]. Svietas vėl nuo savo pusės, regėdamas žynius guvesnius ir gudresnius, jų įsakymų klausė, kaip įsakymų paties dievo, o svietas, neišmanydamas ko, nuo jų teiravos ir jauto jos⁷³⁵, kaip išmintingesnių už save, kurie išguldė jam daiktus, nuo jo nepermanomus, jau pagal ūkės reikalus, jau pagal savo naudą, ir visados taip guviai, idant kožnoje dingstyje galėtų patys nusiteisinti⁷³⁶, jog anie teisybę buvo svietai sakę. Neminsiu kitų jų pramonių⁷³⁷, čia gana bus pridurti tas, kurios iki šiolei dar pasakomis yra po svieta minavojamos. Tarė žyniai svietai, jog kiekviena veislė visokio gyvio turinti savo valdymierą, kursai su savo veisle, ką norėjęs, tą galėjęs daryti. Svietas, matydamas, jog bitės, gulbes, gervės, žąsys vadovus sau turi, it⁷³⁸ veikiai įsitėpė⁷³⁹ tą nuomonę, kurią sekdamas, atėjo ant to, jog tarp pačių šiukštinių⁷⁴⁰ matydamas vienus didžiai didelius, vadino juos karaliais arba valdymierais mažųjų šiukštinių, nemindamas ant to, jog tie žalčiai ir kirminai buvo kitos veislės ir retesnės, svietas tuo tarpu, rečiau matydamas, dar didžiau nusitvirtino⁷⁴¹ savo įsitėpime⁷⁴², o regėdamas dar jų keršas krames, tarė juos su karūnomis esančius. Tą patį darė su žvėrimis ir kitais paukščiais ir gyviais. Toksai įsitėpimas ilgainiui taip paskydo⁷⁴³ svietai, jog ne vien tarp gyvų daiktų tarės regis jų valdymierus, bet ir tarp negyvų, tai yra: medžių, akmenų, upių, ežerų, lieknų ir girių. Ilgainiui tie patys žyniai pramanė, jog kokios tenai dvasios galinčios į tuos gyvus ir negyvus daiktus pasiversti ir daryti tame naujame savo būde gero ir pikto, pagal tą, kokios dvasios tenai pasitiko, piktos ar geros gyvenančios. Nuo to šiandien dar girdimos yra pasakos po svieta apie vilktrasas⁷⁴⁴, apie dūšeles, dejuojančias medžiuose, upėse, ežeruose ir lieknuose; vienok ir tokiame jau nuomonės paskydimė⁷⁴⁵ vis dar tarę vieną dievą viso to valdymieru danguje esantį, kurio visi pasauly esantieji valdymierai klausantys, ką raštininkai, penkioliktajame amžiuje gyvojančios, patvirtina*. Ilgainiui svietas, matydamas per prityrimą, jog vieniems žmonėms jų veikaluose ir darbuose bei kėtėjimuose⁷⁴⁶ klojas ir vyksta, kitiems, didžiau steigiantiems ir trūsiantiems su didesniu protu ir išminčia, visa, ką vien neužsiėmė nuveikti, tas nesikloja ir nevyksta, nuo ko tarė esanti galybė, kuri vieniems padedanti jų veikaluose; tą galybę vadino Laima, nuo žodžio lemti. Ta Laima turėjusi įvairius vardus arba privalumus pagal notis,

⁷³⁴ tvarka

[33] II red. intarpas: samtėviai, beje, žemės tėvai.

⁷³⁵ klausinėjo, teiravos

⁷³⁶ pasiteisinti

⁷³⁷ prasimanymų, išmonių

⁷³⁸ itin

⁷³⁹ įsidėmėjo

⁷⁴⁰ roplių, šliužų

⁷⁴¹ sustiprėjo

⁷⁴² įsitikinime

⁷⁴³ paplito

⁷⁴⁴ vilkatus

⁷⁴⁵ skirtingume

* Est autem genti multiplex idolorum cultus: non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consentiunt. Hi enim simulacris imaginarias formas praetendunt, templis inclusas... Alii sylvas vel lucos inhabitant: qualis erat Prone Deus, quem coluere Aldenburgenses: quibus nullae sunt expressae affigies. Multos etiam duobus vel tribus, aut eo amplius capitibus exculpunt. Inter multiformia vero deorum numina, quibus arua, sylvas, tristitias atque voluptates attribuunt, non diffitentur vnum Deum in coelis caeteris impentantem: illumq̄ proepotentem coelestia tantum curare, hos vero distributis officiis obsequentes de eius sanguine processisse, et vnumquenq; praestantiorem, quo proximiozem illi deorum Deo [34]. Albertus Crantzius, Vandalia, lib. IV, cap. 23, pag. 93.

[34] Tai giminei būdingas įvairus stabų garbinimas, bet ne visi vienodų prietarų laikosi. Vieni labiau vertina vaizdžius paveikslus, uždarytus šventyklose; kiti [dievai] gyveno miškuose ir šventuose miškeliuose, – toks buvo dievas Prone, kurį garbino aldenburgiečiai, neturėdami jo atvaizdo. Bet daugelį dviem, trim ar net daugiau pavidalų išpjausto. Tarp įvairaus šventumo dievų, kuriems priskiria laukus, miškus, liūdesį ir aistras, tiki vienu viską valdančiu dievu kituose danguose. Jis galingesnis už kitus, tvarko dangaus reikalus, o anie vykdo paskirtas pareigas; jie esą kilę iš jo kraujo, ir kiekvienas jų tuo vyresnis, kuo šiam dievų dievui artimesnis (*lot.*).

⁷⁴⁶ noruose

kuriose pasirodė. Antra galybė, kuri visokius visų geriausių ketėjimus ir darbus gaišinusi ir ardžiusi, tą vadinę Nelaima arba Laume. Noris jiedvi įtarliojo⁷⁴⁷ vienais ir tais pačiais vardais, kaip tuojau regėsime, vienok įdvių būdas buvo būtinai įvairus. Ir taip gerąją galybę, arba Laimą, vadino Krūvine nuo žodžio krauti, kaipogi tariama buvo brandės⁷⁴⁸ Krūvinė, varpų Krūvinė, šiandien dar sako: „Žiedus krauna, žiedus krauti.“ Vadino Vaisgamta, jog gamtą, arba natūrą, veisė arba skalsino. Duoklė nuo duoti, Javinė nuo javų, Tyklė, jog visados tyliai laimino, be alaso⁷⁴⁹, be tranksmo⁷⁵⁰, vadino Žvaigždūnoke, jog žvaigždes sekė; kaipogi retai rodančiosios žvaigždės visados reiškė laimę arba nelaimę. Žvėrinė, arba Krūminė, nuo krūmo, jog medžiodami daug žvėrių sugavo. Tankiai dar Upine nuo to, kaip žuvų daug upė sužvejojo. Gaubjavė nuo gaubti ir javų, jog javus gaubė⁷⁵¹, skalsino ir gausino. Liela, arba didelė, nesgi buvo didelė ir maža laimė, kaip šiandien dar yra tariama: „Tam daiktui, – sako, – reikia didžios laimės“ arba: „Mažą laimę šiandien teturėjom.“ Jei raugas vyko, vadino ją Raugutine. Vadino Gūže nuo žodžio gužuoti⁷⁵², arba keliauti, nesgi ji keleivius kelionėję glemžusi⁷⁵³ ir globusi nuo ojaus⁷⁵⁴. Aušrą turėjo už laimę, ir taip sako: „Ant laimės mūsų pradėjo aušti“ ir taip toliau. Palaikus tokio įsitėpimo gal dar dainose girdėti. Tarė ją motrišką ir aklą esant, jos minavonei paliko iki šiai dienai lauminėjimas⁷⁵⁵.

Antroji galybė, kaip sakiau, buvo priešinga pirmajai, beje, piktą daranti, todėl Nelaima arba Laume vadinama buvo; turėjo ji tuos pačius privalumus, kaip jei Laima, tiktai ant pikto, todėl vadinosi Gandą nuo žodžio gandinti, jog svieta gandino, keldama žmogui nelaimingas notis arba darydama nuopuolius; vadino ją Giltine, Suka, Mogile; ir taip sakoma dar yra: „Kuri čia tave giltinė smaugia? Nuvargęs, – sako, – it laumės nujotas.“ Vadino ją Kauke, arba Gauke, jog nuo vieno turtus vogė, o kitam juos davė. Vadino ją taip pat Žvaigždūnoke, nesgi tarp žvaigždžių buvo nekurios⁷⁵⁶ tariamos, jog jų pasirodymas nelaimę svietai reiškė. Tarė ją ne vien žmones, gyvulius, bet ir pačius medžius novijant⁷⁵⁷; ir taip šiandien dar medžiuose nevykusias šakas laumšluotėmis vadina, ir taip toliau. Kas Laima arba Nelaima yra buvusi, nuo šios pasakos gal sektis⁷⁵⁸.

Kana kados⁷⁵⁹ vargdienė žmona pagiry viena šieną grėbusi, neturėdama kur savo kūdikėlį padėti, ėmusi į medžio šakelę lopšely jį pasiejusi ir pati begrėbdama tenai prasišalinusi, noris vis širdy krūpaudama, kad paukštis jos kūdikėlį nepagautų ar žvėris kad neprarytų; tuo rūpindamos, vakarop išgirdusi balsą lopšelio linkan: „Čiučiuo leliuo, čiučiuo leliuo, netyčios darbas.“ Nusigandusi žmona šoka prie lopšelio ir randa tenai kūdikėlį tyliai bemiegantį, didžiai branguose vystyklusose įvystytą. Prasišaligusi tuo, grįžtanti namo linksma su kūdikėliu, bet, lig jį savo namelį neįėjusi, sutikusi savo susiėdę didžturtę ir džiaugdamas pasakojanti jai apie laimę, kuri jos kūdikėlį buvo sutikusi. Didžturtė gobšė, skaugėdama taip didžios laimės savo susiėdei vargdienei, ryto metą nunešusi savo kūdikį į pievą ir tenai į medžio šaką lopšį pasiejusi ir pati paėjusi šalin grėbti, it⁷⁶⁰ tarsi nieko nežinodama. Vakarop atsiliepęs auklėjančios laumės balsas

---

⁷⁴⁷ vadino

⁷⁴⁸ žirnių ar pupų ankštis

⁷⁴⁹ triukšmo

⁷⁵⁰ trenksmo

⁷⁵¹ kaupė, rinko

⁷⁵² keliauti

⁷⁵³ saugojusi

⁷⁵⁴ pavojaus

⁷⁵⁵ gūžinėjimas

⁷⁵⁶ kai kurios

⁷⁵⁷ niokojant, naikinant

⁷⁵⁸ suvokti, spręsti

⁷⁵⁹ kažkada

⁷⁶⁰ lyg

pas lopšį: „Čiučiuo leliuo, čiučiuo leliuo, tai tyčių darbas.“ Tad didžturtė, vildamos turtingesne tapsianti, eina prie savo kūdikio, nes jį randa tenai nuo laumės pasmaugtą bei maitkauliais apkrautą. Ir taip vienai žmonai laimė, antrai nelaimė nutiko.

Senovėj lietuvių išminčiai gyvenimą žmogaus lyginę į audeklą, kurį devynios indėvės⁷⁶¹ tiekusios; vardai jų buvę: Verpėja, Metėja, Audėja, Gadintoja, rasi Mogilė, Kirpėja, Skalbėja ir Sargė; nesgi visų vardai šiandien dar nėra žinomi. Verpėja verpusi, Metėja metusi, Audėja audusi, Mogilė trukinusi jas nuo jų darbo, gailindama⁷⁶² joms šiokius tokius niekus maloniomis ir švelniomis pasakomis taip mandagiai, jog kitos, klausydamos jos, užmiršusios savo darbą. Mogilė tuo tarpu, šioms bevampsant, gadinusi jų audeklą. Tam žmogui, kurio amžius kliuvęs į Mogilės nagą, tekusios visos nelaimės, beje: ligos, opos, nuopuoliai, ūkėj ir karėj turėjęs kentėti, barniai ir netaikos su artimais gentimis gildžiusios jam širdį, trumpai sakant, vis tas jam nutikęs, kas žmogaus amžių trumpina. Indėvė, vadinama Sarge, kuri audeklą saugojusi nuo Mogilės, tuoįtimpos grūmusis su ja ir skudrinusi kitas jų darban, pasakodama apie dorybę ir narsybę ūkės ir karės Lietuvos vyrų; bet tankiau nelabajai kaip gerajai indėvei vykusi. Žmogus, kurio amžiaus neįgavusi Mogilė, nieko pikto neprityręs⁷⁶³ šiame pasauly, bet atkaliai, visa jam klojos: meilėj ir vienybėj gyvenęs su gentimis, visados karėj pergalėjęs savo neprietelius, namie gyvenęs pakajuje, godoj⁷⁶⁴ ir džiaugsme, kuriam nukirpusi jo amžių Skalbėja ir paėmusi skalbti, idant baltą atduotų Aukštėjui, kursai, pasiūdinęs marškinius, vėl atdavęs mirusiajam danguje dėvėti. Toms indėvėms kiekvienas žmogus turėjęs pavestus akmenis, ant kurių aukavęs joms aukas, kaip šiandien dar yra sakoma į žmogų, didžiai sunkiai dejuojantį: „Kuri čia tave indėvė suka, arba pjauna?“ Ką patvirtina skiautelė dainos, iki šiolei užlikusios*: „Oi dievuti, dievuti, išskalb man amžiuotę, kad skaisčias eiti galėčiau, plikas danguj nestovėčiau“ etc.

Viršiau minavojau, jog senovėj lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, per ilgą laiką neturėjo trobesių, taip vadinamų žinyčių**, kuriose visuotinai susirinkę būt dievą garbinę, bet meldės ant aukštų kalnų, kuriuos auko kalnais, nuo žodžio aukauti, vadino, arba giriose ir šėtruose po visų dideliaisiais ažuolais, visados žaliuojančiais, kurie žaliavo rasi iš didžios savo karšaties, rasi iš parėdymo pačių kunigų. Darė tą krūpaudami, idant liuosybės savo nenustotų, kuria džiaugės, nesgi regėjo, jog visos tos tautos, kurios žinyčias turėjo, jų ūkininkai nebuvo taip liuosais, kaip kad buvo kalnėnai ir žemaičiai, kaipogi regėjo jų ūkininkus išskaidytus į luomus, arba, kaip šiandien sako, stonus⁷⁶⁵, vienus antriems vergaujančius; todėl, tuo įsitėpę⁷⁶⁶, kaip viršiau sakiau, visus tuos, kurie tikrai norėjo jiems maldos trobesius įkurti, tuojau visus be perskyros⁷⁶⁷ galavo, kaipo vylėjus, kurie nori patys išsikelti ir valdymierais tapti, o svietą nuvergti; nesgi samprotavo, jog žyniai taip pataisys, jog aniems patiems visados bus gerai, o svietui vargai paliks: kaipogi svetimus apsiėjimus⁷⁶⁸ girs, o namiškuosius⁷⁶⁹ peiks ir niekins, visados svietą mokys ir niekados nieko neišmokys dėl to, idant jiems visados vergautų, kaipo guvesniesiems ir gudresniesiems. Vienok ilgainiui, noris vengė nuo prašaleičių, kaip viršiau minavojau, bet bendraudamies ir bičiulaudamies apgudo jų apsiėjimais, ir jau dešimtajame amžiuje žemaičių žinyčia saloj Rusnėj*

---

⁷⁶¹ deivės, piktos būtybės

⁷⁶² dirgindama, jaudindama

⁷⁶³ nepatyręs

⁷⁶⁴ pagarboj

* Tygodnik Petersburski, część XIII, Nr. 17, r. 1836.

** Adamus Bremen., in 1. c.

⁷⁶⁵ luomus

⁷⁶⁶ įsidėmėję, įsižiūrėję

⁷⁶⁷ skirtumo

⁷⁶⁸ papročius

⁷⁶⁹ vietinius, savo krašto

* Joh. Voigt, Gesch. Preuss., 1. B., IV K., P. 299.

yra didžiai garsi, į kurią, sako krikščionų kunigas, vienuoliktame amžiuje gyvenęs, tvino svietas nuo visų kraštų teirautis ir jautotis savo reikaluose, ne vien netikėliai ir pagonys, bet ir patys krikščionys grekonys, beje, gudai ir biskajai [35]. Raštai senovės stigavoja, jog būk kartagionys, arba penai, norėdami su žemaičiais prekoti gintarais, kurie senovėj į auksą lyginami buvo, atėję per 100 metų pirm gimimo Kristaus jūromis pagal į Nemuno upės įtaką ir tenai saloj Rusnėj būk įkūrę žinyčių ir pavedę ją į globą savo prekės dievo, Kuronu, arba Kronu, vadinamo, nuo kurio ilgainiui ir pačią upę Nemuną Kronu praminę, kuri senovės raštuose visados nuo prašaleičių tuo vardu yra vadinama. Toje žinyčioj amžina ugnis rusėjusi ant garbės dievui, nuo ko, regis, ir pačią salą, kaipo Šventą vietą, kurioje ugnis rusėjo, Rusne yra praminę, o patį kraštą Parusniu, gyventojus, tenai gyvenančius, parusiais, arba parusėnais. Paskui atėję teutonų vokiečiai į tą kraštą žemaičių krikštyti tą žinyčių metuose 1250 sugriovė ir akmenį, ant kurio buvo išrašyti metai jos įkūrimo, būk nusiuntę popiežiui Inocentui III į Rymą**.

Antrosios žinyčios, prašaleičių raštuose Romove vadinamos, toksai yra aprašas. Didelėj lygmėj pagiry stovėjęs nuo amžių aukštas ir didžiai drūktas ažuolas, tuointimos⁷⁷⁰ žaliuojąs, beje, vasarą ir žiemą, kursai buvęs šešiais kampais zomatu⁷⁷¹ aptvertas, priešakinėj sienoje netoli nuo ažuolo buvusi anga, o užpakalinėj rūšiai, kuriuose indai ir kiti įrankiai, tai lietai⁷⁷² derantys, buvę laikomi. Dešinėje pusėj buvę rūmai, kuriuose visų vyriausias kunigaikštis, nuo prašaleičių vadinamas krivė krivaitis, arba kūrėjas, gyvenęs, po kairės tos angos buvusi gaspada⁷⁷³ keleiviams, atėjusiems dievų maldyti. Apsukui tos žinyčios buvęs klajumas⁷⁷⁴, į kurį svietas susirinkęs liubėjęs melstis⁷⁷⁵, kuriame malkinės⁷⁷⁶ ažuolo medžių sukrautos stovėjusios ugnelei šventai kūrinti. Pašaliuose to klajumo buvę žynių, arba kunigų, namai ir kitų žinyčios tarnų ir tarnaičių. Pas angą buvęs aukuras, ant kurio gyvulius aukavę ir amžina ugnis, ažuolo medžiais kurstoma, dieną ir naktį kūrinishis. Kamiene to ažuolo buvę trys uokasai, kuriuose stovėję įstatyti trys dievai, viršiau minavoti. Perūnas vidury, Trimpa kairėje, o Pikulis dešinėje šaly Perūno. Visi užlaidyti brangiomis brangesnėmis zaslonkomis⁷⁷⁷, arba užlaidinėmis. Apsukui ažuolo buvęs šėtras, brangiomis drobėmis išsagstytas. Prieš žinyčių stovėjusios, kaip sakiau, kaukolės, ant ragotinių pamautos, dėl parodymo, jog niekšai ten negalėjo prisiartinti, galvos savo nepadėjęs. Pats tiktai visų vyriausiasis kunigaikštis kūrėjų kūrėjas tegalėjęs tenai jeiti, kurs davęs atsakus vardu Perūno klausiantiems. Ant metų šventės aukavę tam Perūnui baltą žirgą, kurį, reikiant aukauti, žynys taip nujodęs, jog nuo vargo pats žirgas pakritęs. Tam Perūnui aukavę taip pat karės imtinius⁷⁷⁸, karėj sugautuosius, kaip tuojau regėsime. Visą tą klajumą didžiai plati giria nuo visų pusių klėstusi⁷⁷⁹. Jei kas svetimas būt palytėjęs savo koja tą šventą vietą, tad reikėjusi jo krauju dievus užrūstintus numaldyti*. Lygia dalia ir tą karoję, kurs būt toje šventoje girioje medį nukirtęs. Tą žinyčių pirma danai buvo sugriovę, paskui teutonų vokiečiai, atėję į tą kraštą svietą krikštyti metuose, kaip sakiau, 1250, iš pamato išvertė.

---

[35] II red. yra tarpas lenkų k.: Lomonosovas, rusų istorikas, pasakoja, kad į šią Rusnės šventovę eidavo graikai ir kiti krikščionys, tai patvirtina ir lenkų priežodis, nes supykę paprastai sako: *idź do Pioruna, eik pas Perūną*, nes istorikai sako, kad mozūrai garbino prūsų dievus ir laikėsi to paties tikėjimo, kaip ir prūsai.

Čia minimas Michailas Lomonosovas (1711–1765), rusų mokslininkas – fizikas, chemikas, istorikas ir t. t.

** Teod. Narbutt, *Dzieje star. naród, litew.*, t. 1, p. 218.

⁷⁷⁰ be perstojo, nuolat

⁷⁷¹ mūrine ar akmenine tvora

⁷⁷² reikalui

⁷⁷³ sustojimo namai

⁷⁷⁴ aikštė

⁷⁷⁵ melsdavosi

⁷⁷⁶ krūvos, rietuvės

⁷⁷⁷ užuolaidomis

⁷⁷⁸ belaisvius

⁷⁷⁹ siautusi, gaubusi

* Schütz., *Chron. Pruss*, pag. 3.

Trečioji, Vilniaus, žinyčia taip yra aprašyta. Vietoje, kurioje nugis⁷⁸⁰ stovi bažnyčia švento Stanislovo, katedra vadinama, buvęs šventas ažuolynas, kame upelis Vylius su upe Nerim, šiandien Vilija vadinama, susineria. Tame ažuolyne buvusi Perkūno žinyčia, metuose 1265 nuo Gereimanto, Lietuvos kunigaikščio, arba didžiojo gaspadoriaus, įkurta. Aukštis jos 45 kurpes⁷⁸¹ turėjęs, o platumas 300 kurpių, pačių sienų aukštis buvęs 45 karpės be stogo; einant nuo panerio, vieną angą teturėjusi, priešakinėj jos sienoj buvusi sukrautuvė⁷⁸², arba koplyčia, kurioje buvę sukrauti įrankiai, stotkai⁷⁸³ ir kiti šventi baldai, reikalingi auką, arba apierą⁷⁸⁴, atliekant. Apačioj tos sukrautuvės buvęs rūšys, kuriame varles, žalčius ir kitus šiukštinius, reikalingus žyniams, laikę. Ant tos sukrautuvės, arba koplyčios, buvęs pavietis⁷⁸⁵, per 48 kurpes aukščiau iškeltas už sienas. Pačiame paviety stovėjęs dievo stabas, kurį buvo parnešę iš Palangos šventosios girios. Pati sukrautuvė ir pavietis buvusiu iš plytų. Čia priešaky tos koplyčios stovėjęs aukuras, arba altorius, beje, kur auką kūrino arba gyvulius, Perūnui pašvęstus degino. Tas aukuras turėjęs dvylika laiptą, kožna laiptą⁷⁸⁶ buvusi per keturias kurpes su viršum aukšta, pats aukuras turėjęs devynias kurpes aukščio, o 37 platumo ketvirtainy, kurio viršus taurų ragais apkaišytas buvęs; aukštis aukuro nuo apačios iki viršaus turėjęs 27 kurpes. Kiekviena laiptą buvusi pavesta kiekvienam dangaus ženklui, ant kurių kas mėnesy vieną kartą aukavę toje dienoj, kurioje saulė įžengusi į antrą dangaus ženklą, arba Zodiaką, rudenį atsitolindama ir pavasarį artindamos; ir taip aukščiausioji laiptą buvusi pavesta Vėžiui, o žemiausioji Ožragiui. Ant tų laiptų tikroji auka nesikūrinusi (kaip tariama buvusi), bet tiktai paveikslai dangaus ženklų, iš vaško padirbti, beje, Levo⁷⁸⁷, Mergaitės ir kiti, pastatyti stovėję tūlomis šventomis dienomis, ant kurių visados amžina ugnis kūrinusis dieną ir naktį, saugojama nuo ypatingų⁷⁸⁸ tos lietos kunigų, arba žynių. Vidury viršaus to aukuro buvusi įlinkmė⁷⁸⁹, taip naguotai pataisyta, jog nei lytus, nei sniegas negalėjęs tenai ugnies gesyti, neigi vėjas jos blaškyti, bet atkaliai⁷⁹⁰, tokioj dingsty liepsna kuo didžiau dar aukštyn tvaskėjusi. Tas aukuras turėjęs dar savięp kambarius, kuriuose taip pat laikę pašvęstus mazginius ir stotkus. Įeinant į žinyčią, buvę rūmai kūrėjų kūrėjo, tai yra aukščiausiojo kunigo ir visų vyriausiojo antveizo⁷⁹¹ šventos ugnies. Ant tų rūmų buvęs apvalus bokštas, iš kurio kunigai saulės taką sekę dėl žinojimo pirmosios dienos mėnesio, ant kurios laiptos kuo metu reikia aukauti; į to bokšto sieną liuobėję Naujų metų dieną įmūravoti⁷⁹² paženklintą plytą, kad praėjusių metų skaitlių žinotų. Gudų kunigas Mitrofanus iš Pinsko rašo, jog Gereimantas, didysis Lietuvos kunigaikštis, ketėdamas tą žinyčią strūnyti, Šventaragiui, savo tėvui, dar gyvojančiam, metuose 1263 būk leidęs į Žemaičius siuntinius pasiteirauti Rusnės, arba Panemunio, žinyčios apie likumą atencios Vilniaus žinyčios. Rusnės, arba Panemunio, žinyčią apreiškusi siuntiniams, jog Vilniaus žinyčią tol tversianti, kol pati pagonybė pateksianti⁷⁹³, kuri būk žinyčia įsakiusi 122 apvali plyti padirbti su įsakytais nuo jos ženklais, laimingus ir nelaimingus metus rodysiančiais, tarp kurių paskuojoji plyta turėjusi dvikežį⁷⁹⁴ skersį⁷⁹⁵, arba

---

⁷⁸⁰ dabar

⁷⁸¹ pėdas

⁷⁸² podėlis

⁷⁸³ indai

⁷⁸⁴ auką

⁷⁸⁵ pašiūrė

⁷⁸⁶ laiptas, pakopa

⁷⁸⁷ Liūto

⁷⁸⁸ tam tikrų, specialių

⁷⁸⁹ įlinkimas, įdubimas

⁷⁹⁰ atvirkščiai

⁷⁹¹ prižiūrėtojo

⁷⁹² įmūrydavę

⁷⁹³ būsianti

⁷⁹⁴ dvilypij

⁷⁹⁵ kryžių

kryžių, kurį, kaip dovaną, didžiajam kunigaikščiui nusiuntusi, liepdama įdėti tą ženklą į ūkės⁷⁹⁶ žymę⁷⁹⁷, nesgi tuo reiškusi, jog, atėjus tam ženklui, krikščionys sugriautų žinyčią ir paniekis⁷⁹⁸ senąjį tikėjimą. Tos plytos, sako minavotas raštininkas, po truputį buvusios jo amžiuje dar regimos nuo pietų pusės varpnyčios⁷⁹⁹ katedros sienoje, kuri per pusę esanti permūravota, senajai sudegus metuose 1399. Noris tos plytos šiandien nieko nesmilina⁸⁰⁰ kaip angis⁸⁰¹, vienok pritirtu yra daiktu, kad lietuviai, Vilniuje metuose 1387 apsikrikštiję, panedėly po baltosios nedėlios⁸⁰² tą žinyčią sugriovė, tarp skaitliaus minavoto 121 plytos pasitiko ir ta, kuri turėjo už ženklą dvikežį skersį. Lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, gailėdamos savo praėjusios gadynės ir savo laimingų dienų, ryžos amžinai minavonei tos dienos, kurioje tą žinyčią buvo sugriovę, raudoti ir šventinti, kaipogi iki šiai dienai daug žmonių iš namo savo išeiti į tolimą kelionę arba ką sunkų dirbti panedėly už grieką⁸⁰³ sau turi; nes, idant paslėptų tą savo galesį nuo lenkų kunigų, sakės jiems karaliaus dieną šventinantys*.

Tokių vietų daug dar buvo, kuriose dievai šėtruose stovėjo ir šventa ugnis ant garbės jų buvo kūrinama; tarp žinomųjų šiandien tos buvo: Žemaičiuose viena, Rusenę vadinama, šventoje girioj, toj pačioj vietoj, kurioje šiandien Raseinių pilis yra, nuo kurios Raseiniai ir vardą savo gavo** . Antra Vilkmergės papily, Deltuva vadinama*** . Trečioji taip pat Žemaičiuose ant Šatrijos kalno, ant kurio metuose 1417 šventą ugnį užgesius, pirmieji krikščionų vyskupai Luokėje gyveno, saugodami, idant žemaičiai persikrikštiję slapta šventos ugnies ant kalno nebkūrintų* . Ketvirtoji buvusi Palangos giriose Ginčio žinyčia, nuo jos paskuoja kūrėjų kūrėjo vadinama, ant Kuršo rubežiaus⁸⁰⁴, kurią slapta didžiai vėlai, jau krikščionimis būdami, dar lanke žemaičiai, parusėnai ir žemgaliai, arba kuržemininkai, minėdami savo laimingas dienas ir tardami save angis broliais buvusius; bet metuose 1700 išvertė ją žuvėdai⁸⁰⁵, tardami tenai girios vidury paslėptus lobius rasantys. Visos kitos tokios vietos, kuriose amžina ugnis ant garbės dievo rusinama buvo, vadinos rusnės, nuo žodžio rusėti, arba amžinai degti, tai yra jog tenai amžina ugnis rusėjo, arba kūrinos, vienok vardai tų vietų, noris šiandien gudiškai išversti, Rosa, Raseiniai, Rusnė, Rusė tą teisybę tebstigavoja, o raštai senovės patvirtina.

Viršiau regėjom, jog ugnį per šventą turėję ir ją gerbę, kaip pragumą, kurį Perimas jiems buvęs suteikęs, idant šiame pasauly svieta veislė neišgaištų be ugnies; kaipogi raštininkas, gyvenęs galan septynioliktojo amžiaus, sako, jog, jam gyvojant, lietuviai, trobesiui užsidegus, nenorėję gesyti, tardami, jog ugnelė gesoma pykstanti** . Šiandien Žalgirėnuose apie Pinską taip pat niekaip negesantys žmonės trobesio degančio, idant ugnelės pikčiau nesužyžintų⁸⁰⁶, ir apstoję kūrenantys trobesį it laužą*** . Kam norint sudegus, senu įpročiu sako: „Tą ugnelė šventa aplankė.“ Perkūnijos ugnį daug stigavoja iki šiai dienai, jog ožkos pienu tegalį užgesyti, kas niekų kalba yra, nesgi ir pačiu vandeniu gal užgesyti, jei ano gausiai pasitinka.

---

⁷⁹⁶ valstybės

⁷⁹⁷ herbą

⁷⁹⁸ paniekins

⁷⁹⁹ varpinės

⁸⁰⁰ nevilioja, nemasina

⁸⁰¹ kadaise

⁸⁰² penktojo gavėnios sekmadienio

⁸⁰³ nuodėmę

* Teod. Narbutt, in 1. c.

** Voigt, Gesch. Preus., B. IV, K. 14.

*** Strykowski, Kron. Pol., Lit., Rus., ks. 4, p. 142.

* Strykowski, księga IV.

⁸⁰⁴ sienos, ribos

⁸⁰⁵ švedai

** Lepner, VIII, p. 73.

⁸⁰⁶ nesupykintų

*** Kraszewski, Wspomnienia Wołyń., Poles, i Lit., t. 1, str. 81.

Turėję dar už šventus tūlus medžius, beje: ąžuolus, liepas ir tuos, kuriuose amalai augę. Tarp ąžuolų dėl savo didelumo ir šventumo tie yra minavojami: vieną Dionizas Poška, Raseinių žemlionų paišorius⁸⁰⁷, aprašė metuose 1826, Baubliu vadinamą, Raseinių laukuose augusį, po kuriuo, regis, senovėj žemaičiai meldęsi, kad Raseinių vietoj kūrino amžiną ugnį ant garbės dievo Perūno, kuri vieta senovės raštuose yra rusne, arba rusenę, vadinama, nuo to, jog tenai amžina ugnis rusėjo. Drūktis⁸⁰⁸ jo toksai buvęs, jog 15 vyrų patogiai galėjusi pietuoti pačiame stuobry, pats jo drūktis turėjęs nuo apačios 19 lietuviškų mastų⁸⁰⁹. Poška buvo sau iš to stuobrio trobelę padirbęs****. Antras buvo paisly, ant kurio šakų teutonų meldžionys⁸¹⁰, atėję metuose 1230 lietuvių krikštyti, buvo sau pilį pastrūniję; išvirtus jam, paskui minavoti meldžionys tenai pilį įkūrė ir nuo kelmo to ąžuolo, regis, Kelme praminė, kurio drūktis 27 mastus turėjęs. Trečiasis buvęs pamary*****.

Ne vien tūli medžiai, bet ir cielos⁸¹¹ girios buvusios šventomis vadinamos, kuriose nevalna⁸¹² buvo vyties išpjauti, virbelio nulaužti, žvėries ar paukščio medžioti; žmogus galą daromas tegalėjęs tenai mukti; kaipogi žyniai, arba kunigai, patys tegalėję kirsti malką šventais kirviais; bet tame daikte raštininkai didžiai klysta, nesgi neminėja ant to, jog tos girios ir medžiai visados buvo ir iki šiai dienai yra gerbiamos ne dėl jų šventybės, bet dėl jų naudos, kaip tuojau regėsime. Ir taip, kaip neturėjo vadinti liepą savo dievo medžiu, jei šiandien, krikščionimis būdami jau nuo 400 metų, dar nenukratė nuo savo kojų vyženų. Regėjom jau viršiau, jog liepa buvo jiems pirmuoju apdaru ir būtos⁸¹³ padargą, kurią iki šiai dienai tebdėvėja; ir taip liepkauliai⁸¹⁴ iki šiolei yra visų geriausiu ūkininkų žiburiu, nesgi aiškią šviesą duoda ir nesproginėja, o liepų žiedai yra visų geriausiomis bičių ganyklomis, iš kurių visų gerąjį medų ir vašką neša, kas kiekvienam per prityrimą yra žinoma: kaipogi, išskynus liepynus, ir bitės pragaišo. Klevus ir beržus gerbė dėl to, jog vasaros laiku ne vien sulą, kaip visų skanųjį gėrimą sau turėjo, bet pačią medžiagą ir namų padarynę iš jų sau tiekė, iš tošių ir mauknų jau stotkus dirbo, jau degutą degė. ąžuolus, šermukšnius, ievas, putelius⁸¹⁵ dėl to taupė, jog jų vaisiais ne vien paukščiai reikalingieji mito, bet dar gilėmis ąžuolo prielaidus⁸¹⁶ ir paršus bariojo⁸¹⁷ geriau, nekaip grūdais. Šiandien dar, jų gedaudami, sako: „Ai dievali, kame, gilele, besi paršo lašinius skaninti“, nesgi, pagal jų nuomonę, mėsa ir lašiniai skanesni esantys gilėmis penėtų prielaidų, nekaip grūdais. Taip pat ir kitus medžius gerbė dėl jų naudingų privalumų; ir taip žinoma yra, ievų žievės sukaištos visų vaisčiausia⁸¹⁸ plėstra⁸¹⁹ yra, kurioms žydint didžiai nekenčia jų kvapo pačios gyvatės, nuo kurių, tokiose traškančiose giriose gyvendami, ne vien krūme, bet ir kieme negalėjo nusikratyti; putelių uogomis šiandien dar gydo ugnį nudegusius; ir taip, kaip sakiau, ne dėl šventumo, bet dėl jų naudos gerbė tuos medžius, nes krikščionys visa niekino, kas vien buvo nuo pagonų saugojamas ir gerbiamas, todėl tyčiodamies parašė, jog lietuviai ir žemaičiai medžius už dievus garbinantys. Kad tuo tarpu anie taip vadino, kaip šiandien kad vadina, lietos⁸²⁰ medžiais, ne šventais. Be to,

---

⁸⁰⁷ raštininkas

⁸⁰⁸ storis

⁸⁰⁹ uolekčių (uolektis – maždaug 66–71 cm)

**** Dziennik Warszawski, 1826, t. IV, pag. 37.

⁸¹⁰ vienuoliai, kovų su pagonimis dalyviai

***** A. Kotzebue, Preuss. aller. Geschichte [B. 1], III, K., P. 77.

⁸¹¹ ištisos

⁸¹² negalima, draudžiama

⁸¹³ ūkio, gyvenimo

⁸¹⁴ liepiniai šakaliai be žievės, skalos

⁸¹⁵ putinus

⁸¹⁶ pavasarinius paršus

⁸¹⁷ penėjo, šėrė

⁸¹⁸ labiausiai padedanti, gydanti

⁸¹⁹ traukas

⁸²⁰ naudos

dar žinoma yra, jog dideli ir seni medžiai senovėj buvo ženklais rubežių gruntuose, kuriuos saugojo kaip šventus, nesgi už pakušinimą⁸²¹ rubežių ženklų buvo visų smarkiausia koronė⁸²², beje, smerčio, kaipogi raštuose 15 ir 16 amžiaus mažne vieni medžiai yra randami ženklais rubežių.

Toliau rašo, jog ne vien tūlus medžius, bet ir cielus lieknus ir girias už šventas turėję, neminėdami taip pat ant to, jog tą darė iš didžio gaspadoravimo⁸²³, ne iš šventybės; nesgi kas neregį, jog tokios girios jų klėtimis buvo, kaipogi tenai veisės brangūs žvėrys, beje: sabalai, vebrai⁸²⁴, kiaunės, audinės, ūdros, juodosios lapės, kurių kailius, kaip tuojau regėsime, išlepusiems prašaleičiams brangiai brangesniai už jūros pardavojo; arkliai patys giriose žiemą ir vasarą mito, bitės, visų naudingieji jų gyvuliai, taip pat giriose po dreves žiemavojo ir mito. Ant galo girios buvo jų pilimis ir mūrais, kurie gyniojo juos nuo visų smarkiausių neprietelių, nesgi kas drįs į traškančią girią lįsti, žinodamas tenai drąsų neprietelių sutiksiąs. Todėl jei senovėj randam nuo lietuvių gerbiamas girias ir lieknus, tad ne dėl jų šventybės, bet dėl jų naudos. Šiandien kiekvienas vienkiemis dar atmenamai turėjo sau pas kiemą liekną, kurį taupė ne dėl jo šventybės, bet dėl jo naudos, idant kiekviename atsiėjime⁸²⁵ rastų sau tenai reikalingą padargai ar padarynei medžiagą. Todėl veikia reikia stebėtis į tokią jų išmintį, nekaip juoktis ir prietarais vadinti. Šiandien taip pat vyresnybė ne vien girias, bet ir tūlus medžius gerbia ir saugoja, neleidama jų kirsti, ar ne mulkis tas būtų, kas tartų, jog dėl jų šventybės tą daro. Vienok nereikia tų medžių jaukti su tais, kuriuose buvo apsireiškusi kokia nebūta notis⁸²⁶, kurios ne vien senovėj negalėjo suprasti, bet ir lig šiai dienai tebėra dar nesuprantama nuo visų didžiausių išminčių. Ir taip, išsprogus šakelei žiemos vidų sename medy, kad ji žiemą ir vasarą žaliavo, nenumanydami, nuo ko tas rados, ir tardami – ypatingai sau nuo dievų esanti leista, naudojo ją kaip vaistą, minėdami sau tą, jog tas medis esąs, kaip jei kursai žaliuojąs Rusnės pažinyčy⁸²⁷.

Nežinovas dar tartų, jog kalnėnai ir žemaičiai kiele, gandrų, blezdingų, varnų, arba kriauklių⁸²⁸, šarkas, triškių⁸²⁹, zyles⁸³⁰ ir ežius už šventus turi dėl to, jog ne vien jų niekas nevalgo, negut⁸³¹ vaistėdamos⁸³² nuo ligos kokios ar badu mirdamas, bet dar pačiuose savo namuose ar šalip namų leidžia jiems gyventi ne dėl kito ko, kaip tiktai, jog tie paukščiai reiškia žmogui malonią notį ir palinksmina jį pasiilgusį. Nesgi kurs gaspadorius vartytų laukan iš savo namų tokį keleivį, kurs jam malonią naujieną į jo namus parneštų ar, beilsėdamas prie jo, padėtų jam jo namus apgerbti nuo bjaurybių. Kožnas atsakys, jog to nė vienas išmintingas ūkininkas nedarytų. Tai ir toje dingsty tas pats nusitinka⁸³³. Nesgi žinoma yra, jog kielė parlėkusi ledą spiria laukan, gandras parveda pavasarį, blezdinga – šilimą ir nieko pikto žmogui nedaro, bet, su juo draugėj gyvendami, džiaugias lygiai vasaros linksmybėmis. Taip pat varnai, šarkos ne vien pavokia⁸³⁴ maitas, bet reiškia žmogui vilką artinantis. Triškis jaučia jam erelį, zylė prajaučia⁸³⁵ speigą ir pūgą, ežys padeda jam pievas ir girias vokti nuo gyvačių ir kitų bjaurybių. Regimai yra,

---

⁸²¹ palietimą

⁸²² bausmė

⁸²³ šeimininkavimo

⁸²⁴ bebrai

⁸²⁵ atsitikime, įvykyje

⁸²⁶ nutikimas, įvykis

⁸²⁷ prie šventyklos (žinyčios)

⁸²⁸ varnus, kranklius

⁸²⁹ kažkoks paukštis?

⁸³⁰ zyles

⁸³¹ nebent

⁸³² gydymasis

⁸³³ atsitinka, įvyksta

⁸³⁴ pavalo

⁸³⁵ nujaučia, numano

jei šiandien tą daro kalnėnai ir žemaičiai, tad tą patį darė ir kitą kartą ne dėl kito kokio lyčiaus⁸³⁶, kaip tiktai dėl to paties, dėl kurio šiandien tebdaro, gerbdami juos vienus kaipo prajovus⁸³⁷ linksmybės, kitus kaipo savo apgynėjus.

Turėję taip pat už šventas tūlas upes, ežerus ir šaltenius, kuriuose svietas, eidamas dievų aukauti ir melstis, mazgojęsis ir prausęsis; dėl kokių priežasčių tą yra daręs, raštuose senovės nėra randama, tiktai žodžiai patys upių, ežerų, šventais ar šventomis vadinamų, šiandien dar tą tebstigavoja⁸³⁸. Niekšai tenai negalėjo ne vien žvejoti, bet prisiartinti, nepadėjęs savo galvos*. Su tais šventais vandenimis senovės nereikia jaugti⁸³⁹ vandenių, užkeiktais vadinamų, kuriuose piktos dvasios jau lobius, arba skarbus⁸⁴⁰, jau rūmus ir pilis paskendusias šiandien dar svieta pasakose tebsaugoja.

Turėjo dar taip pat už šventus aukurus, arba altorius, ant kalnų, kuriuos vadino auko kalnais, arba alko kalnais, ir viešpilais, ir didelius akmenis, ant kurių meldės ir dievams aukavo, arba juos vaišino, kaip šiandien iš gudiškumo yra sakoma, apieras jiems darė, degindami gyvulius, vašką, gintarus, mirą ir kitus kvepiančius daiktus ir meldamos; ant kurių visados amžina ugnis kūrinos, kasant juos, šiandien dar randamos tenai supuvusios ir sutrynėjusios⁸⁴¹ anglis tą stigavoja**.

Buvo dar šventomis vadinamos karmušų⁸⁴², arba kovų, vietos, tai yra laukai, kuriuose su neprieteliais buvo grūmėsi ir tenai svietas buvo kritęs kariaudamas: kaipogi senovėj didžiai godojo tuos, kurie, kariaudami ir gyniodami nuo neprietelių savo liuosybę ir savo namus, buvo galvą padėję. Ne vien jų narsybę ir kantrybę gėrynėse⁸⁴³ ir sueimuose⁸⁴⁴ garbino, bet dar norėjo pačias vietas, ant kurių taip garbingi ir narsūs vyrai buvo mirę, idant nė nuo ko nebūt palytimos ir pakušinamos⁸⁴⁵, todėl žambį smeginti⁸⁴⁶, arti, kasti tokias vietas arba laukus turėjo sau už visų didžiausią nuodėmę ir tuos, kurie būt drįsę juos ardyti, kuo smarkiausiai karojo, ką nuo to gal manyti, jog šiandien dar savo pramone⁸⁴⁷ niekšai nedrįsta jų kušinti, negut vyresnybei liepiant; kokias vietas paprastai milžinų kapais vadina, apie kuriuos pasakos šiandien dar visiems yra žinomos, kaipogi pagal tas pasakas būk buvę senovės gadynėse taip dideliai augaloti ir stiprūs žmonės, jog, per girią eidami, viena ranka tvorininkes egles raustę it kanapes, o girnų akmenis svaide it obuolius ant pirštų žiedų vietoj legerės⁸⁴⁸ lankus dėvėję. Vienok šiandien, atsitikus parėdymu vyresnybės per tokias vietas arba kapus naują vieškelį vesti ar žvizdrą iš tokių kapų į kelią pilti, nieko tokio nėra randama, kas tą didelybę praėjusiojo svieta rodytų, nes tiktai sutrynėję ginklai praėjusiųjų gadynių ir kaulai žmonių tokių, kokius šiandien regim dar gyvojančius. Mėklinantis⁸⁴⁹ į tų ginklų palaikus, aiškiai rodos esantys daugiau ginklais teutonų vokiečių, kurie, atėję pradžioj 12 amžiaus į Žemaičių pajūrius, norėjo jų gyventojus nuvergti, per tris amžius su jais kariaudami, nuo kurių kalnėnai ir žemaičiai gyniodami savo liuosybę dieną ir

---

⁸³⁶ priežasties

⁸³⁷ pranašus, skelbėjus

⁸³⁸ tebeteigia, teberodo

* Lasicius, in libro citato, pag. 47: ...Habuerunt etiam lucos, campos et aquas saeras, sic quod secare aut agros collere, vel piscari ausi non fuerunt in eisdem [36].

[36] Turėjo ir tokius šventus miškelius, laukus ir vandenis, nedrįso šių miškelių kirsti arba laukų dirbti, o vandenyse žvejoti (*lot.*).

Citata sudaryta laisvai.

⁸³⁹ maišyti

⁸⁴⁰ turtus

⁸⁴¹ sutrūnijusios, sudulėjusios

** Voigt. Gesch. Preuss., B. 1, P. 597.

⁸⁴² kautynių, mūšių

⁸⁴³ pokyliuose, puotose

⁸⁴⁴ seimuose

⁸⁴⁵ paliečiamos

⁸⁴⁶ besti, smeigti

⁸⁴⁷ prasimanymu, sumanymu

⁸⁴⁸ mažos statinės

⁸⁴⁹ stebintis

naktį nepaleido ginklo iš rankų, todėl, norėdami ir toliau jiems nepasiduoti, vaikams savo pasakojo apie tuos milžinus, drąsindami juos, idant, žinodami, su koku svietu jų probočiai grūmės, patys

nekrūpautų su sau lygiais žmonėmis grumtis ir jiems nepasiduotų; nesgi žodis milžinas, arba meldžionis, paeina nuo melsti, kaipogi visiems yra žinoma, jog šiokie tokie pergalviai⁸⁵⁰ ir piktadėjai⁸⁵¹ tvino iš Teutonijos į Žemaičius, Parusius ir Žemgalius, arba Kuršą, dievą maldauti už savo griekus, krikštydami kardu ir vergdami gyventojus tų kraštų, ką ne vien palaikai ginklų, randami tuose kapuose, bet ir raštai patys tą stigavoja. Lygia dalia ir tuos kapus, į kuriuos savo numirėlius laidojo, už šventus turėjo, tardami, jog mirusiųjų nereikią kušinti, kaip jei pavargusiųjų keleivių miegančių budinti.

Tarp gyvio žalčius geltonomis papilvėmis ir geltonais antakiais gerbę namuose ir kūtėse, vadindami juos namų sargais. Tarę juos niekados negaištančius, nesgi išsinerdami būk jaunybę atgaunantys; motriškiosios bevaikės maldavusios nuo jų vaisumo, lakindamos juos pienu; kas tokį žaltį būt užgavęs savo kieme ar negerbęs, tam tuojau būt visokios nelaimės nutikusios*.

Tarp gyvulių baltas žirgas buvo dievo gyvuliu vadinamas ir jam vienam teprivalus⁸⁵², ant kurio visų vyriausias kunigas tegalėjo joti; jei kas kitas būt drįsęs tą daryti, tam tuojau būt nelaimė nutikusi**.

Buvo dar šventomis vietomis kaulinyčios⁸⁵³, taip vadinami rūšiai, į kuriuos aukautų dievams gyvulių, mėsą patys suvalgę, kaulus tenai sudėjo vėlėms, arba žemelės ūkėjoms⁸⁵⁴, tai yra žemėj gyvenančioms dūšioms, džiaugtis.

Garbinami dar buvo garsūs karvedžiai, arba atmonai⁸⁵⁵, garbingi įstatytojai⁸⁵⁶, didi jų tautos išminčiai, ne kaip dievai, bet kaip didi geradėjai ir išgelbėtojai savo tautos nuo svetimos vergybės, kuriuos nuo to vadino viršaičiais arba šventbroliais; tokiais buvo Smulkys (Zamolksis), Odinas, Alkis, Nemunas, Vaidevutis, Kernius, Kukaitis, arba Kukvaitis. Kada ir už ką tie vyrai garsavo⁸⁵⁷ savo ūkėj, trumpumas mano rašto neleidžia čia to man išguldyti.

Taip atsitolinus nuo pirmosios nuomonės apie dievą ir radusis taip daug pramonių, regima yra, jog didi daugybė buvo žynių, arba kunigų. Ir taip raštininkas, pradžioje 11-tojo amžiaus gyvenęs, rašo, pilni jų kiemai yra kunigų, žynių, burtininkų, žavėtininkų⁸⁵⁸, zokaninkų⁸⁵⁹ apdare, iš viso pasaulio rasi tenai suėjusių prašaleičių teirautis nuo jų apie savo likumą⁸⁶⁰, nes pervis daugiau grekonų ir ispanų jautotis savo atentės***. Tas pats yra buvęs angis tarp pagonių, ką šiandien dar tarp pačių krikščionų gal regėti, kurie, noris patys akylais būdami, vienus ir tuos pačius įstatymus, nuo išganytojo šio svieto duotuosius, skaito ir seka, vienok vieni vienaip juos išguldo, kiti kitaip, o tretieji dar kitaip, kožnas pagal savo nuomonę, ir niekaip tarp savęs negali ant vienybės sutikti; kaipgi galėjo sutikti ir it⁸⁶¹ vienaip tikėti žmonės, nebūdami dar patys akylais ir rašto neturėdami, kuriame visa tas, į ką reikėjo tikėti, būt buvęs išrašytu. Tą mums aiškiai rodo kunigas Jeronimas iš Prahos, kurį Vytautas, didysis Lietuvos kunigaikštis, metuose 1428 buvo

---

⁸⁵⁰ nenaudėliai, sukčiai

⁸⁵¹ piktadariai

* Lasicius, pag. 55.

⁸⁵² tepriklausantis

** Henrich der Lette, p. 7.

⁸⁵³ vietos (rūšiai), kur kaulai sudėti

⁸⁵⁴ gyventojoms

⁸⁵⁵ etmonai

⁸⁵⁶ įstatymų leidėjai

⁸⁵⁷ garsėjo

⁸⁵⁸ kerėtojų, žavėtojų

⁸⁵⁹ vienuolių

⁸⁶⁰ likimą

*** Adamus Bremenas, p. 50.

⁸⁶¹ visai, visiškai

išsiuntęs žemaičių krikštyti; tas, iš Lietuvos pagrižęs į Bazelio bažnyčios surinkimą⁸⁶², taip popiežiui Pijui ir kitiems vyskupams ir arkivyskupams pasakoja. Lietuvą perėjęs, visų pirma sutikęs Žemaičių apygardą, kurioje gyventojai žalčius garbinę, kožnas gaspadorius laikęs savo žaltį trobos kerčioje, kurį maitinęs ir godojęs, šiene gulindamas; tuos Jeronimas visus liepęs išmušti ir lauke sudeginti, vienas taip didelis buvęs, jog, į ugnį įmestas, nedegęs. Toliau ten eidamas, radęs apygardą, kurioje svietas garbinęs šventą ugnį, amžina vadinamą, kurią tuoįtimpos⁸⁶³ žinyčios kunigai kurstę, idant neužgestų. Tų kunigų jautojėsi prieteliai, norėdami žinoti, ar jų gentys sergantieji mirs, ar išgis; tie ligoniai, pagal jų nuomonę, naktimis prie tos ugnies šildęsi; ryto metą, jautojantis gentims, kunigai sakę ligonio šašuolėtį⁸⁶⁴ pas ugnį šventą regėję ir, jam šildantis, ženklus smerčio arba sveikatos matę, ir taip, kurs ligonis išgysiąs, to šašuolėtis veidu į ugnį atsukęs šildęsis, kurs mirsiąs, to šašuolėtis pakalą⁸⁶⁵ į ugnį atsukęs stovėjęs. Tą ugnį Jeronimas it⁸⁶⁶ veikiai išardęs ir užgesęs ir į jos vietą krikščionų dabą įkūręs. Eidamas tenai, Jeronimas toliau radęs taip pat apygardą, kurios svietas garbinęs saulę ir godojęs didžiai didelį kūjį; kad šis klausęs, dėl ko tą kūjį už šventą turintys, jam atsakę kunigai: angis per kelis mėnesius saulė buvusi prapuolusi, kurią koks tenai didis karalius nutvėręs ir į dideliai ankštą bokštą buvęs užrakinęs, kurios dangaus galybės pasigailusios, su tuo kūju sukūlusios bokštą ir tuo svietui saulę pagražinusios, todėl vertas esąs toks įrankis šventu vadinti, per kurį svietas Šviesybą apent įgijęs. Jeronimas išjuokęs ir parodęs, jog vis tai niekai buvę. Nuėjus jam dar toliau, radęs svietą, kursai liekną, velniams pavestą, garbinęs, užvis tarp kitų vieną ąžuolą per visus medžius godingesnį⁸⁶⁷ turėjęs, kurį liepęs iškirsti. Suėjęs tenai svietui su kirviais, nė vienas nedrįsęs su kirviu medžio palytėti. Todėl Jeronimas, paėmęs nuo žmogaus kirvį, pats visų gražųjį medį pakirtęs, tad svietas pradėjęs kirsti, kas su kirviu, kas su skliutu⁸⁶⁸, kas su pjūklų; jau į pusę liekno buvę atėję kirsdami, tad sutikę visų dideliausiąjį ąžuolą, už visus medžius šventesnįjį, kaipo buveinę pačios šventenybės, kurios kušinti niekaip niekas nedrįsęs; ant galo, kad jis kitą drąsinęs ir juokęsis, jog medžio, negyvo daikto, bijos užgauti, tad tuo tarpu vienas pradrįsęs ir, norėdamas iš peties užsiausti su kirviu ąžuolui, sau koją įkirtęs ir be dvasios ant žemės pakritęs. Svietas, tą regėdamas, nusigandęs, pradėjęs verkti ir ant Jeronimo rūgoti, jog jis šventus dievo namus liepiąs griauti, nė vienas niekaip nedrįsęs daugiau kirvio prileisti. Tada Jeronimas, stigavodamas, jog velnių žižilpos⁸⁶⁹ jiems akis apraibinusios⁸⁷⁰, liepęs įžeistajam⁸⁷¹ keltis, šis sveikų sveikas kėlęsis ir niekame ronos negalėjęs parodyti; tad vėl sukibę visi ąžuolą kirsti, kurį ant galo su dideliu tranksmu pavertę ir visą liekną paskui iškirtę. Žemaičių žemėj daug buvusių tokių šventų lieknų, kad Jeronimas liepęs ir tuos žemyn kirsti; nes tuo tarpu didi daugybė motriškųjų nubėgusi prie Vytauto, verkdama ir vaitodama, bei tarusi jam, jog šventus lieknus kertą laukan ir dievo namus naikina, kuriuose angis nuo dievo pagalbos meldusios, idant lytų ir saulę suteiktų, dabar nebžinančios, kame ir kurioj vietoje dievo ieškosiančios, jam namus jo išteriojus⁸⁷². Ėmusios skūsti Jeronimą Vytautui, ant galo visas svietas ėmęs verkti, gailėdamos savo senovės laimingų dienų. Vytautas, jau pasigailęs jų ašarų, jau krūpaudamas, idant svietas, įpuolęs į rūpesnį, nepatraktų ir į ermyderį neištiktų⁸⁷³, nebleidęs daugiau Jeronimui šventų lieknų

---

⁸⁶² susirinkimą

⁸⁶³ be perstojo, nuolat

⁸⁶⁴ šešėlj

⁸⁶⁵ nugarą

⁸⁶⁶ itin, labai

⁸⁶⁷ garbingesni

⁸⁶⁸ plačiais ašmenimis kirviu medžiui tašyti

⁸⁶⁹ žiežirbos

⁸⁷⁰ aptemdžiusios

⁸⁷¹ sužeistajam

⁸⁷² išnaikinus, nusiaubus

⁸⁷³ nesukeltų sąmyšio, nesujustų

bekirtinti, kuriam įdavęs kelio raštą ir liepęs iš Žemaičių spūdinti laukan, kurie palikę po senovės begarbinantys savo girias ir lieknus senu įpročiu*. Tie kunigai šventus reikalus atlikdavo ir mulkiui svietui išgalius⁸⁷⁴ tų pramonių išgulde⁸⁷⁵, kurių įvairūs vardai buvo nuo jų įvairių darbų, beje: kūrėjai, arba kūrėjaičiai, vaidelaičiai, žygovai, tylusonys, lygusonys, žvaigždžionys, vėjonys ir taip toliau; visi klausė savo kūrėjų kūrėjo – visų vyriausio valdymiero. Tie žyniai ne vien saugojo tikybos įstatymus, atlikdavo šventus darbus, bet dar ir ūkės rėdą rūpinos, kaip tuojau regėsime.

Visų vyriausiu valdymieru tų žynių, kaip sakiau, buvo kūrėjų kūrėjas, kurs vienas pats visus valdė ir visiems įsakymus davė, kaipogi jis su dievais kalbėjo ir, nuo jų pamokslą gavęs, svietui jį skelbė per savo žynius arba tarnus; nesgi jo klausė ne vien visi lietuviai, beje: kalnėnai, žemaičiai, žemgaliai, latuviai, arba kuržemiai, bet dar lybiešiai⁸⁷⁶ ir krieviai, kurie nuo jo dievų valios jautojos ir teiravos**. Todėl vadino jį viešpačiu, jog jis vienas pats visa žinojo, galėjo ir rėdė; prašaleitis, norėdamas jo pasiteirauti, niekados negalėjo į jo rūmus įžengti, nes turėjo atstu girioj laukti, lig sau atsaką per kitus žynius, arba jo tarnus, gausiąs. Paprastai jis didžiai retai ir svietui pačiam tesirodė, ir tas, kurs vieną kartą buvo gavęs jį regėti, tuo didžiavos, o tas, kurs kraštą jo rūbų buvo palytėjęs, tarės jau tuo pačiu palaimintu esąs, kaipogi jis gyveno slaptai pačiame gilume šventos girios.

Jis pats retai, o rasi ir niekados nedavė įsakymų svietui, bet siuntė per savo kunigus, žygovais⁸⁷⁷ vadinamus, kuriems pavedė savo valdžią, įduodamas lietos, arba ūkės⁸⁷⁸, lazda, krivūle būk vadinamą***, ir liepė ta lazda savo įsakymus svietui skelbti, kursai būdas skelbimo įsakymų vyresnybės lazda iki šios dienos užsiturėjo⁸⁷⁹ kaip Kalne, taip ir Žemaičiuose; tūlose vietose pas žemaičius šiandien tebėra sakoma: „Karūžasis⁸⁸⁰, – sako, – lazda parnešė“ arba: „Kaip aš neklausysiu lazdos savo vyresnybės.“ Šiandien lenkai tyčiodamies senu įpročiu vadina lietuvį skurczypalka⁸⁸¹, nuo to, jog jis ne rašto, bet lazdos savo vyresnybės arba kūrėjų kūrėjo klausąs, neminėdami to, jog lietuviai savo lazda išgelbėjo juos pačius tris kartus nuo prapulties ir vergybės: vieną kartą metuose 1320, antrą kartą metuose 1410 nuo kryževių, o trečiąjį kartą m. 1659 nuo žuvėdų*. Tokį jo įsakymą kiekvienas turėjo klausyti, nesgi visų spėriausias⁸⁸² paklusnumas buvo visų didžiausia pavynasčia⁸⁸³ kaip svietui, taip ir kunigams. Aiškiau sakant, įsakymą kūrėjų kūrėjo visi turėjo už dievo valią, ir tuo jis didesniu buvo už patį rykį⁸⁸⁴, arba, kaip šiandien sako, karalių. Kuo metu yra jis tokią valdžią įgavęs, maž tesant tos gadynės raštų, negal to regėti, bet jei antžvelgsim⁸⁸⁵ kitų tautų veikalus praėjusiųjų gadynių ir mėklinsimės⁸⁸⁶ į pradžia draugybės⁸⁸⁷ svieta ir jo susirinkimo, matysim tenai, jog kunigai turėjo tikyba už pragumą,

---

* Mel. Haiminsfeldii Goldastii Rer. Suevicar. script., edit. secund., Ulmae MDCCXXVIII, lib. 1, p. 220.

⁸⁷⁴ smulkmenas

⁸⁷⁵ išaiškino, išdėstė

⁸⁷⁶ lybiai

** Dusburg P., III, c. 5.

⁸⁷⁷ pasiuntiniais

⁸⁷⁸ valdžios, valstybės

*** Helmold, 1. II, c. 12: Rex apud eos modicae estimationis est, comparatione flaminis. Ille enim responsa perquirat, et eventus sortium explorat. Ille ad nutum sortium et porro rex et populus ad illius nutum pendent [37].

[37] Karalių jie saikingai garbina, kaip vyriausiąjį žynį, nes jis išgauna atsakymus, ištiria likimo lėmimą. Jisai, karalius, ir tauta priklauso nuo šių burtų lėmimo (*lot.*).

⁸⁷⁹ išsilaikė

⁸⁸⁰ vėliavininkas

⁸⁸¹ toks lenkiškas pravardžiavimas

* Rhessa, Donaleitis, IV Gesang, P. 153, in den Anmerkungen.

⁸⁸² sparčiausias

⁸⁸³ prievole

⁸⁸⁴ valdovą, karalių

⁸⁸⁵ pažiūrėsime, pažvelgsime

⁸⁸⁶ dėmėsime

⁸⁸⁷ draugės, bendruomenės

kuriuo svieta⁸⁸⁸ gorino⁸⁸⁸, gandino dėl sugurinio⁸⁸⁹ ir sukrutinimo žmogaus mentos⁸⁹⁰ ir dėl būtino sau paklusnumo. Lygia dalia tuo pačiu įrankiu guodė, laimino, džiugino ir linksmino dėl ištempimo tos pačios mentos. Kad svietas dar buvo kaip tariamas⁸⁹¹ ir tikėjo akiai į tą, kas jam buvo sakoma, tad tokiame sviete galybė ir orumas žynių buvo per daug didelis. Toksai pragumas nebuvo būtinai pačių žynių pramonių, bet daugiau dygo pačioj būsenoj svieto draugės ir buvo reikalingu ir naudingu dėl nekuriškos gadynės, ir tol jis patvėrė, kol jį būdas draugybės pakentė. Ką regim nutikusį su svetimomis tautomis, tas pats yra buvęs ir su Lietuvos tauta, kad svietas dar buvo kaip tariamas, nieko nežinojo ir nenumanė pradžioje savo įsikūrimo, tad ir jų kunigai neniekino tuo įrankiu, kurs patiems didino godą⁸⁹², orumą ir šventybę, o sviete baimę, nuogaštį ir aklą paklusnumą įkūrė: kaipogi to linkan kunigai išguldė slaptis⁸⁹³, kurių svietas nepermanė, jie lėmė, štinėjė⁸⁹⁴, būrė, vardavo⁸⁹⁵, šventė, ko svietas gedavo, dejavo ar reikalavo, kalbėdami su pačiu Perūnu, reiškė jam jo paguodą ar karonę; todėl žodis kūrėjų kūrėjas ir jo asaba⁸⁹⁶ buvo tariama nuo svieto šventa ir nepalytima.

Tą taip didžiai godingą vyresnybę visų dorasis ir išmintingasis vyras visų didžiojoj karšaty, beje, 70 ar 80 metų turįs, tegalėjo pasiekti, kurį nuo taip oraus amžiaus vadino balta galva, kaipogi šiandien dar lietuvis ar kalnėnas, guosdamos viešpačiui, karaliui, kunigaikščiui ar jomylistai visagalinčiam, sako: „Viešpatie, prie tavo baltos galvos atėjom paguodos klūkti⁸⁹⁷, noris būt vaikelis aštuoniolika metų turįs, vienok, to neminėdami, rodo jam visų didžiausią godą⁸⁹⁸ sena daba⁸⁹⁹. Skyrė jį kunigai tarp savęs pagal dievų valią, pakeltasis dėvėjo tą vyresnybę lig savo amžiaus galo viežlybai⁹⁰⁰ ir padoriai, ir nėra raštuose randamo, kurs būt nevertu pasirodęs tos didžios vyresnybės. Vienok galėjo jis pats jos išsižadėti ir tuo kartu tikrai, kad norėjo po savęs amžiną minavonę⁹⁰¹ ir garbę sviete palikti, beje, pats save dievams aukaudamas; tokiame atsiėjime, palipęs ant šventos malkos⁹⁰², pirma sugraudino pamokslu kunigus ir svieta susirinkusį, kad nesiliautų sekti būdo ir įstatymų savo tautos, o paskui save tenai liepė sudeginti dėl numaldymo dievų rūstybės ir dėl patvirtinimo to, ką buvo svietai sakęs*. Skelbiama yra raštuose, jog daugybė kūrėjų kūrėjų tokai pragumu⁹⁰³ pabengusi savo gyvenimą. Sako, būk jų buvę nuo Brutenio laiko lig paskuojo kūrėjų kūrėjo 51**, bet už teisingumą to skaitliaus negal galvotis⁹⁰⁴, nesgi nuo senų laikų yra jau įtariama, ką patys jų vardai rodo, kurie yra ar pramanyti, ar nuo prašaleičių rikliai⁹⁰⁵ surašyti. Gintautas buvo paskuojuoju Žemaičiuose***. Namai to kūrėjų kūrėjo, kuriuose jis gyveno, buvo pas žinyčią, arba šventą vietą, kame šventoji ugnis buvo kūrinama,

---

⁸⁸⁸ gąsdino, baugino

⁸⁸⁹ sugraudinimo

⁸⁹⁰ dvasios, sąmonės, proto

⁸⁹¹ neišmanantis, nepatyręs

⁸⁹² garbę, šlovę

⁸⁹³ paslaptis

⁸⁹⁴ spėjiniėjo, spėliojo

⁸⁹⁵ kerėjo, žavėjo

⁸⁹⁶ asmuo

⁸⁹⁷ prašyti, maldauti

⁸⁹⁸ pagarbą

⁸⁹⁹ papročiu

⁹⁰⁰ dorai

⁹⁰¹ atminimą

⁹⁰² laužo

* Lucas David, B. 1, P. 76, 85.

⁹⁰³ būdu

** Simon Grunau, tom. 1, c. 1; Praetorius, Schaubühne, B. V, c. 12, § 26.

⁹⁰⁴ laiduoti, garantuoti

⁹⁰⁵ klaidingai

*** Teod. Narbutt, t. 1, str. 438.

vadinos rūmais; ir taip šiandien dar žemaitis senu įpročiu, pamatęs didelius ir viešpatingus⁹⁰⁶ namus, stebėdamas sako: „E viešpatie, kas tie per rūmai“ arba: „Kas tie per rūmus.“ Valdžioj to kūrėjų kūrėjo buvo didi daugybė kitų įvairių kunigų pagal įvairių jų vyresnybę ir įvairius darbus, kuriuos abelnai⁹⁰⁷ vadino vaideliotais, arba vaidelietais⁹⁰⁸, nuo žodžių vaidinti⁹⁰⁹ ir lieta, beje, žinantys ir permanantys lietos daiktus: kaipogi jie nuo slaptų ir nepermanomų ženklų valios dievo jautojos⁹¹⁰, kurią svietui lėmė ir štikinėjo, reikšdami laimę ir nelaimę atentėj, beje, buvo žinovais aukštojo mokslo ir žinojimo, nuo ko ir žyniais buvo vadinami. Pirmaisiais tarp jų buvo regimai tie, kurie visados rūmuose kūrėjų kūrėjo gyveno ir dėl to vien jau nuo svieto buvo godojami už kitus kunigus, arba žynius. Vadinos kūrėjaičiais, it būt kūrėjo sūnūs esantys, kurie šventą ugnį antveizėjo⁹¹¹ ir svietui teisybę attiesė⁹¹²; sako jų dvylika buvus^{****}, bet, minint paprastą lietuvių skaitlių visuose lietos⁹¹³ daiktuose, gal aiškiai stigavoti, jog jų devyni tebuvo, kaipo artimiausieji tarnai kūrėjų kūrėjo ir vyriausieji vaideliotai, be kurių žinios niekas nenutiko ūkėj lietos reikaluose^{*****}. Kad anie kitiems vyresniesiems žodj davė arba įsakymus kūrėjų kūrėjo skelbė, tad lazdos nedėvėjo, bet kitą ženklą turėjo tai lietai⁹¹⁴. Visi tie žyniai, arba kunigai, buvo be pačių, nesgi nuo prityrimo žinojo, jog pačiuoti⁹¹⁵ kunigai ne svieto vargais, bet savaisiais rūpinas ir nieko sau negeidžia, kaip tiktai vieny turtų. Pats kūrėjų kūrėjas kėlė į vyriausiąją kunigišką godą tarp mažųjų kunigų, kuriuos svietas pats sau skyrė tarp našlių ir bevaikių, vyrus išmintingus ir dorus, teisybę ir savo ūkę mylinčius, svieto regėjusius, gero ir pikto prityrusius, vilko neštus ir pamestus, didžius gudrinčius⁹¹⁶, mokytojus protingus ir atentę prajaučiančius⁹¹⁷, trumpai sakant, dievo vyrus.

Kiti kunigai vadinos žygovai, kurie taip pat gyveno, kaip regis, netoli nuo rūmo kūrėjų kūrėjo, atmenant ant to, jog vienas tarp jų šventame pamedy metuose 999 nukavo šv. Vaitiekų, skelbiantį Parusy krikščionišką mokslą. Vadinami buvo žygovais nuo žygio, jog jie žygius, arba reikalus, kūrėjų kūrėjo atliko ir jo lazda, arba įsakymus, nešiodami skelbė po svietą; mėklinantis į tą, kas su šv. Vaitiekum nutiko, gal tarti, jog jie antveizais yra buvę ne vien šventos girios apie rūmus paties kūrėjų kūrėjo, bet ir kitų visų girių, medžių, upių ir kitų šventų vietų, kurie taip pat atgabentas aukos dovanas priėmė ir duodantiems dievų pataiką⁹¹⁸ apreiškė; apie kitus jų darbus nėra žinoma. Paskiau vadino juos dvarionimis, gudiškai dworzanin, jog prie rūmų, arba dvaro, kunigaikščio gyveno. Tarp tų buvo dar kunigai viršaičiai, arba vyriškaičiai, vadinami, beje, viršininkai; regis, jog tuo vardu vadino ne kitus kunigus, bet v/ir šutu minavotus⁹¹⁹ vaideliotus, beje, kūrėjaičius ir žygovus, h.esgi pats žodis viršaičiai tą rodo. Prašaleičiai, nepermanydami lietuvių kalbos, pramanė tuos viršaičius ypatingais⁹²⁰ kunigais. Tie visi kunigai, viršiau minavoti, ne vien šventenybėmis, bet lieta⁹²¹ ir ūkės rėda rūpinos, kaip tuojau regėsime.

---

⁹⁰⁶ didingus, prabangius

⁹⁰⁷ apskritai

⁹⁰⁸ vaidilomis

⁹⁰⁹ rodyti

⁹¹⁰ teiravos, klausinėjo

⁹¹¹ prižiūrėjo

⁹¹² atiteisė

**** Suhm P., P. 50.

⁹¹³ svarbumo

***** Lucas David, B. 1, P. 27, 32, 79, 95.

⁹¹⁴ reikalui

⁹¹⁵ vedę

⁹¹⁶ gudruolius

⁹¹⁷ nujaučiančius, numanančius

⁹¹⁸ malonę, ramybę

⁹¹⁹ minėtus

⁹²⁰ tam tikrais, atskirais

⁹²¹ valdžia, valstybe

Buvo dar daug žemesnių kunigų, kurie negyveno parūmiuose⁹²² kūrėjų kūrėjo, nebuvo nė antveizais šventų vietų, bet, po svieta paskydę, mokė jį tikybos įstatymų, pasakojo jam praėjusių gadynių notis, veikalus savo tautos, girdami dorybę išmintingų vyrų, lygia dalia garbindami narsybę ir kantrybę savo tautos kareivių. Regis, jog kiekvienoj apygardoj toksai kunigas buvo vyras išmintingas našlys ar bevaikis, nuo svieta perdėtas⁹²³. Tarp tų, kaip jau minavojau, buvo tylusonys ir lygusonys, teisiau sakant, lydusonys, nuo žodžio lydėti, kurie palaidosena⁹²⁴ mirusiųjų rūpinos, kaip viršiau minavojau. Ilgainiui paklydus jau būtinai pirmoje nuomonėj apie dievą, buvę dar vadinami žvalgionys, kurie laimę ar nelaimę moterims lėmę. Pučionys, kurie nuo vandens putų reiškę atentę. Vėjonys vadinos, kurie lėmė nuo vėjo. Pūsčionys nuo pūtimo, kurie antpūtimu⁹²⁵ savo dvasios opas ir luošumus gydę. Žeisčionys, kurie patys save žeidę dėl numaldymo dievų. Burčionys, kurie su pagalba pikto lėmę*. Žvaigždžionys, kurie nuo žvaigždžių atentę reiškę. Vadinos dar puotininkais, arba ragučiais, tie kunigai, kurie ant švenčių aukaudami arba puotose gerdami iš ragų gėrimą laimino ir svietai dalijo, kaip tuojau matysim. Ant galo buvusios dar ir motriškosios, kunigėmis vadinamos, beje, našlės bevaikės, kurios, mirus savo vyriškiems, stojusios į kuniges, kurių darbas buvęs kurstyti šventą ugnį ir jautojantiems nekuriose notyse reikšti laimę ar nelaimę; vienok žinoma yra, jog tarp našlių buvusios kunigėmis ir mergaitės. Vienos ir antros čystatą⁹²⁶ už visų pirmiausių įstatymą turėjusios ir saugojusios, o jei kuri jį peržengė, tą, kaipo ūkės nuodėmę, dievus maldydami, gyvą sudegino*. Maitinos kunigai aukomis arba dovanomis, kurias svietas kas dieną dievams davė. Mažuosius kunigus maitino gyventojai tos apygardos, kurioje jie gyvendami šventus darbus atlikdavo**.

Kunigų darbas buvo rūpintis garbe dievų ir užlaikymu tikybos įstatymų, ant kožnos šventės, arba viešių⁹²⁷, pasakoti svietai susiėjusiam nuo visų senųjų laikų savo tautos veikalus, kares su neprieteliais, didžias pergales ar nuopuolius, badus ir marus praėjusius, idant svietas žinotų, kaip kokioje dingsty turi elgtis atentėj⁹²⁸, kas buvo jų tikybos viena dalia, trumpai sakant, laimes ir nelaimes savo tautos praėjusių gadynių svietai minavoti, vienybę, dorybę ir kliautį⁹²⁹ tarp visų antturėti, rūpesningus guodžioti, nemokančius pamokyti, nuvargusius šelpti, bočių probočių veikalus minėti, duodamas dievams apieras⁹³⁰ priimti, šventas vietas gerbti ir antveizėti, svietai dievų valią apreikšti, išsijautoti ir žinoti atentę, kutinti⁹³¹ svieta vilčia ir brukti jam meilę artimo, ką šiandien patarmė⁹³² minavojama tebstigavoja ir taip sako: „Ko pats nenori, to ir kitam nelinkėk“ arba: „Kas tau netinka, to ir kitam nedaryk“. Tie kunigai ne vien pačiu dievo mokslu, bet ir pačios ūkės reikalais rūpintis turėjo, kaipogi kėlusis karei, lygiai⁹³³ su svieta į karę traukti, grumiantis su neprieteliais, priešaky jų stovėti, kareivius drąsinti ir skatinti, idant negurtų; patys lygiai kariaudami rodė, kaip kantriai reikia mirti; žinoti veikalus savo tautos ir pasakoti juos svietai, kad žinotų ir neužmirštų, garbinti ir minavoti garsius kareivius ir išmintingus vyrus, kurie daug gero dėl savo tautos buvo padarę, idant kiti sektų juos įpėdin valgy ir gėry⁹³⁴, nuo lepumo

---

⁹²² prie rūmų

⁹²³ paskirtas

⁹²⁴ laidojimu, laidotuvėmis

⁹²⁵ užpūtimu

* Lucas David, B. 1, P. 103; Neuste nordische Beyträge, T. 1, P. 127.

⁹²⁶ nekaltumą, skaistybę

* 1) Lucas David, B. 1, P. 51. 32, 38, 39; 2) Leo, Histor. Pruss., p 4.

** Lucas David, B. 1, P. 38, 99.

⁹²⁷ švenčių

⁹²⁸ ateityje

⁹²⁹ sutikimą

⁹³⁰ aukas

⁹³¹ džiuginti, guosti

⁹³² patarlė

⁹³³ kartu

⁹³⁴ gėrime

ir ištižimo visus saugoti, mokyti svietą ne ilgais pamokslais, bet patarlėmis, idant kožnas, minėdamas kelis žodžius, primintų sau it stipriai ir mokslą, tuose žodžiuose užrakintą, įsidėtų, ir tuo kožnas žinotų, kokioje dingstyje kaip jam reikia elgtis; todėl pasakojo pasakas ne vien dėl daug žinojimo, bet ir dėl įgudinio jaunuomenės į klausymos, idant paskui, kitą girdėdami pasakojantį savo reikalą, spėriai⁹³⁵ galėtų jį permanyti, kaip jam reikia elgtis toje dingsty; todėl jei kas tą visą atliko kaip reikiant, toksai dievo vyru, kaip sakiau, buvo vadinamas.

Aukausenos⁹³⁶ buvo įvairios: iškilminės, išėiginės ir kieminės, kurias visados svietas susirinkęs atlikdavo ant kalnų, kalvų ar ant akmenų po dideliais didelesniais ąžuolais. Iškilminėmis aukausenomis vadinos tos, kurias laikė pats kūrėjų kūrėjas, baltais rūbais lig žemės ilgais apsidaręs, su kepure treineitiška⁹³⁷ antsivožęs⁹³⁸, ant kurios viršaus aukso burbulas spindėjo, kuriam tarnavo vaideliotai, apsukui šurmuliuodami, akivaizdoj viso svieto, susirinkusio į pažinyčį kokiai noris esant ar būsiant nočiai, beje, badams ar marams, giedroms ar didiems tvanams ar audroms didelėms ir baisioms karėms kilstant arba jas nubengus. Kad, iškilminę auką atliekant, dūmai degančių gyvulių į padebesius kildami rūko, ugnis šventa, ąžuolo medžiais kurstoma, paškėdama⁹³⁹ tvaskėjo, pas kurią kunigai sustoję sutartines giedojo, į trimitus pūsdami, svietas tuo tarpu tylu⁹⁴⁰ meldamos dūsavo⁹⁴¹. Kad kūrėjų kūrėjas vaikščiojo prie šėtros, giedotojai pirm jo ėjo su žaislais ir kanklėmis, po jo parindžiui⁹⁴² kunigai ir kunigės, šventus ženklus nešdami. Jei auka atliekama buvo karėn einant, tad, pabengus ją, vaideliotai nešiojo pintinėį savo kūrėjų kūrėją tarp kareivių, rindose⁹⁴³ stovinčių, kurį išvydęs svietas parpuolė ant žemės, o šis, išvyturęs⁹⁴⁴ raudoną vėliavą, arba papartį⁹⁴⁵, įdavė kareiviams, kažį ką ant jų barstydamas. Pabengus malda, išdalijo auką esantiesiems, kas tuojau persikeitė į didele, bet padoria, be vaidų ir lėbausenos⁹⁴⁶, gėrynę*. Visa tą atlikdavo lauke, nesgi jų žinyčios buvo be stogų, o pačius šėtrus medžiai teklėstė. Pavestoji diena atlikimui aukos buvo visados aiški ir gaidri⁹⁴⁷, jei kana kados⁹⁴⁸ nulijo, tad tą turėjo už dievų rūstybę. Radusis taip didžiai nočiai, jog pats kūrėjų kūrėjas turėjo svietui pamokslą sakyti ir pamokyti jį, kaip jam toje noty reikėjo elgtis, tad, rodydamas svietui, jog tą ne savo pramone, bet dievų įsakymu reiškia, ir jog tas, ką jis sakė, pačia tiesa yra, dėl patvirtinimo jos, palipęs ant šventos ąžuolo malkos, pažinyčy pats save sudegino, kaip viršiau minavoju.

Išėiginėse aukose, beje, ant metinių viešių, arba švenčių, aukavo viršaitis ar viršininkas vaideliotų, arba žynių, susirinkus taip pat svietui vienos apygardos į pašėtrį po visų dideliuoju ąžuolu, kame šventa ugnis kūrinos. Viršaitis, paėmęs duonos šmotelį ant torieliaus⁹⁴⁹ ir midaus kaušą ar taurę ir tuo nešinas, tris kartus apėjo apie stalą ir tenai padėjo duoną ir taurę. Tad prie aukuro ir stabo, šėtre stovinčio, meldės, pakaitomis su svietu giedodamas, kaip viršiau regėjom. Ilgainiui duoną valgė, paskui pasilenkęs, neprikišdamas rankų, paėmė su dantimis taurę, kurią

---

⁹³⁵ greitai

⁹³⁶ aukojimai

⁹³⁷ trikampe

⁹³⁸ užsidėjus

⁹³⁹ traškėdama, poškėdama

⁹⁴⁰ tylom, tyliai

⁹⁴¹ dūsavo

⁹⁴² paeiliui, iš eilės

⁹⁴³ eilėse

⁹⁴⁴ išvyniojęs

⁹⁴⁵ vėliavą

⁹⁴⁶ lėbavimo

* Teod. Narbutt, t. I, str. 238.

⁹⁴⁷ giedra

⁹⁴⁸ kada nors

⁹⁴⁹ lėkštės

keldamas pamažu išgėrė, paskui, nulenkęs galvą, taip staiga kniosterėjo⁹⁵⁰, jog taurę per save išsviedė į užpakalį, kurią stovintieji akis išplėtę tykojo nutverti lig ant žemės nenukrintant. Vėl pripylę ją midaus, statė prieš viršaitį, kursai, pasimeldęs ir duonos užkandęs, išlenkė vėl ją ir per save išmetė, ir tiek kartų būk tą daręs, kiek galybių Perimo norėjęs pagarbinti. Ta malda taip pat pasibengusi gėryne: kaipogi visi valgę gyvulius aukautuosius ir midų gėrę linksmindamos*.

Kieminę auką pats namų gaspadorius atlaikęs tokiu pragumu: ūkiantis ar žaibuojant ir iš tolo krušai kriokiant⁹⁵¹ ar kitai kokiai baisiai nočiai gorinant, šeimininkas, paėmęs visų skanųjį valgį, tankiai lašinių paltį į kukšterą įkabinęs, kepurę nuvožęs, apnešė tris kartus apsuks savo rugius ar varstą⁹⁵², trigubai tais žodžiais meldamas Perūną, savo Titį: „Perime dievali, nemušk ant mano javų to kipšo, melsiu tave šia palčia lašinių.“** Nesgi tariama buvo, jei jis susigrums su kipšu ant jo javų, jam nuo to didi iškada, arba žala, nutiks; kaipogi šiandien dar yra sakoma, jog perkūnas vejąs kipšą, kurs, norėdamas nuo jo išsprukti, jau po akmeniu, jau po medžiu lendąs, kad šis nesuskubėtų jam savo vylyčia užsiausti. Perūnas dirdinęs⁹⁵³ kipšą pervis pavasarį, kad jis svietui daug pikto daręs vėju, šalčiu, sniegu ir tvanais. Taip pat rudenop, neleisdamas svietui toliau vasara džiaugtis, javų nuo lauko nuvalyti, medžių žaliuoti, visą gamtą gaišinęs, it tarsi norėdamas, kad svietas prapultų. Ir taip šiandien sakoma tebėra: „Mūsų vasarojų giltinė parovė, arba pasuko.“ Perūnas draudęs kipšą už tą, jog žmonėms piktą daręs, o svietas, regėdamas sau jo tokią globą, labdariu jį vadinęs. Audrai praėjus, gaspadorius linksmindamos pakėlęs namiškiams puotą, arba gėrynę, jog jį Perūnas nuo tos nelaimės paglemžti⁹⁵⁴ teikės, todėl šis, jam dėkavodamas, iš džiaugsmo pats su šeimyna besveikas lašinius suvalgęs.

[...]

Rėda⁹⁵⁵ senovės lietuvių

Sunku šiandien yra aiškiai ką apie senovės lietuvių ūkės rėdą parašyti, nesgi kruvinos karės, smarkūs neprieteliai, dar užvis bjauresnė žmonių skaugė⁹⁵⁶ visa paspėjo išnaikinti. Tačiau ką galėjau dar rasti lietuvių senovės senų dienų raštuose prašaleičių, čia tą išrašiau⁹⁵⁷.

Žinoma yra, jog rėda kožnos tautos visados kėlės nuo kunigų, kaipo dievo ir svieto tarpininkų, nesgi išminčiai svieto, regėdami, jog žmogus nuo pirmosios dienos lig savo paskuojės karšaties turi visados draugėj gyventi, kaipogi be draugės niekšai negalėtų ant svieto patekti, o ir gimęs be jos ilgainiui pragaištų. Antra, regėjom viršiau, jog kožnas žmogus, ir visų paikiausiasis, turi širdy įgimtą nuomonę apie dievą, kaipo savo geradėją, kurią jis reiškia įvairiais pragumais, norėdamas jį garbinti. Trečia, jog žmogus nori visados liuosu gyventi ir taip rėdytis, kaip tiktai jam gerai geriausiai būtų. Tai išminčiai, matydami tokį būdą žmogaus gamtoje, norėjo taip surėdyti žmones jų draugėj, idant, ko jiems reikia ir ko patys geidžia dėl savęs, galėtų pasiekti. To dėjęsi⁹⁵⁸, tie kunigai, arba išminčiai, sakės jiems nuo dievo esantys leistais, idant žmones pamokytų, kas jiems yra geru ir priderančiu; žmonės, regėdami tokius kunigus guvesniais ir buklesniais už save, tarė juos tikrai įsakymu dievo rėdant, todėl klausė jų pamokslo it valios dievo.

---

⁹⁵⁰ kilstelėjo (galvą)

* Joh. Voigt, Gesch. Preus., 1. B, XI K., P. 600.

⁹⁵¹ ūžiant, šniokščiant

⁹⁵² vasarojų

** Lasicius. in 1, c.

⁹⁵³ mušęs, plakęs

⁹⁵⁴ išsaugoti, apginti

⁹⁵⁵ tvarka, valdžia

⁹⁵⁶ pavydas

⁹⁵⁷ parašiau

⁹⁵⁸ todėl, dėl to

Tai taip kunigai, pasidarą tarpininkais tarp dievo ir žmonių, mokė juos visų pirma, kaip jie turi dievą, savo geradėją, garbinti ir jam dėkavoti, kaip savo viešpačiui, ant galo, kaip patys žmonės turi su viens kitu elgtis, idant maloniai ir laimingai šiame pasauly galėtų gyventi.

Kas buvo pradžioj kitų tautų, tas pats nutiko ir su Lietuvos tauta. Pirmasis, kurs pasakė, jog dievas savo šilima išgūžė žmogų ir visą pasaulį, kurį jis ta pačia šilima antturi⁹⁵⁹, tas sukūręs visų pirma ugnį, pradėjo jam melstis ir dėkavoti už ugnį, taip didžią jo dovaną, be kurios žmogus negalėtų gyvoti. Svietas pats, regėdamas ir žinodamas per prityrimą⁹⁶⁰, jog be šilimos nieko šiame pasauly nebūt esą, turėjo tą už tiesą ir klausės pasakojančio apie būseną⁹⁶¹ dievo, kurį svietas pats savo širdy jautė, noris negalėdamas permąnyti viso to, ką jam rodės žinąs ugnies kūrėjas. Paprastai, pirmajam kūrėjui mirus, kitas tuo užsiėmė darbuotis, ilgainiui ir trečiasis tą patį darė, tuo tarpu svietas, vis minėdamas pirmąjį, kurs buvo pradėjęs apie tą jį mokyti, vadino jį kūrėjų kūrėju, arba kūrėtoju, nuo ko ilgainiui ir visus tuos, kurie tame reikale tą darbą atliko, vadino kūrėjų kūrėjais, kurie paskiau, paskyrę sau tarnus, arba pripadėtojus⁹⁶², paprastai žyniais, arba kunigais, vadinamus, atliko tą darbą.

Ilgainiui tasai kūrėjų kūrėjas, pasidaręs, kaip sakiau, tokiu pragumu tarpininku tarp dievo ir žmonių, reiškė jiems jo norą, ir, ką jis žmonėms sakė, to jie klausė, kaipo žodžio siuntinio dievo savo, kurs visados pasakė pirma jam, ką svietas turi daryti, o ko nedaryti, ir kaip su viens kitu elgtis, visados stigavodamas⁹⁶³ žmonėms, jog toksai yra linkėjimas jų dievo. Ir taip padėjo jis dėl žmonių pirmuosius įstatymus ir saugojo, idant pagal juos žmonės elgtųsi, o kas pagal tuos įstatymus nesielgė, tas neklausė dievo valios, ir tokį karojo. Ir taip pirmasis žynys pasidarė ne vien tarpininku, bet rėdytoju⁹⁶⁴ ir teisdariu⁹⁶⁵ tarp žmonių: kaipogi svietas, ko vien norėjo nuo dievo gauti, vis to per jį prašė, arba kuomet dievas norėjo svietui savo norą ir valią parodyti, taip pat per jį jam reiškė; todėl svietas jį godojo kaipo pirmąjį savo dievo tarną, kursai, norėdamas dar didžiau svietui parodyti, jog tokiu tikrai yra, gyveno ypatingai⁹⁶⁶, prasišalinęs nuo svieta šventoje girioj, rodydamas tuo, jog nė su kuo kitu, kaip tiktai su dievu, teturi darbo, ir tad tiktai tepasirodė svietui, kad jam valią dievo reikėjo apreikšti. Be to, pats jo amžius didino dar tą jo orybę, nesgi senelis iškaršęs, 80 ar 90 metų turįs, baltais rūbais apsidaręs, nuo ko paprastai jį balta galva vadino, kaipogi šiandien dar senu įpročiu ne vien jomylistą, bet ir patį karalių, noris it jaunitelį⁹⁶⁷ balta galva vadina nuo jo orumo ir godos ir taip sako: „Pas tavo baltą galvą atėjom guostis“ arba: „Prie tavo baltos galvos glaustis.“ Tas kūrėjų kūrėjas svetimų siuntinių⁹⁶⁸, nuo tolimų tolimesnių kraštų atėjusių jo teirautis, neprileido prie savęs, bet per savo tarnus, arba kunigus, davė jiems atsaką, kurio siuntiniai turėjo laukti girioj po lapine, tam reikalui padirbta. Vadinos jis viešpačiu, jog visa pats žinojo, galėjo ir rėdė. Jo įsakymai buvo svietui kaip dievo žodžiais, kuriuos skelbė jam savo lazda*, kurią kožnas pamatęs jo siuntinio rankoje tuojau klausė, kas buvo įsakyta, it būt gromatą, jo ranka rašytą, perskaitęs. Nuo ko kalnėnai ir žemaičiai iki šiai dienai savo vyresnybės įsakymą lazda tebvadina ir taip sako: „Karūžasis parnešė lazdą“ arba „Kaip aš neklausysiu savo dvaro lazdos“, tai yra įsakymo, nuo ko lenkai paskui tyčiodamies lietuvius vadino skurczypałka, tai yra sukurčiaus lazda, jog jie it būt lazdos jo bijantys, ne įsakymo. To kūrėjų kūrėjo goda⁹⁶⁹ ir orybė, kaip sakiau, taip didi buvo, jog tas, kurs galėjo jo rūbų žambą palytėti, už palaimintą save turėjo. Klausė jo ne vien lietuvių tautos žmonės, bet dar prašaleičiai lybiešiai⁹⁷⁰, krieviai⁹⁷¹ ir

---

⁹⁵⁹ laiko, išlaiko

⁹⁶⁰ patyrimą

⁹⁶¹ buvimą

⁹⁶² padėjėjus

⁹⁶³ teigdamas, tvirtindamas

⁹⁶⁴ tvarkytoju, valdytoju

⁹⁶⁵ teisėju

⁹⁶⁶ atskirai

⁹⁶⁷ labai jauną, jaunutį

⁹⁶⁸ pasiuntinių

* Rhesa, Donaleitis, S. 159, Gesang. IV, vers. 153.

⁹⁶⁹ garbė

⁹⁷⁰ lybiai

⁹⁷¹ rytinių slavų gentys

mozūrai, kurį ne vien jų vyresnybės, bet ir pačios giminės didžiai godojo, ir ėjo nuo tolimų tolimesnių kraštų pas jį dievų valios teirautis ne vien pagonys, bet ir krikščionys, kaip viršiau minavojau. Prašaleičiai vadino jį krive krivaičiu, būk nuo jo kreivos lazdos, kuria jis svietui įsakymus davęs. Vadinos taip pat valdymieru, arba valdžios vyru, nuo to, jog visų didžiausią valdžią turėjo.

Tarnai jo, arba kunigai, kurie padėjo jam jo darbą atlikti, vadinos vaideliotais, žygovais, viršaičiais, arba viršininkais, pagal tą, kaip kas kuo rūpinos; visi buvo bemoteriai⁹⁷², arba našliai, vyrai regėję šilto ir šalto, vilko nešti ir pamesti, apie kurių būdą ir įsiėmimus⁹⁷³ viršiau jau minavojau. Tuos jo tarnus svietas paprastai žyniais, arba kunigais, vadino, tarp kurių vienus pats kūrėjų kūrėjas sau skyrė, kitus rinko pats svietas, į kuopas⁹⁷⁴ suėjęs, tarp savęs, vyrus dorus, išmintingus, viso prityrusius, kuriems, kūrėjų kūrėjo pasiteiraujant, ūkės⁹⁷⁵ lieta⁹⁷⁶ rėdyti reikėjo. Mirus pačiam kūrėjų kūrėjui, tie kunigai pakėlė tarp savęs vieną į senojo vietą, taip pat senelį, 70 ar 80 metų turintį, ir į tą jų darbą svietas nesikišo. Kokia rėdą Lietuvos tautoje, rodos, didžiai ilgai buvusi.

Pakajui esant, kunigai ūkę rėdė, bet, kėlusis didelėms karėms su svetimomis tautomis, į kurias visai tautai reikėjo traukti, žemlionys⁹⁷⁷, arba kareiviai, pakėlė tarp savęs visų narsųjų ir kantrųjų vyrą, kurį, pakėlę ant savo pečių, nešiojo po rindas kareivių, rodydami visiems, idant žinotų, ko turi klausyti, nesgi, tą pakėlus, kožno ūkininko gyvyba ir smertis jo rankoje buvo, kaipogi valdžia ir rėdą kūrėjų kūrėjo toj pačioj valandoj apsistojo, o pakeltojo karvedžio, arba atmono, prasidėjo, kurį vadino jau karvedžiu nuo to, jog į karę svietą vedė, jau atmonu, jog ėjo atmonyti⁹⁷⁸ neprieteliams sau žalas ir abydas padarytas. Vadino jį didžiuoju gaspadorium, arba didžiuoju kunigaikščiu, beje, didžiuoju kunigu, arba rykiu, beje, karalium, nuo žodžio lotyniško rex regis – karalius. Pasibengus karei, tas karvedys vėl paliko tokiu, koku buvo pirma buvęs, o kure jų kūrėjas paėmė vėl ūkės lazdą ir vienas pats valdė tautą, kaip jei⁹⁷⁹ pirm. Ir taip kūrėjų kūrėjas rūpinos su savo kunigais dvasiškais ir ūkiškais⁹⁸⁰, reikalais, o karvedys tuo, ko reikėjo ukes atvangai ir pakajui, taip pat su savo vyresniaisiais jautojos⁹⁸⁰, nes parodyti katro noris valdžios metą jūdviejų darbuose šiandien yra sunku. Regis, jog, kėlusis tuoįtimpinėms⁹⁸¹ karėms, kad ūkės rėdabe pergly. tos⁹⁸² rankoje tokių karvedžių pateko, tad jie ilgainiui pasavino tą valdžią ir nuo to, regis, jau didžiais kunigaikščiais, beje, aukštesniais už kunigą, arba vyresnį, vadinos. Kas būdamas⁹⁸³, vienok kūrėjų kūrėjai ir taip dar orūs buvo ir paskiau daug galėjo ūkėj, kaip tuojau regėsime. Tas tiktai yra aiškiai žinoma, jog svietas, kaip pakajuje būdamas sau kunigus skyrė, taip ir į karę traukdamas pats tarp savęs narsiuosius ir kantriuosius vyrus kėlė į vyresniuosius, kaipogi šiandien dar svietas vadina žmogų didžios giminės kilties vyru, ne bajoru, norėdamas tuo parodyti, jog jo bočių probočius yra buvęs nuo svieta pakeltu ir rėdęs⁹⁸⁴ visą tautą.

Nuo to čia kožnas gali manyti, jog kūrėjas su rykiu, arba karvedžiu, turėjo kartais susivaržyti tarp savęs ūkės valdžia; vienok to raštuose nė mažiausio ženkle nėra randamo, tiktai tokia pasaka yra užrašyta, jog būk⁹⁸⁵ sekmaįame⁹⁸⁶ amžiuje gimus Kristui du broliu, Brutenis ir Vaidovytiš, arba, kaip kiti rašo, Vaidevutiš, norėdamu stipriau ūkės rėdą suvaržyti ir tampriau tautos savo neprietelius ramdyti, suvadinusiu svieta į Parusnį ir tarusiu jam valdymierą sau, arba rykį, pakelti, kurs galėtų stipriau jų ūkę valdyti; abejojančiam svietui būk taip Vaidovytiš taręs: „Kokį noris ketėdami nuveikti

---

⁹⁷² nevedę vyrai

⁹⁷³ darbą, pareigas

⁹⁷⁴ sueigas

⁹⁷⁵ valstybės

⁹⁷⁶ valdžią

⁹⁷⁷ žemvaldžiai, bajorai

⁹⁷⁸ atkeršyti

⁹⁷⁹ kaip ir

⁹⁸⁰ tarės

⁹⁸¹ ilgomis, ilgai trunkančioms, nuolatinėms

⁹⁸² pertrūkio

⁹⁸³ šiaip ar taip, kad ir kas būtų

⁹⁸⁴ tvarkęs, valdęs

⁹⁸⁵ esą

⁹⁸⁶ septintajame

darbą, imkitės, – sako, – bičių protą, jei nenorit būtinai⁹⁸⁷ mulkais būti; pirm visa yra reikalinga kliautis, nesgi kas yra gaspadorium, tas aiškiai žino, jog vienas pats bitinas⁹⁸⁸ bičių spietlių⁹⁸⁹ valdo, pats prie darbo visas varo, kurios plustėdamos jo klauso, pats darbą kiekvienai paveda, tingines ir rambiąsias iš aulio⁹⁹⁰, it iš ūkės, varo laukan, o paklusniosios ir veikliosios pavestą sau darbą atidžiai nuveikia ir, lig nenubengusios jo, būtinai niekad os neilsis. Jei tą kas dieną savo akimis regit, tai išmintingai galit ant savo naudos atversti, beje, pakelti sau viešpatį ir į jo valdžią savo valią pavesti. Jis jūsų netaikąs taikins, abydas ir galžudes⁹⁹¹ nudraus, dorą ir teisingą globs ir kožną nuo visuomenio⁹⁹² pavojaus paglemš. Tai, kad jis tą galėtų pasiekti, įduokit jam valdžią ant savo viso.“*

Būk paklausęs sviatas tokio jo linkėjimo ir pakėlęs sau rykiu⁹⁹³, arba aukščiausiu kunigu, Brutenį, jo brolių, bet šis būk taip atsakęs svietai: „Aš negaliu jūsų rykiu būti, nesgi pavedžiau mano gyvenimą Perūno garbei. Šitai stovi mano brolis, išmintingas ir malonus (rodydamas į Vaidovyti), pakelkit jį sau rykiu, jis jus apgins ir teisybę atties⁹⁹⁴, o mane tuo tarpu leiskit mano keliu keliauti ir dievo valią marūnims⁹⁹⁵ skelbti, tas jus didžiau dievobaimingais ir doresniais padarys, nekaip kad aš karvedžiu būčiau ir jūsų priešaky kariaučiau.“ Būk paklausęs jo sviatas ir pakėlęs sau rykiu Vaidovyti.

Noris ta pasaka vadina tuodu vyru broliumi, vienok čia regimai yra, jog karvedys norėjo kunigo valdžią įgauti ir į viešpačius išsikeldinti, bet gudraus kunigo negalėjo nuvilti, kurs dievo valios niekaip nuo savęs nepaleido, kurią turėdamas savo rankoj, visą sviatą galėjo kaip jei pirma valdyti, nesgi kožnas žmogus nuo gimimo dievobaimingu yra ir klauso veikiau dievo tarno, nekaip karvedžio, kurs liepia jam visas sunkybes kentėti, o tankiai dar nepaklusnų dėl savo labo galuoja žemyn.

Vaidovytis, naujasis rykys, nulenkęs galvą Bruteniui, dievo tarnui, būk lūgojęs sau jo užtarymo ir padėjimo ūkės reikaluose ir lygiai įsakęs svietai, idant nieko neužsiimtų be dievo valios, kurios kūrėjų kūrėjas Brutenis yra visados reiškėju. Ant ko būk visas sviatas⁹⁹⁶ vienu balsu atsiliepęs: „Visi liuosais gyvensim, duoklės niekam neduosim ir mūsų dievų tiktai teklausysim.“* Ką drąsybė pamatavo, tą buklybė patvirtino. Sviatas pradėjęs tarpkrūmėse namus strūnyti⁹⁹⁷ ir pilis ant kalnų pilti, nuo neprietelių dangnuodamos⁹⁹⁸; bet tarp žmonių, kurių nelygus yra protas ir nelygi buklybė, sunku tenai vienybę tarp visų antturėti, kaipogi Vaidevutis, tapęs rykiu, būk padalijęs ūkės valdžią tarp savo karvedžių, arba pulkorių⁹⁹⁹, kiti rašo, tarp savo sūnų, kurių vardai tie yra: Litvo, Samo, Sūdo, Nadro, Šalauno, Notango, Barto, Galindo, Varmo, Ogo, Pomezo ir Kulno. Tie sūnūs, arba karvedžiai, gavę sau kožnas į valdžią ir rėdą ypatingą¹⁰⁰⁰ krašto sritį, norėję, kad jos gyventojai jų valios klausytų, kaip kad klausė jų kareiviai karėje; to dėjęsi, sluogavę¹⁰⁰¹ juos kas dieną naujomis duoklėmis, naujomis rinkliavomis, naujais darbais, ne vien jiems nė kokios atlydos neduodami, bet dar prigėrę tyčiojęsi ir juokėsi iš vargstančių. Toksai jų elgimós būk sukėlęs svietai apmaudą taip, jog, įkyrėjus svietai ilgiau bevergauti, staiga antpuolęs¹⁰⁰² juos ir išvaręs iš pilių, kaipo savo žudytojus, ir jų rūmus sudeginęs**.

---

⁹⁸⁷ visiškai

⁹⁸⁸ bičių motina

⁹⁸⁹ spiečių

⁹⁹⁰ avilio

⁹⁹¹ žudymus, žudynes

⁹⁹² visuotinio

* Koialowicz. Histor. Lit., p. 1, pag. 6.

⁹⁹³ valdovu

⁹⁹⁴ atiteis

⁹⁹⁵ mirtingiesiems

⁹⁹⁶ žmonės

* A. v. Kotzebue, Preuss. älter. Gesch., 1. B., 1. Kap., 38. S.

⁹⁹⁷ statyti

⁹⁹⁸ slėpdamies

⁹⁹⁹ kareivių būrio viršininkų, pulko vadų

¹⁰⁰⁰ atskirą

¹⁰⁰¹ spaudę, varginę

¹⁰⁰² užpuolęs

** A. v. Kotzebue, Preus. älter. Gesch., 1. B., 1. K., S. 38, 39.

Veltui būk Vaidovytiš norėjęs tą ermyderį¹⁰⁰³ nuramdyti, bet sviestas, ir žvėris manelius¹⁰⁰⁴ nukratęs, pažino savo stiprybę ir galią, todėl ne vien rykio valdžios, bet ir paties jo vardo nebemorėjęs daugiau begirdėti.

Tam nutikus, pasirodęs būk ir Brutenis, kūrėjų kūrėjas, su dievų rūstybe; tas liepęs sviestui sueiti į Eneidos papilį. Suejus tenai, būk jam pavykę dievų baimę sviestą nuramdyti ir sugraudinti, kursai ilgainiui tokį sandarą tarp jų būk padaręs: „Nė vienas toliau nebesididžiuos savo kilčia¹⁰⁰⁵ ir kitą prie darbo varu nesuoks¹⁰⁰⁶, bet kožnas turi nuo antro sau pašalpa geru žodžiu ar alga samdyti. Tas tebus godos vyru, kurs tarp visų pasirodys teisiu ir doru savo elgimesi. Atencioj¹⁰⁰⁷ nė kokios perskyros kilty tarp vieno ir kito nebebus.“ Dar tempėsi tūli didžturčiai ir nenorėję ant to sutikti, kuriuos ramdydamas kūrėjų kūrėjas tokį įstatymą padėjęs, jog tarp trijų vyro pačių kilties motriškė¹⁰⁰⁸ visados namuose vyro ves žmonystą¹⁰⁰⁹, ir ji viena žmona tesivadins*.

Bet ir taip dar žioravusi rūstybė visų širdy it kibirkštis pelene, visi rykiu niekinę ir maž jo teklausę, kožnas elgėsis kaip tinkamas ir kas stipresnis, tas ir teisesnis buvęs; kad niekaip negalima buvusi būtinai sviestą nudrausti, tad išmintingu broliu, numanydamu, jog tiktai pati dievų baimė tegalės sviestą nuramdyti ir įstatymus pastiprinti, todėl ryžusiuos tokios gudrybos tai lietai¹⁰¹⁰ naudoti.

Žalijame pagiry stovėjęs ažuolas, kursai savo amžium, aukštybe ir platybe visų girių medžius pranokęs; tenai liepęs kūrėjų kūrėjas Brutenis sviestui sueiti ir, jam suejus, taip būk sakęs: „Dievai mūsų maloningi nuo šiol tarp jūsų gyvens, kurie šį ažuolą paskyrė sau už buveinę.“ Ant tų žodžių nudengęs jis tris dievų stabus, uoksuose to ažuolo įstatytus, kaip viršiau regėjom; sviestas tuo būk prasidžiugęs ir stebėjęs, nesgi iki šiolei sviestas meldęs dievus, veizėdamas į saulę ir delčią, o dabar išvydęs jų veidus. Tuo tarpu Vaidovytiš pasirodęs ir pradėjęs sviestui brukti vienybę, minėdamas jam jo praėjusias pergales, garbę ir grobį, lygiai gorindamas nepaklusniuosius dievų karone¹⁰¹¹, smarkiais neprieteliais, baisiais nuopuoliais ir, kas pikčiau, amžina vergyba, jei neklausysiantys įstatymų. Tuo sviestas sugraudintas buk pasiėmęs¹⁰¹² įstatymus kūrėjų kūrėjo pildyti ir savo rykio klausyti.

Čia nuo to jau gal manyti¹⁰¹³, jog valdžia kūrėjų kūrėjo yra buvusi daug didesnė už valdžią rykio, kaipogi raštininkas, viršiau minavotas, sako: „Vyriausias kunigas visą valdžią turi, rykys maž ką tegali, nesgi kūrėjų kūrėjas dievų teiraujas, įstatymus sviestui duoda, o šis jo klauso.“**

Tuo tarpu vakaras atėjęs, o dar nebuvo visa atlikta; tad kūrėjų kūrėjas prabilęs tais žodžiais: „Džiaukitės, laukdami ryto, nesgi dievai nori jums savo valią apreikšti.“ Tą pačią naktį oras apsikniaukęs¹⁰¹⁴, žiebai¹⁰¹⁵ tvaskėti pradėję, o perkūnija ėmusi baisiai griauti, kriokdama begalinėse giriose. Sviestui, tuo nusiminusiam, rodės dievai šalip¹⁰¹⁶ stovintys; bet ryto metą skaisti saulė patekėjusi. Tuo tarpu kūrėjų kūrėjas liepęs malkinę¹⁰¹⁷ sukrauti, save antkelti¹⁰¹⁸ ir, tenai sviestą suvadinęs, taip sakęs: „Praėjusią naktį girdėjot dievų balsą, kurie man liepė savo valią jums apreikšti, – klausykit ir įsidėkit ją. Jums reikia vienybėį gyventi ir dievų įstatymus pildyti, kunigai tarp jūsų tegyvena, jus temoko, teguodžia, tepataria, mažus kerštus tetaikina, o didžiuosius kūrėjų kūrėjui

---

¹⁰⁰³ sąmyšį

¹⁰⁰⁴ grandines

¹⁰⁰⁵ kilme

¹⁰⁰⁶ nevers

¹⁰⁰⁷ ateityje

¹⁰⁰⁸ kilminga, aukštos kilmės moteriškė

¹⁰⁰⁹ vaišes

* A. v. Kotzebue, Preuss. älter. Gesch., 1. B., 1. K., S. 39.

¹⁰¹⁰ tikslui, reikalui

¹⁰¹¹ bausme

¹⁰¹² apsiėmęs, apsižadėjęs

¹⁰¹³ suprasti, suvokti

** Dusburg P., III, c. 5.

¹⁰¹⁴ apsiniaukęs

¹⁰¹⁵ žaibai

¹⁰¹⁶ šalia, greta

¹⁰¹⁷ laužą

¹⁰¹⁸ užkelti

tepalieka.“ Toliau išguldė¹⁰¹⁹ svetui įstatymus, kuriuos idant tvirtai įsidėtų ir amžinai minėtų, paskui, palipus ir Vaidovyčiui, seneliui rykiui, ant tos pačios malkinės, liepęs Brutenis uždegti ją. Tad vėl ėmęs pats svetui sakyti: „Dievai mudu pakvietė į puotą linksmintis antrame gyvenime su mudvieju prieteliais. Todėl skiriatos nuo jūsų ir linkiva lietos¹⁰²⁰ vyrams pakelti tarp savęs naują rykį, kurs jus rėdytų, taikintų ir kliautį tarp visų saugotų, tokį rykį, kurs dievams tinka ir kūrėjų kūrėjo klauso. Minėkit visados, jog mudu aukaujamos dėl jūsų laimės, tenai už jus melsivos, kaip čia kad darėva; mylėkit viens kitą ir neapleiskit varge, godokit kūrėjų kūrėją, kurį kunigai jums pakels, idant kana kados¹⁰²¹ jis mirdamas šventu dievo žodžiu jus laimintų, kaip dabar kad aš jus laiminu.“ Tad abudu seneliu susikibusiu, pragydusiu ir giedodamu lygiai su malkine sugruzdėjusiu*. Nes visa tas, ką čia išrašiau, yra yna¹⁰²² pasaka, nekaip būti daiktai.

Rodės, jog tą viršiau minavotą sutarimą bei įstatymus, nuo dievo per burną kūrėjų kūrėjo visiems apskelbtus ir smerčiu jo apžymėtus, visi pildys ir laimingai gyvens, mindami ant to įsakymo – kas tau netinka, to ir kitam nedaryk; bet kur dėsi svieto atkaklybę, kuri visados verčia laukan visų doriausią padėjimą, kas ir nugis¹⁰²³ nutiko, kaipogi, mirus Paruteniui, arba Bruteniui, kunigai tuojau kitą sau paskyrė, noris įkandin ir didžturčiai taip pat pakėlė sau rykį, arba didįjį kunigaikštį, už visuomenį valdymierą¹⁰²⁴, vienok kožnas sau pats savo bare valdymieru, arba rykiu, norėjo būti, nuo ko ir kraštą tokio sau pono vadino valstybe; kartais tą valdymierą vadino ponu, nuo žodžio paats, arba pats, pans, arba pons, pagal įvairių suoką¹⁰²⁵, beje, nuo to, jog sau pats kaip tinkamas savo bare rėdės ir nuo to sau ponu vadinos. Prašaleičiai, nepermanydami lietuvių kalbos, vadino tuos sau ponus žiuponais¹⁰²⁶, kurie jau 9 amžiuje yra randami Žemaičių krašte, kaipogi keleivis, gimimo anglas, 890 metuose gimus Kristui buvęs Žemaičiuose, taip rašo: „Žemaičiuose yra daugybė ypatingų rykių, arba valdžionų¹⁰²⁷, kurie pilyse gyvena ir tarp savęs viens su kitu kariauja, patys geria nugeižėjusį¹⁰²⁸ kumelės pieną, o svietas midų.“** Kitas raštininkas sako: „Tie sau ponai, turėdami ne tik tai vieną sodą¹⁰²⁹, bet vieną patį vergą, vadinos rykiais, arba karaliais.“ Todėl tūli raštininkai, kaip viršiau regėjom, lygina Lietuvos ūkį į senąją Graikiją, kurioje taip pat daugybė buvo tokių sau ponų, arba karalių, kurie, išsidaliję tarp savęs kraštu, varžės ūkės valdžia ir mušės su kits kitu***. Nesgi jau pradžioj 13 amžiaus sandarose lietuvių su gudais, metuose 1215 padarytose, tokių sau ponų, arba rykių, randam jau ir pačius jų vardus ir pavardes išrašytas¹⁰³⁰, beje****: vyriausias kunigaikštis Živinbudas, Daugnaitis, Daugspruikis, jo brolis Mintautas, Daugaliaus brolis****. Vienok tokie sau ponai, arba kunigaikščiai, turėjo klausyti didžiojo rykio, arba kunigaikščio, kurį sau už valdymierą buvo pakėlę, kožnas sau ponas galėjo savo valsčiuje žemės barą kam norim dovanoti, bet dovanotasis turėjo pats meilauti, idant tą jo dovaną didysis kunigaikštis patvirtintų, be kurio patvirtinimo dovana nieko nelietojo¹⁰³¹. Kėlusis karei, tie sau ponai

¹⁰¹⁹ išdėstė

¹⁰²⁰ valdžios, valstybės

¹⁰²¹ kada nors

* A. Kotzebue, Preuss. älter. Geschich., 1. B., 1. K., S. 48.

¹⁰²² tikra

¹⁰²³ dabar

¹⁰²⁴ valdovų, valdytoją

¹⁰²⁵ kalbą

¹⁰²⁶ ponais, valdovais

¹⁰²⁷ valdovų, valdytojų

¹⁰²⁸ nurūgusį

** Schlözer, Geschichte von Littau., Kurl. und Liefland, S. 306.

¹⁰²⁹ kaimą

*** Depping, Histor. des expéditions maritimes des Normands, Paris. 1826.

¹⁰³⁰ parašytas, surašytas

**** Карамзин, Истор. рос. Рос, т. III, § IV, p. 190.

***** Viligaila, Žemaičių kunigaikščiai: Erdvilas, Vykintas, Ruškalius, Kintibutas, Vainibutas, Butavilis, Vyžeikis, jo sūnus Višlis, Kitenis, Plikus, Asibutas, Vismantas, Eidvilas, Sprudelius, Kuršo kunig.: Suodkys, Pūkeikis, Bikšis, Lygeikis.

¹⁰³¹ nereikė, neturėjo vertės

turėjo su savo šeimyna lygiai traukti su didžiuoju kunigaikščiu į karę, jei kurs neištraukė, tad didysis kunigaikštis atdavė jo valsčių kitam veldėti¹⁰³².

Pirma žemė, arba gruntas, visuomenis buvo, ir, kurs kame buvo pragyvenęs, girios vidury namą sau pastrūnijęs, dirvas apsukui praplėšęs ir pievas praskynęs, tas tokį savo gyvenimą ir gruntą, tam gyvenimui priderantį, turėjo už savo veldėmę¹⁰³³ ir galėjo kaip tinkamas dovanoti kaip kokį daiktą, kurį būt savo nuopelnu įgijęs. Dar Zigmantas III DLK, Augustu vadinamas, metuose 1557 savo valsčionų¹⁰³⁴ įstatymuose sako: „Lig šiol dar negal iš galvos lietuviams to iškulti, kurie vis taria¹⁰³⁵, jog žemė esanti jų veldėme, kurios niekas nuo jų negalys atimti neigi niekam dovanoti kaipo jų pelną.“ Kožnas toksai gyvenimas vadinos dėl minavo – nės vargų, tenai pritirtų prie jo įkūrimo, nuo pirmojo įkūrėjo, jei jis buvo vardu Miknius, tad jo buta¹⁰³⁶ vadinos Mikniškė, jei Raudys – Raudiškė dėl žinojimo, idant, jam mirus, jo genčiai tektų. Ilgainiui, noris į svetimas rankas tokia buta teko, vienok visados pirmojo įkūrėjo vardu vadinos. Viršiau minavojau, jog vaikai ilgai prie tėvų buvo ir vėlai pačią tevedė; vieni tarp jų vadinos pasėlininkais¹⁰³⁷, kiti auglininkais¹⁰³⁸, kurie, dar prie tėvų bebūdami, netoli nuo tėvo kiemo sau namus įkūrė ir dirvas pataisė, tai tokie kiemai, kaip strazdai po girią ištupyti aplink tėvo namus, vadinos taip pat nuo tėvo vardo Mitkaičiai, Rumšaičiai, beje: Mitkaus vaikai, Rumšos vaikai. Jei būt du ar trys broliai vienoj vietoj atsikieminėję¹⁰³⁹ pragyvenę, tad tie kiemai taip pat vadinos nuo jų tėvo vardo, beje: Drupiai, Žibininkai, Žadeikiai nesgi jų tėvas buvo vadinamas Drupis, Žibininkas, Žadeikis, ką šiandien ne vien apygardų ir sodų vardai rodo, bet ir raštai senovės žemlionų stigavoja.

Paskui, radusis sau ponams, likusiąją žemę nuo žemlionų valdymierai pasavino ir dalijo ją kaipo savo daiktą kitiems, liepdami sau tarnauti su mokesniu arba duokle ar be mokesnio. Ilgainiui didieji kunigaikščiai likusiąją žemę nuo tų sau ponų patys pasavino, iš kurių gruntų paskui kėlės valsčiai, karališkais vadinami, kuriuos didieji kunigaikščiai vėl dalijo sau ponams jau amžinai, jau lig gyvos galvos.

Visa tauta buvo išsidalijusi ypatingais darbais: ir taip, kurie javus sėjo, vadinos artojais, arba jungvilkais; kiti girias ir medes¹⁰⁴⁰ saugojo nuo ugnies ir terionių¹⁰⁴¹, vadinos medsargiais; kiti sakalus augino giriose sau ponui arba didžiajam kunigaikščiu, mokė juos medžioklėn, sergėjo jų lizdus, kad niekas perint nebaidytų ir pačių lizdų neplėšytų, vadinos sakalininkais; tie, kurie didžiajam kunigaikščiu šunis augino ir medžioklėn pratino, vadinos šunininkais; kiti vebrus ganė ir saugojo, kad niekas nebaidytų jų raistui¹⁰⁴² esant, vadinos vebrininkais; kiti šieną pjovė pievose didžiojo kunigaikščio, vadinos šienininkais; kiti jo žirgus ganė ir maitino, vadinos žirgininkais; kurie bites po girias veisė, tie vadinos bitininkais, kurie jo ežerus saugojo ir žuvį žvejojo, vadinos žvejais, kurie trobesius, stotkus ir ūkės padargą dirbo, vadinos dailidėmis, kurie ginklus ir kitus karės įrankius ir pabūklas¹⁰⁴³, beje, vylyčias, seidokus, sviłksnis¹⁰⁴⁴, ragotines, tiekė, vadinos abažininkais¹⁰⁴⁵, ir taip toliau. Kožno tokio darbo buvo antveizas¹⁰⁴⁶, arba pristovas¹⁰⁴⁷, kurį paprastai nuo vardo darbo vadino; ir taip: šienininkas, sakalininkas, abažininkas ir taip toliau. Vienok visi tie žmonės buvo liuosi,

---

¹⁰³² valdyti, paveldėti

¹⁰³³ nuosavybę

¹⁰³⁴ valstiečių

¹⁰³⁵ mano

¹⁰³⁶ ūkis, gyvenimas

¹⁰³⁷ už darbą gaunančiais žemės pasėliams

¹⁰³⁸ už darbą gaunančiais tam tikrą kiekį javų derliaus

¹⁰³⁹ atsidaliję, išsiskirstę atskirais kiemais

¹⁰⁴⁰ miškus

¹⁰⁴¹ niokojimų

¹⁰⁴² rujai, poravimosi metui

¹⁰⁴³ padarynę, įrankius

¹⁰⁴⁴ svaidykles, laidykles

¹⁰⁴⁵ ginklininkais

¹⁰⁴⁶ prižiūrėtojas

¹⁰⁴⁷ prievaizdas

nesgi, atlikę sau pavestą darbą, paskui galėjo kokį norintys darbą įsiimti¹⁰⁴⁸ dėl savo labo. Vergais tik tai vadinos tie, kurie buvo ar karę paimti, arba jei, į tiesą ištikus, per sūdą¹⁰⁴⁹ už vergus buvo pripažinti, ir taip tokiu pragumu: jei kas kam ką stigavojo¹⁰⁵⁰, o, ištikus į tiesą, pats pasirodė neteisiu, tad tas paliko to vergu, kam jis buvo užmetinėjęs neteisybę, jei negalėjo nuo abydytojo¹⁰⁵¹ išsipirkti turtais ar pinigais, nesgi tas, kam jis užmetinėjo neteisybę, negalint kaltajam išsipirkti, galėjo jį užmušti; jei to šis nedarė, tad šiam kaltasis turėjo vergauti, kaip tam, kur jam gyvybę buvo dovanojęs. Tapo dar vergais vėl per sūdą tie, kurie negalėjo ant rako¹⁰⁵² skolos atduoti savo skolininkui, tokius sūdąs pripažino vergais tų, nuo kurių pinigus buvo paskoli. Je, ir jiems turėjo vergauti lig atduodantys ar lig atdirbantys, nes, atdavus ar atvergavus skolą, vėl paliko liuosais, kaip pirma kad buvo. Paskiau didžiai vėlai ir taip vokiečiai, atėję į Žemaičių pajūrius, kad ėmė svieta krikštyti, tad lygiai pradėjo ir vergti. Veltui popiežiai Inocentas III metuose 1213 ir Grigalius IX metuose 1236 gyniojo vokiečiams perkrikštus vergti, liepdamas juos liuosus laikyti, kaip kad buvo pagonimis būdami, paskiau tas gi Grigalius plenipotencijoj¹⁰⁵³, duotoj metuose 1238 Vilhelmui, Sabinų vyskupui, savo siuntiniui, atleistam į Rygą, taip sako: „Tie latuviežiai, kurie priėmė kryžių šventą, turi gyventi be jokių sunkybių liuosais, kaip kad gyveno, būdami sūnumis velnio.“ Ir visus tuos, kurie drįstų juos verginti, tas pats popiežius ne vien iškeikė, bet dar įstatė¹⁰⁵⁴, jei kas ką vergtų, idant tas pats to vergu paliktų, ketėdamas visus vokiečius per jūrą išvaryti, jei anie tų jo įsakymų neklausytų*. Bet vokiečiai to malonaus balso neklausė, kaipogi Mykolas, arkivyskupas Rygos, pirmasis žmones, paėjusius nuo sunkiojo pono prie lengvesniojo gyventi, liepė grąžinti prie pirmojo, nuo ko tokie žmonės buvo vadinami mužigais, nuo žodžio mužis¹⁰⁵⁵, arba umžis, amžius, tai yra žmonės, amžinai vergaujantys. Todėl nemintą žemaičiai per 300 metų nenorėjo krikštytis ir kariavo, galus graibstydami, dieną ir naktį su vokiečiais ir kitais krikščionimis, norinčiais juos nuvergti, kuriuos mušė ir teriojo¹⁰⁵⁶, kur vien galėjo užnikti, į visas šalis siaubdami, lig ant galo tą jų narsybę kunigai amžiais benuramdė. Pagonimis būdami, vergus laikė namie ir vadino savo šeimyna, nes jų vaikai liuosais tapo ir buvo lygiais kitiems Lietuvos ūkininkams.

Visa Lietuvos ūkė buvo paskaidyta į mažas apygardas, tėvūnijomis, arba pavietėmis¹⁰⁵⁷, vadinamas, nuo vardo vyresniojo, tėvūnu vadinamo, gudiškai Storasta¹⁰⁵⁸, ar rasi nuo žodžio vieta, į kurią liubėjo vyresnieji tos apygardos susirinkę sūdyti¹⁰⁵⁹ arba kitus ūkės reikalus atlikti: todėl vadinos paviete, gudiškai pavietu. Tokių tėvūnijų, arba pavietų, pačiuose Žemaičiuose metuose dar 1568 buvo 24, beje: 1. Užvenčio, 2. Guntino, 3. Dirvėnų Didžiųjų, 4. Dirvėnų Mažųjų, 5. Pajūrio, 6. Ariogalos, 7. Viešvėnų, 8. Rietavo, 9. Biržėnų 10. Biržinėnų, 11. Ventos galo, 12. Šeduvos, 13. Tverų, 14. Karšuvos, 15. Josvainių, 16. Vilkijos, 17. Jurbarko, 18. Žarėnų, 19. Telšių, arba Platelių, 20. Veliuonos, 21. Kražių, 22. Raseinių, 23. Šiaulių, arba Šiaulėnų, 24. ir Viduklės.

Tos tėvūnijos dalijos į pagastus¹⁰⁶⁰, kurių vyresniaisiais buvo vaitai; tie pagastai dalijos į dešimtines, jų vyresnieji vadinos pristovais. Kožnoj tėvūnijoje buvo dar tie vyresnieji: raktininkas, kurs lobius didžiojo kunigaikščio už raktui laikė ir saugojo, jo pripadėtojas vadinos parakčia; buvo dar pilies

---

¹⁰⁴⁸ užsiimti, dirbti

¹⁰⁴⁹ teismą

¹⁰⁵⁰ teigė, sakė

¹⁰⁵¹ nuskriaustojo

¹⁰⁵² termino, taiko

¹⁰⁵³ įsigaliojime

¹⁰⁵⁴ įvedė, nustatė

* Joan Dan. Gruber, Orig. Livon., p. 241, 242; Joh. Gottf. Arndt, II Theil, S. 32.

¹⁰⁵⁵ amžius

¹⁰⁵⁶ naikino, niokojo

¹⁰⁵⁷ apskritimis

¹⁰⁵⁸ seniūnu

¹⁰⁵⁹ teisdavo, atlikdavo

¹⁰⁶⁰ valsčius

ponas, kurs pilį valdė, jo pripadėtoju buvo angininkas, kurs raktus angos pilies saugojo; karūžasis¹⁰⁶¹, kurio žinios žemlionys buvo, prie kurio buvo karės vėliava, jo pripadėtoju buvo šimtininkas, arba pulkorius, nuo žodžio pulti, kurs šimtą vyrų į karę vedė, to paskuojo pripadėtoju buvo dešimtininkas, kurs dešimtį vyrų į karę vedė, ir tekūnas, arba vizius, gudiškai voznius¹⁰⁶².

Rūmuose didžiojo kunigaikščio tie buvo dar vyresnieji: ūkės marčelga¹⁰⁶³, kurs parėką¹⁰⁶⁴ ir viežlybumą¹⁰⁶⁵ rūmuose saugojo, ūkės vaišintojas, ūkės riekėjas, ūkės ragintojas, kurių darbas buvo, atėjus siuntiniams svetimų tautų prie didžiojo kunigaikščio, juos vaišinti ir godoti¹⁰⁶⁶; buvo dar tenai ūkės medinčius¹⁰⁶⁷, kursai ūkės medes saugojo, ūkės žirgūnas, kurs žirginyčias¹⁰⁶⁸ didžiojo kunigaikščio užveizėjo¹⁰⁶⁹, ūkės lobenas, kursai visą lobį didžiojo kunigaikščio saugojo, ūkės žyminas¹⁰⁷⁰, kursai ūkės žymę, arba pečiotį¹⁰⁷¹, saugojo, bei ūkės paišoriai¹⁰⁷², kurie ūkės reikaluose reikiant rašė.

Viršiau minavotiems vyresniesiems, kuriuos ūkės reikalai trukino nuo namų darbo, tiems svietas metė mezliavą, kaip negalintiems patiems sau duonos užpelnyti, kožnas pagal savo knebinį¹⁰⁷³; ir taip kurie javus sėjo, tie davė jiems duonos, o jų arkliams avižų, kaipogi toj gadynėj vyresnieji raiti jodė po svieta, ne važiojos. Zigmantas II, didysis Lietuvos kunigaikštis, metuose dar 1522 savo įsakyme, žemaičiams duotame, liepia jiems savo tėvūnams pagal seną dabą po duonos kukulį duoti; šienininkai šieno davė, medsargiai¹⁰⁷⁴ – kiaunių, sabalų, lapių ir kitų žvėrių kailius, vebrininkai¹⁰⁷⁵ – vebrų kailius, žuvininkai – žuvis, šunininkai – šunis ir taip toliau, nesgi pinigai didžiai reti buvo ir jų niekam nereikėjo.

Kad noris kūrėjų kūrėjas taip viešpatavo ūkėj, o didysis kunigaikštis ją rėdė, kaip viršiau regėjom, vienok nei vienas, nei antras nieko negalėjo užsiimti ir nuveikti be svieto žinios, nesgi turėjo kelti sueimą¹⁰⁷⁶ ir tenai jautotis ir teirautis apie didžiuosius ūkės reikalus visuotinai* su svietu, kaip viršiau regėjom. Sueimavojo¹⁰⁷⁷ paprastai ne pilyse ir dvaruose, nesgi tų senovėj neturėjo, bet laukuose ar giriose po visų dideliaisiais ažuolais ar kitais medžiais ir vos paskutiniuose laikuose buvo pradėję pilyse sueimavoti, beje, eidami jau ant prapulties.

Sueimavojo tokiu būdu: kokioj noris ūkės noty reikiant svieta į visuomenį sueimą kelti, visų pirma sau ponai arba tėvūnai suvadino senuosius savo apygardos į kokią noris pavietę lauko ar girios, kas vadinos vyrus į kuopą kelti. Suėjus tenai seniesiems ir vyresniesiems apygardos, susėdo po ažuolais ir tris dienas tenai rymojo, nė vienas nė žodžio nepratardamas, idant padūmojė¹⁰⁷⁸ tekalbėtų ir ką norint išmintingai galėtų pasakyti, nuo ko toksai teiravimos¹⁰⁷⁹ vadinos ūkės dūmą¹⁰⁸⁰, arba rodą¹⁰⁸¹, nesgi pirma turėjo kožnas padūmoti, o paskui kalbėti; ketvirtąją dieną tepradėjo teirautis apie savo

---

¹⁰⁶¹ vėliavininkas

¹⁰⁶² kurjeris, pasiuntinys

¹⁰⁶³ maršalka

¹⁰⁶⁴ tvarką

¹⁰⁶⁵ švarą

¹⁰⁶⁶ gerbti

¹⁰⁶⁷ miško sargas, eigulys

¹⁰⁶⁸ arklides

¹⁰⁶⁹ prižiūrėjo

¹⁰⁷⁰ valstybės antspaudo saugotojas, kancleris

¹⁰⁷¹ antspaudą

¹⁰⁷² raštininkai

¹⁰⁷³ verslą

¹⁰⁷⁴ miško sargai, eiguliai

¹⁰⁷⁵ bebrų prižiūrėtojai

¹⁰⁷⁶ susirinkimą, seimą

* Lucas David, B. 1, P. 44, 54, 57, 79.

¹⁰⁷⁷ tarėsi, posėdžiavo (seime)

¹⁰⁷⁸ pagalvoję

¹⁰⁷⁹ tarimasis

¹⁰⁸⁰ pasitarimu

¹⁰⁸¹ pasitarimu, sueiga

apygardos ir visuomenės ūkės reikalus*. Ryžęsi tenai ant ko norint, tad paskui leido visų išmintinguosius į visuomenį sueimą į pavietę paženklintą, į kurią susirinkę tokiu pat būdu sueimavojo, kaip jei kuopose: pirma tylėjo, paskui bylojo ir teiravosi. Kokius tenai parėdymus įstatė, tų visi turėjo klausyti. Tuose sueimuose visą parėdką vedė kunigai, kurių tenai valdžia buvo didelė, nesgi, su lazda jam mosterėjus, visi nutilo. Paskesniuose laikuose marčelgos tuo rūpinos. Tokie sueimai yra jau žinomi baltoji senovė, ką patys žodžiai lietuviški stigavoja – kuopa ir sueimas, nesgi paeina¹⁰⁸² nuo žodžių su ir eimi**, kuopa nuo kopti.

Nuo to, kaip sakiau, regima yra, jog, noris kūrėjų kūrėjas dvasiškais reikalais ūkės rūpinos, o didysis kunigaikštis kare arba ūkės rėdą, vienok negalima yra jūdvių veikimuose aiškios metos¹⁰⁸³ parodyti, kokie katram darbai priderėjo; tačiau tas yra žinomu, jog svietas buvo liuosas iki paskuųjų gadynių, ir be svieto pritarimo ir žinios ne vien didysis kunigaikštis, bet ir pats kūrėjų kūrėjas nieko nedrįso veikti lietos reikaluose. Kas yra teisingu, nesgi kas neša našą, tas turi žinoti, dėl ko ją neša.

Kožnos tautos pradžioje, lig neišlepus svietui, maž tėra įstatymų, tai tas pats buvo su lietuvių tauta senovė. Visų senieji lietuvių įstatymai yra Smulkio, arba Zamolksio, kursai buk įstatę, jog dūšia žmogaus esanti nemari, ir mirštantieji karė, gyniodami savo liuosybę ir savo namus nuo neprietelių, einantys už tą į dangų linksmintis ir džiaugtis tenai amžinai, kaip viršiau regėjom.

Antras įstatytojas¹⁰⁸⁴ buvęs Odinas, gyvenęs antrajame amžiuje pirm gimimo Kristaus, tas turėjęs savo buveinę padaugavy, kurio pilis Asgardu vadinusis. Tas Odinas nuveikęs žuvėdus¹⁰⁸⁵ ir visos šiaurės valdymieru pasidaręs, pertaisęs visuomenę¹⁰⁸⁶ svietodraugę naujais įstatymais, kuriais įsakęs svietui savo neprietelius kariauti ir dievą garbinti. Pagal jo įstatymus svietas vylęsis dangų, arba gyvenimą visų viešpaties, po smerčio įgyti. Pagal Odino mokslą ant žibančio kalno sėdėjęs pasaulio Tėvūnas, arba Perūnas, kuriam tarnavę devyni atmonai¹⁰⁸⁷, arba karės vyrai, aiškiau sakant, devynios galybės (pagal kitus dvylika), kame prasidėjęs antras žmonių gyvenimas. Ant to kalno buvęs dar skomis, arba stalas, atmainą žmogaus gyvenimo rodąs. Odino gudrybės įstatymai mokę svietą, kaip ūkę savo rėdyti ir teisybę kožnam attiesti. Kaipogi įsakęs svietui vaikščioti į kuopas bei sueimus ir tenai apie ūkės savo reikalus teirautis¹⁰⁸⁸. Tikybos įstatymus liepęs nuo svieto slėpti, kuriuos patys kunigai, arba dievo garbės vyresnieji, težinoję, kurie, it taip pat, kaip jei danguje dievo tarnai, prie apvalaus stalo sėdėdami, turėję teirautis apie visus tautos reikalus, o ryžęsi patys ant ko norint, turėję skelbti svietui tą, ką jam reikėjo tokioj dingsty veikti. Visa tauta buvusi pasikliovusi savo dievu, kursai įsakęs jai, idant jos vyrai ne namie pulėtų¹⁰⁸⁹, bet po visą pasaulį klajotų ir viso prityrusiais būtų, idant, tenai prityrę šilto ir šalto, paskui galėtų namie rėdytis, o ant galo ilsėti gyvenime Perūno ir tenai pasiekti mokslą dorybės ir gudrybės. Pagal Odino įstatymus visi vylės nukakti į dangų, jau mirdami karė už liuosybę ir namus savo, jau aukaudami patys save dievams paskutinėj, idant per tokią savo kantrybę pavėdautų¹⁰⁹⁰ savo įstatytojui Odinui, kursai pats jau mirdamas dar sau devynias opas, arba ronas, savo ragotine būk įžeidęs¹⁰⁹¹, idant tuo paliktų svietui paveikslą savo kantrybės ir stangybės¹⁰⁹², kursai, sekdamas jį, idant niekintų savo vargais ir sopuliais*. Būseną to Odino Lietuvoje ne vien senovės raštai rodo, bet pačios pavardės Odinų, nuo neatmenamų amžių kunigaikščių,

---

* Dusburg, p. III, p. 84.

¹⁰⁸² yra kilę

** Lucas David, B. 1, 15, 54.

¹⁰⁸³ ribos

¹⁰⁸⁴ įstatymų leidėjas

¹⁰⁸⁵ švedus

¹⁰⁸⁶ visuomenę

¹⁰⁸⁷ etmonai

¹⁰⁸⁸ tartis

¹⁰⁸⁹ tūnotų, sėdėtų

¹⁰⁹⁰ būtų panašūs

¹⁰⁹¹ padaręs, sužeidęs

¹⁰⁹² tvirtumo, ištvėmės

* Journal de Catholique, à Paris, 1826, tom. 1, p. 447.

žemlionų ir liuosų žmonių, iki šiai dienai Lietuvoj ir Žemaičiuose tebesančios, patvirtina, kad tuo tarpu Odino pavardės nė kokioje kitoje tautoje nėra randamos.

Vaidevučio, trečiojo įstatytojo, tie buvę įstatymai: svetmoterės¹⁰⁹³ ir svetmoterius¹⁰⁹⁴ gyvus deginę, o jų pelenus ant skerskelių¹⁰⁹⁵ išbarstė, ir vaikai jų negalėjo kunigais tapti. Kas mergaitę varu būt išžarginęs, tokį žmogų, mergaitėi apskundus, taip pat gyvą sudeginę. Neprisileidžiant pačiai savo vyro ar skundžiantis ant jo, pačią gyvą sudegino, dar jos sesuo buvo kaltinama, jog nepamokiusi vyro klausyti. Pačiai keikiant savo vyriškį, keturis didelius akmenis ant kaklo pakabinę, su kuriais ją po artimuosius kiemus varinėję, pakol kunigas pasakęs gana**. Uždaužus pačiai savo vyriškį noris vieną kartą, nupjovę jai nosį ir atėmę nuo jos namuose godos vietą, tai yra nebvadinę žmona, tiktai gulove; jei žmona savo vyrą kernojus, tad pirma su rykštėmis ją plakę, jei amžiuje būdama tą dariusi, tad tokią ugnį sudeginę, jei kas daugiau nei tris pačias turėjęs, ir tokį gyvą sudeginę. Tėvas, turėdamas nedorą sūnų, aklą, luošą ar ligotą, negalintį nei karėj, nei namuose nieko veikti, tokį galėjęs sudeginti, nesgi pagal jų nuomonę tariama buvusi, jog žmonių nelaimė dievams ir žmonėms esanti nuliūdimo***. Taip pat sūnums valna¹⁰⁹⁶ buvę savo tėvus perkaršusius ir ligotus dėl numažinimo jų sopulių ir patrupinimo jų ligos deginti ant dievų garbės. Kiekvieno gaspadoriaus pati, vaikai, šeimyna, broliai, seserys, įsiligoję ir kaipstantys, galėjo dėl namų savo pakajaus patys save dievams ant garbės sudeginti, tardami: „Mūsų dievai neturi aičioti, bet juoktis.“ Jei kas, ir sveikas būdamas, būt norėjęs save ant dievų garbės deginti, taip pat negyniojama buvusi, nesgi ėję per ugnį rodės pašvęstais esantys ir paskui laimingai juokuodami su dievais gyvensiantys. Todėl šiandien dar senų įpročiu suspaudime ar rūpesny tariama yra: „Šitai, – sako, – noris šok į ugnį.“ Užmuštojo gentys turėję valią atmonyti, negalėdami paties užmušti, jo artimą gentį nugalavę.

Senovėj teisybę viens antram attiesė tokiu pragumu¹⁰⁹⁷: padarius antram iškadą¹⁰⁹⁸ javuose, pievose ar giriose, tuojau abydytasis nugriebė¹⁰⁹⁹ tą, kurs jam abydą, arba iškadą, buvo padaręs, beje, atėmė jam gyvulį ar daiktą kokį pagal tą, kaip didi iškadą buvo. Jei nugriebtasis nebnorėjo savo gyvulio arba daikto apent atgauti, tad tuo įtenkino¹¹⁰⁰ abydytasis, ir kerštas pasibengė, bet jei nugriebtasis apent norėjo savo gyvulį ar daiktą atimti, tad turėjo, nuėjęs prie abydytojo, pasakyti, jog jis veda vyrus iškados veizėti, idant abydytasis ant sutartos dienos nuo savo pusės nusiųstų du arba tris vyrus į iškados vietą, kurie atėję lygiai su nugriebtojo vyrais nuspręstų, kaip didi yra iškadą. Nusprendus iškadą, abydytasis nugriebtąjį daiktą ar gyvulį pagrąžino¹¹⁰¹ nugriebtajam, o kas kaltu pasirodė, tas iškadą užkakinti gyvuliais, javais ar šienų turėjo**. Žemaičiuose iki šiai dienai paprasta yra, iškadą nuo svetimo prityrus savo turtuose, vyrus kelti, idant nuspręstų iškadą.

Teisybę senovėj attiesė ne šūdų namuose, bet paprastai po ąžuolais ar po kitais dideliais medžiais palaukėj ar pamedėj¹¹⁰² vyrai žemlionys su tėvūnu sujoję; kaip sakiau, raiti jodė, ne važiojos, nesgi pagal jų nuomonę ratuose vilktis vergo darbas buvo, ne liuoso žmogaus. Jei katrai Šaliai toksai sūdas tėvūno su vyrais netiko, tad atjojęs didysis kunigaikštis į girias medžioti persūdijo¹¹⁰³, ir, kaip jis nusprendė, taip ir paliko. Tokiuose šūduose teisindamies niekados neprisiekojo¹¹⁰⁴, nesgi prisieka¹¹⁰⁵

¹⁰⁹³ svetimautojas

¹⁰⁹⁴ svetimautojus, svetimoterius

¹⁰⁹⁵ kryžkelių

** Lucas David, B. 1, P. 22.

*** Lucas David, B. 1, P. 138; Hartknoch, Alt. u. Neu. Preuss., P. 178.

¹⁰⁹⁶ galima

¹⁰⁹⁷ būdu

¹⁰⁹⁸ nuostolį

¹⁰⁹⁹ nučiupo, nutvėrė

¹¹⁰⁰ pasitenkino

¹¹⁰¹ sugrąžino, atidavė

** Einhorn Historia Lettica, cap. 8, p. 31.

¹¹⁰² pamiškėj

¹¹⁰³ perteisė

¹¹⁰⁴ neprisiekinėjo

¹¹⁰⁵ priesaiką

už didžiai didelį daiktą turėjo, ir tokio žmogaus, kurs buvo siekęs, visi neapkentė ir vengė, kaip nuo nedoro ir bedievio*. Todėl teisinimesi, stokodami aiškesnių davadų, ne siekė, bet galvą savo dėjo, jei tas ne tiesa būtų esąs, ką jis antram stigavojo, kaipogi, jei to neparodė, ką stigavojo, tad abydytasis galėjo skundėją užmušti ar už vergą sau paturėti¹¹⁰⁶, kaip viršiau minavojau. Mesti ant žemės kepurę buvo ženklų, jog duoda savo galvą. Kokį būdą didžiai ilgai dar, krikščionimis būdami, saugojo, kaipogi 16 amžiuje, susibarę apie ežias ir rūbas¹¹⁰⁷ savo gruntų¹¹⁰⁸, paprastai vyrai, nebturėdami kito davado nuteisinti savo rubos, tuojau metė žemyn nuo galvos savo kepurę, rodydamas tuo, jog už tą, ką jis sako, savo galvą deda, jei tas nebūt esąs tiesa, kaipogi šiandien dar tariama yra ką norint stigavojant „Aš savo galvą dedu“ arba: „Aš savo galvą duodu, jei tas bus be tiesa.“ Vienok vokiečiai, negalėdami niekaip latuviežių nuturėti, liepė jiems visados siekti, kurios prisiekos tokia yra skvarma¹¹⁰⁹ įrašyta senovės raštuose: „N. kalbu ir siekiu prie dievo, jog visa tą, ko manęs godingas sūdas klaus ir ką žinau, pasakysiu yną¹¹¹⁰ tikrybę, nieko neskųsdamas nei taupydamas, be baimės ir be paprakų¹¹¹¹, ir nieko neužslėpsiu, o jei ynos tiesos nepasakyčiau, tad, dieve, paversk mane į šią juodą anglį, išnaikink mane kaip šią žemę, sukietink mane kaip šį akmenį, sudžiovink kaip šią lazdą ir nukarok¹¹¹² mane patį, mano pačią, mano vaikus, mano gyvulius, mano visus javus še¹¹¹³ ir tenai per amžių amžius be galo. Amen.“ Vargdienis, neturėdamas ašvienio arba javų, savo dirvą ar pievą kitam išnuomojo, už ką nuo antro paskui pusę javų ar šieno gavo. Jei kas, galvijo neturėdamas, gavo nuo antro veršį ar kumelį, paauginęs jį dėvėjo iki trijų veršių ar metų, paskui grąžino augybę¹¹¹⁴ tam, nuo kurio ją buvo gavęs; jei buvo jautis, tad pamušus mėsa dalijos, jei ašvienis, pardavus jį, – pinigais. Jei kas, radęs ar sugavęs bites, neturėjo vietos, kur jas padėti, tad įdavė jas antram gerbti¹¹¹⁵, su kuriuo paskui dalijos medum, jei to jis nenorėjo daryti, tad atentį¹¹¹⁶ metą pirmąjį spietlių tų bičių jam už radybas grąžino**.

Tėvo palikimu vaikai dalijos tarp savęs tokiu būdu. Didieji sūnus niekad nebuvo karšintais savo tėvų ir nieko į tėviškės negavo, tik tai žirgą ir auglius¹¹¹⁷, kuriuos, prie tėvo bebūdami, buvo nupelnę, ir su tuo turėjo anie jūroj ar sviete laimės sau veizėti. Nes jei vyresnieji sūnai buvo išrėdyti¹¹¹⁸ iš namų viršiau minavotu pragumu, tad mažasis sunūs paliko butoje tėvų karšintium ir veldėjo tėviškę ir visą palikimą; jam reikėjo seseris išrėdyti¹¹¹⁹ su tokia pasoga¹¹²⁰, kokią tėvas mirdamas buvo joms padėjęs, jei nebuvo padėta, mažasis brolis turėjo iš trečiosios dalies savo tėviškės išrėdyti. Nes jei, tėvui mirštant, sūnai paliko visi maži, tad dalijos tėviške tarp savęs po lygumo, o seseriai vienai ar kelioms turėjo duoti pasogą iš trečiosios dalies visos tėviškės. Jei tėvai bevaikiai buvo, tad priėmė sau karšintį, kurs, įstojęs į sūnaus vietą, į karę turėjo traukti už tėvą, nuo ko ir karšintium vadinos, priimti vardą savo geradėjų ir juos nukaršinti padoriai, kaip pridera sūnui savo tėvus, kuriems mirus, visa paveldėjo, it būt jų sūnus buvęs.

Mirdamas tėvas jei paliko mažus vaikus, tad pavedė jų globą savo visų artimiausiam genčiai ar visų didžiausiam prieteliui, ką darė tokiu būdu. Jusdamos jau miršiąs, nusiuntė jam savo seidoką,

---

* Jon. Gottf. Arndt, II Theil, P. 32.

¹¹⁰⁶ pasilikti

¹¹⁰⁷ ribas

¹¹⁰⁸ žemių, dirvų

¹¹⁰⁹ pavyzdys

¹¹¹⁰ gryną, tikrą

¹¹¹¹ papirkos, kyšio

¹¹¹² nubausk

¹¹¹³ čia

* Joh. Gottf. Arndt, II Theil, p. 33.

¹¹¹⁴ veislinę Patelę

¹¹¹⁵ prižiūrėti, žiūrėti

¹¹¹⁶ kitą, ateinantį

** Einhorn, Histor. Lettica, cap. 8; p. 31.

¹¹¹⁷ javus

¹¹¹⁸ išleisti

¹¹¹⁹ leisti už vyro

¹¹²⁰ kraičiu

vylyčias, ragotinę ir karės žirgą, kas buvo ženklų pavidimo globos, idant jis gyniotų ir užtarytų jo kūdikius jo paties ginklu kiekvienoj dingsty, kursai, paaugus vaikams, visa turėjo gražinti***.

Attekėjus pačiai į vyro namus, vyras turėjo jai už vainiką tokią dalį savo tėviškės užrašyti, koksai buvo jos įnešimas, arba pasoga, paprastai užrašydavo jai trečiąją dalį visos savo tėviškės; ir taip, jei vyras ilgai numirtų, vaikų nepalikęs, tad gentys vyriškio turėjo marčią atrėdyti¹¹²¹ ir už vainiką atduoti jai tą, ką nabaštikalis buvo užrašęs, kas šiandien dar Žemaičiuose yra sekamas ir vadinamas dalį prieš dalį marčiai atduoti.

Jei viens antrą užmušė, tad užmuštojo gentims valna buvo senovėj užmušti patį užmušėją ar jo visų artimąjį gentį, kaip viršiau minavojau; jei užmušėjas juos numaldė, tad jis užmuštojo gentims turėjo atguldyti¹¹²² pinigais už užmuštojo galvą, kurie pinigai, arba mokesnis, vadinosi vyrgalve, arba vyrgulda, kursai žodis paeina nuo vyro ir galvos arba nuo vyro ir žodžio guldyti, arba nuo žodžio vokiško geld – pinigai, beje, mokesnis už vyrišką galvą, nesgi senovėj vyriška galva daug didžiau buvo branginama, nekaip motriškos, kaipo patarlė, viršiau minavota, šiandien dar tą rodo: „Ožka, – sako, – ne gyvulus, merga ne šeimyna.“ Nuo to, jog senovėj kožnas vyriškas buvo kareiviu ir apgynėju savo namų, nesgi, kareivius kėlusius, kožnas vyriškasis turėjo į karę traukti ir neprietelius savo tautos kariauti. Senovėj už vyrišką galvą paprastai mokėjo dešimtį ilgujų gražių¹¹²³, po svarą sveriančių, kuriuos gražius gūdai pirma grivinomis, paskui rubliais vadino. Be to, dar paskuojuose laikuose turėjo ypatingai atguldyti didžiajam kunigaikščiui tris ar keturis tokius gražius už nuokaltimę¹¹²⁴, sūdžiams¹¹²⁵ antrus tris ar keturis gražius už sūdą, kas vadinosi persūdėmis (peresud).

Kaltininkus taip kankino: vienus korė į sausą medį, kaip šiandien dar tariama yra į paiką žmogų: „Tas, – sako, – pašoks į sausą medį“ arba: „Tas sulauks sausos šakos“; kitus dybavojo¹¹²⁶, prie dybo¹¹²⁷ pririšę, kitus į viežą¹¹²⁸ sodino; vieža buvo duobė, per 3 ar 4 sieksnius žemėj iškasta, kartais išmūravota¹¹²⁹, kur kaltininkus sodino nuspręstą laiką išsėdėti, kurios didžiai nekentė ir paskesniuose laikuose galėjo išsipirkti nuo tos viežos pinigais. Vadinosi vieža nuo to, jog kaltininkas tenai kaip vėžys pakerėj turėjo lindoti. Tuos, kurie svetimas bites kieme ar girioj bartis¹¹³⁰ išlaužė, prikalus bambą prie aulio ar drevės, varė apsukui pliekdami, lig žarnos neišėjo. Broliui su seseria susigluosniavus¹¹³¹, kasė gyvu į žemę ant skerskelės lig kaklo prieš viens antrą. Kas liuosą žmogų vergė, tą šunimis suplėšydino, kaip šiandien dar yra sakoma į nedorą žmogų: „Šunies kąsnis“ arba: „Šunys pamestą neėstų, šunkaklys“; kursai neteislingai buvo antrą įtaręs ar iškeruojęs, jei to sūdė neparodė, tad pats, ten pat po suolu palindęs, turėjo atkaupti arba atloti tais žodžiais: „Tai ne aš taip kalbėjau, bet it šuo lojau.“ Jei kas nukalto mažesniuose darbuose, tad mokėjo pinigų, kuriuos visi susiėję ant šventės pragėrė.

Senovėj miera¹¹³², arba saikas, ilgumo ir platumo toksai buvo: nykštis, arba colis, pirštas, plaštaka, gniaužta, sprindis, uolektis, žingsnis; korpė¹¹³³ turėjo savių 12 nykščių, arba colių. Uolektis, arba mastas, tris korpes, sieksnis 3 uolektis, versta¹¹³⁴, nuo žodžio versti arba verpti, beje, ženklinti, kaip šiandien tebėr sakoma: „Užversk akmenį, užverpk šmaikštį“; versta turėjo tūkstantį sieksnių, o

*** Koialowicz, Histor. Lit., p. II, lib. V, p. 238.

¹¹²¹ išleidžiant pamokėti

¹¹²² atsiteisti, atsilyginti

¹¹²³ grašių

¹¹²⁴ nusikaltimą

¹¹²⁵ teisėjams

¹¹²⁶ plakė

¹¹²⁷ stulpo

¹¹²⁸ kalėjimą

¹¹²⁹ išmūryta

¹¹³⁰ dreves (su bitėmis)

¹¹³¹ susimylėjus

¹¹³² matas,

¹¹³³ dvylikos colių ilgio matas, pėda

¹¹³⁴ varstas (1,067 km)

penkios verstos darė senų dienų Lietuvos mylią, 30 šniūru¹¹³⁵ darė vieną margą¹¹³⁶, o 30 margų vieną valaką [42].

Miera, ar saikas, storumo buvo: žiupsnis, rieškutės, gniūžtis¹¹³⁷, našta, klėbys, ašis¹¹³⁸, sauja, grįžtis, kepurė, rakandą, druskinė, dvolikis¹¹³⁹, sėtuvė, pūras, bačka, vežimas. Miera, arba saikas, tekumo¹¹⁴⁰ buvo: lašas, tauragė¹¹⁴¹, kaušas, krūžas¹¹⁴², kipis¹¹⁴³, milžtuvė, legerė¹¹⁴⁴, vogonas¹¹⁴⁵, verpelė¹¹⁴⁶, bačka, bosas ir taip toliau. Svaras, arba voga¹¹⁴⁷: grūdas, svaras, stukas¹¹⁴⁸, pundas¹¹⁴⁹, birkova¹¹⁵⁰.

Laiką rykavo¹¹⁵¹ naktimis, ne dienomis, ir taip sako dar šiandien: „Tris naktis išnakvojau“, „Naktį pernakojęs, pagrižau“¹¹⁵² ir taip toliau. Metus dalijo į trylika mėnesių, kuriuos taip vadino: 1. siekis, 2. sausis, 3. kovas, 4. karvelis, arba balandis, 5. gegužė, 6. kirmėšų, arba birželis, 7. liepos mėnuo, 8. rugpjūtis, 9. rugsėjis, 10. šilo mėnuo, 11. spalį mėnuo, 12. lapkristis, 13. gruodis. Kožnas mėnuo turėjo savieį 27 dienas ir dalijos į tris dalis, arba taip vadinamas devintines, nuo devintosios dienos, kurioje svietas, visuotinai susirinkęs, meldės arba linksminos[43]. Dieną su nakčia dalijo į 24 valandas, arba adynas, kurias taip vadino: 1. sambreškis arba brėkšta¹¹⁵³, 2. santėmis arba sutemo, 3. vakaras, 4. nuovakarės¹¹⁵⁴, 5. išvakarės¹¹⁵⁵, 6. naktovidas¹¹⁵⁶, 7. įmygis, 8. pirmieji gaidžiai, antrieji gaidžiai, 10. prieš aušrą, 11. aušta, arba švinta, 12. mažoji pusrytėlė, 13. išaušo, 14. saulėtekis, 15. didysis pusrytis, 16. priešpietis, 17. pietai, arba pusdienis, 18. pakaitis¹¹⁵⁷, 19. po pakaičio, 20. po pusdienio, 21. pavakarė, 22. mažoji pavakarėlė, 23. vakarop, 24. saulėlydis.

Metus skaitė senovėj nuo didelių pasaulio nočių¹¹⁵⁸, ir taip nuo saulės užtemimo, nuo marų, giedrų, speigų, audrų, vėtrų, lytų ir krušų; ir taip sako: „Mano bočius, pasibengus žuvėdų karei, 13 metų turėjęs“ (1660); „Mano matušė mirė 5 metuose po šaltosios žiemos“ (1703); „Mano bobutė ištekėjusi vienuoliktuosiuose metuose po marų metų“ (1704)*.

Kaip nerankiojant, vis dar maž tėra žinių, randamų senovės raštuose apie jų ūkės rėdą, aiškiai išguldytų. Nesgi kad pradėjo svietimos šalys apie lietuvių tautą smailiau jautotis¹¹⁵⁹, tuo pačiu laiku

¹¹³⁵ rėžių

¹¹³⁶ apie 0,5 ha

[42] II red. skyriuje „tikią senovės lietuvių“ yra ten netinkantis, bet perkeltinas čia intarpas lenkų k.: Senąją lietuvišką mylią sudarė penki varstai, p vieną varstą – tūkstantis sieksnių, [tai matyti] iš Dausprūdų valdų Trakų vaivadijoje atribojimo 1562 m (Lietuvos Metrika. Liber inscriptionum 35, 1. 181).

¹¹³⁷ gniaužtas, sauja

¹¹³⁸ kubinis sieksnis

¹¹³⁹ 5–6 gorčių saikas

¹¹⁴⁰ skysčio

¹¹⁴¹ taurė

¹¹⁴² geriamasis puodukas, ąsotis

¹¹⁴³ medinis indas su ausimi

¹¹⁴⁴ maža statinė

¹¹⁴⁵ medinis indelis sviestui, medinis dubuo

¹¹⁴⁶ statinė alui laikyti

¹¹⁴⁷ svoris

¹¹⁴⁸ apie 20–28 svarus

¹¹⁴⁹ pūdas (16,3 kg)

¹¹⁵⁰ 10 pūdų

¹¹⁵¹ skaičiavo

¹¹⁵² sugrižau

¹¹⁵³ temsta

[43] II red. skyriaus „Rėda senovės lietuvių“ pradžioje yra ten netinkantis, bet perkeltinas čia intarpas: Jau nedėlia bus kaip išvažiavo: šiandien devinta diena.

¹¹⁵⁴ vėlus vakaras

¹¹⁵⁵ vėlyvas vakaras

¹¹⁵⁶ vidunaktis

¹¹⁵⁷ pokaitis, pogulis

¹¹⁵⁸ įvykių

* Notizen Preuss. Erst. Sammlung, p. 74.

¹¹⁵⁹ rinkti žinias, teirautis

sukilo kruvinos karės su tais pačiais lietuviais, todėl daugiau yra žinomų išgalių¹¹⁶⁰ apie jų karės būdą, nekaip apie ūkės rėdą.

Orė Lietuvos tautoj jau gilioj senovėj buvo žinoma ir garsi per savo būdą. Jau penktajame amžiuje lig negimus Kristui, sako garsus raštininkas, einant toliau į šiaurę, giriose, viršiau minavotose, Juodojoj ir Žaliojoj gyvena kailinuočiai artojai, kurie vieni temoka sėti, kiti visi tyruose, viršiau minavotuose, vienu savo piesu¹¹⁶¹ tesirūpina, beje, gano bandą, avis ir arklius*. Taip pat Pitėjas, Marsilijos ūkininkas, 4 amžiuje pirm gimimo Kristaus atkeliavęs į Žemaičius gintarų jautotis, sako stebėdamas, jog gyventojai javus džiovinantys rėjose¹¹⁶², taip vadinamuose trobesiuose, dėl to, jog tame krašte saulė neilgai trespindinti, kitaip javai supūtų nuo lytų, ant lauko būdami; tarp javų pervis lęšius¹¹⁶³ sėjantys, kitų derlingų sėklų ir vaisių nežinantys. Svietas midų geriąs, nuo to regimai, jog ir miežius buvo sėjantys**.

Šeštajame amžiuje gimus Kristui kitsai raštininkas, minavodamas Lietuvos kraštą, sako: „Vieni giruliai, arba girionys (taip vadino toj gadynėj žemaičius ir kalnėnus), temoka linus auginti, kurių laukai užsėti joriuoja¹¹⁶⁴ it jūroje vilnys.“*** Ką ne vien minavoti raštai to keleivio, bet ir pačioj lietuvių kalboj vardai javų, įrankių ir ašvienių rodo, ir taip: pūrai¹¹⁶⁵, rugiai, miežiai, vizgės¹¹⁶⁶, žirniai, sėmenys, lęšiai, atuodogiai¹¹⁶⁷, kviečiai ir linai yra ne svetimos, bet lietuvių kalbos žodžiai, taip pat žambis, akėčios, ratai, varstienos¹¹⁶⁸, rugienos, pūdymai, lygia dalia vardai ašvienių, kuriais arė dirvas, ir taip: dvyliis, balnis, palšis, šėmis, žalis, žilis, margis, putris¹¹⁶⁹, škulis¹¹⁷⁰, šmulis¹¹⁷¹, keršis, šalnis¹¹⁷², žalmargis, šėmmargis, dvylausis, juodausis, balgalvis ir taip toliau taip pat yra lietuviški, ne svetimi.

Antras rašytojas, gyvenęs pirmajame amžiuje gimus Kristui, savo garbingame rašte „Girionų būdas“ sako, tarp visų girionų žemaičiai, arba aušrėnai (aestii), orę testeigę, kitiems slinkaujant¹¹⁷³, beje, javus ir vaisius steigiai¹¹⁷⁴ veisiantys****. Kas didžiau, po jūrą mauriojantys, ir jų vienu žemėj gintarai tesantys randami; laukai jų ir dirvos, sako, ne sodomis yra, bet kame kurs apsigyvenęs girioj pradyrė sau žemės lopelį, tas to sau ponu buvo ir turėjo gynioti jį nuo neprietelių. Nuo ko jau žemlionimis vadinos, jog žemę savo turėjo, jau vyčiais, kaip viršiau minavojau, nuo to, jog turėjo vyti neprietelius gyniodamos, ar nuo to, jog vietoje gyveno ir neklajojo su gyvuliais po laukus ir girias, juos ganydami; ir taip patys žemlionys, arba vyčiai, pradžioj tearė ir tesėjo. Jų tėviškės mažne visų buvo lygios, nesgi laukų ir dirvų neplatino dėl įvairių priežasčių: jau idant, ardami plačius laukus ir dirvas, nenustaustų¹¹⁷⁵ nuo karės ir, ilgainiui išlepe, kad būtinai¹¹⁷⁶ ant orės neatsidėtų, jau idant, praplatinę savo laukus, nesitartų didesniais už kitus ir vargdienių nespauštų ir jiems žemės neužimtų, o glemždamies nuo žiauraus oro, idant dvarų ir rūmų nestrūnytų ir ilgainiui pinigų nepradėtų geisti, nuo kurių, kaip žinoma yra, vaidai, barniai ir netaikos tarp ūkininkų kilsta, kad tuo tarpu visi, vienokius turtus turėdami, tarės su visagalinčiuoju lygiais esantys. Koksai lygumas tėviškių pačiuose

¹¹⁶⁰ žinių, duomenų

¹¹⁶¹ kaimene

* Herodotus, lib. IV, p. 18.

¹¹⁶² klojimuose, jaujose

¹¹⁶³ ankštinius javus

** Voigt, Geschichte Preussens, B. 1, c. 1, p. 28

¹¹⁶⁴ žaluoja

*** Paulus Diaconus.

¹¹⁶⁵ žieminiai kviečiai

¹¹⁶⁶ avižos

¹¹⁶⁷ vasariniai rugiai, vasaručiai

¹¹⁶⁸ vasarojienos

¹¹⁶⁹ pilkis, šerkšnis

¹¹⁷⁰ baužis (be ragų)

¹¹⁷¹ baužis

¹¹⁷² širmis, šerkšnis

¹¹⁷³ tinginiaujant

¹¹⁷⁴ rūpestingai, uoliai

**** Tacitus, Germania, cap. X, 1. V. pag. 243, nota 6.

¹¹⁷⁵ neužmirštų, nenuprastų

¹¹⁷⁶ visai, visiškai

Žemaičiuose didžiai vėlai dar yra regimas: kaipogi veizint į reistrą¹¹⁷⁷ vyčių, metuose 1528 surašytų, gal regėti, jog Žemaičių vyčiai it visi dar lygias tėviškes yra tebturėję. Kas dar yra didžiau stebuklingesniu, jog ne vien pačių žemlionų, arba vyčių, buvo lygios tėviškės, bet dar ir visų pirmieji ūkės vyresnieji neturėjo valsčių, kaip kad yra randama paskesnėse gadynėse irstant Lietuvos ūkei¹¹⁷⁸, nes vos penkis, šešis tarnus, arba, kaip šiandien vadina, padonuosius¹¹⁷⁹, teturėjo. Ir taip didysis Lietuvos maršelga¹¹⁸⁰ Butrimas, visų garsusis savo amžiaus ūkės ir lietos¹¹⁸¹ vyras, šešis padoriuosius teturėjo visoj savo tėviškėj, vienok pirmuoju Lietuvos vyru buvo.

Jei priminsim patį didumą šeimynos Lietuvos ūkės, tiktai 13 ir 14 amžiuje buvusį, tad aiškiau dar regėsime jos klestinčią orę, nesgi toje gadynėj, karei kėlusis, žemaičiai galėjo iš tų pačių apygardų po 500 joties¹¹⁸² o 10 000 pėsčiųjų vyrų į karę išleisti, iš kurių šiandien ne vien 500 joties, nes pėsčiųjų nebegali sukelti, ką dar senų dienų dirvos, giriomis apaugusios, Šiandien patvirtina ir rodo, jog senovėj daug daugiau tuose kraštuose yra svieto buvę, nekaip šiandien.

Karyba senovės lietuvių

Senovės kalnėnai ir žemaičiai, traukdami į karę, du tarnu lygiai turėjo, beje, šunį ir žirgą, nesgi, ko kareivis jodamas negalėjo ant žirgo pakelti, tą jo šuo, įkinkytas į mažas rogeles, po jo vilko, beje, įkaištį¹¹⁸³ ir karės padargą, grįžtant iš karės, pydė¹¹⁸⁴ grobį, nuo neprietelių sugrietą¹¹⁸⁵. Jo žirgas buvo dar artimesniu draugu jo laimės ir nelaimės, nesgi jis nešė patį kareivį ir lygiai su juo mirė. Todėl jaunuomenė kaip kalnėnų, taip ir žemaičių senovėj nieku kitu nesirūpino, tiktai žirgų gražybe, kurių veislė visame pasauly buvo garsi ir gedaujama ne vien nuo grekonų ir rymionų dėl savo dailumo, čeklumo¹¹⁸⁶, greitumo ir stiprumo, bet dar ir paskesniuose laikuose yra garbinama ir nuo senųjų minima. Nuo to gali manyti kiekvienas, dėl ko iki šiai dienai nėra tos dainos žemaičių ir kalnėnų, kurioje nebūtų garbinamas jo bėras žirgelis. Nesgi senovėj tas tebuvo garsus jaunikaitis, kurs gražesnį žirgą turėjo, todėl kožnas pirmiau būt viso savo lobio išsižadėjęs, nekaip savo žirgą ligi gyvas kitam atdavęs. Nesgi šiandien dar yra sakoma į rūpesningą žmogų: „Ko nuliūdai, ar ne žirgą pardavęs“ arba: „Benuliūdo, it žirgo nustojęs“, arba: „Džiaugias, ar ne žirgą gavęs“; kaipogi senovėj kalnėnai ir žemaičiai taip didžiai mylėjo savo žirgus, jog, pačiam mirus, lygiai degino ant rogo¹¹⁸⁷ su pačiu jo žirgą, paskiau, krikščionimis jau tapę, garsūs kareiviai sirgdami liepė savo karės žirgą pas save atvesti ir taip, veizėdami į jį, kaip į savo draugą laimės ir nelaimės, numirė. Metuose 1257 tarp atsiųstųjų dovanų Mindaugo, Lietuvos karaliaus, vokiečių meldžionims¹¹⁸⁸ į Rygą nė vienas daiktas jų raštuose nėra taip didžiai garbinamas, kaip dovanotieji žirgai. Todėl šiandien dar jaunas žemaitis, jei negali raitas joti noris ir ant erkelės kumelėlės į bažnyčią ar į mugę, tad velijąs pėsčias beeinąs, nekaip bevažiuojąs. Klausiamas, dėl ko nevažiuoja su motriškosiomis važiuotas, atsako: „Ar aš koksai vergas ratgaly vilktis.“ Gaspadorius subatos vakarą, norėdamas pievos kertę nubengti, stiprina savo jaunus pjovėjus būtinai nuvargusius tais žodžiais: „Vaikeliai, benkim tą barą šiandien, aš jums rytoj duosiu arklus į bažnyčią joti.“ Šie, tais žodžiais pagaivinti, tarsi sylos atsigėrę, nubengia dainuodami noris pusnakty*. Dar vienas raštininkas, rašydamas apie lietuvių būdą metuose 1792, sako: „Lietuviai

¹¹⁷⁷ registrą, sąrašą

¹¹⁷⁸ valstybei

¹¹⁷⁹ valdinius

¹¹⁸⁰ maršalka

¹¹⁸¹ valdžios

¹¹⁸² raitininkų, kavalerijos

¹¹⁸³ įsidedamą kelionei valgį

¹¹⁸⁴ sunkiai traukė, tempė

¹¹⁸⁵ sugriebtą, užgriebtą, paimtą

¹¹⁸⁶ gražaus sudėjimo

¹¹⁸⁷ laužo

¹¹⁸⁸ vienuoliams, kovų su pagonimis dalyviams

* Rhesa, Dainos Anmerk. etc.

pervis¹¹⁸⁹ myli arklius, ir retai teregėsi lietuvių pėsčių einantį, nesgi į baudžiąvą, bažnyčią, mugę, dvarą, susiedų ar prietelių lankyti arti ar toli visados jis jotas¹¹⁹⁰ keliauja.“** Nuo to retoj kalboj terasi tiek vardų arklių, kiek anų yra lietuvių kalboj, ir taip: bėris, palšis, pilkis, juodis, keršis, plesnis¹¹⁹¹, raudis, dūlis¹¹⁹², žergštis¹¹⁹³, juodbėris, šviesbėris, arba skaitbėris, briedplaukis, baltkojis, žvairakis, pėdulkojis¹¹⁹⁴, laukkaktis, baltprusnis etc. etc.

Paprastai, traukdami į karę, apvyžo¹¹⁹⁵ savo žirgus plaušomis ne vien pačius, bet jų galvas ir ausis lig narių pirmųjų kojų, o lig kenklių pastarųjų, idant kelionėj nuo darganų ir lytų nepakriūštų¹¹⁹⁶ ir nepagurtų¹¹⁹⁷. Tokiu dar senovės būdu išjojo žemaičiai metuose 1794 kariauti paliepojų, pagruobinėj, pasalatėjų, ant žirgų, namie augusių, ne plaušomis nuvyžtų, bet gelumbėmis apsiūtų, ką dar tarp senųjų šiandien kiekvienas tebminavoja. Keliaudami senovėj sėdėjo apžarga be balno ir be kilpų, bet taip stipriai, jog, galvą pačiam nukirtus, dar arklys nunešė per kelis šimtus žingsnių sėdintį, lig išvirto. Patį arklį pirma apnasriu ar brizgilais, paskesniuose laikuose kamanomis valdė.

Senovėj karės apdaras, arba karės įkapės, maž teįvairavo nuo namų apdaro; ir taip, ant tos pačios sermėgos arba koboto¹¹⁹⁸ antsimovęs meškena ar briedena, ar kito kokio žvėries kailiu, į kurį taip gebėjo įsinerti, jog meškenos ar briedenos galvena apmovė pats savo makaulę, ir įrėdęs savo akis į meškos akis, nosį į nosis, lūpas į lūpas, jojo į karę. Dėl didesnės dar neprietelių nuogandos ant savo galvos tarp tauro ar briedžio ragų arklio uodegą užkišo, o veidą savo dar mėlynėmis ar anglija¹¹⁹⁹ nutepė. Jei tokių kailių nepasitiko, tad tokiu pat būdu apsimovė tūbiniu¹²⁰⁰ ar dembliniu kyriejum¹²⁰¹, kurio galvočium¹²⁰² apvožęs savo galvą ir veidą, paskui susiveržė su šikšniniu diržu, ant kurio tiek buvo vario grandžių arba sagčių antmautų, kiek buvo karėj neprietelių užmušęs; apsiavęs vyženomis¹²⁰³ ar kojenomis¹²⁰⁴, sieksninį kardą ar mietinį kalaviją pašonėj lunkų strikiu¹²⁰⁵ pajuosęs, viena ranka turėdamos kestine¹²⁰⁶ ragotinę, taip vadinamą kartinį, ant kurio galo buvo landus ragas antmautas, nuo ko ir vadinos ragotine, kaipogi gilioj senovėj geležies nežinojo, todėl kirviai, bardišiai¹²⁰⁷, kalavijai akmens ar uolos buvo; antroj rankoj turėjo turčią¹²⁰⁸, arba skydą, kuria nuo neprietelių siūčiu dangstės, buvo ji pailguotinai apvali, jau ištašyta, jau iš žilvičių nupinta. Pirma pentinų nežinojo, bet, pradėję su vokiečių meldžionimis kariauti, įtiekė sau ir pentinus uolektinius, kuriuos šiandien dar gal rasti tos gadynės karės kapuose. Ant galo seidoką ir vylyčių kurvij¹²⁰⁹ į pečius įkabinęs, skraidė ant žirgo it paukštis neprietelių žvalgydamos. Pėstieji daugiau kariavo rendėtais¹²¹⁰ brūkliais, kokius gal dar regėti paskuojų laikų Lietuvos ūkės žymėj¹²¹¹. Artinantis neprieteliui, laidė

1189 labiausiai

1190 raitas

** Lepner.

1191 šviesbėris

1192 palšis

1193 širmis, šerkšnis

1194 baltkojis

1195 apipynė

1196 nesunyktų, nenusilptų

1197 nepavargtų

1198 liemenės, palaidinio

1199 tam tikrais mėlynais dažais

1200 veltiniu

1201 ilgu apsiaustu

1202 gobtuvu

1203 vyžomis

1204 iš gyvulių kojų odos pasiūlomomis naginėmis

1205 virve

1206 iš karties (kestės) padarytą

1207 kovos kirviai su ilgu kotu

1208 skydą

1209 pintinę

1210 gumbuotais, nelygiais

1211 herbe

pėstieji strypus ar akmenis iš svilksnių¹²¹². Nesgi didžiai vėlai, geležį pramaniu, tepradėjo šarvuotis geležies lopais ar mezginiais, taip pat geležies kardus ir ragotines dėvėti. Tai taip aprėdytus kareivius vadino į mūšą balsu trimitų, taip vadinamų ilgų medžio trūbų, kurių rūstas balsas priminė kožnam giltinę šalip stovinčią. Karės žygius visados atlikdavo žiemą, kad visur pašalusį buvo ir kėlė raitą per versmes ir upes, idant niekame netruktų. Jei kuomet nutiko vasaros laiku žygiuoti į karę, tad pėstieji kėlės per upes, po keturis, po penkis ant taurų kailių sustoję it ant pluoštų¹²¹³, o raitieji, įrišę į arklių uodegas ranką, plaukte perplaukė*. Karės įkaiščiui ėmės visados sausūs valgius, beje, džiuvusių mėsą ir žalius batvinius bei miltus, kaip viršiau minavojau; viso negalėdami sunkose¹²¹⁴ ant arklių pakelti, likusij, sudėjus į mažas rogeles, šunys dideli, tai lietai¹²¹⁵ auginami, briciais vadinami, po pačių vežė, nuo ko lenkai lig šiai dienai, iš lietuvių tyčiodamies, sako „Licwiaki bocwiaki“, tai yra lietuveliai batvinėliai, iš apmaudo, jog, lietuvių karėjų užmušęs, nieko gero negalėjo rasti, tik tai batvinių sunkas, nes ir tas pačias lig nuo jo įgaunant ne vieną galvą reikėjo padėti.

Visų neturtingasis žemlionis jojo į karę visados trisu, nesgi reikėjo atsargai turėti liekų¹²¹⁶ arklių, idant, vienam kritus ar užmušus, antras kad prie rankos būtų. Didelėję ir baisioji karėjų ir arklavedžių stoji lygiai¹²¹⁷ su pačiu karės vyru į tarpą¹²¹⁸. Turtingieji po 5, 6 ir 10 vyrų savo tarnų vedės, todėl senovės raštuose yra randama, jog toks su savo pačiu¹²¹⁹ išjojo, tai yra su savo tarnais.

Kariavo pagal vietos būdą, kurioje patys pasitiko, ir taip, kaip buvo įpratę su žvėrimis grumtis, daugiau būriais po kelis šimtus, kartais ir po kelis tūkstančius, retai kuomet teisingavo į tokią rūmę¹²²⁰, kurioje šimtas tūkstančių joties būtų susirėmusi su antru šimtu tūkstančių neprietelių, bet tankiau kaip sakiau, po kelis tūkstančius tesigrūmė dėl ankštumų¹²²¹ ir girių; vienok, ir tokiu būdu kariaudami, ilgainiui rados taip nuogaščiais savo neprieteliams, jog šimtas neprietelių, vieną žemaitį pamatęs, muko šalin galvą trūkės*. Kariauną kėlė sau pagal tą, kaip reikėjo, jau didžią, jau mažą; visados kariavo pagal būdą savo tautos, minėdami pirma ant to, kaip ir su kuo turi grumtis, nesgi įpratę buvo reikiant paskysti¹²²² ir beveizint apent¹²²³ į vieną būrį nesuniukus susiblokšti, tolyn tolesniai siaubti ir grobį grieti¹²²⁴, neprietelius vengdami; užvis gebėjo į mažus būrius išsiskaidę grumtis, tuoįtimpos¹²²⁵ neprietelius gorinti, antpuldinėti¹²²⁶ ir skardyti¹²²⁷, kurie, nedrįsdami išsiskiesti¹²²⁸, badu merejo¹²²⁹ vienoje vietoje, kad tuo tarpu šie jiems karės padargą ir padarynę grobstė, įkaištį ir mitalą graibydami, pačius gandino, vienok patys nuo neprietelių neprigaunami ir nenusikratomi, nesgi kad vieni, užpakaly neprieteliams vaidindamies¹²³⁰, šurmuliavo, kiti tuo tarpu juos priešaky skardė, jei vieni neprietelių priešaky šmaižės, kiti, staiga iš užpakalio antpuolę, vienus rito, kiti perbadę¹²³¹ patys

---

¹²¹² svaidyklių, laidyklių

¹²¹³ plaustų

* Koialowicz, Histor. Lit., pars 1, lib. III, p. 58.

¹²¹⁴ maišeliuose, terbose

¹²¹⁵ tikslui, reikalui

¹²¹⁶ atliekamą, laisvą

¹²¹⁷ kartu, drauge

¹²¹⁸ tarpą, gretą

¹²¹⁹ palyda, tarnais

¹²²⁰ ertmę

¹²²¹ ankštumų, siaurumų

* Dusburg, c. 81.

¹²²² išsiskirstyti

¹²²³ vėl

¹²²⁴ imti, griebti, plėsti

¹²²⁵ be perstojo, nuolat

¹²²⁶ užpuldinėti

¹²²⁷ kapoti

¹²²⁸ išsiskirstyti

¹²²⁹ pamažu gaišo, mirė

¹²³⁰ rodydamies

¹²³¹ peralkę, perbadėję

nuo baimės krito **. Supūtus trimitus, patys beveizint vėl it žižilpos¹²³² išnyko taip, jog neprieteliai, vienoje vietoje susigūžę, ginklą pakėlę darganotie ar speiguotie dieną ir naktį turėjo kentėti, saugodamies, idant iš kurios norint pusės it žiebai netvyksterėtų ir jų nepakrėtų, stovinių be duonos, be pastogės, kartais ir be vandens, nesgi lietuviai visados buvo tarp savęs susimokę, ir jų trimitų balsas rodė jiems, kaip ką daryti. Ir taip nužudę savo neprietelius vargais, badu, alkiu, šalčiu, lytumi ir darganomis, ant galo, antpuolę žiebu greitumu, išklojo iki visų paskuojo visų kantriosius ir narsuosius neprietelius, niekad patys į aiškia mūšą¹²³³ neištikdami, visados ir visur su atsarga būdami, kaipogi šiandien dar yra sakoma: „Griovio neperšokęs, nesakyk op“ arba: „Nepravėdinęs nesakyk šaltas“, arba: „Darydamas gudriai, veizėk į galą“, arba: „Gudraudamas kuomet noris prieš lipto¹²³⁴ galą.“ Tokiu pragumu metuose 1220 Erdvilas, žemaičių kunigaikštis, baisiausią kariauną platburnių arba totorių, paveikė, kurie po to neveikiai bedrįso Lietuvą kabavoti¹²³⁵; vienok negal nuo to tarti, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, senovėj nuo didelių kovų vengė, nesgi žinoma yra, jog metuose 1340, grumdamies su meldžionimis, iš viso pasaulio nuo popiežiaus sukeltais, Rudlaukių kovoje turėjo jau su savo talkėjais¹²³⁶ 100 000 joties, vokiečių meldžionys nuo savo pusės ne mažiau.

Sutikę netyčiomis neprietelių didesnę kariauną, kurios regėdami nepaveiksią, o patys nebgalėdami skubiai bepaskysti, tuojau tvėrė iš rogių tašką¹²³⁷ abejoj šaly savo rindos¹²³⁸, idant neprieteliai negalėtų apsiausti savo daugiu; patys tuo tarpu susiskliautę¹²³⁹ puolė vienu muntuliu¹²⁴⁰ ant neprietelių, kurių perlaužę rindą, suniukusius beveizint ant vietos pakrėtė. Taip žemaičiai metuose 1275 pergalėjo vokiečių meldžionis ant jūros ledo tarp Rygos ir Runo salos. Taip pat tankiai vietoje ragotinės patį jos kotą be rago ir ieties naudojo, užvis kariaudami su vokiečių meldžionimis, kurių negalėdami per geležies šarvus nudurti, tad pačiu kestės¹²⁴¹ galu dunksterėjo¹²⁴² jam į krūtinę taip smarkiai, jog vokietis, kežterėjęs¹²⁴³ nuo arklio, daugiau nebsikėlė.

Kaip kalnėnai, taip ir žemaičiai, noris visados joti tekariavo, tačiau turėjo lygiai ir pėsčiusius paslėptus, kuriuos dvisėdais jodino: susigrūmus pačiai jočiai su neprieteliais, pėstieji anai pripadėjo¹²⁴⁴. Taip metuose 1320 Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, pergalėjo gudus, kurioj kovoje žemaičių pėstieji, įsispraudę į tarpus savo joties, padėjo neprietelių rindą perlaužti.

Namie kariaudami ar ištraukę į svetimą kraštą neprieteliams savo atmonyti, kurių krašte grobį griedami ar į aiškia mūšą ištikdami, visados nereikalingąją savo karės padargą užpakaly abaze¹²⁴⁵ laikė su nedaugiu sargų, kur ir sugautuosius neprietelius kaišė; nes tankiai nutiko, jog kartais, vykstant grobį grieti svetimame krašte, didžią daugybę imtinių¹²⁴⁶ tenai iš visų pusių suvedus, o ilgainiui patiems į aiškia mūšą ištikus, kaliniai užpakaly patrako ir, pagrobę tenai liekujį ginklą abaze, pačius nuo užpakalio antpuolė ir taip padėjo saviesiems, priešaky kariaujantiems, paveikti¹²⁴⁷. Tokiu pragumu lenkai metuose 1270 pergalėjo lietuvius ties Liublino pilia, kurie ne vien savo grobį atgavo,

** Albertus Krantzius, Wandalia, lib. VII, cap. 13, pag. 155: ... non statariam (vt olim) pugnam agentes, sed incursionibus et excursionibus omnia subruentes [44].

[44] ...ne reguliariis (kaip kadaise) mūšiais, bet užpuldinėdami ir pasitraukdami viską teriojo (lot.).

¹²³² žiežirbos

¹²³³ kovą, mūšį, kautynes

¹²³⁴ liepto

¹²³⁵ liesti

¹²³⁶ talkininkais

¹²³⁷ užkardą, įtvirtinimą

¹²³⁸ eilės

¹²³⁹ susibūrę

¹²⁴⁰ būriu, krūva, tumulu

¹²⁴¹ ieties koto

¹²⁴² stuktėlėjo, kaukštelėjo

¹²⁴³ dribtelėjęs

¹²⁴⁴ pagelbėjo, padėjo

¹²⁴⁵ kariuomenės stovykloje

¹²⁴⁶ belaisvių

¹²⁴⁷ įveikti, nugalėti

bet ir pačius išmušė. Lenkai iš džiaugsmo tos pergalės toje vietoj minavonei¹²⁴⁸ šv. Mykolo mūro bažnyčią pastrūnijo, jog jiems tą dieną padėjo jis lietuvius nuveikti, kuri bažnyčia iki šiai dienai dar tebėra*.

Sustoję į abazą, apsikasė grioviu ir vidaus pusėj to griovio supylė sau aukštą ežią, nuo ko ir abazu vadinos, ir pilių pradžia ilgainiui paėjo; vidury to abazo karės įrankius, pabūkles ir grobį laikė, apsukui jo patys stovėjo, daugiau tarsi karės įrankius, nekaip savo gyvybę nuo pavojaus glemždami. Žiemą, negalėdami grioviu apsikasti, rogėmis ir šlajomis apsitaškavo¹²⁴⁹, it pačiame vidury kalinius laikė, kaipogi tokiam abaze gulinčius žemaičius metuose 1200 antpuolę iš Rygos meldžionų vokiečiai Padaugavy ties Ašradės pilia išpjovė**.

Kad taip kalnėnai ir žemaičiai plynuose ant lauko narsavo grumdamies su neprieteliais, lygia dalia¹²⁵⁰ ir pily gyniodamies ar tenai lauždamies neguro.

Senų senovėj kalnėnai ir žemaičiai pilių neturėjo, kaipogi neišžengiamos girios jų pilimis, o pačių narsybė ir kantrybė jų mūrais buvo, į kurias ir visų narsusis neprietelius nedrįso lįsti***, bet ilgainiui, praretėjus toms girioms, pradėjo tarpgiriuose neprieteliai, užvis žuvėdai, šmaižytis ir grobį grieti bei pačius vergti; tą pritirdami¹²⁵¹, lietuviai ėmė tuos tarpgirus pilimis kamšyti, kuriomis ne vien kelią neprieteliams užtaškavo¹²⁵², bet, kėlusis pavojui, ir patys tenai uždangą¹²⁵³ rado, kurių pilių palaikus šiandien dar Žemaičiuose pilies kalnais, arba nuo žuvėdų pilimis, tebvadina.

Vardas pats pilis, nuo žodžio pilti, rodo, ką jis žymina, nesgi kalnėnai ir žemaičiai, norėdami savo lobį nuo neprietelių paglemžti¹²⁵⁴, strūnijo tas pilis tokiu būdu. Visų pirma lygioj vietoj, nuo dviejų, o kartais nuo trijų pusių niekaip neprieinamoj, beje, paežeriuose, papelkėse, kame būdas pačios vietos gyniotų nuo pavojaus ir glemžtų bei patiems tenai lengva būtų gintis. Ir taip pylė žemės sienas, į ketvirtainį pailguotiną pavėdžias¹²⁵⁵, it į trobesį keliais sieksniais aukštą ir mažne tiek pat storą; nuo neprieinamosios pusės buvo anga, o visos to ketvirtainio sienos kaip iš lauko, taip ir iš vidaus giliu grioviu apkastos, kurio griovio lauko pašalys buvo užtvertas statiniu¹²⁵⁶ ažuolo atbulų miėtų, prie kits kito sudurtų. Ant tų sienų viršaus toks pat buvo statinys. Ir taip neprietelius, prisiartinęs prie tokios pilies, turėjo visų pirma jotas ar pėsčias, šokdamas per statinį, už augumą aukštesnį, pasimauti ant galų miėtų, jei peršoko neužkliuvęs, tad griovy lygiai su arkliu galą gauti; jei but griovy dar gyvas palikęs, tad turėjo ropoti ant sieną aukštų, ant kurių vėl buvo atbulų miėtų statinys, už kurio pilies gyniotojai stoję akmenaičius iš svilksnių ant neprietelių svaidė it krušą bėrė, o vilyčias iš seidokų it sniegą drėbė*.

Nes ilgainiui, pramarius taranus ir geležies šarvus, nebgalėjo tokiose pilyse išsiturėti¹²⁵⁷, nesgi iš taranų laidydami neprieteliai akmenis, didelesnius girnų akmenų, išlaužė tuos statinius ir tais gi akmenimis užvetė paskui ir griovius, o patys, įsimovę į gelžinius šarvus, nebebijo jo nei akmenaičių, nei vilyčių, kurios per geležį nesmego. Ilgainiui, kad vokiečių meldžionys, krikščioniškos tikybos aitra pasimetę¹²⁵⁸ norėjo kalnėnų ir žemaičių tuo pragumu ne vien lobį ir žemę pasavinti, bet dar pačius nuvergti ir į gyvulius paversti, tada lietuviai vėl nuo savo pusės, gyniodamies ir savo liuosybę nuo krikščionų kaip įmaną taupydami, pradėjo strūnyti pilis neb jau lygmėse, bet ant kalnų ir vietose taip

---

¹²⁴⁸ atminimui

* Bandtkie, Hitor. nar. Pols., t. 1, str.

¹²⁴⁹ apsitvėrė

** Arndt, Liefländ. Chron., p. 40.

¹²⁵⁰ taip pat

*** Mart Gallus, in 1. c.

¹²⁵¹ patirdami

¹²⁵² užtvėrė

¹²⁵³ priedangą

¹²⁵⁴ išsaugoti, apginti

¹²⁵⁵ panašias

¹²⁵⁶ stačių medžių tvora

* Dusburg P., III, c. 20, 21, 22, 23, 100.

¹²⁵⁷ išsilaikyti

¹²⁵⁸ apsimetę

pat neprieinamose; jei kame kalno nepasitiko¹²⁵⁹, tad tokį supylė upės vingyje ar viduryje versmių. Paskui tame kalne palikę ar iškasę gilią gilesnę duobę ketvirtainę, įdėjo tenai rentinį jau medžio, jau akmenų, kursai daug tenai turėjo kambarių, kuriuose jau patys reikiant gyveno, jau pelną ir turtus savo nuo pavojaus klėstė¹²⁶⁰, kartais ir pačius karės arklius laikė; visos tos pilys apipiltos buvo žemėmis, ir nuo neprieinamosios pusės viena anga tebuvo. Pusėj to kalno arba atkalnėj buvo aplinkui taškas, idant neprietelius negalėtų vienu trūkiu antjoti¹²⁶¹ ar anteiti¹²⁶² ant pilies viršaus, ant kurio buvo rąstai ir ronai¹²⁶³ sukelti, idant, lipant neprieteliui į pilį, galėtų jį tais ronais, paritinus į pakalnę, nublokšti. Pačiose tokiose pilyse, kaip šiandien kad gyvena taip vadinamuose miestuose, negyveno, bet papiliuose. Gyventojai, atstu apie tas pilis gyvenantys, turėjo eiti pakarčiu¹²⁶⁴ jų sergėti, nuo ko šiandien dar tokio krašto sritis apygarda vadinasi*. Žemlionys, suėję tenai į sargybą, mokės ir pratinos į karę, beje, kaip nuo neprietelių gintis ir kaip juos pergalėti. Ant pilies viršaus buvo stiebas, derva aplipytas ir šiaudais aprištas, kurį sargtis¹²⁶⁵, pamačiusi neprietelius artinantis ir nevildamos viena stengti, uždegė tą stiebą, idant gyventojai apykartos¹²⁶⁶, pamatę naktį gaisrą, o dieną dūmus, skubėtų raiti ir pėsti, ginklą pagrobę, pilį gelbėti ir neprietelius drausti. Tokios pilys kalnuose taip buvo ertos¹²⁶⁷, jog kartais po kelis tūkstančius svieto galėjo tenai susitalpinti. Žinoma yra, jog Algirdas ir Kęstutis, didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, metuose 1360 po kruvinos kovos Rudlaukių plynuose su 15 000 joties Aukaimio pily užsirakino, kurių pilių iros¹²⁶⁸ šiandien dar, noris į žemę susmegusios, mažne prie kiekvieno miestelio senu įpročiu pilies kalnais yra vadinamos.

Paskiau, noris tos pačios pilys buvo kaip buvusios, tačiau gyventojus, papily gyvenančius, lygiai su pilia akmeninių plytų ar žemių zomatais¹²⁶⁹ aptvėrė, nuo kurio laiko jau gyventojai, papily gyvenantys, pilionimis¹²⁷⁰ vadinos taip, kaip kad buvo kitą kartą aptvertas Vilnius, Kaunas, Plateliai, Balostekė, Žąslaukis, Biržai ir kitos, idant, neprieteliams norint jas apgulti, reiktų daug kareivių su savim vesti.

Kaip kantriai tose pilyse kalnėnai ir žemaičiai gynė senovėj, gana yra tiktai priminti kantrybę ir narsybę Margerio, Punios pilies vyro, kursai, metuose 1278 tenai gindamos, velijos iki paskuojo irose pačios pilies užsirausti, nekaip neprieteliams pasiduoti. Lygia dalia metuose 1346 Vaidotas Kauno pilį nuo meldžionų, o Jurša 1434 metuose Lucko pilį nuo lenkų gyniodamu, tūkstančius neprietelių iškrėtusiu, velijos ugnies liepsnose užsirausti, nekaip neprieteliams pasiduoti [45]. Kad taip kantriai kalnėnai ir žemaičiai mokėjo užsirakinę pily gintis, lygia dalia neguro nė į neprietelių pilis griudamies, nesgi ne vien kaip drąsūs vyrai, bet it levai¹²⁷¹ staipės ant uolinių ar akmeninių sienų, tūkstančiais graudindami¹²⁷² ir trupindami savo šarvuotus vergėjus**. Nesgi kas perskaitys lietuvių apgulimus Pernavos, Kesės, Nejermilės pilių, tas stebėsis į jų narsybę ir kantrybę.

Norėdami į neprietelių pilį įsilaužti, visados apstojo ją stipria kariauna taip, jog neprietelius niekur nebgalėjo iš savo pilies beišeiti. Griovė ir ardė neprietelių pilis taranais. Lig atėję pas pilį, supylė sau

---

¹²⁵⁹ nebuvo, nepasitaikė

¹²⁶⁰ slėpė, saugojo

¹²⁶¹ užjoti

¹²⁶² užėiti, užlipti

¹²⁶³ rąstai

¹²⁶⁴ paeiliui

* Koialowicz, Hist. Lit., t. 1. VIII.

¹²⁶⁵ sargyba

¹²⁶⁶ apylinkes

¹²⁶⁷ erdvios

¹²⁶⁸ griuvėsiai

¹²⁶⁹ tvoromis, pylimais

¹²⁷⁰ pilies gyventojais, miestiečiais

[45] Čia yra trys iš dažnai pasitaikančių anachronizmų S. Daukanto raštuose. Margerio vadovaujamas Pilėnų (S. Daukantas juos identifikuoja su Punia) gynimas įvyko ne 1278, o 1336 m. Kauno pilį kryžiuočiai ir jų talkininkai puolė ne 1346 m., o 1362 m., ją tada gynė lietuvių įgula, vadovaujama Kęstučio sūnaus Vaidoto. Kai priešai pilį išgriovė, Vaidotas su 36 kariais bandė prasiveržti, bet pateko į nelaisvę. Apsuptos Lucko pilies įgula, vadovaujama Juršos, narsiai gynėsi 1431 m. (ne 1434 m.).

¹²⁷¹ liūtai

¹²⁷² mušdami

** Dusburg P., III, c. 89, 112, 113, 114.

pylas¹²⁷³, kuriose apsikapėjo¹²⁷⁴ dėl savo atvangos, idant neprietelius nedrįstų iš savo pilies jų antpuoldinėti. Taip užsitvėrę nuo neprietelių antpuolių, tad su tokia smarkybe ėmė laužtis į pilį ir su tokia kantrybe griautis, jog nė vieną dieną atlydos jiems nedavė. Plačias sritis savo krašto, užvis giriotas, gyniodami nuo neprieteliaus antpuolių, aptaškavo, už tų taškų stovėdami, kareiviai laidė iš svilksnių akmenaičius ar vylyčias iš seidokų¹²⁷⁵ ar strypais mušė neprietelius, norinčius tenai įsigriauti.

Minavojant čia vyrų narsybę, nereikia užmiršti nė motriškųjų, kurios ne vien namuose, kaip regėjom, geidė vyrais vadintis, jog tenai jų darbus atlikdavo, bet ir karėj vyrams lygintis norėjo. Čia gana bus tikrai priminti narsybę Naujapilės Lotriškųjų. Kad metuose 1276 meldžionų vokiečiai, gudai ir Lotoriai susitarę visą Lietuvą ir Žemaičius taip nusiaubė, jog plėnys vienos ant degėsių tyruose jau lakstė, vienok, ir tuo dar nesikakindami, norėjo į Naujapilę įsilaužti, bet tenai motriškosios, nenusiminusios ta rūsta diena savo ūkės, artinantės neprieteliams pilin, liepė savo vyrams iš pilies išeiti ir lauke su neprieteliais grumtis, kuriems išėjus, tuojau, pilies angas užrakinusios, lipo pačios ant pilies sienų ir nuo tenai vylyčias ir akmenis svaidė ant neprietelių, pasieniuose su vyrais kariaujančių, it krušą bėrė. Neprieteliai, nesivildami nuo dviejų pusių suremtais būti, ne vien išguro, bet mažne visi galą gavo, likusieji kūlvertiniais tenkino beišsprukę nuo giltinės palikini pilį, kurią narsybė ir stangybė motriškųjų išplėšė jiems iš nagų. Nereikia taip pat užmiršti nė našlės kunigaikštienės Lucko Anastazijos Alelkienės, kuri metuose 1504, išgirdusi platburnius Lucko pilin artinantis, kardą pagrobusi viena ranka, antroji sūnelį tuo¹²⁷⁶ gimusį turėdamos, liepė sukeltiems žemlionims¹²⁷⁷ ir vyrams visos apygardos ant lopšelio prisiekti, jog pirmiau visi galvas savo padės ir irose pilies lygiai su kūdikėliu užsiraus, nekaip neprieteliams pasiduos; kaipogi apgulę tenai platburniai minavotą pilį ne vien neįsilaužė, bet patys pazomačiuose¹²⁷⁸ galą gavo nuo vyrų, drąsinamų narsia žmona.

Lyčius¹²⁷⁹ tos didžios lietuvių narsybės lauke ir pilyse tas būk buvęs, jog tikėję į įstatymus savo ūkės, pagal kuriuos, kaip viršiau minavojau, tie tikrai dangaus tegalėję viltis, kurie, kantriai gyniodami nuo neprietelių savo namus ir savo liuosybę, savo galvas padėjo, ir tie teradę kame tenai aukštybėse baltus drabužius, minkštus patalus, saldų medų ir grakščias žmonas, su kuriomis gerdami ir juokuodami linksminęsi ir miegoję tyliai kiauras naktis; kiti vėl rašo, jog būk dėl to buvę narsiais, jog tikėję į tą, jog koku žmogus esąs ant šio pasaulio, tokiu busias ir po smerčio: jei čia vergu – ir ten vergu, jei čia liuosu – ir ten liuosu; užvis, sako, regėdami, kaip baisiai vokiečiai žudė perkrikštus Parusy ir Padaugavy baudžiovomis, arba lažais, ir mokesniais, todėl kožnas velijos ant vietos liuosas mirti, nekaip ne vien šiame pasauly, bet amžinai antrame gyvenime tokiems kraugeriams vergauti, todėl šio svieto gyvenimą už nieką turėję, ką patarlės šiandien dar viršiau minavotos stigavoja; ir taip sako įsirūpinęs žemaitis: „Diena mano – amžius mano“ arba: „Diena būtoji“, arba: „Ne saulės amžių gyvensiu“, arba: „Pūsta¹²⁸⁰ tavęs ar manęs“, arba sako: „Nuo baimės mirusiam bezdalai skambina.“ Taip latviežiai, arba, kaip prašaleičiai kad rašo, jatviežiai¹²⁸¹, metuose 1250 velijęsi iki paskuojos nuo lenkų išsipjaudinti, nekaip jiems vergauti. Bet tiems gal aiškiai atsakyti, jog lietuviai ne dėl to karėse narsavo, idant nevergautų danguje, kaip kad ant žemės kad vergino juos neprieteliai, bet idant, kantriai kariaudami, dangų įgytų, kaipogi dabar regėjom, jog tie tikrai dangaus tegalėjo viltis, kurie drąsiai už namus ir liuosybę savo mirė; antra, jei būt dėl baimės vergybos kariavę, tad, laidodami savo nabaštikus¹²⁸², nebūt giedoję tais žodžiais: „Eik sau, varguti, į antrą, laimingesnę, gyvenimą, kame ne tu vokiečiams, bet tau vokiečiai amžinai vergaus.“*

¹²⁷³ pylimus

¹²⁷⁴ apsikasė, įsitvirtino

¹²⁷⁵ lankų, kilpinių

¹²⁷⁶ vos, tik

¹²⁷⁷ žemvaldžiams, bajorams

¹²⁷⁸ palei tvorą, pylimus

¹²⁷⁹ priešastis

¹²⁸⁰ tuščia

¹²⁸¹ jotvingiai

¹²⁸² numirėlius

* Strykowski, in 1. c.

Kartais, turėdami su daugiu nuožmių neprietelių kariauti savo krašte, lig neištraukę ant jų į karę, pirma savo pelnelį, beje, kubilėję su drabužiais, iš namų į neišžengiamas girias toli tolesniai išnešę ir tenai pačias, vaikus ir gyvulius suvedę, javus į žemę įkasę, namus sudegino, idant neprieteliai atėję nei duonos, nei pastogės, nei gyvulio niekame nerastų ir per tą patį badu ir vargais išgaištų, ką metuose 1340 padirbo Algirdas ir Kęstutis, didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, kuriuodu, regėdamu, jog sukeltas svietas nuo popiežiaus atėjo į Parusnį lietuvių kariauti, tuojau liepė visu panemunių gyventojams per 10 mylių savo pačias, vaikus su pajudinamuoju lobiu į Padaugavio girias išdanginti, o namus tuščius sudeginti. Ir taip paskui vokiečiai meldžionys, persikėlę per Nemuną į Žemaičius, rado tenai vienus degėsius, kame jiems pirma jų žvalgytojai, arba špiegai¹²⁸³, sakė visa gausiant. Tuo tarpu, jiems po degėsius bevaikščiojant ir beieškant lietuvių, Kęstutis, su 15 tūkstančių joties išpuolęs iš Palangos girių, per Klaipėdą, o Algirdas su antra tiek iš Žaliosios girios per Įstrupį užsiautė užpakalį krikščionims, kurie nuo bado, vargų ir darganų visi galą gavo taip, jog per kelerius metus kaukolės po laukus ir girias, upeliuose ir pievose valkiojos nugaišusių neprietelių**.

Tarp paimtųjų neprietelių karėje didžiuosius jų vyresnius gyvus dievams savo aukavo tokiu būdu: sugautąjį neprietelių atmoną ar kitą karvedį, pririšę žirgo kojas prie keturių stiebų, patį šarvuotą, kaip buvo kariavęs, pasodino ant jo su visais jo ginklais, paskui, sukrovę malkinę po apačia, sudegino. Jei buvo keletą vyresniųjų sugavę, tad lėmė, kurs būt vertesnis dievams aukauti, tą, kurį nulėmė, taip pat sudegino, kaip jei pirmąjį. Tiems neprietelių karvedžiams ar atmonams, kuriuos kariaudami buvo užmušę, galvas nupjovė ir, iš jų kaukolių padirbė sau kaušus, gėrynėse¹²⁸⁴ linksmindamies gėrė iš jų minavonei savo narsybės, jog visų smurčiausius savo neprietelius buvo pergalėję, kurių palaikus kaip pergalėtojai dėvėjo***. Mirus garsiam karvedžiui, kaukoles pergalėtųjų nuo jo neprietelių, ant vario ar geležies rinkių¹²⁸⁵ sumovę, po apačia pelenų indo į kapus laidojant padėjo, ką šiandien dar, kasant kapus garsių kareivių, daugioj vietoj gal rasti. Nubengę karę, su neprieteliais derėjo tokiu pragumu: kunigai, nujodę baltą žirgą lig nuvargstant, ant malkinės gyvą sudegino, paskui pelenus jo išbarstė, ragotines¹²⁸⁶ tarp savęs sukeitė, kurias laikė šventoje vietoje, žinyčia¹²⁸⁷ vadinamoj, apie kurią viršiau regėjom. Atkaliai¹²⁸⁸ skelbė karę susiedams tokiu pragumu: kunigas, paėmęs svetimąją ragotinę, nunešė į parubežį ir įmetė ją į neprietelių kraštą su degančiu pagaliu, kas buvo ženklų apskelbtos karės neprieteliui***.

Kėlusis karei, senovėj kalnėnai ir žemaičiai tokiu būdu kėlė sau karvedį, arba atmoną, kurs juos turėjo vesti prieš neprietelius. Suėję į kuopas, pakėlė sau patys vyresnius, ne turtinguosius ir kilties¹²⁸⁹ vyrus, bet visų narsiuosius, kantriuosius ir guviuosius vyrus, visų pirma dešimtininkus, taip vadinamus nuo to, jog dešimtį kareivių vedė į karę, ir šimtininkus, arba pulkorius, nuo žodžio pulti, kurie šimtą kareivių vedė, kuriuos paskui iš teutoniškumo ratmistrais¹²⁹⁰ pramanė, ant galo karūzuosius, kurie vėliavas į karę nešė ir įrašą¹²⁹¹, arba reistrą, kareivių savo apygardos turėjo. Tie vyresnieji, taip pakelti nuo kareivių, vėl pakėlė tarp savęs visų vyriausiąjį valdymierą¹²⁹², protu, išminčia, narsybe ir kantrybe visus pranokiantį, atmonu vadinamą, kursai vedė visus prieš neprietelius atmonyti jiems savo žalas ir abydas, kurį pakėlė ant pečių nešiojo po rindas, vaidindami¹²⁹³ visai kariaunai kaip to, kurio įsakymų reiks klausyti. Tas atmonas taip pakeltas turėjo valdžią ant

---

¹²⁸³ žvalgai, šnipai

** Koialowicz. Histor. Lit., t. II. p. 1, 1. VIII.

¹²⁸⁴ pokyliuose

*** Koialowicz, Hist. Lit., t. 1. p. 1, 1. II, p. 40.

¹²⁸⁵ grandžių

¹²⁸⁶ ietis

¹²⁸⁷ šventykla, aukojimo vieta

¹²⁸⁸ atvirkščiai

*** Arndt, Liefländ. Chron., p. 30.

¹²⁸⁹ kilmingus, aukštos kilmės vyrus

¹²⁹⁰ rotmistrais

¹²⁹¹ sąrašą

¹²⁹² vadą

¹²⁹³ rodydami

kiekvieno gyvybos ir giltinės, kurio įsakymas kožnam šventu buvo, kurį jei kas peržengė, tas galvą savo turėjo padėti. Ta jo valdžia tepatvėrė iki karei pasibengiant, nesgi, karei pasibengus, jis pagrižo namo ir vėl buvo ūkininku, kitiems lygiu, ir klausė su kitais visuomenių ūkės įstatymų, kad tuo tarpu, karei esant, pats visiems įsakymus davė. Minavonę tos dabos¹²⁹⁴ vyresnybės skyrime žemgalėnai, arba kuržemininkai, iki šiai dienai tebsaugoja, nesgi naują poną, valsčių jam apimant po tėvų, genčių ar nupirkus, visados valsčionys turi jį pakelti, ir tuo kartu tikrai tesivadina ponu, kad žmonės jį pakėlė; lig nepakėlus, niekšai jo neturi už tokį ir negali vadintis, nei kitam to valsčiaus paduoti, noris raštus pirkšenos¹²⁹⁵ būt turįs ir pinigus užmokėjęs.

Kritusį karį savo karvedį turėjo pagrobtį iš nagų neprietelių ir, gimtoje žemėj sudeginę, palaidoti, kas buvo visų didžiausia goda¹²⁹⁶, laime ir tikybos atlikimu, nesgi pagal jų nuomonę tas tiktai tegalėjo į dangų eiti, kas buvo savo žemėj palaidotu, kitaip klaidžiojo jo dūšia po medžius, namus ir tyrus, viso pikto kentėdama ir pati daug pikto darydama savo gentims ir žmonėms, jog jos nepalaidojo. Todėl visų smarkiausioj mūšoj turėjo kritusiuosius nuo neprieteliaus panešti ir juos savo daba palaidoti, ką iki šiol žemaičiai tebminavoja, kaipogi šiandien dar motina žemaitė, išgirdusi savo sūnų svečioj šaly mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo¹²⁹⁷ yra: „Vaikeli brangusis, – sako, – svetima žemė tavo kaulus apraus.“

Jei būt pats atmonas kariaudamas kritęs, tad jo minavonei visa tauta kasė jam kapus aukštus aukštesnius pagal didumą jo garbės ir veikalų bei naudos, ūkei padarytos, kokių kapų šiandien dar yra didi daugybė, kaip viršiau minavojau, visiems žinomų, kaip Kalne, taip ir Žemaičiuose. Paskui ant malkinės degino savo atmoną su karės žirgu, su pėdsekiais, su sakalų pora, su ginklais ir su kliautingiausiu¹²⁹⁸ jo tarnu. Liepsnai tvaskant, kaip viršiau minavojau, gentys ir bendrai mėčiojo į ugnį meškos ir lūšių nagus, raudodami ir garbindami jo karės darbus, idant, ropodamas per žiaurų kalną į dangaus aukštybes, galėtų įsikibęs pasiilsėti, paskui sušluostę gruzdinius¹²⁹⁹ numirėlio supylė į molio indą, ir lydėtojai, nešdami į kapus, sušuko regintys keliaujantį nabaštiką debesyse ant balto žirgo ir sakalą besklendžiantį lygiai; įdėję indą į kapus ir kaukoles neprietelių pergalėtųjų ant grandies suvėrę, padėjo po indo apačia ir žemėmis aprausė; minavonei vadino tuos kapus vardu to, kas tenai buvo palaidotas.

Ne vien pačius karvedžius taip didžiai garbino dėl jų narsybės ir kantrybės, bet dar pačias kovų vietas, ant kurių kareiviai ar kiti nabaštikai buvo palaidoti; kokius kapus už šventas vietas turėjo, į kurias žambį smeginti¹³⁰⁰, perkasų kasti ir velėnų plėšti negalėjo dėl garbės ir amžinos minavonės tų vyrų, kurie savo narsybe ir kantrybe likusiesiems vietaučiams liuosybę išvadavo, kurie jei nebūt ryžęsi karį mirti, visi būt neprietelių vergais tapę.

Kartais pakėlė sau karvedžiu, arba atmonu, svetimos tautos vyrą, kursai visą valdžią turėjo, ir nėra randama raštuose, idant kūrėjų kūrėjas būt jo valdžią mažinęs arba varžęs karei esant*. Vienok tas vėl visiems yra žinoma, jog vyresnieji kunigai kišos į karės dūmą¹³⁰¹ ir rodą¹³⁰², tenai pritarė ir patys lygiai traukė į karę bei priešakinę rindoj kariavo, rodydami savo kareiviams, kaip reikia už savo liuosybę mirti**. Kaipogi pats kūrėjų kūrėjas, išleisdamas kariauną į karę, laimino ją tokiu būdu: visų pirma pasimeldęs išvyturo raudoną vėliavą ir kareiviams padavė, paskui, nešiojamas po rindas, barstė, regis, druską ant kareivių***.

---

¹²⁹⁴ papročio

¹²⁹⁵ pirkimo

¹²⁹⁶ pagarba

¹²⁹⁷ širdgėlos

¹²⁹⁸ ištikimiausiu, patikimiausiu

¹²⁹⁹ pelenus

¹³⁰⁰ bestį, smeigti

* Dusburg P., III, c. 34.

¹³⁰¹ pasitarimą

¹³⁰² pasitarimą, sueigą

** Prätorius, Schaubühne, S. 1203.

*** Teod. Narbutt, t. 1, p. 250.

Kiekvienos pavidės buvo karūžasis, kurs turėjo visus žemlionis, arba vyčius, surašytus ir kas metą, sujokus visiems į pavidę ant įsakytos dienos, paprastai rudenį, visus perskaitė ir perveizėjo kožno žemlionies ginklą ir arklį, jei nerado kaip reikiant, tokį iš reistro išpašė¹³⁰³. Atlikusysis arba išmestasis ir nevaidinusysis ant tos perveizos¹³⁰⁴ vėl duoklę turėjo duoti su kitais valsčionimis; prie jo buvo laikoma karės vėliava tos apykartos; kėlė į tą godą¹³⁰⁵ ne dėl didelumo turtų, kaip paskesnėse gadynėse kad darė, bet, kaip sakiau, visų narsųjų ir guvųjų vyrą tarp pačių žemlionų, ką gal regėti reistre Lietuvos ūkės kareivių, surašytų metuose 1528, kuriame karūžieji yra minavojami tarp tų pačių žemlionų, arba vyčių. Paskui Lenkų karaliai pasavino ir pradėjo patys kelti pačius didžturčius į karės vyresniuosius; atmonas, arba didysis karvedys, regėdamas juos didžiai narsius ir guvius, davė jiems kartais vieną dalį kariaunos valdyti ir, ypačiai¹³⁰⁶ kame reikiant, su neprieteliais kariauti it pats didysis atmonas, kuriam tiktai žinią davė, kas čia su ta dalia kariaunos dedas****. Tankiai kariaudami ypačiai gyniojo nuo neprietelių vieną apygardą, blaškydami neprietelius, badu marindami ar mušdami, kaip kame galėjo ir sumanė, arba puldinėjo į svetimus kraštus plėsdami, grobį griedami, degindami ir visa teriodami. Noris visi tie karvedžiai nedidį karės įprotį ir mokslą teturėjo, vienok jų drąsybė, narsybė ir kantrybė bei vinkrumas¹³⁰⁷ ir guvumas darė juos oriais ir godingais tarp savųjų, o garsiais ir nuogaščiais tarp neprietelių. Ir taip Pipsa, Varmijos atmonas, būdamas visų vyriausiu ant visų kareivių, norėdamas pasirodyti, kaip didžiai drąsiu yra, pirmasis puolė ant neprietelių****. Tokių atmonų visi, kaip sakiau, turėjo klausyti ir ant sutartos dienos į paženklintą vietą su savo tuntais sueiti.

Karės vyresnieji tie buvo: atmonas, nuo žodžio atmonyti, dešimtininkas, šimtininkas, arba pulkorius, nuo žodžio pulti, ir karūžasis, kuriuos viršiau minavojau; buvo dar vytūnas, kurs visą kariauną vedė į karę nesant atmono, sargūnas, kursai rūpinos kariaunos mitalu ir pavojumu¹³⁰⁸, abažūnas, kurs priegule¹³⁰⁹ kariaunos rūpinos. Lygia dalia pilies vyras, arba pilies ponas, turėjo sau pripadėtoją vyresnijį, anginu vadinamą, kurs angas pilies saugojo ir uždarius jų raktus pas save laikė, be jo žinios, karei esant, niekas negalėjo įeiti į pilį nei išieiti.

Kad patys atmonai nuo kitų kareivių tiktai narsumu, kantrybe ir buklumu tesižymino, tad ir kareiviai tais pačiais privalumais¹³¹⁰ tenkinos ir buvo vyrai ne į kelnes kišami, nesgi pradžioj it taip kariavo su neprieteliais, kaip jei namie po girias su žvėrimis. Kiekvieno įgimtas protas ir buklumas bei guvumas rėdė jo spēką. Nes ilgainiui, taip kariaudami ir didžius ojus¹³¹¹ pritirdami, įsitaisė į stiprius kareivius, kurių gauja vadinos kariauna¹³¹², arba vaisku, noris lig į vieną vietą nesusirinkusi*.

Kaip ilgai tiems žemlionims, arba vyčiams, reikėjo karėj būti ar visados ginkluoties rubežius savo ūkės saugoti, negal aiškiai šiandien bepasakyti, tas tiktai yra žinomas, jog pilių saugoti tie žemlionys pakarčiui ėjo**. Taip pat ir tas yra žinomas, jog kožnam, žemę turinčiam, reikėjo į karę traukti, bet negal žinoti, kaip didį lomą¹³¹³ reikėjo turėti traukiant ir savo lobį, namus ir gimtuvę nuo neprietelių gyniojant, tariama yra, jog nuo dviejų valakų. Tų žemlionų, arba vyčių, senovėj Lietuvos ūkėj didi daugybė buvo, visi Žemaičių gyventojai žemlionimis vadinos ir turėjo ypatingas liecybas, arba privilijas¹³¹⁴, savo krašto, kuriame niekšai baudžiovos, arba lažo, nežinojo, tiktai kožnas gyventojas

¹³⁰³ išbraukė

¹³⁰⁴ peržiūros, patikrinimo

¹³⁰⁵ garbingas pareigas

¹³⁰⁶ skyrium, atskirai

**** Dusburg P., III, c. 7.

¹³⁰⁷ gudrumas, buklumas

***** Dusburg P., III, c. 20.

¹³⁰⁸ pavojumi

¹³⁰⁹ nakvyne

¹³¹⁰ savybėmis, ypatybėmis

¹³¹¹ pavojus

¹³¹² kariuomenė

* Dusburg P., III, c. 20.

** Koialowicz, Hist. Lit., t. 1., p. 1, l. VII.

¹³¹³ (žemės) plotą, gabalą

¹³¹⁴ privilegijas

karės žirgą laikė, idant rangus¹³¹⁵ būtų kuomet reikiant jotą¹³¹⁶ į karę išleisti, bet ilgainiui, noris didieji Lietuvos kunigaikščiai, keldindamies į Lenkų karalius, metuose 1387, 1501 ir 1569 apsirašė¹³¹⁷, jog visus tuos, kurie savo žemę turi, noris ir privilijų ant anos neparodytų, jau tuo pačiu bus sau ponais, arba žemlionimis, iš gudiškumo bajorais pagal senovės lietuvių įstatymus vadinsis; vienok tuo tarpu palengvai vedė į Lietuvą lenkų rėdą, teisiau sakant, sauvalę, ir ne vien nuo žmonių pasavino žemę, arba gruntą, ir juos pačius ėmė vergti, bet pradėjo ir žemlionis pačius taip pat verginti ir didžturčiams į amžinus vergus dovanoti, nesgi lig šiolei, kurs kame praskynęs buvo ir pragyvenęs girios kerčioj, tas to lopelio sau ponu vadinomas, tiktai gynioti jį turėjo nuo neprietelių, kaip savo daiktą; bet paskui, kurs tiktai žemlionis neparodė, nuo kokio kunigaikščio buvo gavęs tą žemės lopelį, ant kurio gyveno, tas turėjo amžinai vergauti tam, kam jį su jo žeme buvo kunigaikštis atdavęs, nemindamas nei ant dievo, kurio įsakymas yra: mylėk artimą savo kaip pats save. Ką raštai penkioliktojo ir šešioliktojo amžiaus aiškiai rodo. Nuo ko gal manyti, jog, visiems žemlionims traukiant į karę, didi kariauna turėjo būti, ką ir senovės raštai rodo, nesgi patys parusėnai, kariaudami metuose 1250 su vokiečių meldžionimis, 4000 joties o 40 000 pėsčiųjų galėjo pastatyti į kovą, abelnai¹³¹⁸ sakant, kožna apygarda galėjo išleisti ginkluotų vyrų į karę po 500 jotų, kartais po 5000 arba 6000 pagal didumą šeimos tos apygardos, dešimtį kartų daugiau pėsčiųjų. Visų nešeimingoji¹³¹⁹ apygarda galėjo 2000 joties reikiant statyti karėn.

Kariaujant su lenkais ir gudais, senosiose gadynėse viena apygarda tekariavo, save gyniodama. Tankiai nutiko ir tas, jog žemlionys, iš kelių sričių susitraukę, paskydo į būrius ir sutartinai kariavo, susižinodami su kitu ir norėdami vieną galą pasiekti, beje, neprietelių pergalėti*. Kaip stiprų regėjo neprietelių, taip pagal tą daugiau ar mažiau apygardų vyčiai, arba žemlionys, susibloškė¹³²⁰ į vieną būrį, vydami neprietelių, idant, ištikus su juo į aiškią mūšą, galėtų stengti¹³²¹.

Kariauna jų buvo sukelta iš raitųjų ir pėsčiųjų, tie paskuojieji visados stiprino jotį apgulimuose ar apstojimuose pilių, taip pat didžioje visuotinėse kovose. Jotį savo laikė paprastai grobiui grieti, sarioti¹³²², siaubti po svetimus kraštus ir dėl staigių antpuolių, kaipogi gudų raštininkas, gyvenęs metuose 1180, tais žodžiais jau guodžias, sakydamas: šį metą nuožmūs lietuviai, baltais maišais apsimovę, ant greitų žirgų su ilgais medžio trūbais įpuolė į Mugapilio apygardą, kurie tenai, jau paskysdami, jau apent ant balso savo trūbų susiblokšdami, didžiai baisiai nusiaubė ir nuteriojo**.

Kam reikėjo pėsčiam pagal įstatymus kariauti, o kam jotam, negal aiškiai to šiandien raštuose rasti: tą perskyrą¹³²³, rodos, darė turtai, nesgi turtingasis jotas, o neturtingasis pėsčias turėjo kariauti.

Ginklai jų buvo įvairūs pagal įvairių gadynę: visų giliojoj senovėj pėsčiųjų buvo ginklais rendėtiniai¹³²⁴ brūkkliai, o raitųjų kestės, taurų ragais apmaustytos, nuo ko ragotinėmis buvo vadinamos***.

Paskesnėse gadynėse ginklais buvo: kalavijai, kardai ir kirviai, iš akmens dirbti, turėjo taip pat skydus, kuriais dangstės nuo neprieteliaus siūčiu, kurie buvo pailguotinai¹³²⁵ apvalūs, jau iš žilvičių nupinti, jau iš lentos ištašyti. Lietuviai, tokiu ginklu ginkluodamies, ilgą laiką gynės nuo neprietelių. Ilgainiui tų brūklių drūktieji galai buvo švinu pripilti dėl svarumo, idant tuo siūtį pasmarkintų, vieni

---

¹³¹⁵ pasiruošęs, pasirengęs

¹³¹⁶ raitelį

¹³¹⁷ patvirtino, paskelbė

¹³¹⁸ apskritai

¹³¹⁹ neturinti daug žmonių, negausi

* Dusburg P., III. c. 5.

¹³²⁰ susimetė, susibūrė

¹³²¹ priešintis, spirtis

¹³²² siaubti, niokoti plėšti

** Карамзин. Истор. рос. Рос, т. III, р. 40.

¹³²³ skirtumą

¹³²⁴ gumbuoti, nelygūs

*** Tacitus, Germanorum..., p. 45.

¹³²⁵ pailgai

sulig žmogaus augumu, kiti trumpesni, stripiniai, arba strypais¹³²⁶, vadinami, kurių kožnas turėjo po penkis, šešis padiržėj užkištus. Visų pirma, lig nepriartinus neprieteliams, pėstieji laidė ant jų akmenaičius iš savo svilksnių, o jotis – vylyčias iš savo seidokų, arba temptinių¹³²⁷, prisiartinus neprieteliui, mušė jį savo strypais, arba stripiniais****. It¹³²⁸ arti susirėmus, kibo į brūklius rendėtinius, ant galo puolė ant neprieteliaus su akmeniniais kirviais arba, aiškiau sakant, kūjais ir kalavijais bei akstimis¹³²⁹, kurių galuose taip pat buvo įtaisyti aštrūs akmenys iečių vietoje. Tokias akstis dėvėjo dar 10 amžiuje, nesgi šv. Vaitiekų, Parusy krikščionų mokslą skelbiantį, žynys ta aksčia permovė¹³³⁰. Paskui dėvėjo geležies ginklus, beje, kalavijus, abiem pusėm kertamus, ir svilksnis, iš kurių akmenaičius svaidė.

Jotis, kaip sakiau, turėjo seidokus, ragotines ir skydus, kuriais nuo neprieteliaus siūčiu dangstės. Iš seidokų laidė vylyčias užtručytas¹³³¹, užvis kariaudami su krikščionimis. Jojo ir grūmės su neprieteliais, ant arklių apžarga sėdėdami, ilgainiui, jei dėvėjo balnus, tad būtinai iš vieno medžio dirbtus, be šikšnų, be geležies, medžio kilpomis, ant virbgalių pasietomis, kokius balnus gal regėti šiandien dar krevių ir lybiešių žemėj. Šarvus vos paskiau teįtiekė, nesgi kaip geležis buvo didžiai reta, taip ir ginklai buvo brangūs, todėl tankiai noragus, nuo žagrių numovę, kalė į ragotinių ietis ir kardus, užvis užgulus vokiečiams Žemaičių pajūrius. Neturtingieji šarvų vietoj meškena ar taurena apsimovę kariavo, tą stokojant, apsimovę tūbiniais ar plaušiniais it gelžiniais šarvais, kokiais ne vien save mokėjo apvyžti, bet ir savo karės žirgus, jų galvas ir kojas lig pirmųjų narių ir kenklių¹³³², glemždami juos nuo lytų ir darganų, kurie šarvai patiems buvo kyriejų vietoje, o arkliais – gūnių. Ant tokio savo apdaro tankiai patys antsimovė baltą trinitynį maišą su rankovėmis*.

Kad jau visi buvo susirinkę į vieną vietą ir rangūs prieš neprietelių traukti, tad pirma teiravos ir jautojos per savo žynius, arba kunigus, kokią laimę turėsiantys toje karėj, nesgi garbingą įprotį turėjo nieko didžio neužsiimti, nepasiteiravus pirmiau savo dievų valios apie atenciją laimę, todėl, lig nepradėję kariauti, nutvėrė pirmąjį žvalgytoją, arba špiegą, tad, pririšę jį prie medžio, tiktai ne prie ąžuolo, pervėrė jam vylyčia arba aksčia širdį ir veizėjo: jei kraujas čiurkšliu tekėjo, tad toj karėj vylės laimės, nesgi tas buvo ženklų, jog dievai suteiks jiems pergalę, bet jei kraujas sulijo¹³³³, tad reiškė sau atencioj karėj nelaimę. Lygia dalia traukdami į karę kad išvydo žaltį, slenkantį per kelią, taip pat tarės laimėsiantys.

Kariauna, stodama į kovą, turėjo priešaky didelę baltą vėliavą, ant kurios buvęs skydas, pusiau perdalytas, viršutinėje pusėj geltoni, o apatinėje mėlyni laukai, geltonuosiuose laukuose karūna buvusi stati, o mėlynuosiuose aukštynoka¹³³⁴. Kartais turėję baltą vėliavą, kurios skyde buvęs žmogus besėdįs meškos galva, ant kurios vėliavos buvę išrašyti tie žodžiai: „Dieve kūrėjau, supyk ant pustytojų¹³³⁵, užtik juos.“

Atsiartinusi kariauna prie neprieteliaus laukė jo antpuolio, o būdama nuo jo antgulta¹³³⁶, didžiai kantriai turėjos¹³³⁷, noris regėdama nepergalėsianti, vienok narsavo lig paskuoja, kaipogi, jei stiprus neprietelius su didele smarkybe vis lauždamas tratino po savim, tad veikia sukos šalin, nesgi pasitraukti nuo neprieteliaus nebuvo už gėdą turima, jei tą darė, vildamos, jog tuo apgausiantys neprietelių ir paskiau jį nuveiksiantys. Aiškių mūšų daugiau vengė, nekaip geidė. Todėl, sustoję į

---

¹³²⁶ vėzdais, kuokomis

¹³²⁷ lankų

**** Lucas David. B. 3, p. 44.

¹³²⁸ itin, labai

¹³²⁹ duriamais ginklais, iešmais

¹³³⁰ perdūrė, pervėrė

¹³³¹ užnuodytas

¹³³² pakinklių

* Карамазин, in I. c.

¹³³³ pamažu tekėjo, sunkės

¹³³⁴ apversta

¹³³⁵ niokotojų, naikintojų

¹³³⁶ užpulta

¹³³⁷ laikėsi, priešinosi

aiškią kovą, nekibo pirma patys grumtis, bet tykojo pobūdo¹³³⁸ pragumo¹³³⁹ staiga antpulti nerangu neprietelių, patys tuo tarpu slapstydamos kirbose¹³⁴⁰, balose ar giriose, niekados nuo neprietelių neprigaunami, visados tykodami į versmes ir balas juos įvilioti ir tenai, staiga iš nežinių antpuolę, sumurdyti ar sugauti; todėl nuo visų buvo garbinami per savo buklumą ir kantrumą.

Tankiai susirinko didi gauja dėl pačios grobio griesenos¹³⁴¹ arba dėl terionės neprietelių krašto. Ir taip karės vyras, sukėlęs vyčius kokios apygardos, traukė sarioti į neprietelių kraštą, kurį nuterioję ugnia ir kardu grįžo namo grobiu nusluoguoti^{*1342}. To pirma lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nedarė, nes įsimetus vokiečiams į Žemaičių pajūrius, kurie visaip norėjo juos nuvergti, tad ir šie atkaliai¹³⁴³, norėdami juos išnaikinti, į akmenį ir vandenį vertė tą kraštą, kuriame vokiečiai norėjo įsikurti.

Tuo tarpu paimtuosius neprietelius karė, užvis vokiečius krikščionis, smarkiai smarkesniai galavo žemyn ar sunkiais darbais lig smerčio novijo¹³⁴⁴: kaipogi, prie girnų prikale, liepė jiems tuoįtimpos malti, kartais, daug jų paėmę ir nežinodami kur dėti, pardavojo į vergus gudams ir totoriams, gieždami apmaudą už savo brolius, kuriuos taip pat vokiečiai žudė ir novijo Parusy, liepdami jiems maneliuose¹³⁴⁵ jau griovius kasti ir versmes džiovinti bei pilis dirbti, į kurių bokštus pusgyviams reikėjo tąsyti kalkes nugraūžtomis rankomis; bet pervis smarkiau žudė krikščionų kunigus, kaipo melagius ir kropėjus¹³⁴⁶, kurie buvo priežastis visų tų kruvinių karių ir nelaimių, kuriose lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, žuvo dieną ir naktį, nenorėdami jiems vergauti ir jų gyvuliais būti taip, kaip jau vergavo jų broliai kraugeriams vokiečiams Parusy, Žemgaliuose, arba Kurše, ir Padaugavy, kruviną prakaitą dieną naktį braukdami; todėl tankiai, krikščionų kunigą sugavę, perskėlė aukštai dvišakį medį augantį ir tenai kunigo kaklą įdėjo į spraskilą¹³⁴⁷, kursai svimburdamas¹³⁴⁸ tenai nusigalavo^{**}. Vienok jų nė tuo negalėjo nugarsti.

Sugrietąjį nuo neprietelių grobį karė visados į keturias dalis dalijo. Visų gerąją atdavė savo dievams. Antroji teko kūrėjui ar kunigaikščiui ir jo tarnams arba kunigams. Trečiąją gavo kareiviai, kurie buvo neprietelius pergalėję^{***}. Ketvirtoji būk tekusi gentims tų, kurie karė buvo kritę ir per kurių narsybę ir kantrybę neprieteliai buvo pergalėti ir liuosybė nuo vergybės paglemžta^{****1349}.

Prekyba senovės lietuvių

Platumas ir didumas prekybos rodo didumą ir platumą pačios tautos, kuri prekioja¹³⁵⁰. It tą patį kožnas lietuvis, kalnėnas ir žemaitis, regi savo tautoje, kad jis apsižvalgęs primena sau apkerpėjusios senovės vardus artimųjų tautų, upių, pilių ir kraštų, o nuo to sekas, kaip didžiai plati yra buvusi senovė jo tautos prekyba ir kaip tolimas pažines¹³⁵¹ yra ana turėjusi, jei visus tuos vardus randa žemaitiškus, nė kokioj kitoj kalboj neišguldomus¹³⁵², kaip tiktai pačioj lietuvių kalboj aiškiai

---

¹³³⁸ tinkamo

¹³³⁹ progos

¹³⁴⁰ klampynėse, liūnuose

¹³⁴¹ grobimo, plėšimo

* Annal. Monaster. Oliveris, p. 11; Dusburg P., II, c. 3, p. 111, c. 72, 119.

¹³⁴² sunkiai apkrauti

¹³⁴³ taip pat, irgi

¹³⁴⁴ kankino, žudė

¹³⁴⁵ grandinėse

¹³⁴⁶ apgaudinėtojus

¹³⁴⁷ praskalą

¹³⁴⁸ supdamasis, tabaluodamas

** Dusburg P., III, c. 85.

*** Dusburg P., III, c. 5.

**** Lucas David, B [3], p. 46.

¹³⁴⁹ išsaugota, apginta

¹³⁵⁰ prekyauja

¹³⁵¹ pažintis

¹³⁵² neišaiškinamus

permanomus, apie nekuriuos pradžioj šio rašto išguldėm¹³⁵³. Kas dar aiškiau rodysis, jei priminsim sau, jog svietas pirma šiltesniajame krašte gyveno, nes ilgainiui, ermyderiais ir nelaimėmis remiamas, traukės amžiais į šiaurę, norėdamas tenai savo liuosybą glemžti, tad regima bus, jog žemaičiai šiapus jūros, kaip šiltesniajame krašte gyvenantys, pirmaisiais yra buvę, kurie anapus jūros šiaurės kraštus turėjo lankyti ir juos savo vardais praminti. Nesgi visi žino, jog lietuvių tauta mažne atmenamai dar daugiau nei per du šimtu mylių pačiais Žemaičių pajūriais tęsės be perglytos¹³⁵⁴, ką raštininkai dar praėjusiojo amžiaus aiškiai rodo*, o palaikai jos kalbos tuose kraštuose, iki šiai dienai tebesantys, tą stigavoja**. Tas dar aiškiau tą rodo, jog visų kitų tautų atkilimas į Žemaičių pajūrius nuo pat Travės upės lig pat Gaujos upės visu pajūriu Žemaičių yra žinomas, kuomet kurios tenai atsidangino ir įsikūrė, pačių tikrai žemaičių atėjimo visų senieji raštai neminavoja, ką dar nuomonė, pačioje tautoje tebesanti, patvirtina. Nesgi šiandien žemgalis, arba latvis, pasakodamas prašaleičiui, jis vienas sakos viecinyku, arba vietininku, esąs, beje, pirmuoju ir tikruoju tos žemės gyventoju, o kiti visi esantys šaldros¹³⁵⁵ ir prašaleičiai. Jei perskleisim dar pirmuosius raštus šiaurės raštininkų, tą pačią teisybę rasim, nesgi pagal jų žinią Odinas, pirmasis visos šiaurės valdymieras¹³⁵⁶, buvęs iš Žemaičių kilimo ir savo buveinę Asgardo pily padaugavy turėjęs***. Patys vardai jūrinių vėjų, žemaičių kalboje šiandien minavojami ir žinomi, rodo, jog žemaičiai tolimus tolimesnius šiaurės kraštus yra per jūrą lanke.

Gilioj senovėj pirmiau buvo žinoma Lietuvos krašto prekė, arba tavoras¹³⁵⁷, nekaip pati jos tauta. Ir taip žemaičių gintaras buvo ne vien patiems grekonims, bet ir penicijonims¹³⁵⁸ žinomas ir kaip auksas branginamas, ir niekur kitur, kaip pačių Žemaičių krašte, iki šiai dienai tegaunamas: kaipogi Maižiešius ir Aronas jau metuose 1475 pirm gimimo Kristaus ant aukurų kūrino gintarus, kuriuos egipčionys vadino sakai. Paskiau žinoma yra, jog penicijonys statė gintarus Saliamonui į jo bažnyčią smilkalui. Grekonys Ajaksą, savo garbingą vyti, mirusį metuose 1209 pirm gimimo Kristaus, sudegino ant gintarų krosnies, kuriuos anie vadino elektron. Menelajas, grekonų viešpats, metuose 950 pirm gimimo Kristaus turėjo savo rūmus gintarais pėrytus****¹³⁵⁹. Herodotas, grekonų raštininkas, gyvenęs penktajame amžiuje pirm gimimo Kristaus, pasakodamas apie gintarą, kaipogi apie visų brangiausią daiktą, sako, jog grekonys gauną jį nuo šiaurės kailinuočių, ir guodžias, jog, keliaudamas po Lietuvos tyrus, noris jautojėsis nuo grekonų prekių¹³⁶⁰ apie jo vietą, kurioje jis būt esąs gaunamas, nes prekėjai¹³⁶¹, skaugėdami¹³⁶² išreikšti ją, nepasakę jam tiesos.

Ketvirtajame amžiuje lig negimus Kristui Pitėjas, Marsilijos ūkininkas, tyčiomis ėjęs į šiaurę jautotis gintarų krašto, regis, nuo savo vyresnybės išsiūstas. Tas mokytas vyras ir žvaigždžinys¹³⁶³ būk atkeliavęs ant pencijonų laivo į Žemaičių pajūrius. Jis pasakoja, jog esąs aušrinis¹³⁶⁴ pajūris, per 150 mylių ilgas, iš jūros vilnimis išgraužtas, daug marangių¹³⁶⁵ turįs, kuriame gyvenanti tauta, vadinama aušrėnais (aestuarii), it¹³⁶⁶ prieš kailinuočių kraštą esanti sala Abalos, arba Basileja, arba Raumonija

¹³⁵³ išsakėm, papasakojom

¹³⁵⁴ pertrūkio

* Vendi, qui sunt in Linieburgensi, totum ad huc Prutenicum sermonem, quasi Lituanicum et Curonicum servant [46]. Bayer in Comment. Acad. soc. Petropolit, t. VIII, p. 360, 361.

[46] Vandai, gyvenantieji apie Liuneburgą, ligi šiol visiškai išlaikė prūsų kalbą, panašią į lietuvių ir kuršių (lot.).

** M. Jon. Eliae Hederi Schediasma de lingua Herulica s. Lithuanica etc. in Miscellan. Berlingen, t. IV.

¹³⁵⁵ perėjūnai, valkatos

¹³⁵⁶ valdovas

*** Joh. Voigt, Geschich. Preus., 1. B., 2. K., P. 198.

¹³⁵⁷ prekė

¹³⁵⁸ finikiečiams

**** Siestrzencewicz, Precis des recherch. historiques sur l'origine des esclavons ou slaves et des sarmates, chap. XXII, 1824, a St. Petersbourg.

¹³⁵⁹ muštus

¹³⁶⁰ prekiautojų, pirklių

¹³⁶¹ pirkliai, prekiautojai

¹³⁶² pavydėdami

¹³⁶³ astronomas

¹³⁶⁴ rytų, rytinis

¹³⁶⁵ įlankų

¹³⁶⁶ kaip tik

vadinama, ant kurios pavasariais jūros vilnys išmetančios su maurais gintarus, kuriuos žmonės kūrinantys medžių vietoj ar pardavojantys artimiems teutonams (čia reikia minėti, jei kūrino, tad dievus garbindami). Tame šaltame krašte, pasakoja Pitėjas toliau, žmonės nežinantys derlingų javų ir maž teturintys galvijų, patys mintą lęšiais ir kitomis žalesomis bei vaisiais. Tie, kurie turintys medaus ir javų, daro iš to sau gėrimą. Javus savo kulia rėjose, taip vadinamuose trobesiuose, pirma duobose¹³⁶⁷ išdžiovinę, be kurių trobesių jų javai ant lauko nuo lytų ir darganų supūtų, nesgi tenai kaitrų ir giedrų nesą*.

It prieš gimimą Kristaus taip pat Diodoras, sicilijonis, didis raštininkas, pasakoja, jog niekur kitur, tiktai vienoje saloje, Basilėja, tai yra šventa, vadinamoj, prieš kailinuočių kraštą esančioj, tesą gaunami gintarai**.

Ant galo nuo to vien gal dar minėti¹³⁶⁸, jog gintaras senovėj yra buvęs brangiu daiktu, nesgi daug išminčių ir mokytų vyrų norėjo išreikšti jo gamtos¹³⁶⁹ būdą ir pradžią. Ir taip penicijonys tarė gintarus esančius sakų spuogais¹³⁷⁰, grekonys vieni tarė medžių syvais, kiti saulės akmeniu, kiti Apolono dievo ašaromis, kiti topolių ar pušų taip pat iškodavusiomis ašaromis***.

Pirmajame amžiuje gimus Kristui rymionys, pradėję kariauti su girionais (germani), šiaurėj gyvenančiais, grūsdamies tenai tolyn vien, ilgainiui išsijautojo¹³⁷¹ gintarų kraštą; norėdami tuo padidinti savo lepumą, išsiuntė tyčiomis iš Rymo savo vytį į Žemaičių pajūrius gintarų pirkti, kursai, toje kelionėj metus sutrukęs, pagrižo į Rymą su tokia daugybe gintarų, jog visas Rymas stebėjos užvis į vieną luitą, kurs 13 svarų svėręs. Nujau rymionys ėmė ne vien savo išėigą¹³⁷² ir iškilmę puošti ir didinti, bet dar ragotines, lazdas ir brūklius savo gintarais gražinti. Ilgainiui taip įsmilo¹³⁷³ į tą prekę, jog už gintaro menką šmotelį¹³⁷⁴ vergą davė; Trumpai sakant, rymionys sveikieji sau gašumą¹³⁷⁵ ir gražinį¹³⁷⁶, o ligoniai sveikatą gintaruose iš Žemaičių gabeno: kaipogi nuo tos gadynės šiandien dar Žemaičiuose tankiai yra randami žemėj Nerono ciesoriaus¹³⁷⁷ pinigai, o kapuose Valakų žemėje – gintarų karoliai. Kas aiškiai stigavoja, jog gintarų prekyba tarp Valakų¹³⁷⁸ žemės ir Žemaičių yra buvusi senovėj per daug didi, nesgi kelias, kurio gintarai iš Žemaičių ėjo į Rymą, yra žinomas.

Žemaičiai senovėj leido tą garsią prekę savo į svečias šalis ne vien žeme pagal, bet ir per vandenį. Žeme pagal negalėjo stačiai leisti užvis vasarą, kaip viršiau regėjom, dėl didelumo ir tankumo bei baisumo girių ir versmių, nes pašalus žiemos laiku vežė didžiomis upėmis, beje: Isla, Nemunu, Daugava, Niperiu, Tripente, Tyrule, savo prekę į svečias šalis, vienok sako buvus ir žemės kelią į Rymą per tas pilis: Askaukalį (Osielską), Setidavą (Cydovą gret Gniezno), Kalisiją (Kališą), Arsenijų (Marseniną ties Seradze), Karhoduną (Čarnovicą ties Krokuvu), Asanką (Senąjį Sandeką), Setu ją (Čyche), Singonę (Schintau), Kelemantiją ir Karnuntą – pilį padunojėj, kurioje rymionys savo ginklinyčią¹³⁷⁹ turėjo ir tenai atgabenti gintarai teko jau į rymionų rankas, kurie patys vežė į Rymą ir kitas pietų šalis leido. Tas kelias, regis, tenai nuo neatmenamų laikų yra buvęs paties Herodoto amžiuje, nesgi tuo gi keliu ir rymionų vytis, nuo viešpaties Nerono išsiųstas, atkeliavo į Žemaičių kraštą gintarų pirkti, kurio žemaičiai ne vien gintarus savo, bet ir kailius brangių brangesnių žvėrių,

---

¹³⁶⁷ jaujose

* Plinius, H. n., I, XXXVII, c. 2.

** Diodorus Sicul., I, V, p. 23.

¹³⁶⁸ žinoti

¹³⁶⁹ prigimties

¹³⁷⁰ lašais

*** Tacite Germania, cap. XLV, pag. 245.

¹³⁷¹ išsiteiravo, išsiklausinėjo

¹³⁷² pramogą, šventę, iškilmę

¹³⁷³ įprato

¹³⁷⁴ gabalėlį

¹³⁷⁵ gražumą, puošnumą

¹³⁷⁶ papuošalą, puošmeną

¹³⁷⁷ imperatoriaus

¹³⁷⁸ Italų

¹³⁷⁹ ginklų dirbtuvę, ginklinę, arsenalą

beje, sabalų, kiaunių, lapių, ūdrų, tenai leido. Taip pat nuo senų laikų žemaičiai prekiojo su valakais, arba rymionimis, šiaurės žvėrimis ir gyvuliais, beje, leido tenai gyvus taurus, briedžius ir žirgus*. Kaip plati turėjo būti prekyba tų daiktų tarp lietuvių ir rymionų, gal manyti ne vien nuo daugybės rymionų pinigų Žemaičiuose ir Parusy, žemėje randamų, bet dar nuo gašybos¹³⁸⁰ Ketų¹³⁸¹, beje, auskarų, segelių, žiedų, kapuose iškasamų, kurie savo dailumu ir gražumu būtinai yra pavėdžiais į auskarus ir segeles, Valakų žemėje senovės kapuose randamas.

Antrasis kelias, kuriuo žemaičiai ir kalnėnai leido gintarus į vakarus, nėra taip aiškiai aprašytas, nes jog marsilionys prekiojo iš Žemaičių žemės gautais gintarais, tą mums aiškiai raštai senovės rodo**. Nesgi pats Pitėjas, marsilionų ūkininkas, tyčiomis buvo per jūrą atkilęs į Žemaičių kraštą gintarų jautotis, kaip viršiau minavojau. Tai regimai yra, jog žemaičiai leido juos laivais į įtakas Oterės, Travės ir kitų upių Teutonų žemės, kurie, gavę juos nuo žemaičių, leido toliau žemės keliais į Galiją ir Marsiliją, nuo tenai kartagionys ir penicijonys atpirkę pardavojo toliau po visą pasaulį***.

Trečiasis kelias, kuriuo žemaičiai leido gintarus į rytus, arba saulėtekį, buvo**** upės Daugava, Niperis, Tripente, Pina ir Tyrulė, tos paskuojosios, tekėdamos į Uksinę, arba Juodąją jūrą, bogino gintarus į pilis Albiją, Salgotę, kuriose pardavojo grekonims ir kitoms rytų tautoms, o lig tų upių leido žemaičiai žeme pagal Juodąją trakčią¹³⁸², nesgi visi žemaičiai žino, jog jų krašte nuo senovių senovės lig pat paskuojų laikų dvi trakti tebuvo į svetimas šalis, beje: Juodoji traktis, taip vadinama nuo Juodosios girios, per kurią leido prekę į Kijevą, nuo ko ir gyventojai, gyvenantys už tos girios, juodaisiais gudais buvo vadinami*****. Antroji traktis vadinos Žaliaja trakčia, kuri į Krokuvą ėjo per Žaliąją girią*****. Gyventojai, toje girioj gyvenantys, žalgirėnais vadinos, kuriuos gudai jazyci, arba jazigi¹³⁸³, beje, pagonimis, vadino.

Žemaičiai ne vien pačius gintarus leido į tolimus kraštus, kaip dabar regėjom, bet dar prekiojo su artimosiomis tautomis per jūrą, beje, javais, vašku ir žvėrių kailiais, užvis su žuvėdais¹³⁸⁴ arba žvejonimis (sueones), taip vadinamais nuo to, jog žiemą ir vasarą žuvimis mito ir visą kiaurą metų žvejyba darbavos, nesgi jų krašte, kaipo didžiai šaltame, uolotame ir versmėtame, javai neauga, todėl žemaičiai leido tenai savo javus, o nuo jų gavo geležį, varį, druską ir kailius, kuriuos paskui pardavojo tolimesnėms tautoms, užvis Odinui valdant visą šiaurę*.

Nes paskiau, įnikus šiaurės tautoms į kares su rymionų viešpačiais, beje, su Maksimu, Trajanu, Decijum, Galum, Aurelijum ir Klaudijum, prieš tą paskuojį šiaurės girionys 320 000 savo kareivių pastatė į mūšą, kuri nutiko metuose 260 gimus Kristui, todėl prekyba su gintarais į tolimus kraštus liovės, nesgi, suniukus¹³⁸⁵ tautoms, tolimi keliai rados pavojūs¹³⁸⁶, kad kožnas dūmojo ne turtus savo didinti, bet kaip save apginti, idant rymionų vergu netaptų*. Nes ilgainiui, nutilus tai karės audrai, gale penktojo amžiaus vėl tvyksterėjo spindulėlis ant Lietuvos krašto, nesgi toje gadynėj žemaičiai nusiuntė dovanas gintarų per savo siuntinius į Rymą Teodorikui viešpačiui, kurs didžiai garsiai tenai rėdės; tas, girdamas jų gerą širdį ir dėkavodamas, gromatoje prašo siuntinius, idant tankiau lankyti jį tais pačiais keliais, kuriais nugis¹³⁸⁷ pas jį buvo atkeliavę. Nuo ko gal manyti, jog Lietuvos tauta tame

---

* Voigt, Gesch. Preus., B. 1, K. 1, P. 36.

¹³⁸⁰ puošimosi

¹³⁸¹ daiktų

** Pytheas.

*** Joh. Voigt, Geschichte Preussens, B. 1, K. 1, P. 89.

**** Herodolus, 1. IV, c. 58; Joh. Voigt, B. 1, K. 1, P. 91.

¹³⁸² keliu

***** Montfaucon, Antiquité expliquée, sect. III, chap. 1, pag. 340, Scythes.

***** Joh. Voigt, Geschichte Preus., 1. B., K. 2, S. 196.

¹³⁸³ jotvingiais

¹³⁸⁴ švedais

* Joh. Voigt, Geschichte Preuss., B. 1, K. 2, P. 498.

¹³⁸⁵ sujukus, sumišus

¹³⁸⁶ pavojingi

** Joh. Voigt, Geschichte Preuss., B. 1, K. 1, P. 107.

¹³⁸⁷ dabar

laikė vėl buvo pradėjusi platinti savo pažines su tolimesniais kraštais***. Kad tuo tarpu šeštajame amžiuje vėl suniuko tautos grūdamos ant kita kitos, ir vėl pavoju rados prekėjams į tolumus kraštus keliauti, nesgi tame amžiuje antsigrūdo¹³⁸⁸ iš Azijos tauta, jau gudais, jau lenkais vadinama, kuri pirma užgulė Lietuvos tyrus, šiandien Podolijomis vadinamus, ir taip būtinai atskiedė¹³⁸⁹ lietuvius nuo Uksinės, arba Juodosios, jūros ir nuo upės Dunojaus. Ilgainiui, verždamies paisliais ir palabiais, užgulė visus tuos kraštus Žemaičių pajūrių, kuriuos šiandien Pomeranija, arba Pamariu, vadina, iš kurio, reikia žinoti, jog pirm to, šeimyna lietuvių girionų, eruliais, arba giruliais, vadinama, buvo ištraukusi į Rymą kariauti Augustulį, jo viešpatį, kurį metuose 446 gimus Kristui nukėlę nuo sosto, ėmė patys Rymą valdyti. Tuo tarpu lenkai ir kiti gudai erulių kraštą, pustuštį paliktą, šiandien Pamariu (Pomorze) vadinamą, užėmę, į pat Žemaičių jurą atsirėmė ir tuo atskiedė Lietuvos tautos dalį, į vakarus pajūriais gyvenančią, nuo tos dalies, kuri gyveno į rytus taip pat pajūriais, šiandien Žemaičiais vadinamos, taip, jog, pargrįždami iš Rymo po kruvinų kovų su gudais, nebegalėjo jau beparsigrūsti per tuos lenkus arba gudus į savo namus nes turėjo apsigyventi krašte, šiandien Meklenburgu vadinamame. Toje dingsty niekas nebegalėjo bedūmoti apie prekybą, bet reikėjo kožnam savo gimtuvę¹³⁹⁰ ir savo namus gynioti, idant juos svetimos tautos neužimtų.

Šiaurėj, Odinui mirus, nebepasitiko tokio, kurs būt galėjęs visą šiaurę valdyti ir kurio būt klausiusios tautos, šiapus ir anapus Žemaičių jūros gyvenančios. Todėl sukilo ilgainiui karės ir ant Žemaičių jūros*. Jau metuose 880 Frotas, saulėlydinių¹³⁹¹ žuvėdų viešpats, kuriuos šiandien danais vadina, norėdamas nuvergti tuos žemaičių kraštus, kuriuos gudai buvo it dabar užgulę, kariavo su jais ant jūros, kuriuos noris ir nuveikė, vienok nuo karės nesiliovė: kaipogi jo karvedys ir tarnas Starkoderis, garsus jūrinas¹³⁹², mauriojo¹³⁹³ po visą Žemaičių jūrą, sau grobį griedamas, ir, kame norint užnikdamas, tenai laivus vienus kratė, kitus griebė ir, kur įpuolęs į Žemaičių kraštą, tenai būk vis teriojęs ir deginęs. Rašo, jog būk Žemaičių, parusiais ir žemgaliais šiandien vadinamus, gyventojus keliose kruvinose kovose paveikęs. Reikia žinoti, jog tos karės daugiau kilo nuo badų Žuvėdų žemės, nekaip nuo jų atkakybės, nesgi jų kraštas, kaip viršiau regėjom, didžiai yra šaltas ir akmenuotas, ir tas pats dar traškančiomis giriomis apaugęs, vandenimis, balomis, pelkėmis ir ežerais aptekęs, retai kame tenai ant uolų kuprų pradirti žemės lopeliai, dirvomis vadinami, kuriuose avižos tiktai teaugo, nes ir tas dar tankiai ankstybos šalnos nukanda, kaipogi šiandien dar mažne visi žuvėdai avižine duona minta. Todėl tenai žmonės, badu mirdami, tankiai, į valtis susėdę, leidos per jūrą į šiapus, vaisingesnį ir turtingesnį Žemaičių kraštą, sau duonos tenai jei ne pirkti, bent vogti ar sau galą jūroj gauti; jog tokie žuvėdų antpuoliai į Žemaičių žemę yra buvę tankūs, tą mums stigavoja¹³⁹⁴ šiandien dar Žemaičiuose pilių palaikai, kurie, noris į kalnus pavirtę, vienok iki šiai dienai vis dar pilimis nuo žuvėdų yra vadinamos; bet ir žemaičiai nuo savo pusės nevėpsojo, bet tankiai, atrėmę nuo savo krašto jų antpuolius, ėjo per jūrą į jų žemę patiems atmonyti¹³⁹⁵, kuriuos ne vien metuose 1087 pergalejo, bet ir pačią jų buveinę¹³⁹⁶, Sigtune vadinamą, išvertę, su žeme sulygino**.

Kad taip šiaurėj ir Žemaičių jūroje audras vertė kariaudami, vienok nuo pietų, nurimus tautoms kita kitą stumdyti, rados pakajus, ir prekyba vėl pradėjo plėstis. Dioskuras, arba Salpilė, Uksinėj pajūry buvo abelnaja¹³⁹⁷ mugės pilia, nesgi žinoma yra iš raštų, jog tenai trys šimtai giminių liuobėjusių

*** Joh. Voigt, Geschichte Preuss., B. 1, K. 2, P. 127.

¹³⁸⁸ užsigrūdo, užėjo

¹³⁸⁹ atskyrė

¹³⁹⁰ gimtinę

* Al. Gebhardi, Geschichte von Lief., Estland und Kurland.

¹³⁹¹ vakarinių

¹³⁹² jūrininkas

¹³⁹³ maišė

¹³⁹⁴ rodo

¹³⁹⁵ atkeršyti

¹³⁹⁶ būstinę, sostinę

** Lehrbergs Untersuch., P. 137.

¹³⁹⁷ visuotine, bendra

sueiti¹³⁹⁸ įvairiai kalbančių ant mugių su savo prekėmis^{***}. Lygia dalia arabų raštininkas, gyvenęs 10 amžiuje gimus Kristui, pasakoja, jog per Uksinę ir Kaspine jūrą einančios prekės iš šiaurės, beje, kailiai sabalu, kiaunių, vebrų ir kitų brangių brangesnių žvėrių, į Arabiją ir Persiją^{****}. Taip pat lietuviai leido savo prekę į rytus per Mugapilį į Biarmiją ir Ugriją ir turėjo pažines su tolimesnėmis dar tautomis Siberijos, nuo kur gavo auksą ir sidabrą, nesgi žinoma yra, jog Mugapily buvo gatvė, arba ūlyčia¹³⁹⁹, kurioje patys lietuviai parusėnai tegyveno, nuo ko Parusiu, arba Prūsų, gatve vadinos.

Pačioje šiaurėj, nurimus karėms ant Žemaičių jūros, vėl ėmė prekė plėstis toje pusėj, nesgi žinoma yra, jog Alfredas Didysis, anglų viešpats, 10 amžiuje gimus Kristui atsiuntė Vulfstaną, garsų jūriną, į Žemaičių pajūrius prekybos jautotis tuose kraštuose, kursai radęs tenai tarp marangių pilį, vadinamą Trusu, prekių vietą, kurioje žemaičiai pardavoję savo prekę svetimiams, o pirkinėję svetimąją tenai atvežtą^{*****}.

Paskui vienuoliktojo amžiaus pradžioje gyvenęs raštininkas taip pat rašo*, jog žemaičiai didžiai plačiai prekybą po visą šiaurę, leisdami tenai brangių brangesnių žvėrių kailius, beje: sabalu, kiaunių, ūdrų, vebrų, audinių, juodųjų lapių, kurių būk teutonai didžiai tenai gedavę, taip pat leidę gi tenai javus ir didžią daugybę vaško ir gintarų, kurių tenai reikalavę krikščionys ne taip dėl gražinio, kaip grekonys ir rymionys angis¹⁴⁰⁰ kad reikalavo, bet smilkalui jų bažnyčiose. Lygta dalia vertėsi karės nevalninkais¹⁴⁰¹ ir skolininkais, vienus nutvėrę karėj, neturėdami namie kur dėti, pardavoję svetimoms tautoms į vergus. Žinoma yra, jog dešimtajame amžiuje žemaičiai, kariaudami su žuvėdais, buvo sugavę jų karalienę, kurią paskui žuvėdų prekėjas, atpirkęs nuo jų, nebgrąžino jos karaliui, nes pats sau už žmoną paturėjo¹⁴⁰²; garsus taip pat tos žmonos sūnus Olafas, paskui žuvėdų karalius ir šventas, paimtas į nevalę¹⁴⁰³ nuo žemaičių atvejų atvejais, tris kartus buvo išvaduotas: vieną kartą už sermėgą, antrą kartą už ožką, trečią kartą už pinigus. Šventas Ansgaras, pirmasis krikščioniškas apaštalas Žuvėdų žemėj, supirkęs tenai vaikus nuo tėvų, pirmąją krikščionišką draugybę¹⁴⁰⁴ įkūrė. Lygia dalia skolininkus, kurie neužmokėjo ant rako¹⁴⁰⁵ savo skolos, paliko vergais tų, kuriems skolos negalėjo užmokėti; ir taip paskolėjai¹⁴⁰⁶, patys nereikalaudami pačių skolininkų, pardavojo juos kitiems į vergus, o patys už tas savo prekes ėmę nuo teutonų gelumbes, milus, geležį, druską ir kitus gražinio daiktus, beje, auskarus, segeles, retežius, karolius ir kitas motriškųjų niekniekes, kurias šiandien dar senovės kapuose gal rasti. Ne vien patys žemaičiai leido tenai dabar minavotas savo prekes, bet pačių žuvėdų prekėjai, atsidangindamos į Žemaičių pajūrius, gyveno ir tenai nuo jų pirkinėjo ir atkaltai¹⁴⁰⁷ savo prekę jiems pardavojo, kurie turėjo būti turtingais jei koplyčias savo kieme turėjo ir kunigus krikščionis Inai laikė, kurie tankiai norėjo žemaičiams savo tikyba įbrukti^{**}. Rygos pačios vokiečiai prasidėjo nuo tokių svečių, kurie pagal vienus raštus metuose 1111 gimus Kristui, pagal kitus metuose 1140, atėję tenai prekiodi, būtinai apsigyveno^{***}. Jei pažvelgsim dar į patį Lietuvos kraštą, taip žemaičių, kaip ir kalnėnų, aiškiai matysim, jog tenai tūlos upės yra ištiestos dėl vytinių¹⁴⁰⁸ varymo, užvis Nevėžis Žemaičiuose, o Emba Letgaliuose, noris nė kokie raštai senovės

---

¹³⁹⁸ sueiliavusių

^{***} Xawierzy Bohusz, O początk. narod, i języka litew., Warszawa, 1808, str. 20 etc.

^{****} Joh. Voigt, B. 1, K. [1], P. 51.

¹³⁹⁹ gatvė

^{*****} Lud. Alb. Gebhardi, Geschichte von Littauen, Kurland u. Liefland, 1. ab. 5310.

* Adamus Bremensis, De situ Daniae, cap. 229 etc.

¹⁴⁰⁰ kitąkart, kadaise

¹⁴⁰¹ belaisviais

¹⁴⁰² pasiliko

¹⁴⁰³ nelaisvę

¹⁴⁰⁴ bendruomenę

¹⁴⁰⁵ termino

¹⁴⁰⁶ skolintojai

¹⁴⁰⁷ atgal

^{**} Gebhardi, in loc. cit.

^{***} Arndt, Liefländ. Chron., P. 2.

¹⁴⁰⁸ plaustų, didelių valčių, baržų

mums to neminavoja, vienok regima yra, jog senovių senovėj didžiai plačiai prekyba yra buvusi tuose kraštuose, jei tūlos jų upės yra patiestos.

Nes galan dvyliktojo amžiaus žemaičių prekyba jų pajūriuose pradėjo mažėti¹⁴⁰⁹, kaipogi tuo pačiu laiku atėję iš Teutonijos vokiečiai į Daugavos įtaką pirma prekiojo, paskui ėmė kardu versti gyventojus krikštytis ir, to dėjęsi¹⁴¹⁰, užgulė įtakas upių Daugavos, Lielupės, Gaujos ir Ventos, kas šiandien dar po akimis visų tebėra, ir kožnas gali tą regėti, neperskleidęs senovės raštų, taip jog tose upių įtakose nebegalėjo jau patys žemaičiai svetimoms tautoms savo prekės beparduoti, bet turėjo tenai įsimitusiems vokiečiams parduoti už tiek, kiek jiems patiko duoti, ir su jais tuoįtimpos¹⁴¹¹ kariauti, idant pačių neapvergtų. Tam nutikus Padaugavy, nuo vakarų vėl lenkai, norėdami Išlos įtaką užgulti, geidė Parusius nuveikti ir pačią Rusnę užimti. To dėjęsi, atvejų atvejais antpuldinėjo parusėnus, vieną atvejį taip toli buvo įsigrūdę į Žemaičių pajūrius, jog Rusnę pačią išteriojo¹⁴¹² ir jos garsią žinyčią išvertė. Parusėnai atkaliai, atmonydami tą lenkams, ėmė terioti jų pačių kraštą ir taip tenai juos įgrobė¹⁴¹³, jog lenkai, nesivildami parusėnų benuveikti nei benudrausti¹⁴¹⁴ patys savo galia, patelkė sau iš Teutonijos karės brostvininkus¹⁴¹⁵ vokiečius, kryževiais vadinamus, kurie, susinėrę su lenkais, ne vien užėmė lietuviams kraštus, vadinamus Pamedžionys, arba Pamezonija, Pagirionys (Pagezonija), Galindija, Varmija, ir tų kraštų pilis, bet dar įtakas Išlos, Pragaro ir Nemuno užgulė, ir vos vienas jūros pašalys tarp Liepojos ir Klaipėdos, giriomis užaugęs, medininkams žemaičiams beužliko. Reikia žinoti, jog tų vokiečių, arba karės brostvininkų, visas darbas buvo pagonis krikštyti, o nenorinčius krikštytis kardu suokti¹⁴¹⁶; jau dėl to paties buvo popiežiaus kareiviais, kursai juos globė ir pagalbą visados davė, kurie, tuo pasiklioję, maldavo popiežiaus, idant užgintų krikščionims, šiaurėj gyvenantiems, pardavoti ginklus ir geležį žemaičiams pagonims. To dėjęsis, Honorijus popiežius 16 dienoj sausio mėnesio metuose 1229 įsakė Linkopingo vyskupui, Gotlando salos opatui¹⁴¹⁷ ir Visbio pilies prabaščiu¹⁴¹⁸ drausti svieta, idant nepardavotų per jūrą pagonims žemaičiams ginklų, arklių mitalo ir kitos padargos. Lygia dalia popiežius Grigalius devintasis metuose 1230 liepė arkivyskupui Upsalos ir vyskupui Linkopingo iškeikti visus tuos krikščionis, kurie geležį, ginklą per jūrą žemaičiams pagonims pardavotų. Trumpai sakant, vokiečiai, norėdami žemaičius nuvergti, kaip įmaną norėjo jiems jūrą užrakinti, idant nieko nebžinotų, kas už jūros dingos¹⁴¹⁹, ir, reikalaudami kokio svetimo daikto, nuo vokiečių brangiai brangesniai pirktų, beje, geležį, druską, o savo daiktus tiems gi vokiečiams pigiai pigesniai pardavotų, kurie, pardavodami tuos pačius daiktus brangiai brangesniai per jūrą svetimoms tautoms, patys turtintūsi, įkūrę sau tenai pilis Rygos, Ventspilio, Liepojos, Klaipėdos, Karaliaučiaus, Elbingo, Dansko užimtuosiuose nuo žemaičių kraštuose.

Ilgainiui vokiečiai taip buvo suspaudę lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, jog Mindaugas, arba Mintautas, jų karalius, persikrikštijęs išdavė, gerindamos vokiečiams, metuose 1253 liecybę Rygos vokiečiams po visą Lietuvą ir Žemaičius be maito prekioti. Vieni tiktai Žemaičių medininkai, arba šios dienos žemaičiai, nesikrikštijo ir nuo vokiečių gynė, nebgaudami nė nuo kur geležies, noragus gelžinius nuo savo žambių sukale į ragotines, o laukus savo arė medžio noragais, ką dar didžiai vėlai tebdarę, kaip raštininkas sako*, jog Kęsgailą, Storasta Žemaičių, metuose 1520 liepęs gelžiniais noragais arti, nes¹⁴²⁰, ant nelaimės nevykus javams, svietas pradėjęs ant jo tūžti, jog jis taupęs vokiečius, kurie, negalėdami žemaičių nuvergti, norėję juos badu išmarinti, parduodami jiems tokią

¹⁴⁰⁹ nykti, mažėti

¹⁴¹⁰ todėl, dėl to

¹⁴¹¹ be perstojo, nuolat

¹⁴¹² nusiaubė, sunaikino

¹⁴¹³ įveikė

¹⁴¹⁴ besutramdyti

¹⁴¹⁵ vienuolius

¹⁴¹⁶ versti

¹⁴¹⁷ abatui

¹⁴¹⁸ klebonui

¹⁴¹⁹ dėjęs

* Alexander Gvagnini, in Sarmatia Europea, I. II, p. 273.

¹⁴²⁰ bet

geležį, kuri javus jų gadinanti. Storasta, krūpaudamas, idant svietas, badą kentėdamas, į rūpesnį įpuolęs, nepatraktų ir ermyderį nepakeltų, būk leidęs kaip tinkamiems savo laukus arti. Kitas vokiečių raštininkas, metuose 1680 gyvenęs, rūgodamas¹⁴²¹ ant lietuvių, jog nieko neperka nuo vokiečių, bet vis patys sau tiekia, sako: „Lietuvis į medę¹⁴²² raitas išjoja, o tenai ratus sau padirbęs, važiuotas namo parvažiuoja.“*

Nes vokiečiai, tuo dar nekakindamos, pradėjo griebti lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, leidžiamą prekę į dabar minavotas pilis, ir kad Mindaugas, Lietuvos karalius, reikalavo tame daikte teisybės nuo Rygos vokiečių, kurie kad jos nenorėjo jam atitiesti¹⁴²³, kėlės vėl Lietuvoj karė, nesgi Mindaugas ilgiau krikščioniu bebūti išsižadėjo ir, savo karališką karūną, nuo popiežiaus įduotą, metęs žemyn, ėmė į visas puses krikščionis kariauti. Vokiečiai, krūpaudami, idant kurią dieną žemaičiai, susibaudę¹⁴²⁴ su savo broliais parusėnais ir žemgaliais, neišvartų jų laukan per jūrą, to dėjęsi, metuose 1300 užgynė gyventi lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, pilyse ir tenai dailidauti, čebatorauti¹⁴²⁵, siūti ir ką norint knebinėti, ne vien pačiose pilyse, bet gaspadose¹⁴²⁶, arba karčemose, gaspadoriais būti neleido visiems tiems, kurie žemaitiškai kalbėjo. Ir taip žemaičiai paliko nuo tolimojo svieta ir nuo akylumo atskiesti, su vienomis savo meškomis ir briedžiais neišžengiamose giriose begyvenantys ir taip dar dieną ir naktį nuo vokiečių kariaujami ir vergiami. Todėl nemintas¹⁴²⁷ Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, rėdydamas Lietuvos ūkę, metuose 1323 nuleido raštą prie popiežiaus ir į Teutonijos didžiąsias pilis, kviesdamas nuo tenai dailides, kalvius, čebatorius¹⁴²⁸, puodžius, plytninkus, balnininkus, odininkus ir kitus amatninkus, idant į Lietuvą dangintųsi ir tenai sau knebinį¹⁴²⁹ įsiimtų¹⁴³⁰, žadėdamas jiems didžias liecybas suteikti Lietuvos žemėj ir jų krikščionišką tikyba užlaikyti dėl to vien, idant patys lietuviai nuo vokiečių brostvininkų nieko nereikalautų. Vienok Žemaičių medininkai ir tose kruvinose dienose niekaip nenorėjo būtinai nuo pajūrio atstoti ir paskuoją savo įtaką, arba uostą, upės Šventosios ties Palanga, kuri jiems buvo dar likusi, gyniojo ir, noris kaulais savo taškuodami¹⁴³¹, niekaip jos vokiečiams neįdavė. Ant galų galo, nebgalėdami nė nuo ko geležies gauti, nemintą metuose 1340 Kęstučiui, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, ūkę valdant, išleido siuntinius¹⁴³² į Anglijos žemę, kurie tenai su anglais padarė sandarą¹⁴³³, kurioje sutarė, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, galės Anglijos žemėj prekioti ir gyventi, lygia dalia anglai galės Žemaičiuose ir Kalne gyventi ir prekioti.

Kad taip vokiečiai nuo šiaurės mažne būtinai¹⁴³⁴ pasavino žemaičių jūrinę prekybą, vienok nuo pietų vis dar tebebuvo, užvis nuo metų 1215, Erdvilui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ūkę valdant, platinos: kaipogi padarius sandaras su gudų kunigaikščiais, prekyba lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, prasiplatino, nesgi žinoma yra, jog pilys Vitesbės, Medininkų, Merkinės, Vilkmergės, Kauno ir Raigardo pakelėmis buvo tų prekių, kurios ėjo iš Mugapilio į lenkus ir tolimesnes saulėlydžio tautas. Žinoma yra taip pat, jog jau metuose 1300, Vyteniui Lietuvos ūkę valdant, patys gudai Vilniuje dvejas klėtkas¹⁴³⁵ turėjo, o trečiąsias metuose 1320 įkūrė tenai parvestieji žydai iš Lenkų į nevalę*.

¹⁴²¹ pykdamas, preikaištaudamas

¹⁴²² mišką, girią

* Lepner, in lib. cit.

¹⁴²³ atiteisti

¹⁴²⁴ susitarę, susimokę

¹⁴²⁵ verstis batsiuvio amatu

¹⁴²⁶ smuklėse

¹⁴²⁷ neturėdamas kitos išieities

¹⁴²⁸ batsiuvius

¹⁴²⁹ amata

¹⁴³⁰ užsiimtų, dirbtų

¹⁴³¹ tverdami, užstodami

¹⁴³² pasiuntinius

¹⁴³³ sutartį

¹⁴³⁴ visai, visiškai

¹⁴³⁵ smulkių prekybininkų būdas

* Teod. Narbutt, Tygod. Wileń. na rok 1817, Nr. 77.

Prekyba toje šaly didžiau dar platinos, jog vokiečiai it veltui norėjo nuo žemaičių pirkti, kurie, nenorėdami pusvelčiui jiems atduoti, leido savo prekę per gudus jau į Maskoliją, jau į Uksinį pajūrį ir tenai pardavojo į Azijos kraštus. Užvis Gediminui valdant Lietuvos ūkę, kad jis, metuose 1320 užėmęs gudų buveinę Kijevą, išvarė totorius iš vienu ir antrą Podoliją, arba Lietuvos tyrų, apgalėjo Krymą, arba senovės Kimeriją, Mažąją Gudiją ir, visus tuos kraštus sunėręs su Lietuvos ūke, išplėtė jos rubežių į pietus lig Uksinės, arba Juodosios, jūros, upės Dunojaus ir Vengrų žemės, į rytus lig Možaisko ir Putivlio pilių, tad Lietuvos prekyba, kaip sakiau, tuose kraštuose prasiplatino. Druską pačią lietuviai iš Kimerijos sau ėmė.

Pačiuose Žemaičiuose, rodos, buvusios tuose amžiuose didžios mugės pilyse Plungėj ir Luokėj, nesgi iki šiai dienai senu įpratimu Plungės ir Luokės jomarkus¹⁴³⁶ mugėmis vadina, kad kitų pilių mugės yra jomarkais vadinamos, į kurias turėjo vokiečiai važiuoti žiemos laiku iš Karaliaučiaus, Rygos ir Klaipėdos, norėdami ką norint tenai pirkti ar parduoti.

Paskui, valdant Lietuvos ūkę Algirdui ir Kęstučiui, padarius sandaras metuose 1364 su Kazimieru, Lenkų karaliu, leido ne vien savo prekę, bet ir gautąją per Uksinę jūrą iš Azijos į Lenkus ir tolimesnius Vakarų kraštus. Prekės daiktais buvo visados kailiai brangių brangesnių žvėrių, gintarai, drobės, gelumbės, ginklai, šarvai, šikšnos, dažytos irkos¹⁴³⁷, geležis, druska, medus, vaškas, midus, apyniai, javai, žuvis džiuvisi ir gyvuliai. Druską noris savo žemėj patys sau džiovino, kaipogi turėjo druskinyčias¹⁴³⁸ Kalne ties Bresto pilia, šiandien dar Druskininkais vadinamas, beje, šulines sūraus vandens, kurį išsėmę džiovino saulėj į druską, nesgi dar didžiai vėlai, metuose 1566 ir 1595, Lietuvos didieji kunigaikščiai išnuomodino tas druskinyčias. Netekus tos savo druskos, ėmė ją, kaip sakiau, iš Uksinių pajūrių.

Ilgainiui Vytautas, tapęs Lietuvos ūkės valdymieru, užėmė garsią pilį Mugapilio ir Pleskavo ir sunėrė su Lietuvos ūke, ir per tą didžiau praplatino Lietuvos rubežius taip, jog tame amžiuje Lietuvos ūkė turėjo savo šeimynos daugiau nei 25 milijonus. Užvis perlaužus metuose 1410 galybę vokiečių kryžievių Zalkrūmio kovoje ir nudraudus platburnius šiapus ir anapus Itilio upės, šiandien Volga vadinamos, prekyba lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, niekame nė kokio ojaus neigi neprieteliaus nebusitkudama, visur klestėjo; kaipogi Mikalojus [47], lietuvių raštininkas, keliaudamas metuose 1556 po Kimerinę salą, šiandien Krymu vadinamą, sakos regėjęs tenai ardymus¹⁴³⁹ Chersono pilies mūruose, pačioj saloj šulines ir pylas, kurios Gedimino ir Vytauto pylomis, ardymais ir šulinėmis vadinusios**. Tas pats Vytautas, norėdamas įkurti knebinį pilyse Kaune, Breste, Trakuose, davė jiems ypatingus įstatymus, magdeburijomis¹⁴⁴⁰ vadinamus, idant pačios pilys rėdytūsi ir steigtų visa tą, kas gali didinti ir platinti prekybą. Vilniuje pačiame, kuriame brosis¹⁴⁴¹ jo Jogaila buvo tuos įstatymus metuose 1388 įdavęs, šis tenai dar įkūrė prašaleičiams mūro gaspadą¹⁴⁴², kurioje galėtų patys prekėjai gaspadytis¹⁴⁴³ ir prekę savo be ojaus laikyti lig parduodami, tenai gi jis įkūrė puškarne¹⁴⁴⁴, kurioje puškas¹⁴⁴⁵ liejo, kurios grioviai ir tvankos¹⁴⁴⁶, noris į žemę susmegusios ir krūmeliais apžėlusios, šiandien dar yra regimos pavilny. Leido visados savo prekę paprastai į tolumus tolimesnius kraštus žiemos laiku, kad upės, ežerai ir versmės buvo pašalusios, idant stačiai galėtų keliauti su šunimis ar ašvieniais, kaip kame galima buvo, nesgi kelių piltų ir tiltų per upes, kokius

---

¹⁴³⁶ prekymečius

¹⁴³⁷ išdirbti (be plaukų) kailiai

¹⁴³⁸ druskos džiovvyklas

[47] Čia ir toliau Mikalojum klaidingai vadinamas Mykolas Lietuvis, XVI a. viduryje parašęs veikalą *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*.

¹⁴³⁹ spragas, praardytas vielas

** Michalonis Litv., fr. VIII.

¹⁴⁴⁰ Magdeburgo teisėmis

¹⁴⁴¹ pusbrolis

¹⁴⁴² sustojimo namus

¹⁴⁴³ apsistoti

¹⁴⁴⁴ patrankų liejyklą

¹⁴⁴⁵ patrankas

¹⁴⁴⁶ užtvankos

šiandien matom, toje gadynėj nemokėjo dar dirbti; kaipogi vasaros laiku tiktai didžiuose ūkės reikaluose ant paramų¹⁴⁴⁷, kartimis pasiremđami, stūmės per upę nuo vieno pašalio iki antro arba ant pluoštų, kurie, ant virvės pakabinti, plūduro¹⁴⁴⁸ ant vandens, kurią, nuo vieno kočėlo¹⁴⁴⁹ rieddami ant antro, pertraukė nuo vieno pašalio upės iki antro.

Noris pradžioj 15 amžiaus namų ermyderiai ir svetimos karės trukino lietuvius ir žemaičius nuo prekybos, vienok Zigmantui Kęstutaičiui paėmus ūkę valdyti ir patvirtinus sandaras su mozūrais, valakais, totoriais ir vokiečiais, po nedidžios perglytos prekė kas kartą didinos. Nesgi Lietuvos galybė visiems dar nuogašti tebebuvo. Taip pat paskui, Kazimierui paėmus Lietuvos ūkės valdžią ir atėmus vokiečiams pilis Dansko, Elbingo, Toninės, Lietuvos prekyba vis dar plėtės, kaipogi metuose 1470 paties vaško pardavė į svečias žemes už 10 000 kapų Lietuvos grašių. Iš pačios Lucko vaškinyčios¹⁴⁵⁰ tą patį metą išleido per rubežių daugiau nei tūkstantį pundų¹⁴⁵¹ vaško. Lygia dalia dar metuose 1506 iš Balostekės vaškinyčios išleido per rubežių taip pat tūkstantį pundų vaško. Dar metuose 1561, pasidavus Padaugavio vokiečiams į lietuvių globą, jų prekyba per jūrą dar didinos taip, jog Lietuvos ūkės rėdą¹⁴⁵² ketėjo¹⁴⁵³ jau laivynę¹⁴⁵⁴ Žemaičių jūroj įkurti, nesgi nuo Narvos upės lig pat mažne Oderio upės į valdžią visas pašalys Žemaičių jūros vėl pagrižo lietuvių, kaip pirm 300 metų buvo buvęs; todėl prekyba per Žemaičių jūrą pasididino: kaipogi leido tenai linus, javus, kanapes, kailius, mėsą, sviestą, medų, vašką, gintarus, apynius, pelenus ir laivams medžiagą į Anglų ir Olanderių žemę, o nuo tenai gabeno sau skaninius ir gražinius.

Bet tas neilgai tepatvėrė, nesgi, paveikus vokiečių karės brostvininkus, kryževiais vadinamus, kaip viršiau regėjom, vakaruose, o platburnius, arba totorius, rytuose, lietuviai tarės nė kokių neprietelių daugiau sviete nebturintys, kaipogi tuo buvo parodę visam pasauliui, jog lietuviams niekas negali per lūpas braukyti, ir, tuo pasiklioavę, ne vien į karę nebesipratino, bet būtinai užmiršo ginklą dėvėti. Kad kitos tautos, kariaudamos tarp savės, kas kartą stiprinos, ilgainiui pramanė sau naujus naudingesnius ginklus, o senuosius, kaipo nepatogius, atmetė. Kaipogi maskolių didieji kunigaikščiai Ugriją, plačią valstybę, saulėteky esančią, metuose 1499* nuveikę, sunėrė su savo ūke ir savo urėdus¹⁴⁵⁵ tenai perdėjo¹⁴⁵⁶. Lygia dalia paveikę metuose 1554 totorių chaną, jo buveinę Kazanę užėmė, metuose 1570 antrą chaną totorių pergalėje, jo buveinę Astrachanę užėmė ir tenai savo urėdus įdėjo. Veltui minavoti chanai klūkė¹⁴⁵⁷ pagalbos nuo lietuvių, mindami senų dienų pažines ir talkas, kuriose buvo angis, lietuviams kruvinose dienose esant, talkinėję, nes lietuvių diduomenė, kurčia ant Šiūdviejų maldos, nēmaž tuo nesirūpino ir žūnančių savo bendrų ne vien negelbėjo, bet sau naujų ginklų netiekė, o senieji nedėvimi surūdėjo. Diduomenė, viso pertekusi, nebnorėjo vargų bekentėti; kas pikčiau, ilgainiui slinkaudama išlepo valgy, gėry¹⁴⁵⁸ ir apdare, nesgi įprotis jos tėvų, bočių, probočių niekam nebtiko, kaipogi jų valgis ir gėrimas nebskanus, o drabužis nepadorus bebuvo, rūgštą sulą ir girą šeimyna begėrė, o vergai jų putrą besrėbė. Kas kokį šaldrą kame pamatė, tas jam tuojau apdaru pavėdauti¹⁴⁵⁹ norėjo; ir taip, rankoves savo koboto perskėlę, ant pečių susvarstė, galvą sau nuskuto it bepročiai, kelnes it dumples antsimovę, dažytais batais apsiavė, it tarsi ketėdami iš trobos neišeiti, o idant prikimštas jų skilvis visokiais skaniniais neperplyštų, minkšta šilkų juostele pajuosė, nesgi

---

¹⁴⁴⁷ keltų, plaustų

¹⁴⁴⁸ plūduriavo

¹⁴⁴⁹ veleno

¹⁴⁵⁰ vaško lydykla

¹⁴⁵¹ pūdų

¹⁴⁵² valdžia

¹⁴⁵³ ketino

¹⁴⁵⁴ laivyną

* Lehrbergs Untersuchungen zu Erläuterung der älteren Geschichte des Russlands, P. 18, St. Petersburg, 1816.

¹⁴⁵⁵ tvarkytojus, valdytojus, valdininkus

¹⁴⁵⁶ paskyrė

¹⁴⁵⁷ prašė, maldavo

¹⁴⁵⁸ gėrime

¹⁴⁵⁹ būti panašiam, panėšėti

briedinis diržas su vario sagčiais¹⁴⁶⁰, pirma goda¹⁴⁶¹ ir gašumas senovės Lietuvos vyro, nugis išjuoktas ir lauko žmogui paliktas, o meškėna, taurena ar briedena neb kyriejum¹⁴⁶² bebuvo. Lietuvos senovės kardas, kalavijas ir ragotinė sunkiomis rodės tiems vyrams, kurie šoblelę¹⁴⁶³ it skalelį ant šilkelio pajuosę, vieni tarškino po pilių gasus¹⁴⁶⁴, žvirblius ūlyčioj gandindami, kiti midaunyčių¹⁴⁶⁵ užstalėse sirpo¹⁴⁶⁶, uostus¹⁴⁶⁷ sukdami, it tarsi minėdami savo senovę ir norėdami dar vyrais, ne mergomis būti, į kuriuos prašaleičiai veizėdami vypsojo, o pačių žmonės antžvelgę¹⁴⁶⁸ mielių verpelėmis¹⁴⁶⁹ vadino; nesgi iki šiolei, kaip viršiau regėjom, ne valgis, ne gėrimas, ne apdaras skiedė¹⁴⁷⁰ kilties vyrą nuo kitų ūkininkų, nes priritta nuo visų išmintis ir dorybė ūkėj, o kantrybė ir narsybė karėj kiekvieną į vyresnybę kėlė. Todėl didis Lietuvos raštininkas Mingailius, metuose 1555 gyvenęs, sako: „Lietuvos diduomenė apdarą ir ginklą pasavino platburnių, o savo narsybę ir kantrybę atdavė maskoliams.“* Iki šiolei žemlionys kits kitą raiti lankė, polubių¹⁴⁷¹, ratų ant suopynių¹⁴⁷² nežinojo, nesgi tas gi Mingailius dejuodamas sako, jog lietuviai jo amžiuje neregėtu negirdėtu pragumu tame krašte šešis arklus pagymais¹⁴⁷³ kinkantys į ratus kits kitą lankydami. Vieni dar žemaičiai sekė senovės būdą, ir taip Lasickis rašo tyčiodamas, jog Žemaičių jomylistos metuose 1564 sėtinius kepę savo namuose ir už visų didžiausių skaninį turėję. Lygia dalia motriškosios nenorėjo dar niekaip senovės nuometų nuo galvos savo mesti, noris kitą apdarą kaitė kaip tinkamos, todėl didžiai vėlai dar baltomis galvomis vadinos nuo savo baltų nuometų, ir kad vyrams nebtiko toks jų apdaras, jos vis jiems tarė: „Tai, mūsų nuometus regėdami, varnai nelekia į jūsų pūrus¹⁴⁷⁴, tardami, jog čia dar senovės lietuviai tebgvyvena, nes kad nukris nuometai nuo mūsų galvų, tad jūs nebatginsit jų su savo skaleliais nuo savo pūrų ir sėsit juos ne sau, bet varnams.“ Taip išlepus lietuviams, grūdosi į Lietuvą nuo visų pusių jau svetimi prekėjai, jau dailidės ir kiti amatninkai naujus daiktus dirbti ir tiekti, už kuriuos reikėjo brangiai brangesniai mokėti, ką rodo šiandien dar vardai ūlyčių, arba gatvių, pilyse ir pilelėse, Vokiečių gatvėmis, arba ūlyčiomis, vadinamos. Visiems išlepusiems pinigų reikėjo, o jų niekur negalėjo gauti, todėl kirtino girias, angis nuo bočių probočių šventomis vadinamas, ir leido į svetimus kraštus vienus medžius laivų medžiagai, kitus čia pat giriose degino į pelenus, kuriuos pardavojo per jūrą į stiklinyčias¹⁴⁷⁵, pirkdami atkaliai svetimas mieles savo kailiams rauginti. Užvis atradus ketvirtąją dalį pasaulio – Ameriką, kad visos tautos, gyvenančios pajūriuose, pametinos arti ir sėti ėjo tenai aukso sidabro rinkti, todėl reikėjo ne vien laivams medžiagą iš Lietuvos pirkti, bet ir pačią duoną nuo tenai imti. Ir taip lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, reikėjo, kruviną prakaitą braukiant, duoną ir mitalą tiekti, kaipogi Lietuvos didžturčiai nebsikakino lig šiol mokamomis donimis¹⁴⁷⁶, bet, norėdami javų gausą didinti, pradėjo svieta vergti lažais, arba baudžiovomis, liepdami jiems laukus platinti ir medes skinti, per tą išbaidė iš savo girių brangius brangesnius žvėris, bitės kas metą po medes ėmė možėti; to dar negana buvo, kirsdami girias, atdarė kelius nuo visų pusių į savo ūkė, o į girių vietą ne vien nejkūrė pilių, kuriose galėję būt nuo neprietelių gintis, bet ir senųjų nebtaisė, nesgi pinigų, kuriuos

¹⁴⁶⁰ sagtimis

¹⁴⁶¹ garbė

¹⁴⁶² ilgu apsiaustu

¹⁴⁶³ kardelį

¹⁴⁶⁴ kiemus, aikštes

¹⁴⁶⁵ smuklių

¹⁴⁶⁶ raudonavo

¹⁴⁶⁷ ūsus

¹⁴⁶⁸ pažiūrėję, pažvelgę

¹⁴⁶⁹ statinėmis

¹⁴⁷⁰ skyrė

* Michalonis Litvani fragmen. VIII, p. 34.

¹⁴⁷¹ dengtų vežimų

¹⁴⁷² lingių

¹⁴⁷³ vieną paskui kitą poromis, pratėgiui

¹⁴⁷⁴ žieminius kviečius

¹⁴⁷⁵ stiklo dirbtuves

¹⁴⁷⁶ duoklėmis

gavo už savo prekes, kleidė¹⁴⁷⁷, kaip viršiau minavojau, ant lepumų ir lėbausenos¹⁴⁷⁸. Kas dar didžiau, ne vien pilių, bet ir dirbinyčių¹⁴⁷⁹, arba fabrių, nesteigė į savo kraštą, idant tų daiktų, kurių turtingieji geidė, galėtų čia pat gauti ir iš svetimų kraštų nereiktų jų gabenti ir pirkti ir per tą savo pinigus iš namų svetimiams atduoti. Vienok tuo dar turėjos, jog daugybė tarp pačių lietuvių prekyba vertės ir tuo kokį tokį akylumą savo tautoje antturėjo¹⁴⁸⁰. Nesgi žydai, iš Lenkų atėję į Lietuvą, noris plėtės tenai ir jau nuomojo jos muitus, vienok smulkmėmis vis dar krikščionys vertės, o žydams nevalna buvo pirkinėti už pilių įvežamas į pilį prekes, kaipogi ir pačioje pily pirm krikščionų, jau lig didžiosios pusrytės¹⁴⁸¹, jau lig pietų, žydai pirkti negalėjo.

Nuo to regimai Lietuvos ūkė¹⁴⁸² pradėjo irti; lig šiol totoriai, talkininkai ir tarnai lietuvių, nugis atstoję nuo jų, pasidavė turkams ir pradėjo pačius lietuvius kariauti, užgulė Uksinę jūrą įr Dunojų, arba Istrupj. Maskoliai nuo rytų užėmė plačias sritis Lietuvos krašto ir lig pat Niperio ir Daugavos upių atsigrūdo. Žuvėdai taip pat nuo šiaurės grūdosi į Žemaičių pajūrius; vienok lietuviai ir tokioje rūstoje dienoje nei pilių strūnijo, nei patys į ginklą pratinos, nei kareivių samdė neprieteliams ramdyti, nesgi, ištižę lepumuose, nebturėjo nei dvasios tamprybės, nei aitros liuosybės, goda jų širdy buvo išdilusi, kūno geiduliai, ne dvasios tamprybė, rėdė jų darbus; ant didesnės dar nelaimės metuose 1569 per kebeles¹⁴⁸³ pasidavė į lenkų valdžią ir nuo to laiko, nepaslinkdami¹⁴⁸⁴ patys nė kokių lietos¹⁴⁸⁵ daiktu užsiimti vieni tižo lepumuose svetimų pramonių¹⁴⁸⁶, kiti išsirpę¹⁴⁸⁷ po medaunyčias, bajorystomis savo girdamies, vis į lenkų spunką¹⁴⁸⁸ veizėjo ir nuo jos sau laimės laukė, kurie, įsiveržę į Lietuvą, norėjo lietuvius būtinai paniekti¹⁴⁸⁹ ir vergais savo padaryti ir taip išlepino jų diduomenę, kuri neb goda, neb garbe, neb didybe ir stiprybe savo ūkės, kaip senovėj kad rūpinos, nes tiktai skaniai valgyti ir nieko nedirbti už didybę ir godą sau turėjo. Valdymierai ir vyresnieji, kurie iki šiolei mezliava javų ar pijigų, nuo svieta duodamų, kakinos, nugis tos nebkako ant skajinių ir lepumų, tad prasimanė laukus prie savo dvarų tiekti, curiuos liepė žmonėms veltui savo duona nedirbti, kurį darbą, Jki šiol Lietuvoj negirdėtą neregėtą, nuo lenkų įvestą, lažu valinamą, kurį lietuviai iš apmaudo baudžiava pramanė¹⁴⁹⁰; trumai sakant, didžturčiai pasidarė gaspadoriais, o jų gyventojai ludriskusia šeimyna; ir taip, kaip kad buvo Lenkų žemėj, kame risas svietas vergavo dieną ir naktį savo ponams, tą patį dabar r Lietuvoj padarė atėję lenkai, kurie, patys būdami ištižę lejumuose, ne tiktai kitų, nes nė savęs nebgalėjo paglemžti nuo goslybos. Ir taip Lietuvos ūkė pasijuto nuo visur neprieteliais ipgulta, viso reikalaujanti, o nieko savo namuose neturinti. Todėl prekyba kas kartą možėjo, nesgi pinigai vis į svetimą traštą ėjo. Veltui dar Abromaitis apskelbė raštą metuose 1595, mokydamas, kaip reikia, javais vartavodamos¹⁴⁹¹, pigiai juos pirkti, o brangiai parduoti. Tuo tarpu žemaičiai vis dar norėjo per jūrą pažines su svetimomis tautomis antturėti ir bičiulautis, to dėjęsi, dar metuose 1589 savo Šventąją upę vokė¹⁴⁹², ketėdami tenai savo senovės įtaką, arba uostą, atnaujinti*.

Septynioliktajame amžiuje Lietuvos ūkė mažne būtinai suiro ir vos pats jos vardas beliko, kaipogi liuosi kazokai, paniperiuose gyvenantys, kurie lig šiolei buvo rubežių sargais Lietuvos ūkės nuo totorių, dabar, vergiami nuo didžturčių lenkų, patrako ir atsidavė į globą maskoliams. It tuo pačiu

¹⁴⁷⁷ leido, eikvojo

¹⁴⁷⁸ lėbavimo, puotavimo

¹⁴⁷⁹ dirbtuvių, fabrių

¹⁴⁸⁰ išlaikė

¹⁴⁸¹ pusryčių

¹⁴⁸² valstybė

¹⁴⁸³ pinkles, klastas

¹⁴⁸⁴ tingėdami

¹⁴⁸⁵ naudos

¹⁴⁸⁶ išmonių

¹⁴⁸⁷ įraudę, įkaitę

¹⁴⁸⁸ blizgučius?

¹⁴⁸⁹ paniekinti, pažeminti

¹⁴⁹⁰ praminė

¹⁴⁹¹ verčiantis, prekiaujant

¹⁴⁹² valė

* Czacki, O praw. polsk. i litews., t. 1, 210, Nr. 1075.

laiku kėlės karės su žuvėdais, maskoliais, turkais ir valakais, namuose taip pat tarp pačių netaikos sukilo; ant galo jezavitai¹⁴⁹³ sušyžino¹⁴⁹⁴ visus atskalūnus, norėdami juos į katalikus atversti. Tokioje rūstojėje dienoje visur reikėjo tamprybės ir aitros, bet svietas nuvergtas nebturėjo nei meilės dėl savo rėdos, nuo kurios nė nuo kur nė kokios pagalbos nebgavo, neigi savių stiprybės: nesgi, dieną ir naktį dvaruose dirbdami, ir taip nenuadirbo ir nieko sau tuo nenupeknė, tiktai nuogį, alkį ir vargą nepabengtą atentėj¹⁴⁹⁵ sau regėjo, todėl išguręs, be vilties, laimingesnės sau atentės ilgėdamas, sau smerčio laukė. Kas Lietuvoj lenkiškai nekalbėjo, tas neb žmogum bebuvo, nes vergu to, kurs lenkiškai kalbėjo; kaipogi lenkai, įsiveržę į Lietuvą, piktino lietuvių diduomenę savo darbais ir rėdės savo daba, kaip jei Lenkuose; ir taip, kaip jei Lenkų žemėj, nebleido Lietuvoj artojui pagal lietuvių būdą namų savo beparduoti ir kokį norint tinkamą sau amatą įsiimti ir verstis, bet laikė it jautį ant sieto pririštą vienoj vietoj it mėšlui minti, taip ir šį vieną dirvai arti ne dėl savęs, bet dėl svetimo, ką šiandien žodžiai patys rodo: pavynastis¹⁴⁹⁶, lažas, donis yra lenkiški žodžiai, ne lietuviški.

Tas pats buvo ir pilyse, kurios ypatingais įstatymais rėdės, magdeburijomis vadinamomis, kurių gyventojus taip pat Storastos, savindamies neteisingai sau ant jų vyresnybę, įvairiais pragumais novijo, jau naujus mokesnius antmesdami, jau grunatą¹⁴⁹⁷ jų savindamies, amžinai po šūdus žudė, su jais provodamies¹⁴⁹⁸, ir tuo ne vien trukino juos nuo amato, bet paskuojį skatiką išplėšė jiems, kurie, būdami išsišyly¹⁴⁹⁹ provomis¹⁵⁰⁰, neagalėjo nieko gero savo pilyse beįsteigti, nesgi Storastos to vien norėjo ir steigė¹⁵⁰¹, kad pilys į šeimyną neįsigautų ir nepraturtėtų, todėl visų senosiose pilyse neregim šiandien nei namų, nei bažnyčių, nei rotušių mūro, ko beklausei kitų patogių ir reikalingų kiekvienoj pily trobesių. Čia dėl patvirtinimo viso to viršiau išrašyto¹⁵⁰² gana bus priminti žodžius vyskupo Naruševičiaus, kuriuos vienoj dingsty paskuojam Lenkų karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Stanislovui Augustui ištarė. Karalius, skaitydamas prancūzų gazetas¹⁵⁰³ apie jų ermyderį, antsiskaitęs¹⁵⁰⁴, jog prancūzai savo ūkės sueime¹⁵⁰⁵ ryžęsi Bastiliją, taip vadinamą Paryžiuje kalinyčių¹⁵⁰⁶, griauti, sušuko: „E viešpatie, ką tie žmonės padarys tam trobesiui!“ Naruševičius, šalip stovėdamas, atsiliepė: „Viešpatie, nuleisk tenai savo du Storastų, bus gana.“

Tuo tarpu žuvėdai, kaip sakiau, metuose 1620 pradėjo iš šiaurės per jūrą į Žemaičius grūstis, netrukdami užėmė visą Padaugavį ir Lybiešių kraštą, lygia dalia įsilaužė į pilis Rygos, Pernavos, Lindės, arba Revelio, Narvos, Tarapato ir Kesės, noris dar lietuviai ilgiau nei per 10 metų su žuvėdais varžės tuo kraštu, ant galo ir su lenkų pagalba nieko nenuveikė; ir taip nuo metų 1622 teko visas Padaugavys į žuvėdų valdžią. Nuo to laiko gyventojai jo, matydami iš lietuvių nieko lietos¹⁵⁰⁷ nesant, pradėjo pikčiau juos smaugti, norėdami jiems paskuojį skatiką išplėsti, perdėjo naujus muitus ant prekių tose pilyse parduodamų daiktų, kas pikčiau, dar padėjo įstatymą, jog, kas įveža į Rygą savo prekę, tas jos išvežti negali, nes turi atduoti už tiek, kiek jam vokiečiai pasiūlos. Į pietus taip pat gi neagalėjo beleisti lietuviai savo prekių, nesgi tenai turkai ne vien būtinai užgulė Uksinius pajūrius, bet dar didžias sritis paties Lietuvos krašto užėmė ir būtinai lietuviams į pietus prekybą uždarė; vienok Lietuvos didžturčiai, ištižę lepume, nei godos beturėjo, nei gėdos besibijoję, ir visa tas pakenčiamu dar jiems rodės. Nesgi probočių savo veikalus seniai buvo užmiršę ir nebsirūpino

---

¹⁴⁹³ jėzuitai

¹⁴⁹⁴ supykino, suerzino

¹⁴⁹⁵ ateityje

¹⁴⁹⁶ prievolė

¹⁴⁹⁷ žemė

¹⁴⁹⁸ bylinėdamies

¹⁴⁹⁹ išsieikvoję

¹⁵⁰⁰ teismais, bylomis

¹⁵⁰¹ rūpinosi, stengėsi

¹⁵⁰² parašyto, aprašyto

¹⁵⁰³ laikraščius

¹⁵⁰⁴ apsiskaitęs

¹⁵⁰⁵ susirinkime, seime

¹⁵⁰⁶ kalėjimą

¹⁵⁰⁷ naudos

daugiau nei žuvėdų, nei turkų nuo savo rubežių attolinti ir liuosą kelią savo prekybai atdaryti, vis, kaip sakiau, į lenkų spunką veizėdami, kurie apie šiuos vampsančius nėra nebatbojo ir pikčiau dar oliavos¹⁵⁰⁸, žinodami, jog daug platesnė yra Lietuva už Lenkų žemę ir daug darbo neprieteliai turės, lig prie lenkų prisiartins. Ir taip lietuviai noris ir brangią geležį ir druską turėjo ant galo nuo tų pačių vokiečių iš Žemaičių pajūrių pirkti ir kiek norint mokėti. Niekas tuo tarpu nesteigė, idant namie dalgi, pjūklą, gražtą, balną ir ginklą tiektų, ne nuo svetimų pirktų, nesgi senovės lietuvių ginklinyčios ir pūškarnės buvo jau suirusios ir veja užžėlusios.

Vladislovas IV, didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkų karalius, matydamas vokiečius taip didžią neteisybę lietuviams darančius, ryžos nebleisti vytnių Daugava pagal į Rygą ir ketėdamas jas atgręžti į Kauną, todėl metuose 1631 sukėlė dūmą, arba rodą, teirautis¹⁵⁰⁹ apie pragumą, kuriuo galėtų Beržinę upę su Nerim, arba Vilija, sunerti*; to dėjęsis, tas pats Vladislovas užgynė vežti prekę į vokiečių pilis, o į savo pilis liepė ją krauti, beje: Daugavos pily (Dinaburge), Merkinėj, Vilkmergėj ir Kaune, idant tenai vokiečiai patys ateitų pirkti ir mokėtų vertai, ne pusvelčiui imtų; nes sunku yra išlepusiam žmogui skaninių pakentėti, jis tarias miršias, jei nepaskomėsias¹⁵¹⁰, todėl pirma slapta pradėjo savo prekę į Rygą laidyti, ilgainiui, Vladislovui mirus, ir regimai vežti, nemindami ant to, jog tas įstatymas dėl jų pačių naudos gynyjo jiems tą daryti. Tuo tarpu prekyba vis gaišo kas dieną didžiau, o pilys iro, būdamos tuščios, noris metuose 1668 sueime buvo ketėję pilis globti, bet, pasibengus sueimui, niekas tuo nebsirūpino**. Žemaičiai dar vėl norėjo savo Šventosios įtaką arba Palangą, kurią žuvėdai buvo sugriovę, atnaujinti, ir minavonei savo nuo jų išsiliosavimo¹⁵¹¹ tenai naują pilį, vadinamą Marijoninę pilį (Janmarienburg), įkurti, ant ko metuose 1688 sueime gavo ir privilegiją. Atentį metų anglai buvo įkūrę tenai prekės draugybą¹⁵¹². Tuo pačiu laiku iš Kauno dar išleido už rubežiaus paties midaus už pusantro milijono auksinų į dvarus popiežiaus, ispanų ir anglų. Toje pačioj gadynėj ta dar minavotina notis¹⁵¹³ nutiko Lietuvos tautoj, jog daugybė lietuviško svieto išsidangino į Ameriką, nesgi viršiau minavojau, jog didžturčiai Lietuvoj svieta vergė, kursai, vengdamas nuo tos vergybės, muko į Kuršą, kuriame kunigaikščiai didžiai išmintingai rėdės ir savo valsčiuose žmonių nei baudžiavomis, nei didžiomis donimis nesunkino; nuo to radusis tenai didžiai daugybei svieto, kunigaikštis Jokūbas nupirko salą, Tobagu vadinamą, nuo ispanų karaliaus ir tenai išleido atėjūnus naujukynui¹⁵¹⁴ įkurti ir tuo pačiu prekybą praplatinti, kurį naujukyną paskui anglai išgriovė, o likusį svieta išvedė į Naujorką; ir taip lietuvių giminės yra jau ir Amerikos svieto. Lietuvoj tuo tarpu pilys vis gaišo, kaip viršiau minavojau, novijamos nuo Storastų, o nuo to paties ir prekyba tenai možėjo. Nuo senų dar laikų didieji Lietuvos kunigaikščiai, paskui Lenkų karaliai liuobėjo¹⁵¹⁵ didžturčius ir jomylistas, turinčius savo namus pilyse, atleisti nuo visokių ne vien pilies mokesnių, bet ir nuo pačių šūdų pilių vyresnybės; tas sunkino pilionis, ne vien mažindamas jų skarbą¹⁵¹⁶, bet trukindamas jų šūdus; ir taip, kad ponas kokį norint pilionį abydijo¹⁵¹⁷, šis negalėjo jo į savo magistratą apskūsti, bet turėjo žemės sūdė arba galvos sūdė ant jo skūstis ir per 10 metų veltui teisybės laukti. To dar negana buvo, kožnam vyresniajam valna¹⁵¹⁸ buvo, atvažiaus į pilį, tinkamuose namuose veltui gaspadytis, svečiu vadindamos, visų gerosiose trobose, noris per visus metus, ir nuomos už tą gaspadoriui nemokėti. Pilionys, nejmanydami, kaip nuo tokių svečių nusikratyti, vieni

---

¹⁵⁰⁸ šėlo, siautė, savavaliavo

¹⁵⁰⁹ tartis

* Volumen legam, III, Konstit. Litewsk., fol. 693.

¹⁵¹⁰ neparagausias

** T. Czacki, O pol. i litewsk. praw., t. I, fol. 2891, not. 161.

¹⁵¹¹ išsilaisvinimo

¹⁵¹² bendrovė

¹⁵¹³ atsitikimas, įvykis

¹⁵¹⁴ kolonijai

¹⁵¹⁵ buvo įpratę, mėgo

¹⁵¹⁶ turtą

¹⁵¹⁷ skriaudė

¹⁵¹⁸ galima

brangiai brangesniai išsipirko pas Karalius, kiti už savo didžias užslūgas¹⁵¹⁹ gavo privilegijas, atleidžiančias juos nuo tokių svečių, kiti vargšai, negalėdami tokių liecybų, arba privilegijų, sau įgyti ir nuo tokių svečių nusikratyti, dirbo sau namus didžiai žemomis angomis, idant pro vartus su aukštais vežimais ir kariatomis negalėtų įvažiuoti, kokius namus šiandien dar Vilniuje ir Kaune gal regėti, pro kurių angas augalotas vyras su brylium nepasilenkęs negali įlįsti.

Ir taip novijamos pilys nuo Storastų ir didžturčių svečių vienok tuo dar kūturo¹⁵²⁰, jog iki šiolei medaunyčiose ir gaspadose krikščionys midum ir alum vertės, nesgi turtingieji, būdami išlepę, kaipo sakiau, baisiai gėrė, taip jog daugis tarp žemlionų, kurie toj gadynėj jau bajorais iš gudiškumo, neb žemlionimis, vadintis prasimanė, viso meto pelną, kurį buvo išaręs, pragėrė, todėl vis dar pilyse pinigų buvo ir akylumas turėjos, nesgi patys žemlionys, kuriems jomylistos buvo tėviškes užgriebę, glaudės prie pilių ir, tenai preke versdamos, kūturo ir Storastoms nepasidavė, nesgi su tokiais žemlionimis, pilyse gyvenančiais, patiems Storastoms reikėjo žemės šūduose provotis, todėl didžturčiai, norėdami juos nuo pilių atskiesti, padėjo įstatymą seime metuose 1677*, jog kožnas žemlionis, pardavojas daiktus uolekčia, saiku, svaru, taure, arba kiličku¹⁵²¹, savo bajorystos nustoja; ir taip kurs žemlionis iki šiolei padoriai galėjo pilyje gyventi ir skatiką sau pelnyti, prekyba versdamos, tas dabar, norėdamas bajoru vadintis, turėjo pilį palikinąs ant žemės krumšlelio¹⁵²² grįžti ir tenai pats žemę rauslioti, jei to neturėjo, tad reikėjo eiti prie didžturčio meilauti jo, idant priimtų į savo dvaro bernus. Tuo pačiu laiku jezavitai šyžino¹⁵²³ įkandin vokiečius jų dievo garbėj, norėdami juos į katalikus atversti, kurie nebsitverdami iš Lietuvos išsidangino; ir taip paliko tuščios gatvės, šiandien Vokiečių gatvėmis, arba ūlyčiomis, vadinamos, noris tenai pačių vokiečių nė seniai jau nė raugo nebėra. Nuo to laiko medaunyčios ir gspados pilyse kliuvo žydams į naga, ir taip akylumas būtinai užgeso, o pačios pilys į sodas pavirto.

Ant galo, kad svetimos tautos ėmė maurioti Lietuvos ūkėj, jos vyresnybė atsibudusi suskato rėdytis kaip reikiant ir ėmė pilis globti; tuojuo paniekė¹⁵²⁴ metuose 1775 tą įstatymą, kurs gyniojo bajorams prekoti, patvirtino pilių senovės privilegijas, išvokė¹⁵²⁵ Nemuno krantis¹⁵²⁶, idant vytines kožname laike galėtų varyti, ir kitas upes ketino vokti, bet jau nebebuvo laiko, kaipogi susiedai antpuolę išsidalijo Lietuvos ūkė; svietas tuo tarpu nuvargęs vampsojo tam dedantis, vildamos naujus ponus malonesnius dėl savęs rasiąs.

Simonas Daukantas, *Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių*, parengė Birutė Vanagienė, Vilnius: Ethnos'91, 1993, p. 5–117, 139–211.

---

¹⁵¹⁹ nuopelnus

¹⁵²⁰ šiaip taip gyvavo, laikėsi

* Volumen legum, tom V, fol. 643.

¹⁵²¹ taure

¹⁵²² mažo gabalėlio, sklypelio

¹⁵²³ nedavė ramybės

¹⁵²⁴ nepripažino, atmetė

¹⁵²⁵ išvalė

¹⁵²⁶ vagą?